

HET
Nieuw' Vermeerdert
NATUERLYCK
TOVER-BOECK
Of Speel-Toneel
DER KONSTEN

Door Simon Witgeest.

Bevattende aentrent 2000. Naturelycke Toover-konsten en Potsen, soo uyt de Goochel-tas als Kaert-spel en Terelingh: van de Mathesis, van Schryven, Inckten, Verven, Schilderen. Vergulden, Verlacken, Bronsen, Vernissen, Metaelen, Gewassen, Gedierten, Spiegels, Brillen, Geluyd, Sonne-wysers en Blancketsel, vande Locht, Aerde, Water, Vuur, Wind, Regen, Blixem, Donder, schoon Weder, dieren en goeden tydt, van Confyten, 't maken en bewaren der Wynen, Azynen en goede Waters, als mede allen slagh van Vuurwercken, en meer andere Aerdigheydt, dinstigh tot heerlyck Vermaeck.

DEN X. DRUCK

t'AMSTERDAM By JAN TEN HOORN.

Te koop tot BRUSSEL
By EMANUEL DE GRIECK Boeck-verkooper in S. Catharine-straet in de gulde Lamp.
M. DCC. XV.

DEN
AUTHEUR
aen den
GOET-JONSTIGEN
LESER.

D*En ongeestigen, ende leegh-geleerden,* Michel Angelo de Briscandillo *die heeft wel eertydts geseyt, als dat de Boecken sommige wys, en andere sot maken, dogh dit was niet wonders, door dien hy doen ter tydt sigh ontledighde met* Uylen-spiegel *op Laplantsche Noten te stellen, het welcke merckelyck doet oordeelen dat het hem een wynigh loterde in den grooten*

ten teen daer de Boeren in ons landt den hoedt op dragen, want als hy het somtydts wat verbruydt hadde stont hy en keeck al oft syn Moer een Rogh had geweest, gemerckt het ieder niet geoorloft is op een Vercken te ryden met de borstels in de naers. Soo is het oock met my geweest (Nauwkeurige Leser) *want als ick dit* Boeck *voor de thiende mael begonst op te stellen om te vermeerderen, vont ick myn verstand soodanig verstopt in den onder-buyck van myn onwetentheyd, dat ick wel een syropie van verlichtende kennisse van noode hadde om de materie van myn gedachten vloybaer te maken: dogh 'k weet echter (schoon ick getracht hebbe het selve op te toyen tot vermaeck der gansche Wereldt) dat het naer ieders vermaeck niet wesen sal, want sommige zyn soo sinnelyck om iets op te luysteren*

ren dat ſy wel een ſtrontje van een tafel-bort ſouden lichten ſonder dat iemandt de plaets ſoude vinden daer het gelegen heeft; dit dan ſoo zynde wil ick U.E. kenbaer maken hoe menighvuldige vermakelycke Konſten *en konſtige* Vermakelyckheden *dit* Boeck *in ſigh bevat, de welcke aen eenen onervaren voor Tooverye ſal worden aengenomen, want de onwetentheydt die gaet van ſommige ſoo verre, datter kortelinghs eenen ſeyde: wat maeckt men niet al om geld, en ſagh een Aep in de venſter ſitten. Ick hebbe dan noodigh ghedacht dit* Boeck *de naem te geven van* Naturelyck Toover-boeck oft Speel-Tooneel der Konſten, *om dat het in ſigh begrypt al wat de Nature in eerbaere Behendigheydt en behendighe Boerteryen by kan brenghen. Ick en beghere in dit gheringh be-*

worp

worp desselven inhoudt niet te beschryven, vermits de hope my streelt dat (alsje het selve sult door-bladert hebben) U. E. soo wel te vrede sal zyn als een Vliege op eenen verschen Lovenschen Bier-stront; nochtans wil ick u graegh aen-wysen datge geen Kolsche Toover-roe, *nochte* Agriptsche Caracters *van noode sult hebben om de Behendigheden van dit Boeck uyt te wercken, want wat soude dogh maken met de Sapanschen Rock van* Plato, *wat kan u helpen de Studeer-muts van* Democritus *die hy in de maene-scheyn droegh, ende heel zoddigh met Filiamont Zee-groen geverft was, wat sou u gheven het Baert-borstelken van* Titus *en* Aran, *wat souje hebben door de Spaensch-leire Mostaert-pot van* Don Quixotte, *wat wildy maken met de Note-kraker*

van

van Methuſalem, *oft den Schepter van* Pluto? *Dit alles ſal u paſſen als de tangh op een Vercken: laet het dan daer, en dat u genoeghſaem zy op eenen fluweelen Bock te ryden naer 't ſeſthiende deel van een bezielt Pot-huys, het welcke vol geeſt ſal zyn alsjer in ſult weſen, en alwaerje alles kont uyt-wercken naer uw' ſin. Dit zy dan het ghene ick U. E. wil aen-wyſen, dienſtigh tot deſe* Naturelycke Toover-konſt, *want alles is maer een weet, ſprack den Boer, en hy blies de kaers met ſyn achterſte adem uyt.*

S. WITGEEST.

TOE-MAETJE.

GUnſtighe Leſer, waerom ſoeckje
Gedurigh naer een *Toover-boeckje?*
Wat heyl, wat voor-deel, oft wat jonſt
Kan u de ſwarte Toover-konſt
Dogh geven? Oft wat geeſt-verſcherpingh
Kont ghy genieten in d'ontwerpingh
Der Godts-gehaete Toovery
Die u ſoo ſtreelt? My dunckt dat ghy
Wilt door het grouwſaem Toover-vloecken
Den laetſten Duyvel op gaen ſoecken,
Die ghy dan door uw' *Toover-roe*
Sult ſtieren naer den Duyvel toe;
Soo ſult ghy al de Duyvels-benden
Naer hondert duyſent Duyvels ſenden:
Maer ſoo ghy (Lieve) ſulckx beſtaet,
Weet dat ghy voor den Duyvel gaet;
Want wie den Duyvel wilt om-armen
Die ſal met hem ſyn ſcheyt-gat warmen;
Daerom dan vlucht (voor allen-keer)
De Godts-gevloeckte Duyvels-leer,
Eer d'onder-aerdſche Duyvels lagen
U in der Duyvelen ſtront-ſack jagen
Waer in ghy ſitten ſout ſoo ſtil
Gelyck een kat die ſcheyten wil;
Laet dan de ſwarte Konſt, en loopt naer
Mynen Boeck-winckel, men verkoopt daer
Eenen *Boeck*, die u thoonen ſal
Hoe de Natuer, en het geval
De menſchen leert Natuer'lyck Tov'ren.
Geen Konſte kan deês Konſt verov'ren,
In Konſte; want in deſe ſaeck
Be-hoeft-men geene Duyvels ſpraeck
Hy heeft ſoo veel der-hande Konſten,
En ſchoon dat ſy all' naer uw' jonſte
Niet zyn, nochtans ghy ſulter in
Deſen *Boeck* vinden naer uw' ſin,
Daer ſalder zyn naer uw' behagen,
Ghy moet hier naer geen Konſten vragen,
Gemerckt dit *Boeck* in ſigh bevat
Al wat men maer voor Konſte ſchat.

EERSTE

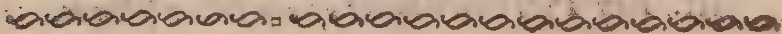

EERSTE BOECK

Van het verbetert en vermeerdert

NATUERLYCK TOOVER-BOECK, OF SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN,

Bevattende dit Boeck CVIII. verscheyde aerdighe Kluchten, vermaeckelycke Potsen, naturelycke Gauwigheden, die den Onervaren Toovery schynen: als mede het spelen uyt de Guychel-tas.

I. *Om heymelyck Kickvorschen in een kamer te doen komen.*

WAnneer men voor eenige groote Persoonagien uyt de Guychel-tas sal spelen, en men eenige Vertooningen op het onvoorsienste doet, datmen eenige kickvorschen, als ten tyde van Pharao laet komen. Om dit in't werck te stellen, soo nemt een linne sack, doet daer 25. kickvorschen in of meer, hanght die heymelyck onder u rock: als gy nu een tydt hokus bokus hebt gespelt, soo maeckt dat

de kickvorschen met een geswintheyt uyt de sack springen over de kamer daer de omstaenders zyn, soo sullen sy alle verschricken, en u als een Toovenaer uyt-maken. Men kan dese sack soodaenigh naeyen, dat hy met een dun draetjen vast gemaeckt is, 'twelck ghy heymelyck tusschen u nagels in stucken treckende, de sack allenghskens sal los werden en open gaen, waer door de kickvorschen sullen uyt-springen. Die de kickvorschen in een doos kan doen, en in syn broeck steken, de kousebandt los doende, en de doos heymelyck openende, sullen de kickvorschen uyt de broeck springen onder de tafel daer ghy aen sit, en de heele zael over springen.

Dit spel wierd eens voor de Koningh van Vranckryck gespeeld, waer door alle de Dames seer vervaert wierden, en hadde de Guychelaer syn kunst niet geopenbaert, het soude hem het leven gekost hebben.

II. *Een weddinge om een roomer van glas in drie reysen niet te konnen stucken slaen.*

DIt is een bedriegerye, die evenwel de omstaenders vermaeckt. Men wed dan met iemandt, dat hy den Roomer niet sal in drie reysen konnen in stucken slaen; het wedden gedaen zynde, sal hyse ten eersten in stucken slaen; en niet in de derde reys, ten ware hy de kneep wist, en de twee eerste reysen soo saght sloegh en de derde reyse hard, soo wint den slaender, maer anders verliest hy.

III. *Een Pots van iemant op een solder lesende.*

LAet iemant op de plaets sitten met syn hoedt af, en gaet op de solder hard op lesen, en giet hem van boven neer op het hooft een pis-pot of een back met water, soo sult gy wel soo lange lesen, tot hy van beneden selver sal by u komen, om u wat af te smeeren.

IV. *Om iemant te bedriegen onder een mande.*

LAet iemant onder een groote mande sitten, gaet daer al singende rondom, dan soo giet wat water op de mand, soo sal hy daer wel haest van onder duykelen.

V. Om

V. *Om alle figuren te verthoonen.*

MEn neemt een tinne schotel; hier doet men wat water in, en men seght tegen de omstaenders dat men daer allerlye figuren in sal doen verschynen, als het dan gebeurt, dat een ieder soo ernstigh toe-kyckt, soo sal men de vlacke handt in't waeter slaen, op datse alle nat worden, soo sal een ieder een verscheyde figuer van aengesicht maken, ende ghy sultse alle uyt-lacchen.

VI. *Om Peetercely op een tafel te doen groyen.*

WAnneer men aen 't vuer is sittende, soo seght men, koom ick sal, eer iemand 30. huysen verr geloopen en wederom gekomen is, daer op de tafel Peeterselÿ of iet anders doen groyen, en soo het niet geschiedt, sult ghy my met de tangh wacker af-roffen: Dit contract aldus gemaeckt zynde, soo leght men de tange met het eynde in het vuur, terwyl hy heen gaet; en tegen het wederom komen, soo set men de heete tange op syn plaets; als hy nu siet dat'er geen Peeterselie oft iets anders ghewasschen is, soo neemt hy de tange om u wat af te slaen, en met eenen brandt hy deerlyck syn handen, en werdt daer-en-boven van't geselschap uyt-gelacchen.

VII. *Om een stuck geldts van onder een kan te haelen, sonder dat ghy de kan selfs sult aen-raken.*

ALs ghy dit in't werck wilt stellen, soo wed teghen d'een oft dander, en leght voor de oogen van alle de omstaenders het stuck gelds daer onder, maeckt nu wat grimatsen, en slaet met uw handt boven op de kan, al of ghy het geldt door de tafel sloeght, en laet van onder de tafel diergelycken stuck gelds sien, als ghy onder de kan hebt geleght, soo sal men meynen dat het geldt van onder de kan is, dan sal de Wedder kurieus zyn de kan op te lichten, terwyl hy de kan op heft, soo haelt met'er haest het stuck gelds daer onder van daen, soo hebt ghy gewonnen, 'tgeldt daer onder van daen haelende sonder de kan op te lichten, want een ander doet het voor u.

VIII. *Om iemands hooft door een ringh te steken.*

OM het hooft door eenen ringh te steken, is een geringe saeck, dogh in een geselschap moyelyck te begrypen, als het nu tot de saeck begint te komen; soo moet men sigh houden of de ringh vry kleyntjens was, om soo een hooft daer door te konnen steken, en dat gy uyt uw weddingh scheyd: soo sal die gewed heeft des te graeger aen-houden.

Nemt dan de ringh eyndelyck, en leght die aen het achter-hooft, kryght dan behendigh een spel otte naeldt, en steckt hem door den ringh in den kop dat zy het voelen, soo sullen sy wel haest gelooven dat den kop door den ringh gesteken is, en willen het de omstaenders niet gelooven, soo laten sy het proberen. Aldus kondt ghy een groot broodt oft kaes door het oor van een kan steken.

IX. *Op wat wyse de Quack-salvers venyn indrincken sonder schade*

DAer is een soorte van Quack-salvers, de welcke venyn in-drincken, en dat sonder schaede, gelyck men onlangs der Orvietaen vercoopers heeft sien doen: dit geschiedt dan om het gemeyne volckjen het geldt uyt de beurs te kloppen, en te doen gelooven, dat hun dingen daerom te beter waeren, om dat sy van het ingedroncken venyn, door haer Medicamenten daer op ingenomen, geen schade lyden. *Laurentius* dien grooten Man, heeft hun bedriegeryen al langh ontdeckt; maer dat geleerde Lieden hem gelesen hadden, oft ten minsten de Mannen van de Chirurgie, soude, het selve niet alleen hand-haven oft voeden, maer souden het liever weeren en verwerpen.

Doch wat seght nu *Laurentius* van dese bedriegers, hy seght dan dat se eerst wel te degen boter eten, oft drincken Olie, op dat de maegh en flock-darm door het overvloedigh vet, mochte aen het braecken geraeken, waer door sy dan al het venyn soo overgeven, als sy het in genomen hebben. Siet, zyn dat geen schoone kunsjes van dese Heeren? die met een half dosyn pagiens en la-

keyen

keven, en gemeynelyck met een heel dosyn narren en gecken versfelt zyn?

X *Om met de Bekers uyt de Guychel-tas te spelen.*

ALs men in de Kermissen komt, siet men veel Hokus Bokus-meesters, die uyt de Guychel-tas spelen, dat voor de boeren wel toovery gelyckt; maer in der daet in-gesien zynde, is alles maer een gauwigheydt.

Men sietse dan voor eerst met Bekers spelen en Notemuskaten. Dese Bekers syn wat lanckwerpigh hoogh gemaeckt, soo datse met de vingers gemackelyck op te grypen zyn; dan soo maeckt men drie balletjes van kurck, soo groot en rond als notemuskaten.

Men set dan de drie Bekers op een tafel, en men leght daer

daer dese kurckjes onder , die notemuskaten gelycken, onder elcke kroes een , dat is , men leght dese drie kurckjes op een rey , en het schyndt als of men de Bekers over jeder set , maer terwyle men die neder set , gebeurt het dat men ieder kurckjen tusschen de vingers , met een geswintheydt wegh nemt , want als het langhsaem toe gaet , sou de pots gemerckt worden , en men sou seggen, is het anders niet?

Nu dese balletjes weet men heymelyck te bergen , op dat mense in de handen niet en siet , oft anders was de kaert verkeken. Als men dan nu in't geloof is , dat dese balletjens onder de kroesen zyn , soo seght men , dat gy maecken sult , dat dese notemuskaten daer van onder zyn getoovert , men maeckt dan eenige Babbele-guychen en potsen met het stockjen dat men in de handt heeft , en men light dan met een geswintheydt de Bekers op , soo siet een ieder dat'er niets onder is : wilt gy nu macken datse daer wederom onder geraken , soo moet ghy dese balletjes met u handt geswint daer onder schuyven , als gy dan de Bekers weder oplight , soo sult gy se daer onder sien leggen.

't Is beter dat dese Bekers van bleck gemackt werden, want dan zynse des te lighter. Item dat oock de bolletjes van kurck gemaeckt zyn , want hoe ligter de wercktuygen zyn daer gy mede spelt hoe beter en vaerdiger ghy spelen kont : ten anderen blyven sy oock beter om haer rouwigheydt aen de handen hangen.

XI. *Om van een notemuskaet twee oft drie te macken uyt de Guychel-tas.*

DE Guychelaers hebben oock gemeyn datse van een notemuskaet , twee oft drie maken , 't welck mede alles in een rasse geswindtheydt bestaet.

Sy nemen dan balletjes van kurck als boven ghesegt is , waer van sy een toonen , en een oft twee achter de handt houden tusschen de vingers , die een ander niet sien en kan , dese een vertoont zynde , segse datse van dese eene , twee oft drie muscaetnoten sult macken. Gy maeckt onderwylen eenige grimmarsen , gelyck se doen , en men laet'er een oft twee van tusschen de vingers vallen,

len, dat mede al met een rasse bedecktheydt moet geschieden, soo schynt het als of je van een, twee oft drie gemaeckt hebt.

Aldus kan men een verborgen houden tusschen de vingers, en de andere die gy verdobbelen wilt in de locht smyten, als die dan neervalt, vertoont gy'er twee, 't welck mede wel tooverye gelyckt, als het wel gedaen wert op dese wyse zyn verscheyde andere kunsjens meerder te doen, die men alle niet wel beschryven kan.

XII. *Om uyt de Guychel-tas met ballen te spelen.*

DIt gaet by na op de selfde wyse als wy te vooren van de notemuskaeten geseght hebben. Want men laet eenige kleyne balletjens maken van leir, die met pluymen oft hair gevult zyn, dese weet men met een behendigheydt tusschen den duym en den vinger te houden, dat men het soo nauw niet sien en kan, en dan kan men een bal quansuis na Oost-indien senden, en houden het achter handt, oft hem op eten, en halen hem uyt zyn sack wederom oft in't oor kloppen, en halen hem uyt de mont oft 't oog wederom uyt; oft smyten een in de locht en toonen twee in de handt. Dees en diergelycke kunstjes kunje meer uytrechten.

XIII. *Op wat wyse de Koorde-dansers dansen.*

DE Koorde-dansers te sien dansen, schynt wel sekerlyck voor de gemeyne aenschouwers een tooverye, maer haer konst bestaet alleenig hier in, naemelyck datse een touw spannen, gelyck men siet dat vry sterck is en met kryt gevreven; als sy hier op dansen hebben sy schoenen aen van een dunne sool, mede met kryt bestreken, daer by zynse luchtigh gekleedt: in de handt hebben sy een swaere lange stock, die aen beyde eynden met loodt gevult is, wanneer sy sigh nu al dansende het lichaem aen de rechter-handt buygen, helt de grootste helft van de stock weder aen de lincker-handt over, op dat sy in een gedorige balans mochten blyven; want soo lange sy sulcks konnen doen, sullen sy noyt vallen, en hier in bestaet haer gheheele konst van dansen: want indiense

van haer middel punt afweken dan souden sy vallen.

Oock houden sy gedurigh het oog op het kruys daer hun touw op gespannen is, op dat sy niet besyden het touw mogen stappen oft springen.

Ten derden, doet de strammigheydt van het kryt hun minder vallen, want dat houd vast en beneemt de gladdigheydt in't gaen.

Ten vierden, heft het styf-gespannen touw hen op, 't welck tot het hoogh springen veel helpt.

XIV. *Om een Ey in de locht te doen vliegen.*

MEn nemt een Ey, in welcke men een gaetje maeckt, en men laet het wit met het doër daer uyt loopen, in dit Ey doense dan weynigh dauw die men in de maendt van May vergadert heeft; de gaetjes stopt men met wat wit wasse toe; soo smyt men het ey in de locht, 't welck seer langhsaem sal om leegh komen, en beneden zynde, kaetst men het weder in de locht, 't welck aerdigh sal wesen om te sien.

Ick meyne, dat een leedigh Ey, en de gaetjes met Wasch toegestopt, het selfde mede doet.

XV. *Om uyt de Guychel-tas Koren te Malen.*

OM dit te doen, laet een houte langhwerpige kroes drayen, in welcke noch een andere houte beker sluyt, die vry dick is, dogh soo diep niet in en sackt, want tusschen de buytenste en de binnenste Beker, moet soo veel ruymte zyn, dat'er een halve handt vol meel in kan, als nu dit meel daer in is, soo set de binnenste kroes op het meel, soodanigh dat men het niet en kan bespeuren dat'er twee Bekers in malkanderen staen.

Als ghy nu spelende sult uwen Beker sien, soo sal niemant mercken, dat het een dobbelde Beker is, doet dan een weynigh Koren in den Beker, en leght daer een leeren sackjen, daer toe gemaeckt, over, en maeckt wat grimatsen met uw stockje, al oft gy malde, als de sienders dan langh genoegh hebben sien malen, soo grypt het leere sackjen oft Neusdoeck aen, soodanigh dat ghy den binnenste kroes daer kont behendigh mede aflichten, stort dan den kroes uyt, soo hebt ghy meel, en de omstaenders

staenders sullen meynen, dat ghy het meel gemalen hebt.

Om dit noch beter te doen, soo maeckt men een houten decksel met een knopjen boven op; welcken op den binnensten kroes past, soo kont ghy den kroes met u neusdock noch beter afligten, sonder dat het gemerckt werdt.

XVI. *Om te maken dat iemandt, terwylen hy danst, het sweet uytbreken sal, soo swert als inckt.*

NEmt waer't dat ghy aen die persoon die ghy dees part wilt spelen, 's avonts te vooren wat lampswertsel in de koussen sult doen, in sulker voegen dat als hy danst hem 't selve swertsel uytbreke ende 't sweet sal uyt hem komen, soo swert als inckt, ende hy en sal niet konnnen weten van waer hem sulcks komt, zynde een seer genoegelyck spel.

XVII. *Om iemandt swarte handen en aensicht te doen hebben, niet wetende waer het van daer komt.*

DIe ghy een pots wilt spelen, nemt die syn handtschoenen, stroyt daer in het poeder van koperroot en galnoten onder een gemenght: als nu de handen sweeten, sullen syn handen soo swart werden als inckt.

Van gelycken kont ghy het iemant in de Paruyck stroyen, soo sal syn voor-hooft en aensicht als hy sweet swart werden, om dat dit poeder in het sweet smelt, en een inckt vertoont.

XVIII. *Om te maken dat iemant meer als twee hondert scheten sal laeten uyt den lyve vliegen,*

DEse part sal beter vallen in iemant die over wegh gaet, dan iemant die stil sit, nademael dat hy elcken tred die hy doen sal, eenen scheet sal laeten, ende willende dese part iemandt spelen, sult ghy van dit poeder oft stof nemen dat in den roskam blyft, als men een muyl oft peert geroskamt heeft, ende 't selve poejer gemengt met soo veel aluyn, sult ghy daer na soo veel van nemen als op een stuyver leggen kan, en dat sult ghy hem te drincken geven in wyn oft bier, ende in den

tydt

tydt van een half ure sult ghy dat sportelyck werck sien, ende willende sulcks beteren, sult ghy hem een weynigh azijns te drincken geven, ende hy sal ontslagen zijn.

XIX. *Om twee stucken geldts in een neusdock in handen van twee persoonen te stellen, en te maken dat den eenen beyde stucken geldt in synen neus-doeck sal hebben.*

GHy sult eerst een neusdoeck hebben, in de welcke in eenen hoeck een stuck geldts genaeyt is, daer naer sult ghy dien neusdoeck nemen, en eenen anderen, ende sultse over tafel spryden, en twee stucken geldts hebben van de groote van 't stuck dat ghy in de neusdoeck genaeyt hebt, ende ghy sult een stuck in elcken neusdoeck afdoen, ende eerst sult ghy den neusdoeck fobbelen daer 't stuck geldts in genaeyt is, daer uyt met een knaphandigheyt het stuck geldts vatten, en hy sal dencken dat 'et het stuck is dat ghy'er in leydt, daer naer sult ghy den anderen met de munte op-fobbelen ende met knaphandigheydt sult gy'er het stuck in steken, dat ghy uyt den eersten naemt, ende daer naer sult ghy aen beyde vragen oftse hun stucken hebben in de neusdoeck, waer op sy ja sullen seggen, daer naer sult ghy u neusdoeck doen geven daer't stuck geldts in genaeyt is, en met een rassigheydt nemende tusschen de vingeren den hoeck daer de munte in steckt, schuddende den voorsz. neusdoeck, ende dan sal geen stuck uyt-vallen, ende daer naer sult ghy den anderen seggen die den anderen neusdoeck houdt, dat hy synen neusdoeck schudde, en de twee stucken sullender uyt-vallen, ende sullender seer af verwondert wesen.

XX. *Om met Eyeren uyt de Guychel-tas te spelen.*

MAeckt een gemeyne Reys-sack, maer hy moet dobbel wesen, dat is, dat'er een middelschoot tusschen gemaeckt is soodanigh dat aen elcke endt een openingh is, dat is, daer d'eene syn bodem is, is d'andere syn openingh, nemt dan een ey twee oft drie; doet die in d'eene sack, soo sal een iegelyck sien dat ghyse in

de sack gesteken hebt, draeyt dan de sack eenige reysen rondom, prevelt wat hokus bokus, ondertusschen steckt uw handt in d'andere syde van den sack die aen de syde leedigh is, en keert hem om en om soo lyckt daer niet in te wesen, maeckt dan wederom wat grimatsen, en steckt uw handt in d'andere sack, soo kont ghy wederom de eyeren toonen, dit stuck wercks bestaet wederom in eenige behendige aerdigheydt, oft anders is de kaert valsch, en het wordt gemerckt.

XXI. *Om uyt de Guychel-tas met een penningh te spelen.*

MEn nemt dan in d'eene handt een quantiteyt van schellingen, penningen oft ander geldt, houdt dan in d'eene handt vyf verborgen, en het overschot langht men aen een ander over die'er by staen, seght hem dan dat hy thien penningen teldt op de tafel, soo stryckt men dan met een rassigheydt de thien penninghen naer sigh, die met de vyf verborgen penninghen die ghy in de handt hebt vyftien maken, hier by moet ghy noch acht penninghen doen.

Dit gedaen zynde laet ick seggen hoe veel penningen ghy in uw handt wilt hebben, maer hy moet niet boven de achthien seggen, om dat dit het getal is buyten die verborgen vyf die'er by gekomen zyn, namentlyck by de thien die opgenomen zyn: dan soo vraeght men hem hoe veel hy'er in syn handt wil hebben, soo hy dan antwoordt twelf penningen, en weet alreets dat hy vyfthien heeft, soo seght men dan tegen hem geeft'er my een, langt'er aen den Monsieur naest uw oock een, dan soo segh ick dat hy'er noch twelf heeft, 't welck wel tooverye schynt, want hy meynt maer thien opgenomen te hebben, en dry uytgedeylt, soo is't een vremde saeck noch twelf te behouden.

Dit komt alleen van de gever der penningen, die door een geswinde rassigheydt de vyf penningen daer by doet.

XXII. *Om twee hoofden tegen de muer met houtkool te teeckenen, dat d'eene een keers uytblaest en de andere de keers ontsteckt.*

P*Ractica est Multiplex, qui nescit est Simplex*, seyt de kerel, als hy dit spectakel sagh. Om dit dan in't werck te stellen teeckent men twee hoofden aen de muer met houts-kool, ontrent de mondt maeckt men een kleyn kuyltjen, in het eene leght men wat buskruydt, en in het ander gestooten swavel, soo is't gereedt.

Dit gedaen zynde in een compagnie van Jouffers, soo blaest eenen de keers uyt, en u macker begint daer op te fulmineren en te donderen, onderwylen grypt iemandt de kaers terwyl sy noch vonckt, en houdt hem aen de mondt van het beldt daer swavel in gesteken is, soo sal sy terstondt branden, en soo hebje wederom licht.

Daer na sal eens een ander komen en besichtigen dese tronien, soo sal hy eerst syn keers houden voor het gat daer het buskruydt in is, en de keers sal terstont uytgeblasen werden; welcke hy dan weder, de keers nogh vonckende, aen de andere tronie moet houden daer de swavel in is, soo sal de keers terstont weder ontsteken.

Dese tronien of hoofden sal men wel wat behendigh achter een schilderye konnen maecken, en lichten de schilderye wat op, soo sal't uyt-geblasene ontsteken, 'twelck mede wel tooverye sal schynen.

XXIII. *Om des nachts een groot licht in een kamer te hangen, sonder dat'er iets brandt, op dat die daer in slapen verschricken, en te doen meynen dat sy onder den blouwen Hemel slapen.*

W*Anneer men een vremdt gast heeft, en men begeert hem des nachts als hy wacker werdt vervaert te maken, soo hanght men maer eenighe schelvisschen of gesouten haringh in syn kamer, soo sal hy des nachts wacker werdende, niet weten wat hy siet, en vervaert werdende, meynen dat'er brandt is.

Item kont ghy verrot hout nemen dat 'snachts glimt, en placken verscheyde stuckjens boven aen het ledekant,

soo

ſoo ſal hy meynen als hy 'snachts wacker werdt, dat hy onder den blouwen geſternden hemel leyt.

XXIV. *Om eenen Pyl, Mes, Degen, door ſyn lichaem te ſteken, en een ſlot aen ſyn mondt te doen.*

WAnneer men dan een pyl door ſyn hooft wil ſchieten: ſoo maeckt men dat de pyl midden door zy, en men maeckt een yſere beugeltjen die achter om het hooft heneo klemt, over welcke men dan het hair moet

kemmen, op dat de beugel niet geſien en werde. Op die plaets nu daer de pyl ſchynt in te gaen, moet men ſchapen bloedt ſtrycken en als neder laten druypen, op dat het in der daet ſoo ſchyne, als of hy doorſchoten was. Op de ſelfde wyſe ſteeckt men oock een mes door ſyn handt,

of

of been, en een degen door syn lichaem, alleenigh maer door middel van een beugel, gelyck de Figure vertoont.

Voorders om een slot aen de mondt te maken, neemt men een beugelslot, welckers beugel soo gemaeckt is, dat hy in't midden van malkanderen kan gaen, en evenwel uyt een stuck schynt te wesen, als men het open doet, maer als men het aen de lippen doet hangen, doet men hem van malkanderen op die plaets daer hy in't midden van een kan gaen, en men hecht hem aen de lippen, soo schynt het dat'er een slot aen hanght.

XXV. *Hoe men het licht dat door drie gaten komt, kan vertoonen als of het door een quam.*

MEn maeckt dan in een venster twee of drie klyne gaetjens dicht by malkanderen, door welck men het sonne-licht op een wit papier doet schynen, welcke drie besondere lichten sullen vertoonen, maer indien men het papier daer verre van daer houdt, sy een licht vertoonen, en het licht sal grooter werden.

XXVI. *Om een lamp te maken, die de omstaenders groen, swert, of geel vertoont.*

LAet een glase lamp blasen van groen doorschynigh glas, doet daer groene olie in, en een groen gemaeckt pit, als dese ontsteken is sullen alle omstaenders groen gelycken.

Indien ghy nu begeert te hebben dat alle uwe gasten als Mooren schynen, soo maeckt de lamp van blick, swert geschildert, en laet de olie met het pit swert ghemaeckt zyn, soo ghyse dan by avondt ontsteeckt, sullen alle de gasten soo swert als Mooren sien. Maer sulcks geschiedt beter als men het licht door een roodt, geel of groen glas laet schynen op de selfde wyse kan men oock andere coleuren doen vertoonen.

XXVII. *Om een geselschap als Mooren te doen verschynen.*

ALs ghy u Gasten eens een pots schuldigh zyt, en aen u tafel wilt swart doen sien, soo nemt water, in't

welcke galnoten hebben gewyckt, laet dat weynigh rieckend gemaeckt werden door roosewater, laetse daer mede niet alleen de handen, maer oock het aensicht wasschen, soo sal niemandt iet mercken: maeckt dan een handtdoeck by 't werck te hebben, die in vitriool-water gewasschen is, en laet hun daer haer handen en aensicht aen droogen, soo sullen sy soo swart werden als Mooren.

XXVIII. *Om een water-eemer aen een stock te hangen, die met syn een eynde los op de tafel leyt.*

OM dit te doen, soo laet de stock dan een weynigh plat gemaeckt zijn (of andere nemen wel het plat

van een mes, doch het is even veel) hanght den eemer daer aen, voegt daer na ontrent het midden van den eemer, een ander stockjen die in perpendiculaer komt met den andere stock, alsoo dat dan de stock vast ghesteken zy tusschen het hanghsel en tusschen die stock, dit gedaen zynde, leght dan het ander eynde van de stock op een tafel oft banck, soo sal den eemer met water sich sonder te vallen om hoogh houden.

XXIX. *Een manier om een kogel uyt een musket te schieten dat hy in't midden door springht.*

DIt moet, indien men het in 't werck stelt, wat behendigh ghedaen werden. Laet eenighe kogels in

twee

twee ſtucken ſplyten, en went hem in dun geſlagen tin of loot, of men weetſe weder aen een te ſchroeven, het musket geladen hebbende, en ſoo een kogel uyt-ſchie-tende, moet noodtſakelijck in twee ſtucken ſpringen.

XXX. *Om een kanne te maken, uyt welcke als men drinckt, men ſich ſelven beſtort.*

LAet een aerde kanne backen, en laet'er een gaetjen van de buyck tot in het handt-vat van de kanne ge-maeckt werden, ſoo ſal den drincker, wanneer hy dorſt heeft, ſigh ſelven altydt beſtorten, ten zy hy het gae-tjen met ſyn duym of vinger toehiel.

XXXI. *Om een appel in een neuſdoeck te doen, en den appel door te hacken ſonder de neus-doeck te ſchenden.*

NEmt een appel die niet te hart is, wint hem losjes in u neuſdoeck, leght die dan op een tafel, hackt met u mes op de neuſdoeck, in welcke den appel is, ſoo ſal den appel aenſtucken zyn, en de neuſdoeck ſal heel blyven. Dit wat behendigh gedaen werdende ſchynt wel tooverye te zyn.

XXXII. *Om twee perſoonen op een linie te ſet-ten die niet langer is als een elle, datſe echter malkander niet konnen raeken.*

ALs ghy daer over tegen iemant gewedt hebt, ſoo leght u touw op een drumpel, laet hem op het eene eyndt ſtaen, en doet de deur toe, ſtaet ghy dan op het ander eynd, ſoo ſal hy u niet konnen aenraken, want de deur is daer tuſſchen.

XXXIII. *Een buydeltjen oft tipel-taſje dat qualyck te openen is.*

DEſe buydel werdt gemaeckt in form van een taſſe, en werdt met een ringh geſloten, als volght: ten eerſten zyn aen beyde ſeyden twee riemen van leir, A B en D E, aen welckers eynden zyn twee ringen

B D,

BD, en den riem ED passeert door den ringh B, sonder daer naderhandt weer uyt te konnen geraken, oock dat d'eene riem sigh van de andere niet en kan separeren schoon de ringh B magh geschoven worden langhs ED.

Ten tweeden, boven aen de buydel is een stuck leir E, die de openinge desselfs bedeckt, met verscheyde ringen gemaeckt over dwers van dit stuck, door welcke ringen een leiren bandt getrocken is E, op het eynde na de E toe wat gespleten zynde, soo dat'er den riem DB kan in besloten werden.

Ten derden, al de loosheydt om dese buydel te openen en te sluyten, bestaet in't voegen des riems A door dese splytingh, oft wel in het uytbrengen der selve, als die daer binnen gevoeght is. Om sulcks te doen, soo sal men de ringh B verschuyven tot in E, en daer na passeren de ringh D met syn riem door de splete die gemaeckt is op het eynde van E, sulcks doende sal de buydel gesloten blyven, en her-stellende de riemen in haer eerste stant, sal het beswarelyck zyn het bedrogh t'ontdecken. Maer soo ghy dan de buydel begeert te openen, doet als voren het eynde des bandts E passeren door de ringh B,

en daer na door desselfs plaets E, (in welcke ghy gevoeght hebt den leiren riem E D) doet de selve wederom uyt-komen: soo sal dan de buydel open blijven.

XXXIV. *Om drie houte ballen aen twee linten te rygen, en alle vier eynden t'samen te binden, dat de drie ballen daer uyt konnen gedaen worden, sonder de linten los te maken, oft de ballen te beschadigen.*

LAet by een draeyer dry houte ballen draeyen, en laet door ieder bal een gat booren; nemt dan twee eynden van't lint, maer nemt het dubbeldt, en steckt het in't midden daer het te saemen gebonden is door d'eene bal, en doet dat dan daer het lint dubbeld is, opent en steckt dan dat andere door het geopende, treckt dan een lint met het ander in die bal, soo is het oft daer twee enckele linten door heen steken, bindt dan die twee eynden die in de handt zyn, treckt dat lint dan styf aen, soo springen die ballen los, en de linten blyven heel.

XXXV. *Hoe men een lint aen stucken kan snyden en weder heel maken.*

NEmt een lint dat twee ellen langh is, houdt in ieder handt een eynde, vat het daer na in't midden. en als men het wilt doorsnyden, soo moet men het middelste subtyl laten vallen, en het eynde aentasten, als het doorgesneden is, soo houdt als oft ghy een poederken uyt u sack nemt om te stroyen, en steckt het eynde in u sack, dan is het lint weder heel.

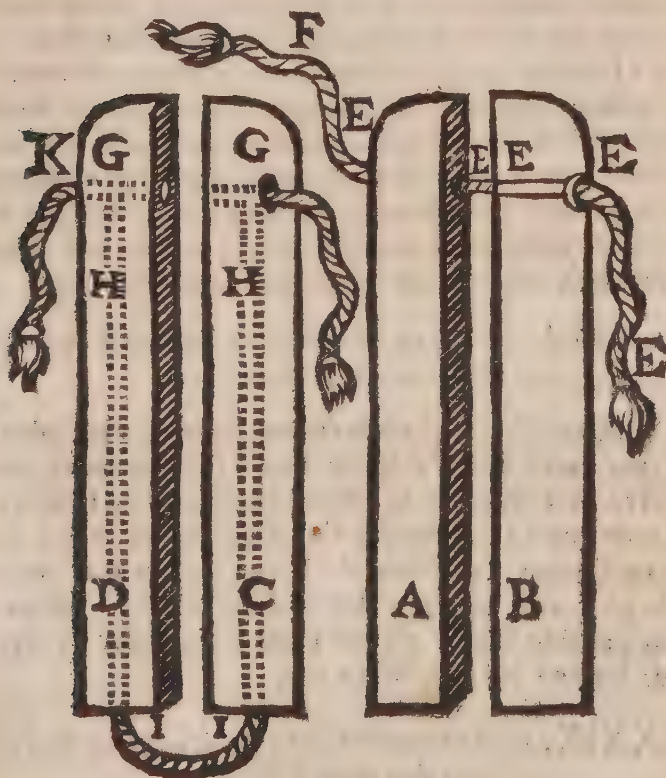
XXXVI. *Hoe men een houten manneken na Spaignien, Italien en andere gewesten senden sal, en maken dat het datelyck wederkome.*

MAeckt een rockjen, dat soo wydt is datmen d'eene handt daer in steken kan, maeckt dan oock een houten mannetjen, en't hooft daer van moet met een penneken in den romp gesteken worden, dat men het daer uyt kan trecken; houdt u dan oft ghy de bode wilt drinckgeldt geven; steckt den romp in u sack, doch gy

moet

moet het hoofrjen in een kleyne tasse steken die in het rockjen gemaeckt is, keert dat rockjen dan dickwils om en de Bode is dan wegh : soo ghy dan hebben wilt dat hy weder sal komen, moet ghy dat hoofrjen uyt de Tasse krygen, en laet het rockjen kyken, dan is de Bode wederom gekomen.

XXXVII. *Een Guychel-houtjen dat aerdigh is, om een touw ooghschynlyck in twee stucken te breken.*

LAet twee paer houtjes maken als A B en C D, hebbende de langhte ontrent van een vinger, laet in het eene twee gaetjes maken die recht door gaen als E E E E om het touwtje F E door te steken.

Dit gedaen zijnde, laet noch een diergelyck paer maken van het selve hout, die het vorige soo gelyck zy, datmense

menſe niet kan onderkennen, maer de gaeten moet ghy op een ander wyſe laeten doorbooren, als G G, H H, C D, K K, I I, even eens als deſe ſtippen ſtaen, dat is, datſe door K K in gaen half wegen, en dan neerwaerts van G H tot I I weder onder uyt-komen.

Treckt dan u touwtjen F E door de houtjes A B gins en weder, en vraeght aen d'omſtaenders waer ſy het willen gebroken hebben, ſoo ſeggen ſy u een plaets, dit gaet hokus bokus met een aerdigheydt in uw tas oft Japoenſe rock, en ghy kryght het ander houtje heymelyck, welckers touwtjes K K ghy mede heen en weder treckt, hebbende de ſelve houtjes dight aen malkanderen, en onder I I met u vingers bedeckt, op datmen de touwtjes daer onder niet ſiet doorloopen; doet dan de houtjes ſachjes aen't bovenſte eynde van malkanderen, het tauwtjen eerſt geſet hebbende op die plaets daer het d'omſtaenders begeerden gebroken te hebben, ſoo ſal het van malkander ſchynen gebroken te zyn, 't welck wel toovery ſou ſchynen, indien het behendigh gedaen werdt.

XXXVIII. *Hoe men alderhande koleuren van lint uyt den mondt ſal doen komen.*

NEmt verſcheyde koleuren van linten, van ieder koleur twee ellen, rolt dat rondt in malkander, houdt dat ſelve in u ſlincker handt wel bedeckt, en in de rechter handt een bal, doet dan als of gy de bal in uw ſlincker handt nemt, en ſteckt de linten dan in uw mondt, en als ghy aen een van die eynden treckt, ſullen die t'ſaem-gerolde linten d'eene voor en d'ander na uyt de mondt komen tot het leſten toe.

XXXIX. *Om te maken dat een deel penninghen uyt den mondt komen.*

SNydt 30. of 40. ronde ſchyven van blick een wynigh grooter als een ſchellingh, laet die allegaer hol opkloppen als kleyne ſchotelen, leght die allegaer op malkanderen in uw handt, en ſteckt ſe ſoo behendigh als't immers mogelyck is in uw mondt, ſoo konde die daer aen malkander uyt-haelen.

XL. *Om*

XL. *Om te doen schynen dat een Ey over de tafel gaet.*

BLaest een Ey gansch uyt, dat'er niets in en blyve, laet dan een bloedtsuyger in het Ey kruypen, stopt het gaetjen met wit wasch wederom toe: dewyl de bloetsuygher geen locht kan kryghen, sal hy een tydt langh sigh in't Ey om en d'om bewegen, soo dat het de omstaonders sal schynen dat het Ey sigh bewege.

XLI. *Om een Ey van een tafelbordt in een gelas te brengen sonder aenraken.*

NEmt een houten tafelbordt, leght het op de kant van een tafel, soodanigh dat hy daer bynaer half af is, set in't midden van dat tafelbordt een glas, op het glas weder een houte tafelbordt, en op het bordt een Ey. Nemt dan een bessem met een stock daer in, set hem onder dicht aen de tafel, aen de syden daer het tafelbordt leght, treedt daer met den voet sterck op, en slaet met deselfs stock eenige reysen tegens de tafel, soo sal het onderste en het opperste tafelbordt van de tafel vallen, en de roomer sal op de Tafel staen met het Ey daer in.

XLII. *Om een penningh met een sonderlinge behendigheydt in een glas te slaen.*

SEt op het midden van een banck een glas, leght daer een houte tafelbordt op, set daer wederom een glas met een bordt op, doet dit tot drymael toe, dat dry tafelborden en vier glasen op elkander staen, neemt dan een neusdoeck of een kleyn servetjen, 'twelck ghy langhwerpigh sult te samen winden ontrent een spanne langh, onder wat plat, en boven wat spits, soodanigh dat het in't bovenste glas kan gesteken worden. Steckt het dan recht overeynde in't gelas, en leght boven op de spitse een penningh; nemt dan een middelmatighe stercke stock, doet dan met de stock een geswinde streeck aen dit doeckjen van boven tot beneden, soo moet het uyt 'tglas springen en de penningh daer in vallen.

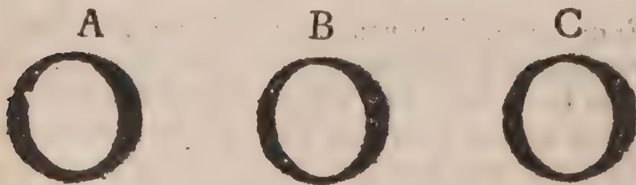
XLIII. *Om een mes met syn spits op een kan te stellen, en 'tselve door het open doen van het deckſel in de kan te doen vallen.*

NEmt een tinnen kan welckers deckſel toe gedaen is, ſtelt op het deckſel een mes met ſyn ſpits over eynd, houdt hem dan boven op het deckſel met de voorſte vinger van de ſlincker handt, grypt dan met de vier vingeren des rechter handts het oor van de kan, en den duym op het lit des deckſels, maeckt dat het deckſel dan met een vaerdigheydt open geraecke, ſoo valt het mes omgekeert met ſyn helft in de kan.

XLIV *Om een tafelbert met twee vlacke handen in't midden ſterck gehouden, met twee vingers uyt de handt te ſlaen.*

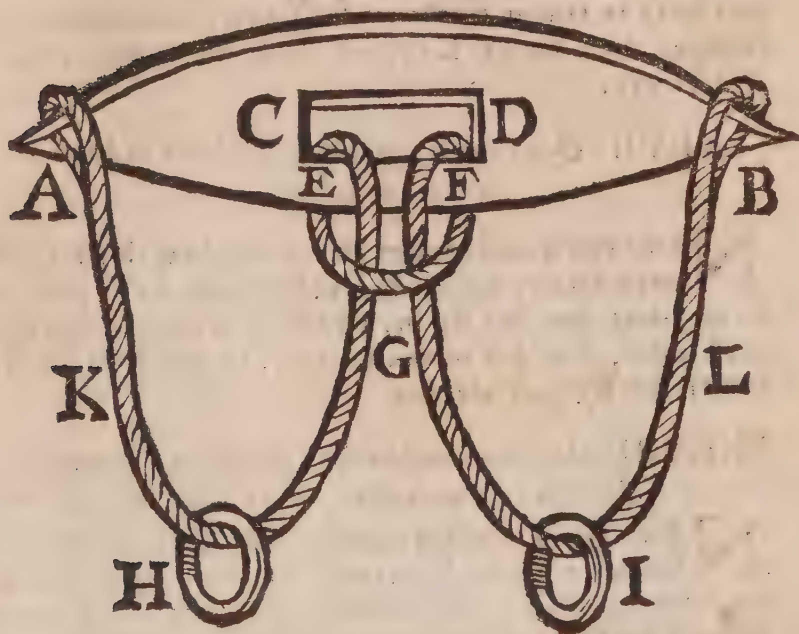
LAet iemant met beyde ſyn uytgeſtreckte handen een houten tafelbert recht in't midden ſterck vaſt houden. Staet dan recht tegens den houder over, ſlaet dan uw lincker vinger op het tafelberdt, en de rechte onder, ſlaet dus beyde de vingers geſwin daer teghen aen, ſoo ſal hy het tafelberdt laten vallen.

XLV. *Om een tafelberdt door een ander tafelberdt van de tafel te ſlaen, daer dogh geen van die aen-geroert werdt.*

LEght dry tafelberden van hout op een tafel naeſt malkanderen als A B C: Laet dan iemandt de handt op het middelſte berdt legghen; en dat ſoo vaſt houden als het mogelyck is, als dit nu aldus gehouden wert, ſoo ſtoot het berdt A geſwindt en ſterck tegen B, ſoo ſal het berdt C van de tafel af-vallen. Hier aen ſiet men dat geſwindtheyt voor ſterckte gaet.

XLVI. *Een spel met twee ringen aen een touw dat seer aerdigh is.*

NEmt dan een planckjen van een doos, soo dick als de rugh van een mes, en ontrent een spanne langh, snydt het dan op de wyse gelyck als de Figuer uytwyst, maeckt in't midden een vierkant langhwerpigh gaetjen C D, soo groot ontrent dat'er de ringen niet door en konnen komen. Dan nemt men een touwtjen dobbel A K G L B, steckt die van voren door het gat C D dobbel; dat is in't midden toegevouwen gelyck gy in G siet, steckt dan de twee eynden A en B door G, en doet aen elck eyndt A en B een ringh H en I, bindt de eynden A en B aen het houtjen vast ghelyck de Figuer uytwyst. Nu is de vraegh hoe men dese ringhen by malkander sal brengen, om nevens malkander te hangen, sonder het touwtjen te breken of los te doen?

Nemt dan u houtjen by A in de slincker handt, treckt dan met de rechter handt 't touw G na u toe, en steckt

beyde

beyde ringen van onder door G, grypt dan met de rechter hand de dubbelde snoer in E en F, treckse heel door, soo hebt gy twee strengen, steckt door beyde den ringh I, op datse aen de zyde van E komen, nemt beyde touwtjens in G te samen, treckt weder die twee eerst-gedachte strengen door het gat C D, soo sullen die ringen by malkander zyn.

XLVII. *Om een Ey boven op syn hooft te konnen sieden en koken.*

NEmt een nieuw backen broodt soo heet als't uyt den oven komt, snydt het midden door dat'er een gat in zy, doet daer het Ey in, en set het broodt weder aen malkander, doet het in een korfjen, set het op u hooft, soo sal het Ey gaer werden.

XLVIII. *Om een mortier van thien pont, door middel van een wyn-glas, op te lichten.*

NEmt eenen metalen mortier, set die om met syn bodem om hoogh, maeckt dat den bodem effen is, sonder eenige bulten of oneffenheden. Laet desen mortier van acht of thien pont zyn. Maeckt dan een deegh gelyck men nemt om de disteleer-glasen te lutteren, maeckt dan op den bodem des mortiers een balleken met dat deegh soo groot in't ronde ontrent dat'er den Roomer of wyn-glas in past: nemt dan een brandend' papier, steckt dat in den roomer, en set die verkeert op den mortier, en bestryckt hem rondom toe met het deegh, soodanigh dat'er de minste locht niet in en kan komen. Als nu het papier op-houdt te branden en den roomer kout is geworden, sult ghy by het glas lichtelyck den mortier konnen opbeuren; soo niet, komt sulcks by versuym dat het deegh niet behoorlyck aen den roomer is geleght, en de locht in den roomer gekomen is.

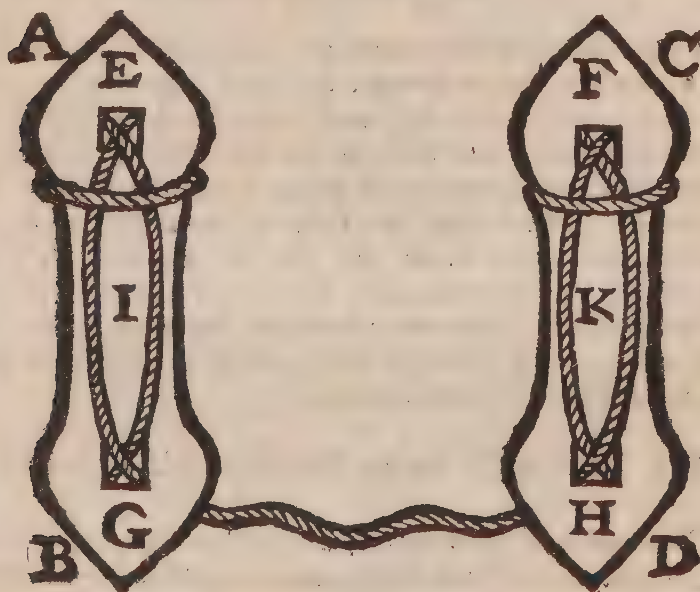
XLIX. *Om iemandt by nacht te doen schynen dat'er spoock is.*

KOopt eenige kreften, stelt op elck een wasch-lichtjen, laetse aldus in een kamer of thuyn loopen, soo sal men meynen dat'er spoock is.

Item: nemt raepen, maeckt daer een figuer van als een doodts-hooft, hanght die op een Kerckhof over eenigh licht dat in de aerde staet, soo sal den voor-bygaenden vervaert worden, en meynen dat het doodts-hoofden zyn die daer spoocken.

L. *Om twee planckjens door een touw soo vast aen een te verstricken, datse nouwelycks konnen los gemaeckt werden.*

NEmt twee planckjens ontrent soo dick als de rugh van een mes, een spanne langh, gesneden op die wyse als dese Figuer uyt-wyst.

Nemt dan een koordeken ontrent een elle langh aen beyde eynden een groote oogh als een vingher langh. Steckt dan een eynde van voor door E, stropt dan het oogh over het bortjen ghelyck als I, steeckt dan het ander eyndt van het koordeken met syn oogh door G van voren, nemt dan het ander houtjen en steckt 'tselve eyndt door H van onder door, en van voren door F wederom uyt. Slaet dan dat oogh over C, en steckt de selvige door H weder uyt: steckt dan het houtjen AB daer door

door, treckt dan dat eyndt, 't welck ghy door H gesteken hebt, weder te rugh, soo zyn bey de planckjens aen malkanderen soo vast, dat een slecht hooft die niet en sal los maken.

Als ghy het wederom begeert los te maken, soo gaet aldus te werck: nemt het eyndt K en steckt het in H, schuyft dan het eeene houtjen door dit oogh, steckt dan I door het gat G, soo maeckt ghy het houtjen los, en gelyck als ghy hier doet, kunt ghy oock met het ander houtjen doen.

LI. *Om een lanckwerpigh gesneden papier te smyten dat het op syn kant staet.*

WAnneer men een papiertjen heeft een vinger langh, en een vinger breedt, soo geeft men het iemandt in handen, en vraeght of hy wel ten eersten kan smyten dat het op syn kant staet. Elck nu van't geselschap sal sulcks beproeven, en niemandt, al smeet hy hondert mael, sal 't konnen doen: Soo sal een ieder antwoorden dat sy het niet konnen doen. Nemt gy dan het papiertjen, slaet het in't midden eens toe, niet dat het toe-gevouwe blyve, maer dat het half open zy: smyt het dan op de tafel, soo sal't wel haest op syn kant staen, en de omstaenders sullen om die pots moeten lacchen.

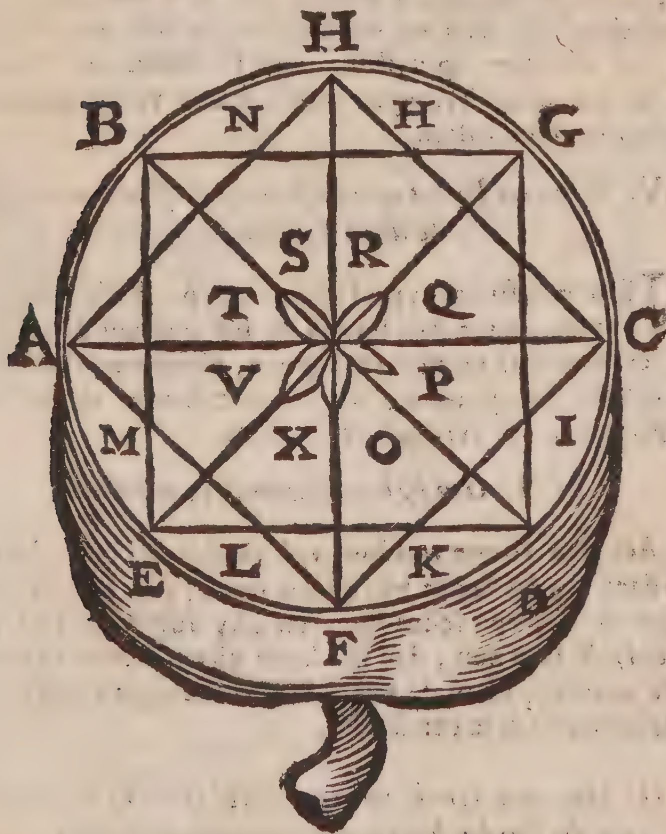
LII. *Om een Ey ten eersten op syn spits te setten.*

COlumbus te gast zynde by eenige Spanjaerden, welcke seyden of pochten dat sy *America* gevonden hadden. *Columbus* zynde den waeren Vinder daer van, dit niet konnende verdraeghen, liet een Ey op Tafel komen, vraeghde de gasten, of sy het Ey ten eersten op syn kant konden doen staen, elck probeerde op de tafel, maer niemandt kon 't uyt-vinden. *Columbus* nemt op 't lest het Ey op syn eynd', en slaet met gewelt op de tafel dat de spits boven breck, en het Ey terstont bleef staen: dit wisten wy oock wel seyden de Spanjaerds: nu ick *America* gevonden heb, antwoorde *Columbus* kont gy *America* mede wel vinden, alsoo sagh een ieder op synen neus.

LIII. Om

LIII. *Om een aerdige Sterre in een Appel of Raep te snyden.*

NEmt een tamelycke groote Appel of Raep, snydt hem over dwars half open, op dat ghy een effen vlackte hebt daer de Sterre op gesneden werdt. Snydt voor

eerst een dobbel kruys daer in naer de linien A C, H F, B D, E G, soodaenigh dat ghy het mes maer een stroo breedt diep in snydt, en niet recht neder, maer schuyms, en dat dobbel aen de lincker handt, en eens na de rechter handt als E F D; soo kont gy op die wys meerder linien maecken, als H I K L M N, &c. dit gedaen zynde, doet dan

dan alle de ſtuckjes O P Q R S T V, &c. daer uyt ſoo ſal het ſeer ſchoon t'aenſchouwen zyn.

LIV. *Om een houte Manneken op het water te konnen doen gaen.*

NEmt een blocksken een ſpanne langh, maeckt dat onder hol, en giet'er loot in, of doet'er een ſteen aen, laet dit blocksken boven plat zyn met een kleyn plancksken, ſet daer op een Manneken met een vaentjen op, dat het daer op vaſt zy, en ſet ſulcks in't water, ſoo ſal het door 'tvloeyen van't water voorts gedreven werden en niet vallen.

LV. *Om een Erwt op een ſtroo-pyp of toebacks-pyp te doen danſen.*

NEmt een ſtroo-pyp oft taback-pyp, ſteckt hem over eynde, leght dan boven op het gaetjen een Erwet dat heel rondt is en niet ſeer groot, blaeſt van onder door het gat van het pypjen, ſoo ſal het Erwet al danſende op-ſpringen, dat aerdigh is om ſien.

LVI. *Om ſigh onſienelyck te maken.*

LAet een tonne rondom vol gaetjes maken, kruypt daer in, en laetſe boven toe doen, ſoo ſult gy door de gaeten wel een ieder ſien, en ghy ſult voor een ieder onſienlyck ſchynen, dan ſoo kont ghy u ſelven in de ton op de marckt, of in de kerck laeten brengen, om u preſentie onſienlyck te vertoonen.

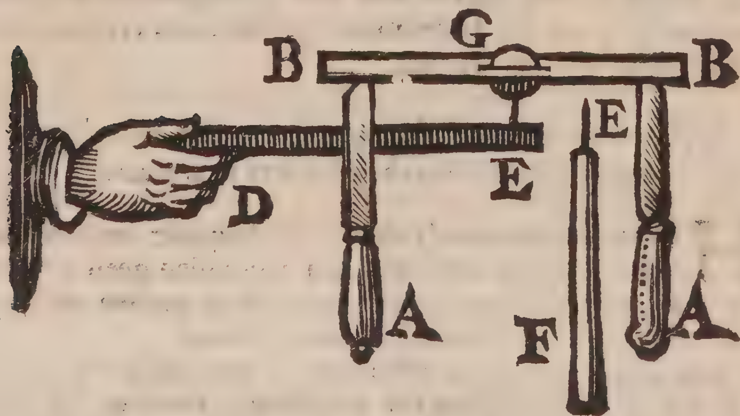
LVII. *Om een rinck in een ſchotel waters te ſmyten, en die ſonder het water daer uyt te gieten, droogh daer uyt te krygen.*

NEmt dan een vlacke ſchotel, doet daer wat water in, en ſmyt daer u ringh by: nu is de vraegh hoe dat ghy u ringh daer wederom ſult uyt kryghen ſonder u vingeren nat te maken; ſoo moet ick aldus te werck gaen: ick neem een grooten roomer oft bier-glas, en doen daer een brandende papiertjen in terwyl het papier

noch

noch brandt, set ick den roomer omgekeert in't water, en met syn bodem naer om hoogh, als nu de lucht die in den roomer is begint kout te werden, soo sal alle het vocht dat in de gedachte schotel was in den roomer geperst werden, en de schotel sult ghy ledigh sien, dan kont ghy den ringh sonder u handen nat te maken, daer wederom uyt krygen.

LVIII. *Om twee Messen die aen een stock steken op een naelde te doen draeyen.*

NEmt twee Messen A A, steckt die door de hoepelstock B B, steckt dan door den hoepelstock in het midden een dubbele stuyver door G, nemt dan een ander houtjen als D of als F, steckt daer een naelde door als E E, set daer de Messen op, in't middelpunt van de dubbele stuyver G, soo sullen de Messen daer op konnen draeyen, dat seer aerdigh is om te sien.

LIX. *Om door een stuck broodts een roomer met wyn ledigh te maken.*

DIt gaet even op de selve wyse als wy elders van de Kreften hebben gesproken, want een snede broodt werdt soodanigh gesneden, dat het met syn een deel in den roomer met wyn hanght, en met het ander deel daer buyten, even bynaer als een Capitael V, maer den roomer moet vol van water of wyn zyn.

LX. *Om een penningh in een glas te doen dansen.*

DIt ſpel kan beſt in duyſterachtige plaetſen geſchieden, wanneer men ſoo nauw niet ſien kan hoe alles toegaet. Set dan een roomer op een tafel, en nemt een penningh, duyt, of iets anders, doet daer een weynigh peck aen, en maeckt'er een langh hair aen vaſtklevend, en doet die in den roomer, maeckt dat hair aen een ander eynde van uw voorſte vinger vaſt, door middel van wat peck, ſpeelt dan met u vingers op de tafel, even of ghy op een Inſtrument ſpeelde, ſoo ſal den penningh bewegen en danſen.

LXI. *Om iemandt ſyn hemde door ſyn wambuys-mouw ſonder te ſchenden uyt te trecken.*

HEt is ſeer wonderlyck als dit iemandt eerſt voorkomt, al-hoe-wel het den wetenden geen groote ſaeck is, maer als het in een geſelſchap gedaen werdt, kanmen daer veel vermaeck mede hebben.

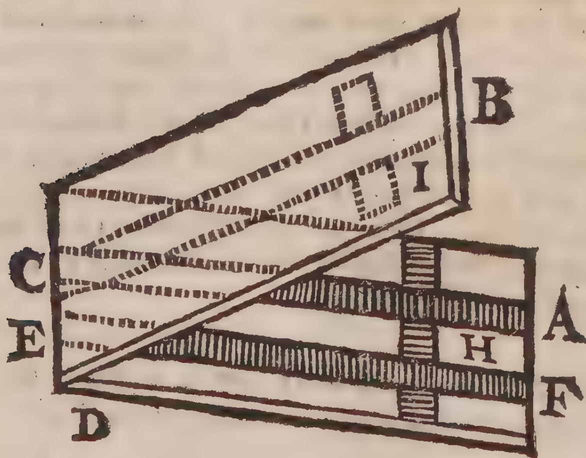
Laet dan iemandt een hemde over ſyn rugge en rondom den hals toe-binden oft knoopen, even of hy het deegh'lyck aen hadde, doet de mouwen van het hemde mede door de mouwe van het Wambuys, en knoopſe rondom den arm fraytjes toe even of ghy het aen hadt. Dit gedaen zynde, moet ghy met iemandt wedden, dat ghy hem ſyn hemde door ſyn mouw ſult uyt-trecken ſonder het ſelve te ſchenden. Als nu het wedſpel aengaet, ſoo doet hem het hemde rondom den hals los, als oock aen de handen, ſteckt dan u handt boven by den hals en het wambuys in, treckt de eene mouw uyt, en ſteckt hem in de andere mouw, met ſoo veel van het hemde als gy kont, ſteckt dan u handt aen den arm in de mouwen, en treckt het hem daer al ſaghtjes by de mouwen uyt, ſoo hebt ghy het wedſpel gewonnen, en d'omſtaenders ſullen daer alle om moeten lacchen.

LXII. *Om door een kreft een roomer met wyn te ledigen.*

NEemt een roomer vol wyn of water, set die op een tafel, neemt dan een kreft die ghekockt is, hanght die op de roomer dat hy met de eene helft in den wyn of water hanght, en met d'ander helft buyten den roomer, soo sal het vocht dat in den roomer is, ten minsten soo verre den kreft die raeckt, uyt den roomer gheledight werden, maer men moet den steert in den roomer hanghen en den kop daer buyten.

LXIII. *Een aerdigh spel met twee planckjes.*

OM dit te maken soo neemt twee planckjes een span langh, een halve span breedt, en een vierde van een vinger breedt dick: laet dese planckjes vierkant zyn

gelyck als A B C D F, sy moeten oock beyde even groot zyn, en even dick dat'er een kleyn spykertjen op de dickte kan geslagen werden.

Dit gedaen zynde, neemt dan dry roode lintjes of perkementjes, spykert die daer op in deser maniere: nemt het lint A spykert het in A, en aen het ander planckjen CB in C, spykert oock het lint F in F en in het planckjen

jen C B in E, nemt dan het derde lint ſpykert dat op het planckjen C B in B, aen de binnen-ſyde, en ſpykert het op het planckjen A D tuſſchen E C ſoo is't gedaen.

Wanneer men nu een ſtuckjen papier H leght tuſſchen de lintjes A en F, en de planckjes op-licht aen de ſyde van E C ſoo ſal het papiertjen H leggen tuſſchen het lint C B gelyck in I te ſien is.

LXIV. *Een wonderlyck Guychel-boeck om verſcheyde Figuren te vertoonen.*

HEt is ſeer aerdigh een boeck op verſcheyde wyſen open te ſlaen, om te vertoonen dat het ſelve vol beesten is, en weder op-ſlaende dat het vol menſchen is, en ten derden en vierden open ſlaende, dat het vol boomen, huyſen, ſchepen, &c. is.

Om dit in't werck te ſtellen laetmen een Boeck maken even bynaer als de kooplieden haer winckel-boecken hebben met een Alphabet, als A, B, C, en ſoo maecktmen dan het eerſte bladt met A, het tweede met B, en ſoo voorts tot het Alphabet uyt is. Dan begintmen wederom van boven een nieuw Alphabet, en dat tot eenige ryſen toe. Die dan van't eerſte Alphabet hebben Beeſten, het tweede Duyvels, het derde Soldaten, en ſoo voorts, tot ghy een ganſch Boeck uyt hebt.

Maer dit moet met geen ſtyve handt, maer met een raſſigheydt en behendigheydt gedaen werden, of anders is het terſtondt gemerckt.

LXV. *Een Guychel-boeck om in te ſteken met een priem in welck men om eenige prys ſteckt.*

MEn heeft op de Jaermerckten en Kermiſſen eenige ſoort van luyden, die met een kraem komen, in welcke ſy als een Loterye aenſtellen; daer toe hebben ſy een ſeker langhwerpigh boeck van dun papier gemaeckt dogh de middelſte bladen zyn geteeckent met ſilvere meſſen, ſpiegels, ringen, lamperten en meer andere koſtelyckheden, is't datmen met een ſpel oft eenighe andere priem in deſe bladeren ſteeckt, ſoo heeft-men ſoo een

prys

prys als op dat bladt staet, maer men komter selden toe, want de middelste bladeren zyn alle veel korter als de buytenste, is't dan dat iemandt in't begin om te proberen voor niet steckt, soo houden sy dese bladeren los, en seggen datmen in't midden moet steken, soo treffen sy dan een prys; maer wanneer het om winst geschiedt, houden sy het Boeck dicht toe, soodanigh dat de voorste uyterste bladeren en de achterste, die beyde langer zyn, aen malkanderen komen, soo dat die daer in steckt, niet in de middelste, maer in de uyterste bladeren komt te steken, in welcke geen Prysen geteeckent staen, soo dat den steker syn geldt quyt is, en droevigh bedrogen moet heen gaen.

LXVI. *Om een toover-kotjen te maecken.*

A o o B

C o o D

DE Schaepen en Lammeren hebben in haere pooten seer kleyne koten, hier plegen wy, jongh zynde, vier gaetjes in te maken en tweederley verwige draeden in te steken, die wy door-treckende, voor d'onwetende jongheydt tooverye scheen.

Om dit nu te beschryven, soo laet A B C D de koot zyn, maeckt vier gaetjes als o o o o, steckt dan een roode draet door het gat by B dat hy weder uyt kome by het gat C, alsoo nemt een swerten draet, steckt hem door het gat by D dat hy by A weder uyt komen soo maken de draden in de koot een kruys, bindt dan de eynden die buyten de koot zyn vast, en schuyft de draeden heen en weder, soo sult ghy een aerdigheydt met de draeden sien.

LXVII. *Om te doen schynen met ses planckjes, dat'er meer als hondert zyn.*

NEmt de bovengeseyde planckjes A F D E C B, maeckt aldus noch vier aen malkanderen, dat is, dat het lindt D gespykert zy aen een derde planckje, en de linten

EF van gelycken, wanneer dit tot ses of acht toe gedaen werdt, soo nemt de selve in u handt, laet d'een voor d'ander uyt u handt los, en als ghy een los laet, moet ghy een ander op-nemen, soo sullen daer meer als duysent planckjes schynen. Het schynt de onwetende mede wel tooverye te zyn, wanneer het wat ras geschiedt.

LXVIII. *Om buyten op het landt alwaer men geen thoren siet, de windt te kennen.*

ALs men buyten is gebeurt het wel datmen op een heyde is, en datmen geen thoren oft iets anders siet, om den windt te weten, jae selfs niet aen de wolcken van de locht, soo nemt een hayrtjen uyt u hooft dat wat langh is, en houdt dat met twee vingers aen het eynd, laet dat in de locht hangen, soo sult ghy sien naer wat oort van de wereldt dat'et heen waeyt, als ghy nu niet en weet aen wat oort dat Oost of West is, soo sult ghy dat aen de Sonne weten, want in den opgangh is hy in't Oosten, op den middagh in het Zuyden, en in den ondergangh in het Westen.

LXIX. *Van een lampe, die niet uyt gaet, hoe datmense in de sack draeght ofte over de aerde rolt.*

HEt is van noode dat het hol ofte den back, daermen de oly en het pit in doet, hebbe twee assen ofte spillen, gevoeght in een cirkel, dese cirkel heeft twee andere spillen die in een tweede cirkel komen van koper ofte van andere harte materie, en eyndelyck dese tweede cirkel heeft noch syn particuliere spillen, gevoeght in eenigh ander rondt lichaem dat om de lampe henen komt, invoegen dat daer zyn 6. spillen voor 6. differente stellingen die daer zyn boven, beneden, voor, achter, ter rechter en onder de slincker syden, en door hulp van dese spillen met dese bewegelycke cirkels, de lampe zynde in het midden, vint sigh altydt gestatueert in haer swarigheydts middel-punt, oock hoe men de selve keert of wendt, ofte pooght om te werpen, het welcke genuechelyck en wonderlyck is voor die de oorsaeck daer van niet en begrypt.

Men seydt dat een seker Keyser sigh eertydts een wagen ofte sitplaets heeft doen toerusten na dese konste gemaeckt, oock soo dat hy sigh altydt bevondt in syn rustplaetse, aen wat syde dat de wagen quam te schudden ofte hellen, jae selfs soo de wagen om-gevallen hadde.

LXX. *Een manier om door de locht te vliegen.*

Monsieur *Toinard* heeft een instrument gesien met vier vleugels, door welkken middel een mensch door de locht soude konnen vliegen, het welcke lichtelyck te doen is,

A. Is de rechter vleugel van voren.
B. De lincker van achteren.
C. De lincker van voren.
D. De rechter vleugel van achteren.
E. Een touw aen de lincker voet, die de lincker vleugel B neertreckt, wanneer de rechter handt de vleugel A nedertreckt.
F. Een touw aen de rechte voet, die de vleugel D neertreckt, wanneer de linckerhandt de vleugel neerhaelt.

Dit werck tuygh nu bestaet in twee stocken, die aen elck eynde een vleugel van taf gemaeckt hebben, welcke

van boven naer om leegh gevouwen is, gelyck een gebogen riet of gebroken pyl.

Wanneer men nu vliegen wil, leghtmen dese stocken op de schouders, soo dat'er twee van voren zyn en twee van achter. De voorste werden door de handen bewogen en de achterste door de voeten, die de vleugels met een touw trecken, zynde aen de voeten vast gemaeckt.

De manier nu om dese vleugels te bewegen is dese, namelyck wanneer de rechter handt de rechter vleugel neder treckt, die voren met A geteeckent is, soo treckt de lincker voet door middel van het touw E, de lincker vleugel B naer om leegh, en soo vervolgens treckt de linckerhandt de vleugel C van voren naer om leegh, wanneer de rechte voet D van achter overhandts naer om hoogh treckt.

Om dit wel te doen, behoorde het lichaem aen elck deel iets te hebben dat lochtigh is en van groot beslagh, om de swaerte des lichaems wat te gemoet te komen. Oock behoorde men daer een steert by te practiseren; maer om die behoorlyck te bewegen is qualyck kans.

Dit vliegen is nu niet gemaeckt om daer mede langh in de locht te vlieghen, maer om sigh ghemackelycker over een kleyn watertjen te begeven.

En om dit vlieghen te ghewennen, moet men sulcks eerst van een banck of tafel doen, daer na uyt een venster, en van een huys.

LXXI *Om een hout of iet anders om stucken te slaen met de eynde op twee roomers geleght, sonder datse storten of breken.*

WAnneer ghy dit begheert te doen, soo moet ghy twee glasen op twee banckjes van ghelycke hoogh te setten twee of dry voeten van malkanderen, leght dan u stockjen of iet anders even op de kant van de glasen; de eynde van de stockjes dienen wel wat scherper ghemaeckt. dit gedaen zynde, slaet dan met een kloecken stock in't midden van het stockjen dat op de glasen leyt, soo sal het selve in stucken springen sonder de glasen te breken of het vocht daer uyt te schudden.

Dit

Dit kan mede met twee rieten of ſtockhalmen gheſchieden.

Op gelycke wyſe kanmen op de roomers of op d'handt een been ſtucken ſlaen met de rugh van een mes, wanneer het been op de muys van d'handt en de twee voorſte vingers komt uyt te ruſten.

LXXII. *Om dry ſtocken, pypen, lepels, &c. overeynde te ſetten dat'er een wyn-kan ſonder vallen op kan ſtaen.*

NEmt de eerſte pyp A B, ſtelt deſſelfs een eynde om hooghe, en het ander eyndt op een tafel, leght hier op over dweers de pyp van E F, ten derden, voeght de laeſte pyp C D onder de pyp van A B, komende met C op E F, makende in't midden een triangel. Dit gedaen zynde ſullen de pypen over eynde blyven ſtaen, waer op men een ſchotel, of iet anders kan ſetten.

LXXIII. *Om iemandt te vertoonen dat alle dingen met hem omdraeyen.*

NEmt iemandt uyt den hoop, laet hy u vaſt houden en doet ghy de oogen toe, laet hy u dan hondert mael in een cirkel rondom leyden met een geſwintheyt, ſoo ſal hy nederſeygen, en alle dingen ſullen met hem ſchynen om te draeyen, daer ghy ſelver, die de oogen

toe

toe gehadt hebt, recht op ſult blyven ſtaen, ſonder ergens van te weten.

LXXIV. *Om houte Mannetjes te maken die boven van een geſpannen touw na beneden af-loopen.*

HEt is een ſonderlinge kinder-vreught, wanneer ſy elders hoogh een touw ſpannen en op de aerde vaſt maken, en darſe daer op een houte Mannetjen ſtellen, die aen beyde zyden een looden kogel heeft, daer van neer laeten loopen.

De touw dan dus geſpannen zynde, maken ſy dat aen beyde zyden een looden kogel is gemaeckt, in diërvoeghen als dat het Mannetjen van boven naer om leegh komt het recht blyft ſtaen, en door deſe kogels in balans gehouden werdt. Dit is voor den onwetenden aerdigh om te ſien. Wanneer ſy in de hooghte zyn en noch ſtil ſtaen, maecktmen daer een kleyn mosketjen aen, het welck aen-geſtoken en af-geſchoten zynde, ſal het Mannetjen terſtont van boven naer beneden af-loopen.

LXXV. *Met vyfderlye gewichten allerley laſt te wegen van een pont tot* 121. *toe.*

IEmandt wilt niet meer hebben dan vier gewihten, waer mede hy van een tot 40. kan wegen: ſoo moet ſyn eerſte ghewicht een pondt wegen, het tweede dry pondt, het derde negen pondt, en het vierde 27. pondt.

Indien hy nu een pondt wegen wilt, ſoo heeft hy een pondt. Wilt hy twee pondt wegen, ſoo leght hy in de eene ſchaele dry, en in d'andere een pondt. Wilt hy vier pondt wegen, nemt hy dry en een voor vyf pondt, leght in d'eene ſchaele negen en in d'andere ſchaele dry en een, en aldus vaert hy voort tot veertigh toe.

Wanneer men oock met weynigh looden van 1. tot 32. wil wegen, moetmen oock vier gewichten hebben Het eerſte zy een loot, het tweede dry loot, het derde negen loot, en dewyl negen, dry, en een doet 13. ſulcks van 32. geſubſtraheert komt dogh 19. zynde het gewicht des vierden gewichts.

Met

Met 5. gewichten kanmen van een tot 100. toe wegen. Het eerste zy een pondt, het tweede 3. pondt, het derde 9. pondt, het vierde 27. pondt, dese maken te samen uyt 40. pondt, en van hondert gesubstraheert blyft 60. zynde de swaerte des vysden gewichts. Indien men dan alsoo voort gingh, en naer 60. nam noch 81, soo kanmen van een tot 121. pondt wegen: aldus kanmen verder en verder gaen.

LXXVI. *Om dry messen op de punt van een naelde te doen dansen.*

VOeght dry messen aen malkanderen in gedaente van een balance, en een naelde in de handt houdende, stelt het punt daer van onder de rugge van het middelste mes A, aen welckers eynden de twee andere messen zyn houdende. Dit ghedaen hebbende, kont ghy sachtelyck blaesende, lichtelyck de messen doen schudden, beven, bewegen, en dansen op de punt van de naelde.

LXXVII. *Hoe een Jongetjen en een sterck Man aen een stock een groote last dragen konnen, en datse beyde naer hun sterckte draghen.*

LAet den stock diese sullen dragen ses voeten langh zyn, en 't gewicht dat daer aen gedragen wert vyftigh

tigh ponden zyn, indien dit gewicht nu recht in't midden hingh sou de jongen te swaer dragen: wat raedt om desen jongen te verlichten? schuyft dan het gewicht twee voeten van het midden des stocks na den man toe, soo sal het den jongen veel lichter konnen dragen als te voren.

LXXVIII. *Een stock of groote mergh-been op twee stroo-halmen stucken te slaen.*

LAet twee persoonen elck een stroo-halm dubbelt te saemen vatten, leght de stock dan met beyde syn eynden op de stroo-halm, slaet daer midden op, soo sal u stock in stucken springen. Sulcks kan oock aen de tafel met groote mergh-beenen gedaen werden, wanneer men die met den rugh van een mes recht in 't midden raeckt.

LXXIX. *Om dry of vier hondert pondt steens op syn buyck in stucken te konnen slaen.*

MAer alsmen considereert dat des buycks pensack als een blaes op-gespannen is, en een op-gespanne blaes wel duysent pondt gewicht van noode heeft eer hy sal in stucken bersten, salmen oock lichtelyck konnen beseffen dat vier hondert pondt steens, sonder groote swaerte of beschadingh te hebben, op de buyck kan geleght en in stucken geslagen werden.

LXXX. *Om een fles met een stroo-halm op te beuren.*

NEmt ongebruyckt stroo dat stevigh is, vouwt dat te saemen, soodanigh dat het een hoeck maeckt, steckt het in een nauw-gehalsde fles, soo dat 't grootste eynde uyt den hals der flesse kyckt, en het andere eynde sigh ter zyden in de flesse uyt-spryde, alsdan na de proportie van den hoeck die in 't glas komt, vattende het stroo van buyten, sult ghy konnen de voorschreve flesse by het stroo op-lichten, en dat soo veel sekerder als den hoeck des stroos sal te scherper zyn, en dat eynde dat geboogen is, het nauwste komen sal by de perpendiculaire linie, die op het ander eynde correspondeert.

LXXXI. *Om een ſtock op het uyterſte van den vinger over eynde te doen ſtaen ſonder vallen.*

MAeckt of ſteckt aen de bovenſte eynden van een ſtock twee meſſen vaſt, ſoodanigh als de figuur uytwyſt, ſtelt dan het eynde van den ſtock op uw vinger of duym, of anders op den hoeck van een tafel of banck , en den ſtock ſal over eynde blyven ſtaen, al was't datmen daer de kamer mede langhs gingh.

LXXXII. *Om 'savondts in den doncker te weten hoe den windt is.*

SOo wanneer ghy 'savonts in den doncker op de ſtraten of in een tuyn zyt, ſoo weet ghy wel waer Ooſt, Weſt, Zuyd en Noord leggen, als ghy evenwel niet ſekerlyck en weet hoe den windt is, ſoo maeckt u vinger nat, en ſteckt hem dan om hoogh, ſoo ſal aen die zyde daer den vinger eerſt koud werdt, den windt van daen komen.

LXXXIII. *Om eenighe aerdighe vertooninghen in een duyſtere kamer te doen.*

DIt diende beſt in den nacht gedaen, om beter te vertoonen, laet dan A B een kamer zyn,

A B C

die groot is, en B C een kamertjen dat veel kleynder is, neme

Nemt dat B een muur is tusschen de kamers A en C, maeckt in den muur B verscheyde gaetjens, in welcke men kleyne glaesjes met verscheyde geschilderde figuren kan setten. Soomen nu een lamp stelt in de kamer B C, voor een der gaten daer een glas in is in B gemaeckt, soo sullen sigh die figuren met hare koleuren geheel groot op den wandt A vertoonen seer aerdigh om sien. Op die wyse kanmen iemandt des nachts een tooverye laten sien, want naer de figuren die op het glas zyn, zyn oock de beelden in de duystere kamer.

LXXXIV. *Om iemandt in een spiegel te doen vertoanen dat hy een beesten kop heeft.*

DIt schynt wel tooverye te zyn, al-hoe-wel het niet en is. Men laet een radt maken dat acht kantigh is, 't welck men elders op een bequame plaets vast maeckt, op dat het met een handt-vat magh omgedrayt werden. Op dese acht opper-vlackten van dat radt, laet daer eenige hoofden van beesten op schilderen.

Boven dit radt maecktmen een katrol aen welcke men een spieghel vast maeckt, soodanigh, dat die voor den spiegel staet, de figuren van't radt konnen in den spiegel sien, en sigh in't midden van den spiegel vertoonen, als'er nu iemant komt, die van de kneep niet en weet, en in den spiegel siet, sal bevinden dat hy soodanigen beeste-kop heeft, als'er in de spiegel vertoont werdt.

Men moet maken dat dit radt wat bedeckt gehouden werdt, en datmen het heymelyck kan om-drayen, op dat de figuren sigh verscheydentlyck in den spiegel vertoonen. Men moet oock besorghen dat'er geen swanghere vrouwen ontrent komen, op datse niet komen te schticken.

LXXXV. *Om iemandt in een spiegel te doen sien wat voor een Vryer of Vryster hy hebben sal.*

MEn heeft by sommige lieden, diemen Tooveressen noemt, sekere konsjens, die maer in een gouwigheydt bestaen, en d'onnoosele laeten sigh menighmaels mis-leyden, achtende dat het den duyvel doet.

Onder

Onder allen hebder die iemandt laeten sien wat voor een Vryster een Jonghman sal hebben, of wat voor een Vryer een Vryster sal hebben, by welcke sy veel dinghen of liegen of raeden, of uyt u eygen woorden gissen, soo ghy by haer maer niet bekent en zyt.

Nu om haer konst in't werck te stellen hebben sy dickwils verscheyde spiegels in een kamer daer sy u brengen, 'tgebeurt nu als ghy voor een spiegel keert en daer in siet, dat een ander, 'tzy uyt een luyck van een solder of elders heymelyck door, een beeldtsel laet schynen in een spiegel die achter u is, welckers beeldt wederom schynt in die spiegel daer ghy voor staet. Of dat recht over den spiegel daer ghy voor staet een hangh-kamertjen is daer men een portrait door verthoont dat in uw' spieghel schynt. Of datmen iemant in een doncker kamer brenght, en een toover-lantern in (daer ick terstondt van sal spreken) ontsteckt, in welck een beeldtjen is, 'twelck men wilt vertoonen, welck licht in den spiegel komende, ghy oock soodaenigen sult sien als sy u seggen dat ghy hebben of trouwen sult.

LXXXVI. *Om iemandt valsch te doen sien, soodaenigh dat hy met syn vinger seker stockjen niet sal aen-raecken.*

DIt is maer een kinder-spel, doch is een konste in de Optica. Laet iemandt een stockjen in syn handt hebben, houdt dat in de hooghte, laet dan eèn ander die het een oogh toe doet, met syn uyt-gesteken vinger daer na toe loopen, soo sal hy de stock niet raken maer mis gaen. Soo hy het juyst komt te treffen, soo is't een geluckjen dat niet altydt gebeurt.

LXXXVII. *Om een mensch alsoo te disponeren, dat hy een ducaet op een mes leggende, niet lichtelyck sal af-slaen.*

STeckt een mes in de houte wandt, daermen gemackelyck kan na toe gaen, ontrent soo hoogh als den persoon slaen sal, leght dan op het eynde van het heght

een

een ducaet of ander ſtuck geldts, ſeght tegen iemandt dat hy ſyn oorlelletjen met de rechterhandt vaſt houde, en dan de ſlinckerhandt door de rechten arm ſteke, en het ſlincker oogh toe make, en alſoo over dwers na het mes toe loope, en met de middelſte vinger van de ſlinckerhandt het ducaet af-ſtoote, ſoo ſal hy gemeenelyck mis loopen.

LXXXVIII. *Om iemandt ſoo verre te brengen dat hy met beyde ſyne opene oogen niet recht en ſie.*

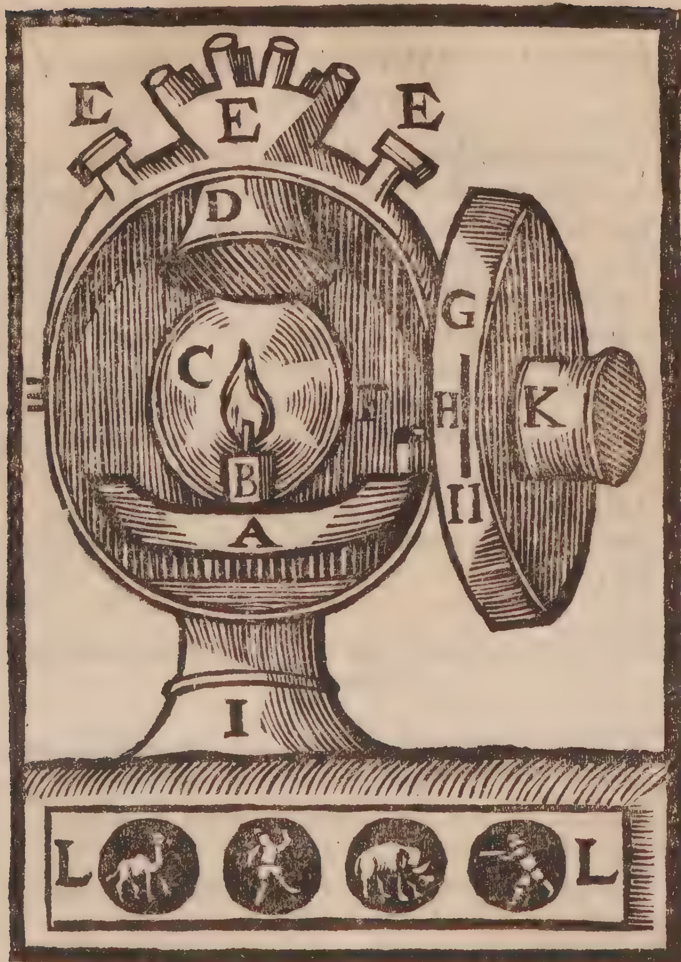
LAet iemandt in een kamer zynde, dry of vier ſchreden van een open deur af treden, en de ſelve de rugge toe keeren, geeft hem dan een houten tafel-bordjen in ſyn handt, en wedt (indien hy onbedreven is) om ſoo veel als hy wildt, wanneer hy ſigh niet omkeere, 't ſelve niet door de deur ſal ſmyten: oock ſult ghy hem noch vergunnen over de ſlincker ſchouder te mogen ſien, ſoo ſult ghy het ſonder twyffel gewinnen, want hy ſal het berdt hier of daer in een anderen hoeck van een kamer ſmyten.

Alſmen nu op diergelycke wys mede met negen kegels ſpelt, ſalmen daer veel kluchts mede hebben.

LXXXIX. *Laterna Magica, of Toover-lantern.*

LAet een lantern maecken op deſe maniere als de nevengaende Figuer uyt-wyſt, daer van binnen een lamp in is, waer van de vlam tegens een rondt geſlagen en glad geſchuert blick aen ſchynt, welck licht weder door-ſtraelt door een dicke pyp daer een ſeer doorſchynend' glas in ghehecht is, van binnen moet oock een ſchoor-ſteen zyn, welcke met veel pypen van buyten voorſien is, om de roock van de lamp uyt te doen gaen, in het deckſel moet een ſchuyf zyn, daer het planckje daer de geſchilderde glasjes in vaſt zyn, in gheſtoken konnen worden om te tooveren. Wanneer men tooveren wil, ſoo gaetmen in een duyſtere kamer, en laet het licht tegens een witte muer ofte wit kleedt aenſchynen, ſoo ſal het ghene op de glasjens geſchildert ſtaet tegen de muer aenſchynen of het levende Figueren waren.

A. De

A. De lamp met het Pit B, C een ſtuck blick dat hol uyt-geſlagen is, ſeer glad geſchuert, dat groot licht van ſigh geeft. D. De ſchoor-ſteen in de lantern. E. De pypen daer de rock uyt gaet. F. Een pyp daer de oly in de lamp gedaen werdt. G. Het deckſel van de lantern. H. De openinghe daer de geſchilderde glaſen in geſet werden alſmen tooveren wilt. I. De voet van de lantern. K. De groote pyp daer een glas in ſtaet daer de tooverye door ſchynt. L. L. De Figueren of geſchilderde glaſen, die in een planckje vaſt zyn. Dit is ſeer aerdigh voor de aenſchouwers te ſien.

XC. *Een*

XC. *Een figuer of af-beldingh alsoo te stellen, dat alles wat daer in geschildert is, sigh mismaeckt vertoone.*

DIt kan ghesschieden door middel van een kaars of sonneschyn. Voor eerst laetmen een Figuer afmaelen, 'tzy een aensicht, heel menschen lichaem, vogel, of ander dier in goede proportie afgemaelt, sulck een gedaente setmen schuyns tusschen het licht en een muer of wit papier, daer de Figuer na de Perspectif sal ontwerpen werden, soodanigh dat de af-schyningh der Figuer afgryssselyck door een gat tegens het papier komt te schynen, dan haeltmen alle de liniamenten met roode aerde of potloot na, soo hebt ghy die mismaeckte Figuer. Dan soo soecktmen het punt om de Figuer over zyde aen te sien, soo sal de gheheele proportie weder recht schynen.

XCI. *Om door konst des nachts een sterre te doen verschynen.*

MY komt alhier te voren, op wat wyse men een helder glinsterende sterre by nacht kan doen verschynen in de locht, soodaenigh dat de menschen daer een schrick van krygen.

't Is niet onbekent dat'er rot en vermolmt hout is, 't welck gesien zynde in den duyster, van sigh een licht geeft als een ster; alsmen nu een rouw kon spannen van het een hooghe huys tot het ander, en met een instrument pracktiseerde daer die houte Mannetjes aen vast zyn met loot, en men daer een weynigh van dit hout aen vast maeckte soude het schynen al oft'er een sterre viel, dewyl het rouw noch 't andere gereedtschap niet wel door de duysterheydt kan gesien werden. Wanneer men dit hout boven aen een verhemelt van een bedstede of ledekant vast maeckt, sal het by nacht schynen of de bedstede vol sterren was. Alsmen dit dede in een ledekant, daermen iemandt vremts liet slapen, soude verschricken soo ras als hy syn licht uyt-geblasen had.

XCII. *Om alles 't ghene buyten een kamer is van binnen te vertoonen.*

MEn maeckt dan een kamer gansch doncker, in welcke venster men een rondt gatjen boordt, in dit gatjen setmen een bril-glasjen, ('t welck men oock met de kristallyne vocht uyt het oogh van eenigh dier kan doen) om het licht met het schynsel dat buytenis, door te doen komen: de muer die recht over het gat komt dat in de venster is moet wit wesen, en in plaets van dat kanmen daer een vel wit papier aen vast maecken, op dat de koleuren van d'uyterlycke voorwerpen daer op moghten gesien werden; voorts moet de kamer over al sonder licht zyn, anders sou alles niet wel vertoont werden: dit soo gedaen zynde, sal alles 't ghene sigh buyten de kamer in 't gros vertoont, van binnen op het wit papier volkomelyck met syn koleuren gesien werden, selfs hoe laet het aen de Wyser is; maer alles sal verkeert schynen. Om dit nu recht te vertoonen, moet ghy noch een glas setten tusschen het gat en papier, en alles sal sigh recht vertoonen. Die kurieus is om dit in 't werck te stellen, siet daer van de Figuer by Beverwyck in syn Schat der Ongesontheydt, Capittel 26.

XCIII. *Om des avondts in een kamer daer een kaers is, eenige slangen aen de muer te vertoonen.*

MAeckt u van licht papier een omgekromkelde slangh, met haer behoorlycke koleuren gheschildert. Nemt dan een langh yser of stock van een elle twee of dry langh, maeckt daer boven op een stuckjen uytgeholt glas op vast, maeckt dan boven op de stock de slangh syn hooft vast, hem met syn lichaem om de stock krinckelende, om het licht te doen beweghen. Stelt dan dese stock en slangh in een duystere kamer by den muer; stelt daer onder een brandende kaers, welckers roock na boven toe gaende, dese slangh bewogen werdende, dan soo sal desselfs schaduwe aen de wandt schynen even of hy kroop en klom.

Dit kan noch anders vertoont werden, wanneer in

een muer of venster van een duystere kamer menighte kleyne gatjes ghemaeckt waeren die dight by elckander stonden, soo dan het beeldt van soo een papiere serpent buyten de gaten verkeert geset wierde, en door een kaers verlicht zynde, sal desselfs afschynsel door al de gaten heen komen, en tegen over op de muer menighte slangen vertoonen.

XCIV. *Om iemandt een pert te spelen sonder schade, dat terwylen hy aen de tafel sit, niet en sal konnen eten, seer belacchelyck om te sien.*

GHy sult een weynigh poeyer van Colloquint nemen, daer mede suldy de talloir vryven daer hy op eten sal, soo sal hy niet konnen eten van al 't ghene dat op 't tafel sal gebraght worden, en wilt ghy sulcks beteren, suldy hem een weynigh brandewyn te drincken geven, en een schoon talloir doen geven, en alsdan sal hy konnen eten.

XCV. *Om iemandt die men niet geerne aen de tafel siet een pots te spelen.*

WAnneer men iemandt heeft, die buyten dat hy genoodt is u tafel-vrindt dagelycks soeckt te wesen, soo nemt de wortelen van *Arum*, in 't Duyts *Kalfs-voet* geseydt, en snydt die voor syn plaets daer hy sit over de salade in plaets van Ajuyn of Parey, en laet hem sulcks eten, soo sal syn mondt soo brandigh heet werden, als of hy met spellen en naelden door-stoken wierdt.

XCVI. *Om te maken dat al wat iemandt eet, bitter smaecke.*

WAnneer ghy een pannelecker aen u tafel hebt, en om hem de spyse tegen te maken, soo wascht u tafel-laken en servetten, en al wat op de tafel leydt met het afzieden van Coloquint, soo sullen syn handen, mes, tafel-borden, en voorts al wat hy in den mondt steckt, bitter werden. Men kan oock het poeder van Coloquint nemen

nemen, en maken daer den handt-doeck, servetten, en tafel-laken mede bitter.

XCVII. *Om te weten wanneer een meyt of knecht wyn gaet tappen, offe oock wyn gedroncken hebben.*

HEt gebeurt dickwils dat onse wyn-vaten ledigh raken eer wy 't weten, en om hier achter te komen moetmen de meyt of knecht in een roomer laten tappen, wiens randt men met eenigh swart bestreken heeft: soo het nu ghebeurt datse onder het tappen uyt den roomer drincken sult ghy een swarte ringh om haer mondt en neus sien staen, waer aen ghy lichtelyck bekennen sult dat de meyt of knecht daer uyt gedroncken hebben.

XCVIII. *Om te weten wie den dief-stal in u huys gedaen heeft.*

WAnneer men in syn huys vele dienst-boden heeft, soo is daer menighmael een dief onder, die dit of dat gestolen heeft, soo ghy nu iets quyt geworden zyt, soo nemt een tobbetjen wiens bodem vry groot is, houdt den bodem over een kaers, dat hy heel swart werde, set dan dit tobbetjen onder in de kelder op een duystere plaets, daer niemandt kan sien dat het swart is, seght dan dat ghy wel haest weten sult wie u goedt gestolen heeft, en laetse een voor een in de kelder gaen, en haer handt eens op dese swarte bodem slaen, en dan weder boven komen, als sy nu alle beneden zyn geweest soo visiteert haer handen, en sy sullen alle swart zyn behalven die van den dief, want die heeft syn handen niet op het tobbetjen derven slaen.

XCIX. *Noch een ander wyse om een dief te kennen.*

WAnneer nu iets uyt u huys ontstolen is, soo seght dat ghy een Smit weet, die ghy den dief een oogh sult laten uyt-kloppen, by aldien ghy het in acht da, en tydts niet weder in u huys hebt. Den dief dit hoorende sal bangh werden, voor eerst dat syn dief-stal moght uyt-

komen, en ten tweeden dat hy ſyn oogh verlieſen moght, ſoo ſal hy het geſtolen goedt wel heymelyck weder op ſyn plaets brengen, en dat binnen de acht dagen.

C. *Om een Ey recht over eynde te doen ſtaen.*

WAnneer ghy in een geſelſchap zyt, en men Eyeren by de handt heeft, ſoo laet een ieder proberen of hy een Ey op ſyn eynde kan ſetten, ſoo ſal het niemandt konnen doen.

Ondertuſſchen hebt ghy een Ey daer toe bereydt dat niemandt en weet, ſulcks geſchiedt aldus: nemt een Ey en boort met een ſpel daer twee gatjens behendigh in, om het doyer met het wit uyt te blaſen, en vult het Ey met een half once quickſilver, maeckt de gatjes wederom behendigh toe, en overſtrycktſe met wat geel van't Ey, en laet het ſoo droogen, leght dan dit Ey in de mande met Eyeren; laet dan vry ieder een proberen of hy het over eynde ſal ſetten of niet: nemt dan u Ey dat ghy kennen ſult en ſet het op een tafel neder, ſoo ſal het ſekerlyck ſtaen vermits de quickſilver naer om leegh ſackt en het Ey op-houdt.

CI. *Om een paert of kemel door het oogh van een naeldete ſteken.*

DIt ſchynt wel tooverye alſmen het niet en weet, en verwedt daer kap en kovel om alſmen het maer weten magh: als ghy dan u weddinge gedaen hebt, ſoo nemt een matige naey-naelde en gaet by een Paerdt, Oliphant, Kemel, en diergelycke groote beeſten meer, en maeckt wat potſeryen met de beeſten door het oogh van de naeld te ſteken: als den Wedder u dan langh genoegh uyt-gelacchen heeft, ſoo nemt een kleyn ſpelle, leght het oogh van de naeld op het Beeſt, ſteckt de ſpel door het oogh van de naeld tot in het Beeſt, ſoo hebt ghy 't Beeſt door d'oogh van de naeld geſtoken.

Alſoo kont ghy een groote kaes oft broodt door het oir van de kan ſteken, en iemandts hooft door een ringh.

CII. *Om Asperges te krygen sonder saedt of planten te hebben.*

NEmt den hoorn van een Ram, boordt die van boven daer hy vast is door tot in de holligheydt die aen het onderste eynde is, set hem een halve voet diep in de aerde ter plaetse daer de son weynigh schynt, houdt hem geduerigh vochtigh, ghy sult na vier maenden tydt goede en dicke Asperges sien op-komen, welcke selfs sullen zaet geven.

CIII. *Om muysen van terwe te maken.*

NEmt een hemd van een Arbeyder, in het welcke hy dry of vier weken heeft gewerckt, en dat by gevolgh al stinckende van sweet is, leght het uytgesprydt zynde in een vochtige kelder, stopt de locht-gaten van de geseyde kelder toe, stroyt eenige korlen van de beste Terwe tusschen dat hemd in, en ghy sult sien na twee of dry dagen dat sy merckelyck swellen en een schimmelachtige ruyigheydt krygen, daer naer sullen sigh de voeten, de staert, en het hooft van een Muys vertoonen, die eyndelyck sal loopen en ander telen.

CIV. *Om Vloyen te makeen.*

NEmt van het stof dat aen de balcken ofte achter de schilderyen, kassen, en kisten sit, leght het op een houte planck in het beste van de somer, besproeyt het eens met pis, en ghy sult in dry of vier weken meer vloeyen hebben dan u lief sal zyn, indien ghy daer van de proef aen u huys nemt.

CV. *Om Dragoen sonder plenten of zaedt te zaeyen.*

NEmt een ajuyn, snydt de selve de staert of 'tghene dat uyt de aerde opschiet af, steckt daer in dry of vier kernen lyn-saet, set hem soo in de aerde in 't voor-

 jaer,

jaer, en ghy ſult binnen vierthien dagen goede Dragoen ſien op-komen.

CVI. *Om onſightbaer ſchrift te ſchryven.*

NEmt een Citroen, ſteckt een gatje daer in, ende gebruyckt die als voor een inckpot, het ſelve gedrooght zynde ſalmen aen het papier niet konnen mercken, 't en zy men het tegen de ſonneſchyn houdt ofte op het vuur leght, maer langh tegens het vuur gehonden, ſullen de letteren ſoo ſwart verſchynen als of die met inckt geſchreven waren, ſonder het papier eenighſints te krencken. Het ſelve kanmen by gebreck van Citroen met Aluyn in water geſmolten doen, behalven dat het papier om dat te doen voor den dagh komen eenighſints gekrenckt werde, dogh niet ſoodanigh of men kan het bewaeren ende altoos ſeer diſtinctelyck leſen.

CVII. *Om op een aerdige wyſe een roomer wyn uyt te drincken.*

MEn ſal, aen een tafel ſittende, een roomer wyn ſchincken en nemen eenen anderen die ydel is, den welcken men ſal d'weers op den ghevulden leggen ſoo dat den voet van den ydelen teghen den boort van den ghevulden kome, en alſdan ſalmen de twee eerſte vingeren boven den ydelen roomer leggen, en den duym voor op den ghevulden, ende de twee laetſte vingeren van achter den gevulden roomer, ende alſoo alle-beyde de roomers met de rechter-handt vaſt hebbende ſal men ſoetjens een wynigh wyns uyt-gieten om te ſien of het wel ſynen loop nemt, dit ſoo zynde, ſal men de twee roomers ſaechtjens naer de mondt brengen, drinckende den gevulden door den ydelen uyt, het welck ſeer aerdigh ſal zyn om ſien.

HET
TWEEDE BOECK

Bevattende verscheyde Potsen en natuerelycke verborgentheden, die-men kan doen en nemen ontrent het water, ys, sneeuw, bier, wyn, en andere vochten meer.

I. *Van den Water-drincker, om verscheyde koleurighe Wynen en gedistileerde wateren uyt te spouwen en te braken.*

HOe dit water drincken over eenige jaeren van seker persoon is geschiedt, weet men tot noch toe niet seker te seggen. Men meynt dat hy een fontenel had, die sigh door de stroot in den mont onder de tonge opende, hier door leyde hy een looden pypjen, welck beneden in een leiren pyp eyndighde, en tot onder in de schoenen kan neer-gaen, wanneer hy nu

water dronck liet hy al het water door dese pypen onder de schoenen uyt, 'twelck niemandt en merckte.

Maer als het ghebeurde dat hy alderley fyne wateren spoogh, soo liep dese pyp in verscheyde schaeps-blasjes, die hy in de zyde onder 't hemd hadde hangen: alle dese blasen moeten dan met alderley soorten van wynenen brandewynen gevult zyn: wanneer hy dan diergelycke wateren spoogh, douwde hy met de handt in de zyden, en persten dese pypen na de keel in de mondt, en konde die doen lichtelyck uyt-braken.

Voorders kanmen den hals bedecken met een lobbe, op dat de loode pypen door den hals loopende, niet gesien werden.

Noch heb ick een ander gesien, die ettelycke glasen met warm water achter malkanderen dronck, en syn maegh soodanigh gewendt had, dat hy het water terstont weder klaer konde uyt-spouwen; maer dese persoon moest dit doen eenige uren na dat hy gegeten had, anders hadde het water troebel geweest.

Wanneer sigh hier iemandt maer toe gewendt, is het seer licht te doen, even gelyck als sommige, die iets leckers gegeten hebbende het wederom in haeren mondt konnen doen komen.

Voorders dronck hy het water klaer en helder, en braeckte het roodt. De oorsaeck daer van was dat hy iets roodts gedroncken of gegeten had, het welck het ghedroncken water terstont roodt maeckte, en het by ghevolght roodt uytgebraeckt wierdt.

Oock was het van verschyde reuck als Jasmyn, Roosen, Lelien, &c. Om dat hy in ieder glas, daer by het water in spoogh, een druppel of twee van de selve tinctcur ofte essentie gedaen hadt.

II. *Om een beker van ys te maecken, en ys in de somer te vertoonen.*

MEn nemt dan een gladde silveren of tinnen beker in de welcke men sneeuw en sout doet, dit setmen in een pot met water tot boven aen den randt, ondertusschen roertmen het zout met de sneeuw onder malkan-

malkanderen, terwyl dit geſchiet ſoo begint het ys ront om buyten den beker te groeyen, jae ſoo dick, datmen daer fatſoenelyck uyt kan drincken, alſmen de ſelve van den tinnen of ſilveren beker heeft los gemaeckt door de voorige compoſitie daer uyt te gieten, en door warm of heet water daer in te gieten.

Wanneer het nu des ſomers gebeurt dat het hagelt, gelyck het veel gebeurdt is kanmen op de ſelve wyſe te werck gaen, ſoo ſalmen in den Somer ys konnen vertoonen.

III. *Om ſneeuw tot in de ſomer te bewaren.*

SOu 't geen tooverye zyn, dat ick ſeyde dat de ſneeuw in kaf even als Campher in Lynſaet bewaert kan worden? Dit wert in Italien dagelycks in 't werck geſtelt, alwaer ſy op ſoo een wyſe in de ſpeloncken en hollen der bergen de ſneeuw tot in den ſomer toe bewaeren, om haer kannen en kruycken met water en wyn in te koelen. De gemeyne luyden hebben daer groote winſte af met die aen de ryke te verkoopen.

IV. *Een ſack-fonteyn om malkander in een geſelſchap te bedriegen.*

WAnneer men in een maeltydt van goede vrinden by malkanderen is, wort het weerdigh geacht dat men eenige fraey kunsjes voor den dagh kan brengen, ſoo kan men dit met deſen myn ſack-fonteyn, daer men mede boerten wil, van ter zyden heymelyck in 't aenſicht ſchieten, niet wetende waer hem dit ſchielyck van daen komt.

Laet dan een fleſſe van blick of koper maecken daer ontrent een mingelen nats in gaet, en dat in ſoo een gedaente dat-men-ſe bequamelyck in den ſack kan ſteken, laet hier een pyp aen maken, in welckers grondt eenige ronde gatjes zyn, boven aen den hals moet oock een gat zyn, om eenen ſleutel in te ſteken om open en toe te drayen.

Nemt dan een ſpuyt, daer mede men het zy water of

wyn in de fonteyn met kracht van boven in spuyt, en soo ras als het voght daer in is, moet-men de kraen veerdigh toe-draeyen; en set dan weder de spuyt als hy met voght geladen is op de mondt van de fles oft fonteyn, en doet de kraen weder open, en douwt het uyt de spuyt weder in de fles tot dat hy vol is, draeyt dan de kraen toe.

Soo ghyse nu gebruycken wilt, soo set'er het instrument van soo een forme als ghy begeert boven op, en besorght datse wel dight sluyten, op dat'er geen locht ter zyden in en dringe. Hier mede kont ghy op maeltyden, of daer ghy het geselschap vermaken wilt, veel kortswyl hebben.

V. *Om sonder wegen te weten hoe veel sout in alderlye waeter is. Of welcke voght dicker of dunder is.*

MAeckt een langh-werpigh rondt houtjen van swaer en wichtigh hout, ontrent van een onderhalf voet langh, laet het oock aen 'teene eyndt dicker zyn als aen't ander eyndt. Laet het dickste of onderste eyndt uytgehold werden, giet dat dan vol met loodt, op dat als het houtjen in't water geset werd, lyn-recht ofte perpendiculaer over eynde staet, en niet aen dese of geene zyde komt te hellen.

Neemt dan een tobbe of pot vol soet water, laet dan daer een loot souts in smelten, dit nu volkomen gesmolten zynde, soo set daer het voorsz stockjen in, en teeckent dan aen het stockjen hoe diep het daer in sonck, dat met een gevoegelyck kan geschieden.

Dit gedaen zynde, smelt in't water noch een loodt souts, en set het stockjen dan weder in, en teeckent met 1. 2. hoe diep het daer in sinckt, welck om de dickte des waters dan hooger sal dryven als te vooren.

Dit kan men nu soo lange doen, tot'er ettelycke looden in't water zyn gesmolten geweest.

Soo het nu gebeurdt dat-men wil weten in wat zeewater meerder sout is, om sout uyt te kooken, behoeft men maer dit stockjen daer in te doen dryven, soo sult ghy terstont weten of'er veel of wynigh souts in is.

Behalv

Behalven dit kan-men mede lichtelyck wegen welck vocht of water dunst of dickst is, na dat 't selve daer min oft meerder diep in sinckt.

VI. *Een werck-tuygh om het water van onder uyt de Zee te putten.*

OM dit Werck-tuygh te maken heeft men alleen een vierkante emmer van doen, welckers beyde bodemen E E soo zyn gemaeckt, dat als het ghewight A het yser B neer-treckt (aen welcker emmer C met twee handt-haven D D, hebbende de twee klap-deuren vast gehecht zyn) en alsoo de emmer naer om leegh treckt; den wederstant van het water houdt den emmer in de postuur C, soo dat het water lichtelyck op die tydt kan door-gaen wanneer den emmer neder-daelt. Maer wanneer den emmer door het touw F naer om hoogh getrocken werdt, soo treckt den wederstandt van het water, die van de beweginge ontstaen is, den emmer naer den grondt, en houdt hem in den standt, ghelyck in de figuur getoont wordt; soo dat het water datter binnen besloten is niet uyt-gaen, noch het buytenste binnen komen kan.

Hier door kan men weten of het water onder in de grondt van de Zee soet is of niet, gelyck als van Linschooten meyndt dat ontrent de Persische Zee soude geschieden.

VII. *Om te weten van twee of meer lichamen, die ſwaerder zyn als het water, zynde van verſcheyde ſoort, nochtans even-wichtigh, of ſy in grootte over-een komen of niet.*

NEemt twee metale Lichamen, als van geldt, ghelyck in gewichte, maer verſcheyden in metael; indienje nu wilt weten welcke van beyden het grootſte oft kleynſte lichaem of omtreck heeft: ſoo hanght beyde lichaemen met een haertjen vaſt ghemaeckt aen een belans in't water, en ſiet hoe dat de wichten minderen: ſoo ſy even-wichtigh blyven, zyn-ſe oock even groot van omtreck. Maer ſoo de belans ongelyck hanght in't water, zyn-ſe in groote van elckander verſchilligh, want welckers gewichte meer vermindert is de grootſte.

Hier door kan men weten of eenigh geldt van een valſche munt is of niet.

VIII. *Om Bier en Water onderſcheyden in een Glas te doen, en 't Bier onder en het Water boven, en dan het Bier van onder uyt te drincken.*

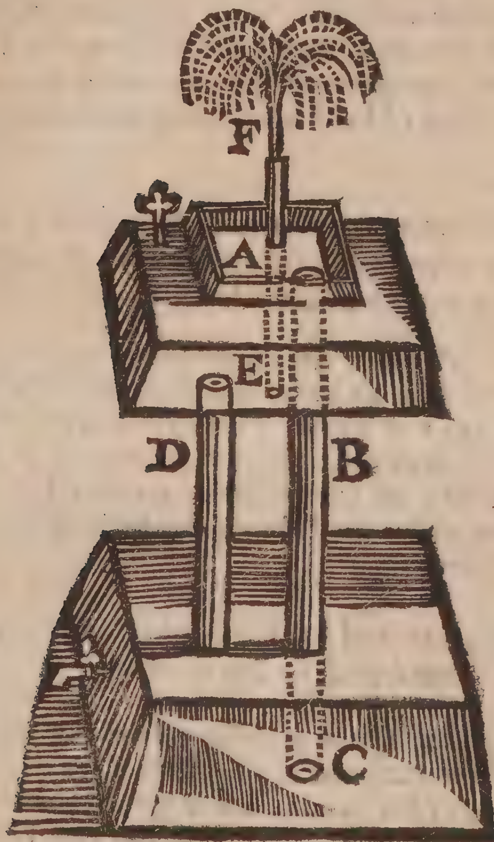
NEemt een wydt hoogh Bier-glas, vult dat half vol bier, doet dan op dat bier in het glas een doeck, of neus-doeck uyt uw' ſack, giet daer het water op, tot het glas vol is, laet het ſaechtjes door den doeck loopen, op dat het bier en het water niet onder een menge, dan ſult ghy beyde delvochten onder-ſcheydelyck van elkanderen gemenght ſien. Wilt ghy nu het bier van onder uyt-drincken, ſoo ſteeckt daer een pyp in tot den bodem toe, en ghy ſult het alles van onder uyt konnen ſuygen.

IX. *Hoe-men een glas wyn ſonder ſtorten kan om-keeren.*

OM eenige kunſtjes op een maeltydt te doen is het niet onaerdigh over 'tmael een glas met wyn ſonder ſtorten om te keeren; ſoo neemt dan een roomer,

doet hem by na vol wyn of water; leght dan daer een papier op dat niet te doorvloeyende is, houdt uw handt dan op het papier, en keert den roomer om, laet uw handt van het papier af, soo sal den wyn niet uyt het glas storten, en op het papier blyven staen.

X. *Een altydt-springende Fonteyn.*

HEt is seer vermakelyck en plaisierigh, dat men in syn Hof-stede of Thuyn, soodanige Fonteyn weet te ordineren, daer altydt water uyt springht en noyt niet stil en staet, soo dient dit tot een onderrichtingh van de ghene die hun vermaeck met soodanige Fonteyn believen te nemen.

Men ſal een Fonteyn laten maken gelyck deſe Figuur uyt-wyſt.

De back A met water gevult zynde, loopt na om leegh door de pyp B in de back C, het water nu van de loght gedruckt zynde, wordt naer om hoogh gedrongen door de pyp D, in de back E, het water daer in komende, werdt van het in-loopende uyt de pyp D ſoo geperſt, dat het door de pyp F moet uyt-berſten; welck water recht neder-vallende, komt wederom in de back A, t'welck al gedurigh om-loopende, een altydt ſpringende Fonteyn kan genoemt werden, en is ſeer plaiſierigh in een Thuyn, Hof-ſtede, of op het landt te ghebruycken.

XI. *Om een lichaem van vier even gelycke dry-hoecken gemaeckt, te werpen, dat het met ſyn ſpits onder en met ſyn vlackte boven ſtaet.*

DIt ſchynt in't begin den onwetenden een ongeloovighe ſaeck, maer als hy het eens ſiet, ſal hy'er om lacchen. Snydt dan van weeck hout een *Tretraton* of licchaem met vier even-gelycke dry-hoecken. Vult dan een tobbe met water, en werpt hem daer in, ſoo ſal het eene ſpits naer onder toe ſlaen, en de Baſis of het breede ſal boven dryven.

XII. *Om de glaaſen en kannen in den ſomer ſoo koel te houden als in den winter.*

't IS in Italien en andere plaetſen gebruyckelyck, haere drinck-vaten tuſſchen eenige ſtucken ys te leggen, doch dewyl men het ys niet wel altydt hebben kan, ſoo neemt gemeyn put-water, ſmyt daer ſoo veel ſout in als daer in kan ſmelten, dat ghedaen zynde, ſoo doet daer noch ſoo veel Sal Armoniac in, en alle bier of wyn-kannen ſullen daer uytnemende kout blyven.

XIII. *Een middel om te weten hoe veel wyn of water datter in eenige tonnen noch overigh is, sonder het spons-gat te openen, alleen door het gat waer door men gemeynelyck tapt.*

MEn sal maer nemen een pyp van glas, wynigh gebogen na beneden, en daer door selfs die accommoderen in den tap, rechtende de rest van de pype om hoogh, alsdan sult ghy sien dat den wyn door de pyp soo hoogh, en niet hooger klimmen sal, als-se in't vat is, door ghelycke wetenschap sou-men het vat konnen vullen of meerder daer by doen, ofte den wyn veranderen van het eene vat in't ander, sonder het spons-gat te openen.

XIV. *Of het waer is dat eene ende 't selve vat meer wyn of water in houdt in den kelder als op den solder, en meer aen de voet van den bergh als daer boven op.*

'T IS een waerachtige saecke, om dat het water, en alle andere vochtigheden sigh altydt in de ronde geeft, om het middel-punt der aerde, en dewyl het vat naeder by het centrum is, maeckt het vlacke van't water een kleynder globus, en dien-volgens meer gevult, en uytstekende boven het vat; ter contrarie, wanneer het helfdt vat is verder van het centrum der aerde, maeckt het vlacke van't water een groote globe, en daeromme minder verheven boven uyt het vat, waer van daen kome dat binnen syn boorden meer water in den kelder houden sal, onder aen de voet van den bergh, als op een solder of op den top van een bergh.

1. Door de selve beginselen kan men besluyten, dat een selve vat soo veel meer in-houden sal, als het meer nadert by het centrum.

2. Dat-men een vat soude konnen maken seer dicht by het centrum, dat meer waters sal houden boven syn boorden, als in syn begryp, soo de boorden niet te hoogh en waeren.

3. Dat water naer by het centrum sigh komende te ronden,

ronden, allent-halven het vat nouwelycks sou konnen ra-
ken, dat selve puetterende ten deele, en geheel als men het voorseyde vat soude komen te dragen over het centrum.

4. Dat-men niet soude konnen dragen een emmer of een vat heel vol waters, uyt de kelders op de solders, sonder iet te storten, ter oorsake in't op-gaen het vat minder kapabel wordt, en derhalven is het nootsaeckelyck, dat sy eenigh deel van het vocht kome te ontlaeden.

XV. *Om een Swem-riem te maken.*

NEemt goet sterck leer, ontrent een half elle breedt, en soo langh dat het den gebruycker op twee vingeren dick na, om het lyf toe-gaet, daer naer sal het met twee gordel-riemen, en twee daer regenstaende gespen, als't samen wel vast aen-genaeyt en versien zyn. Dit leder deelt-men in twee deelen heel gelyck, en op elcken deel naeyt men eene op de selve manier bereyt met wasch en termentyn, te weten, een wel-bereydt honde-vel, wanneer het selve in pens-soppen geweeckt heeft, en in de naeden wel versien is, dat sy gelyck twee sacken tegën over malkanderen zyn, dogh dat d'een niet breeder als d'ander aengenaeyt en werden, daer naer sal men aen elcke syde van de Swem-riem noch en pypjen hebben, soo langh dat het aen den riem gebonden zynde, men in den mondt kan nemen, en 't selve dan in't gesneden gaetjen steken, en als dan de beyde pypjes met vlas-hair naest by de sacken toe-binden, als dat men daer wel op verlaeten magh. En ten lesten sal men oock in elck pypken een wel-gevoeght tapken maken.

Terwyle dan by dese sacken met sonderlinghe neerstigheyt te mercken is, wanneer dat desen Swem-riem op de voorschreve manier bereydt is, en om het lyf gebonden, en wel op-geblasen behoort te worden; en sulcken op-blaesen geschiedt niet met'er haest, ten waer dat men noch dese bequame middel daer toe ghebruyckte, namentlyck eer men beyde de pypjes in-bindt, sal men te voren aen ieder dickste eynd van het pypje, welck in-ghebonden sal worden, een ventoose, soo het de Ba-

lance-

lance-makers noemen, hebben; dat is sulcken leertjen gelyck aen de blaesbalcken gevonden wordt, men vintse oock by de Orgel, of Blaesbalck-makers, een klep, of ventiel genaemt, maer het moet met meerder sorgh. als aen de blaesbalcken noodigh is, aengehecht werden. En Wanneer dan den windt door het pypjen ingeblasen werdt, moet volgen dat den windt van wegens het voorvallende klepjen de selve in-houdt, tot den sack vol is, en alsdan stopt men het pypjen met het voorschreven wel gevoeght tapjen dicht toe. Desen riem is dan een bequaem instrument in het onweer en schipbraeck.

XVI. *Om een glas vol wyn of water hebbende, soo vol te doen, datter geen druppel meer in kan, daer nogh boven dien eenige ducaten in te laten vallen.*

LAet een beker of glas soo vol wyn, water, of uyt iets anders gedaen werden als het gaen kan, jae datter niet een druppel meerder in kan gaen; steckt dan daer boven in't midden noch een ducaet in, soo sal hy sonder het voght te doen uyt-loopen te gronde gaen, dit kont ghy met dry, vier, of meerder proberen.

Nota: Hoe grooter en wyder het glas is, en de voght dicker, hoe meer Ducaten dat ghy'er in sult steken. Soo datmen in een tobbe met water dickwils acht oft thien pondt nogh sou konnen doen sonder datse storten sou.

XVII. *Om te maken dat roode en witte wyn onderscheydentlyck in een glas gesien en gedroncken worde.*

SChenckt dan in een gemeyn glas den witten wyn, en in een nouw gehalst glasjen met den duym toe, en houdt hem soo om-ghekeert in het glas met witten wyn, doet dan uw duym wegh als den mondt van dat glasjen de bodem raeckt, en laet den rooden alsoo sachtjes daer onder loopen, soo sult ghy den witten boven sien en den rooden onder, maer om dit wel te doen, meyn ick dat men sulcks beter met een wyn-verlaters pomp souw doen, welcke boven toe-gehouden wordt, tot dat hy in den grondt van 't wyn-glas komt, en daer zynde, boven open-gedaen wordt.

XVIII. *Om een glas met water aen een touw te hangen, tegen welcke geſlaghen zynde, het water niet neder valt en het glas niet breke, en 't water om het glas vloeyt ſonder ſtorten.*

NEmt dan een glas water, doet die in een kalver- of verckens-blaes, bindt die dicht toe, en hanght hem op, daer tegens geſlaghen zynde, ſal het water uyt het glas rondom den roomer loopen, het glas niet breken, en 'twater niet neder-ſtorten op d'aerde. Let wel dat de blaes dient op-geblaſen te ſzyn.

XIX. *Om water in een glas te doen op-klimmen.*

NEmt een wyn-roomer en doet daer brandend werck in, en houdt hem dan op het koudt water, dat hy effen het water raeckt, en naer de locht in den roomer ſal kout geworden zyn, ſoo ſal het water op-klimmen. Dit geſchiedt op de ſelfde wyſe als in't koppen, of ghelyck-men met een warme fles het melck uyt de borſten haelt.

XX. *Om een ruyme tydt onder 'twater te konnen gaen.*

IS't dat ghy eenigen tydt in't water wilt gaen, ſoo ſtopt uw ooren toe, en nemt een ſwaeren ſteen ſoo ſwaer als ghy in't water houden kont, gaet daer mede onder 'twater, met op-geblaſen kaken en toe-genepen ooghen, alſoo ſult ghy een geruyme tydt onder het water konnen blyven.

XXI. *Om de diepte van de Zee op alle plaetſen ſonder touw te meten.*

OM dit te doen, ſoo maeckt een bol van Denneboomen-hout of Boogh-hout, of uyt eenigh ander licht hout, gelyck A: laet dan deſe kloot wel verniſt of met peck beſmeert worden, op dat'er geen water in en dringht, nemt dan een kloot, loot of ſteen,

die

die swaerder is als den houten kloot, om de selveneder te haelen: Laet dan aen den bal A een haeck gemaeckt worden B, uyt koper of yser en een penne C, met syn uyterste om-gebogen F, druckt dan de pen met uw vinghers door het om-ghekrolde eyndt in den voorseyden haeck, hanght daer dan het gewight D aen, door des selfs oogh E, en laet soo den kloot met syn aen-hangende gewight saghtjes in't water neder-daelen, gelyck

de Figuur hier boven af-gebeeldt, tot den grondt toe, alwaer het gewight D eenighsints ghedruckt werdt, en tegen den grondt aen borst, soo dat den kloot A daer af springht, en naer om-hooge dryft: Om nu te weten hoe langhe de kloot is onder geweest, soo moet-men daer toe eenighe nette uur-werckjes hebben, of water-loopen, op welck men onfeylbaer tot het minste minuten sien kan hoe langhe de selve is onder geweest.

XXII. *Om vier-derley of meer dranck in een glas boven malkanderen te doen ſtaen.*

GIet in een langhwerpigh rondt glas twee vingeren hoogh met melck, giet daer een wynigh olie over, nemt dan een ſtuckjen broodt ſoo rondt als het glas is, leght daer op de olie, ſulcks kan men oock met een papier doen, giet hier nu wederom bier op; en doet weder olie daer op, dan kont ghy daer rooden en witten wyn, &c. op-gieten ſoo lange tot het vol is.

XXIII. *Hoe-men water in een zeef kan dragen.*

SUlcks kan op veel-derley manieren geſchieden, wanneer men de zeef verſtopt, of dat men het water in een blaes doet en in de zeef leght, of dat-men de zeef in't water ſet, &c. Maer om dit wel te doen, ſoo laet een deckſel op uw zeef maken, dat daer ſeer nouw op paſt, met een kleyn gaetjen daer in, doet hem vol water door het gatjen, en houdt het gatjen met uw duym toe, ſoo ſal het water daer in blyven even als den wyn in de Wyn-verlaters hevels blyft.

XXIV. *Om bevroſen appelen, rapen, wortelen, &c. te ontdoyen datſe niet bederven ſullen.*

HEt gebeurt menighmael in den winter, dat uw appelen, rapen, wortelen en diergelycke die ghy tot winter-proviſie op-ghedaen hebt, komen te vervrieſen, als men die nu by het vuur brenght ſullen-ſe alle ontdoyen, maer oock terſtont bederven, goeden raedt is dan hier voor: Nemt dan uw bevroſen appelen, rapen, &c. doetſe in een tobbe met kout water, ſoo ſullenſe alle ontdoyen en langh konnen goet blyven.

XXV. *Om een Sneeuw-bal te doen branden.*

SEker Quackſalver kreegh in den winter een groote toe-loop om dat hy ſneeuw-ballen kon maken die

schenen te branden: hy nam alleenigh ghestooten kampher, die mede wit is als sneeuw, en knede die onder de sneeuw, welcke hy doen lichtelyck met vuur kon ontsteken.

XXVI. *Een Water-Harnas.*

OM dit te maecken, soo is eerst van noode een paer goede wel-getouwde of bereyde Runder-huyden, die men aen malkanderen lassen sal, het welck alles soo dicht moet zyn, dat'er geen locht door en kan, welck men bestrycken sal met dry pondt wasch, een pont terpentyn, en een vierendeel goede harde vernis, laet dit alles te samen smelten, smeert dan hier het leer mede in den sonne-schyn. Smelt dan in eenen anderen pot peck,

terpentyn, en een wynigh wasch, daer in steckt-men hennip, of langh vlas-hair. Dese hennip moet-men in de zyden, die te samen behooren in naeyen, ende dat met dobbel steken, op de manier als de Visschers leersen genaeyt zyn, dit leer moet dan ongenaeyt werden als een ton of balge, welcke boven engh en onder wyt is, daer naer moet met onder-halve handt breedt, of vier of vyf duym van de anderen genaeyden bodem onderwaerts meten, en in sulcken wydde rondom het leer, 'twelck te samen genaeyt is, locht-gaten snyden (om door te sien) van eenderley wyse, en soo veel locht-gaten als-men heeft, alsoo menigh sterck houten hol gedraeyt pypken moet men hebben, welcke op dese manier moeten gemaeckt worden, te weten, de holligheyt moet een duym wydt zyn, de dickte van het hout rondom oock eenen duym, en de lenghde dry duymen, dan moet-men soo veel ronde glasjes hebben als'er pypjes zyn welcke in de selve passen, door welcke men licht schept. Laet dan de pypjes in peck, wasch, terpentyn en lyn-olie zieden, soo sult ghy dan de glasjes in de voorschreven pypjes setten een halven duym breedt van malkanderen met de voorschreve in-gedopte hennep of vlas. Dit gedaen zynde, sal men elck pypjen daer de glasjes in staen, in de uytgesneden gaten van't leeren Harnas steken, wel verstaende datse eerst met vlas, 'twelck in't voor-verhaelde cement gedopt is, wel bewonden sullen werden, en de eyndekens van de voorschreven uyt-gesnede gaten, die strenghsgewys zyn, sal men menighte van kleyne nageltjes aen de in-gesteken houte pypjes nagelen, en daer-en-boven met noch meer vergesopte vlas-hair daer om-wenden, en met gesmeert bind-garen binden, dat de selve wel bewonden, en de vet-gesmeerde houte pypkens wel dicht en vast in het voorschreven Instrument staen.

Als nu het lyf van't Water-harnas met het cement smeeren versien is, datter geen water of windt in en kan dringen, nemt dan eenen yseren of eycken reep, die soo groot moet zyn dat hy het onderste steel van't Water-harnas van binden kan begrypen. Den selven reep magh men wel onder aen den randt van't Water-harnas binden, neffens desen moet noch een houten reep zyn, die vast

in't

in't midden van het Water-harnas past, de hooghde van dien reep moet ontrent vierde-halve voet zyn.

Naer sulcke wydde en lenghde der vierde halve voet, moet men dry of vier stercke, het zy gelyck, ronde of vierkante stocken hebben: dese moeten niet alleen aen den ondersten reep, maer oock aen den bovensten inwendigh en niet van buyten aengeschroeft ofte wel vast aen gebonden worden, invoegen dat men bemercken kan genoeghsaem daer mede versekert te zyn.

Daer naer diende men twee goede stercke riemen te hebben, welcke men aen den bovenste reep moet vast maken, datse niet over malkander en konnen komen, die naer vereysch van de enghte of wydde mogen wenden Dese vier stocken met twee reepen en riemen moeten van binnen in het leeren instrument ingeheght worden, soo vast als het lyden kan.

Eyndelyck moet de gene die dit Harnas dragen wilt, hem selven wegen. By voor beelt, den gebruycker van't Harnas weeght 150. pondt, soo sal men soo veel steenen als 150. pondt swaer wegen, den gebruycker in eenen sack in't Harnas hangen, en stellen alsdan het Instrument op het water, by soo verre dat dit gewicht van 150. ponden het Harnas onder 'twater tot op een half elle naer trecke, soo is't wel, maer in dien het soo niet gebeurt, soo moet men nootwendigh tot het gewight des gebruyckers, soo veel gebondene steenen oft gewighten ordonneren, tot dat het by-gevoeghde ghewichte of steenen, 'tselve seer naer onder 'twater trecken, dan heeft-men de rechte proportie, het overighe ghewichte, dat meerder weeght dan den Ghebruycker, dat moet bysonder gewoghen en op-gheschreven worden. By voor-beeldt, als het overwight net viertigh ponden weeght, de selve 40. ponden ordineert men van steen, loot of andere metalen, dogh moet-men aght nemen, dat alsulcken overighe gewight van steen, loodt of iets anders wel ordentlyck in't gewight, het zy rondom, ten minsten in 4. of 6. deelen, onder aen den yseren reep, net in-gedeelt aen-gehangen moet worden. Alsdan den Gebruycker, welck te voren 150. pondt gewogen heeft, in't Water-harnas kruypt, hem selven naer syn best ver-

mogen onder aen syne beenen om-gordt ende vast maeckt; en hy hem selven voorder wilde voorsien met noch 10, 14. of 20. pondt loodt, yser of metael aen eenen kloot, of welcke kloot of stuck aen een koorde of snoer hem met onder 't water treckt, kan hy den Gebruycker door middel van de overige 40. ponden gewights (als by voorbeeldt verklaert is, dan sommige moeten ofte mochten wel meerder overigh gewight hebben) waer dat hy dan wil in de diepste wateren, soo verre syne koorde aen't bovenste gewight langh is, daer onder gaen, staen, lesen, schryven, eten, drincken, singen, en watmen voor kortswyl meer bedencken kan, en dit voor een langen tydt, sonder eenigh gevaer.

Met dit Harnas kan-men in tydt van noode door de Rivieren of Zeen gaen en sigh verbergen: oock soo kan men eenige kostelycke schatten hier door in de Zeen of andere wateren verbrenghen.

XXVII. *Om te maken dat het water schynt te branden.*

DIt is niet onaerdigh in een vyver te vertoonen als of het water in den brandt was. Nemt alleen fyn ghestooten kampher, stroyt die op het water, en ontsteckt de selve, soo sal den brandt in't water schynen.

XXVIII. *Een Tobbe met hondert pont water te weghen en ghelyck in de schale te maken, en in de tobbe met water nogh 25. pont te doen, sonder dat de schael over-gaet.*

DIt schynt iets wonderlycks, en is echter soo bevonden. Laet een tobbe met water vullen, en weeght hem, dat hy in effen balans staet, doet in dese tobbe dan 25. pont levendighe visch, dat is, dat hy moet swemmen, soo sal de schael niet over-gaen. De reden is dat den visch van de locht dependeert en geensints van het water, maer te gronde gaende heeft hy gewicht; op dese wyse kanmen goeden koop visch koopen.

XXIX. *Om Taback door het water te suygen.*

DE Persiaenen hebben een gewoonte datse haere Tabacks-roock door het water suyghen, om dat den roock des te lieffelycker en te suyverder soude wesen, dit doen sy door middel van Kokus-noten; maer ick heb het wel gedaen met een glas A, half vol water B, in't welck stont een Pyp met brandende Taback gevult C, item nogh een ander pyp D, welcke het water niet aen en raeckt, voorders is dit glas met een blaes E. Als nu iemandt suyght door de D, sal den roock uyt het water B, uyt de pyp C, in den suyger syn mondt komen.

XXX. *Om kout en warm water in een vat gelyck te hebben.*

DIt weten gemeynelyck de Meysjens wel, die by de Branders woonen: als sy warm water willen heb-

ben

ben uyt het koel-vat of disteleer-ton. Want in dese tonnen is het water altydt boven seer heet, en onder is het koudt, want het disteleerende voght boven in de Slange komende, maeckt aldaer de warmte, die uyt de Slangh aen het water over-geset wordt, en niet naer om leegh gaet, maer om hoogh. 'tIs raer voor die het noyt gesien heeft, maer het is voor een Distelateur seer gemeyn.

XXXI. *Om in den somer het water tot ys te maken.*

DIgby seght dat-men een kruyck met siedende heet water tot boven toe moet vullen, en stoppen die seer nouw toe. Laetse dan in een seer koele put nederdaelen tot in den grondt, die men soo eenige uren moet laten hangen; doet-ser weder uyt, soo sult ghy de kruyck moeten stucken slaen, om het ys daer uyt te hebben.

XXXII. *Hoe veel waters een Schuyt in't water liggende, wegh perst.*

ALs een schuyt in't water light, sal hy niet boven op het water liggen, maer in het water in-sacken, dat is een buyck in't water maken, soo dit Schuyt duysent pondt in de loght weeght, sou hy in't water komende, oock duysent pondt water wegh persen, en soo ghy nu duysent pondt steen of loot in het Schuyt deed', sou het twee duysent pondt waters wegh persen.

XXXIII. *Om een glas het onderste boven te houden in 't water sonder dat'er iets in loope.*

NEmt een hoogh glas steckt dat in een emmer vol water, soo sal daer geen water in-loopen, want het glas vol loght is, en geen ydelheydt kan zyn, maer in dien-men het glas een wynigh schuyns hielt, soo perst het water de loght uyt het glas, en de loght bobbelt boven uyt.

XXXIV. *Om de locht het water te doen om hoogh trecken.*

NEmt een schyftjen van eenen appel of een rondt stuckskenbroodts, maeckt daer een gatjen in, set in het gatjen een wasch-lichtje, laet het branden, set dit in een schotel mët water, stelpt daer een hoogh glas over, soo sal het light uyt gaen, en door de koude minder bewegigne de locht dicker worden, soo wordt het water door de uyterlycke loght daer in geperst, want de fynste deeltjes die de locht in het glas uyt-breyden, vloghen door de pypjes van het glas wegh, welcke oorsaeck waren datse de uyterlycke locht perstede, en de loght weder het water.

XXXV. *Om het water een spanne hoogh te doen op-klimmen.*

MAeckt een rondt pylaertjen van talck of gyps, in welckers hooghte een ronde gemaeckt is, set dit pylaertjen in een kom met water; en laet het daer eenighe uren in staen, soo sult ghy bevinden dat het water heel naer boven geperst is, tot dat den randt van de pilaer met water overloopt.

Dit pilaertjen weder gedrooght zynde, sal weder het water soo hoogh doen op-klimmen.

XXXVI. *Een manier om een Fonteyn te leyden van onder aen den bergh over den top henen, en voorders te doen dalen aen de andere zyde.*

MEn sal in de Fonteyn maken een pyp van loot oft van andere diergelycke materie, die gaet tot boven op den bergh, en af-gaende continueert tot aen de andere zyde; en een weynigh leeger als de Fonteyn, om dat het ghelyck zy een suyger, daer ick hier voren van gesproken hebbe, daer naer maeckt-men een gat boven op de pyp van den bergh, en hebbende het Orificium, dat is de pyp aen beyde eynden gestopt, giet-men die de eerste

eerste mael vol water, fluytende wel sorghvuldigh het gat toe, dat boven op den bergh gemaeckt was, als men nu aen beyde eynden de pyp wederom open doet, salmen sien dat het water gedurigh voor dese pyp sal opklimmen over den bergh henen, en dalen tot aen de andere zyde, vvelcke een seer lichte dogh edele inventie is, om Steden en Dorpen daer mede te voorsien, wanneer sy water gebreck hebben.

XXXVII. *Hoe men sigh in een Schip-breuck kan behouden.*

MEnige souden al geven watse in de wereldt hebben om als se Schip-braeck lyden, behouden mogen aen 't landt komen.

Wanneer men dan ter Schepe gaet op een perykuleuse reys, moet men een party Verckens-blasen mede nemen, als het dan eens tydt van noode is om te vergaen, moet men-se alle opblasen, en rond-om syn Lichaem hangen, soo sal men niet komen te sincken, als men in 't water springht, en onder-wylen kan men soo veel met handen en voeten worstelen, als men kan, om elders aen landt te geraken.

XXXVIII. *Om de kan aen de mondt soo vast te doen kleven, datse daer niet en is van te haelen.*

NEmt het melckachtige sop uyt de vyge-boomen, besmeert daer den mondt van de kan mede, als dan iemandt daer uyt drinckt, sal hy daer niet van mercken, maer de kan willende van de mondt doen, sal daer soo herdt aen-kleven, datse daer niet en is van te krygen.

XXXIX. *Om te maken dat de dronckaers een tegensin in het drincken krygen.*

NEmt een Ael die levendigh is, en laet die in een mengelen wyn sterven, geeft dan die persoon sulcks te drincken, en hy sal na die tydt een walgh tegen den dranck hebben. Het zaet van kickvorschen in dranck gedaen is oock goedt.

HET

HET
DERDE BOECK

Bevatttende verscheyden Konstjes, Potsjes, en Kluchtjes, die soo het speelen der kaert, als andere speelen aengaen.

I. *Eenen bedriegelycken Bol om de kegel te schieten.*

LAet uw een houte Bol draeyen, die aen de eene zyde uytgeholdt is, giet daer in een pont loodt, stopt het weder dight toe, dat men sulcks niet en mercke, soo sal dese Bol aen d'eene zyde swaerder zyn als aen d'ander zyde, die daer dan onbekendelyck mede speelt, sal noyt recht konnen schieten: maer is't dat ghy selver schiet, soo houdt het swaerste deel des bals of kloots altydt boven of onder, soo sult ghy recht konnen schieten.

II. *Om dertigh Dam-schyven met een mes op te lichten.*

NEmt eenen Dam leght die op een tafel, steckt dan 'tmiddel-punt van den selven in u mes, leght dan op desen dam rondom dry dammen, leght daer dan weder dry op, soo-danigh dat sy de onderste konnen vast houden, leght dan daer al weder dry andere boven op, soo lange tot'er twee over blyven, leght die daer boven op, op datse de dry vast houden. Als-men nu het mes by syn hecht grypt en seer langhsaem op-heft, soo salmen alle de dammen te gelyck konnen op-heffen.

III. *Om negen Kegels met eenen smeet om te slaen.*

DE Kegels moeten dan alle neghen in een even gelyck-hoeckigh vierkant staen, dry en dry in geleden, gelyck in de volgende negen te sien zyn.

8

9O O O7

6O O5 O4

O O O

3 2 1

Nemt dan een bequame ronde gladde kloot, houdt de selve dan by den kegel 1. die ghy dan slaet op 2. en op 5., den kegel 2. verders treft 3., en 5. doet 6. en 9. om-vallen, ghelyck als 1. de 2. en 5. deed' neer vallen, soo is het dan oock mogelyck dat de kloot oock 4. en 7. om ver-hale, en dat 4. tegens 8. valle, soo dat-men op die wyse het geheele spel kan om-verre haelen, dit geschiet best met sigh dickwils daer in te oeffenen.

Wanneer iemandt nu spele, dat hy een kloot even voorby den kegel 1. 2. 3. kan laten rollen, soo-danigh dat 1. tegen 4. en 7. valt, en 2. tegen 5. en 8., als oock 3. tegen 6. en 9. soo liggen sy mede alle ghelyck onder den voet.

IV. *Om Schaeck- en Dam-spel met levende persoonen te spelen.*

DIt kan gevoegelyck gedaen worden, wanneer-men een Italiaensche vloer maeckt van witte en blouwe steenen, soo kan-men hier in plaets van schyven of dammen met levende menschen spelen, zynde acht-mael acht

acht of vier en-sestigh velden geleght van steenen. De witte dammen sullen de Jongh-vrouwen heeten, en de swerte de Jonckers, zynde d'een aen d'een, en d'ander aen de andere zyde gestelt. Den Koningh en Koningin konnen bloem-kranssen dragen om haer te onder-kennen, terwyl dat'er verscheyde personagien in't Schaeck-spel te pas komen, alsoo kan een ieder op soo een sonderlinge wyse gekleedt zyn. Ondertusschen als-men voor-by elckander treedt, kan men eenige complimenten met handt-kussen en diergelycke doen, om alles des te cierelycker te vertoonen.

Aldus kan-men met het dammen mede doen.

V. *Verscheyde kaerten op een rye leggende, te weten welcke iemandt gedacht heeft.*

NEmt dat iemandt 10. kaerte bladeren of iets anders op een rye geleydt heeft in ordre, gelyck de volgende thien letteren:

A B C D E F G H I K.

Laet nu iemandt sonder u weten de achtste, dat is H gedacht hebben, seght hem dat hy op de soo-menighte als hy gedacht heeft aen-telle van achter aen, dat is van de K af tot 21. toe (dat is het dobbel getal der kaerten, ende een) tellende K voor negen, I voor thien, &c. En soo tot een-en-twintigh toe, soo sal 21. juyst op H komen, zynde die kaerte die hy gedoght of aengeroert heeft, en soo doende met meerder getal komt men tot het begeerde.

VI. *Verscheyde kaerten in verscheyde ryen geleght zynde, te raden welcke iemandt gedacht heeft.*

OM dit spel te beginnen, soo is men gewoon vyfthien kaerten te nemen, welcke men in dry ryen leght, soo dat in ieder rye vyf kaerten komen te leggen. Laet dan iemandt een kaert dencken die hy begeert, gedacht hebbende, sult ghy vragen in wat rye de kaert leght die hy gedacht heeft. Soo vergaedert in't besonder de kaerten van een ieder rye, en voegende de selve

te

te samen, leght altydt de rye daer in de gedachte kaerte gevonden werdt in het midden der twee andere: Leght dan wederom al de kaerten in de dry ryen, te weten een in de eerste, een in de tweede, en een in de derde, daer na nochmaels een in de eerste, een in de tweede, en een in de derde rye, en soo vervolgens tot datse alle geplaetst zyn. Dit gedaen zynde, vraeght wederom in wat rye de gedachte kaerte leyt, en nemt als vooren geseght is, ieder kaerte in het besonder op, leggende dry ryen daer de gedachte kaerte in is tusschen de twee ander ryen. Ten lesten, leght noch eens dese kaerten in dry ryen, en vraeght in wat rye de gedachte kaerte werdt gevonden, en weest vry verseekert datse de derde is van de rye daer in de selve leydt, 't welck anders lichtelyck te raden is. Om de aerdigheydt en konst wat bedeckter te houden, kont ghy noch eens al de kaerten vergaederen, en leggen in het midden der twee andere ryen, die rye daer de gedachte in is, en alsoo sal de selve zyn in't midden der vyfthien kaerten, oock alsoo, dat van wat zyde men begint te tellen, sal't altydt de achterste zyn.

VII. *Om te raeden hoe veel punten dat'er zyn op dry kaerten, die iemandt gekosen heeft.*

NEmt een volle kaerte van 52. bladeren, laet dan iemandt daer dry uyt-nemen, die hy begeert: seght hem dat hy tot de punten van ieder kaerte in't besonder soo veel kaerten by telt, dat het vyfthien maeckt, dit gedaen zynde, moet hy u het resterende getal seggen, waer van 4. af-gherrocken, sal de rest onfeylbaer zyn voor de somme der punten op de dry kaerten.

Laet de punten der dry kaerten wesen 4, 7, 9, het staet dan vast, dat, om door elck 15. uyt te brenghen (tellende de punten van ieder kaert) moet-men elf kaerten by de 4, 8 by de 7. en 6 by de 9 tellen. Dan soo blyven daer nogh overigh 24. kaerten: daer van 4. afgetrocken zynde, rest 20. voor de somme der ooghen op de dry gekosen kaerten.

Wanneer men dit spel wilt practiseren met 4, 5, 6, of met meer kaerten, 'tzy dat daer twee-en-vyftigh zyn,

of

of meer of min; of dat-men in plaetse van 15. telt 12, 13, 14, &c. soo is't een generalen regel 'tgene volght, multipliceert het getal dat ghy wilt doen uyt-brengen, met het getal der gekosen kaerten, en by het product vergadert het getal der gekosen kaerten, de somme daer van substraheert van het heele spel der kaerten, het overighe resterende sal u aenwysen het ghetal dat ghy sult af-trecken van de overige kaerten, om het spel te voltrecken: Wanner-der naer de af-treckinge niets overschiet, moet-men het ghetal der over-schietende kaerten effen uyt wysen de punten der dry verkosen kaerten. Soo de Substractio niet geschieden kan, en het getal der kaerten te wynigh is, soo moet men het ghetal der kaerten substraheren van het ander getal, en de rest vergaderen by het getal der overighe kaerten.

VIII. *Uyt verscheyde kaerten te raden, welcke iemant gedacht heeft.*

NEmt soo veel kaerten als't u sal gelieven, en laet de selve in order sien de ghene die'er een van begeert te dencken, en dat hy onthoudt de hoe-veelste die zy, te weten de eerste, tweede, of derde, &c. En op den selven tydt als ghy hem de kaerte laet sien de eene naer d'ander, teltse heymelyck, en als hy gedacht heeft, soo telt al voorder soo veel u belieft. Nemt dan alle de kaerten die ghy ghetelt hebt, daer van ghy volkomentlyck het ghetal weet, en leghtse op de andere die ghy niet getelt en hebt, indervoeghen, dat soo ghy die wederom tellen wilde, datse contrarie zyn geleydt, te weten, dat de leste de eerste zy, en de leste op een naer de tweede, en soo voorts met de andere. Vraeght hem dan daer naer de hoe-veelste kaert hy gedacht heeft, en seght vrylyck datse vallen sal sonder het getal der kaerten die ghy secretelyck getelt en verleght hebt, mits dat ghy begint verkeert te tellen, en dat ghy op de eerste leght het getal, uyt-druckende de hoe-veelste kaerte dat gedacht was; want continuerende naer de order der getallen en der kaerten, en het en sal noyt missen te komen op de gedachte kaerte, soo haest als ghy komt aen het getal dat secretelyck by u getelt is,

By Exempel:

Nemt de kaerten A B C D E F G H I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, en dat de eerste A zy, de tweede B, de derde C, &c. dat de ghedachte kaerte zy de vierde, en dat ghy voorder hebt getelt aen I, het welcke negen kaerten zyn, dan revenseert dese neghen kaerten, en vraeght de hoeveelste kaert hy gedaght heeft; soo sal hy de vierde antwoorden, dan sult ghy hem segghen datse de negenste komen sal, of sonder dit te seggen, sult ghy die op dese plaetse konnen bekennen, beginnende dan te tellen aen de leste, dat I is', stellende vier op I vyf op H, ses op G, en soo voorts, sult ghy bevinden dat getal negen altyt vallen sal op de gedachte kaert.

IX. *Als verscheyde persoonen voor-gehouden zyn verscheyde kaerten, te raeden wat kaerte elck van hun gedacht heeft.*

SOo daer vier persoonen zyn, nemt vier kaerten, en die toonende aen de eerste, seght hem dat hy eene daer van dencke welcke hy wil, leght dan dese kaerten ter zyden wegh: nemt daer naer vier andere, toont de selve aen den tweeden persoon, om daer een (die hy wil) uyt te dencken; doet van gelycken met den derden persoon, als oock met den vierden persoon. Nemt alsdan de vier kaerten van den eersten persoon, en leghtse in vier ryen, en op de selve legh: in de rye de vier kaerten van den tweeden persoon, daer naer die van den derden en vierden. Toont dan elck dese ryen in't besonder aen ieder persoon, vraeght dan een ieder van hun wat ryen de gedachte kaerte leyt, want voor-seker de kaert van den eersten persoon sal de eerste zyn van de rye daer in hy seydt de selve te zyn: de kaerten van den tweeden persoon sal de tweede van syn rye wesen, en die van den derden de derde van syn rye, en alsoo van den vierden persoon, daer in die rye wordt bevonden, en alsoo van andere meer, indien'er meer persoonen zyn, en by ghevolgh meer kaerten.

X. Een

X. *Een kaerte-bladt in't langh gerolt ſal meer Taback in ſigh beſluyten als een in't breedt toe-gerolt.*

HEt is ieder genoegh bekent dat der kaerten figuer langh en breet is, ſoo men de twee lange eynden aen malkanderen brenght, en die ſoo houdt met Toeback, ſant, kooren, of iets anders vult, ſal daer veel meer in gaen, dan datmen de breede eynden nemt, toerolt en vult. Dit ſchynt wel wonderlyck, maer wert in de proeve alſoo bevonden.

XI. *Om een kaert te doen uyt-nemen, en naer datmenſe geſien heeft onder d'andere kaerten te ſteken, en wel onder-ſtekende hem dry kaerten te toonen daer ſyn kaert niet in ſal zyn, en dan noch eens ſiende, ſal men ſyn kaert daer onder vinden.*

GHy ſult het eerſte Spel doen als ick u getoont heb, en als ghy de kaerte gevonden ſult hebben, ſult gy die voor al d'andere kaerten ſteken, makende datſe wat voor uyt ſteken uyt d'andere kaerten, en daer naer ſult ghy'er een andere kaert voor aen ſteken die de andere kaerten gelyckt, daer naer ſult ghy hem de ſelve kaert toonen di'er voor is, en hem vragen of dat de kaert is die hy uyt-nam, en hy neen ſeggende, ſult ghy de kaerten om leegh houden, en ſult met een knaphandigheyt ſyn bladt uyt-nemen, het welcke het tweede is, en een weynigh uyt alle de andere kaerten uyt-ſteckt, leggende dat ſoo bedeckteIyck op tafel, en daer naer onder-ſteckt wederom de kaert, en ghy ſult hem vraegen of dat de kaert is die hy uyt-nam, en hy ſal neen ſeggen, dan ſult ghy die kaert oock op de tafel legghen, bedeckt by de eerſte kaert, hem noch toonende een ander bladt, vragende of hy die uyt-nam, en hy ſal neen ſeggen, dan ſult ghy dat bladt oock by de andere twee leggen, ende daer na alle dry de kaerten om-keerende ſal hy de kaert ſien die hy uyt-trock, en 't ſal wonder om te ſien zyn.

XII *Om eenige hoopkens met de kaerten te maken, en daer naer siende, de kaert die onder de hoopkens zyn, sullen 't alle geblicke of leege bladeren zyn, te weten in sulcker voegen als ghyse sult begeren.*

GHy sult al de kaerten nemen, en de gheblicke sult ghy een weynigh van onder en boven korten als d'ander kaerten vallen, en de kaerten dat geen geblicke en zyn salmen een weynigh van de zyden af-snyden op datse wat smalder als d'andere vallen, daer naer die wel onder-stekende sult ghy'er soo veel hoopkens van leggen als u goedt dunckt, en willende dat'et altesamen geblicken zyn, sult ghy de kaert de breede afleggen in't leggen van de hoopkens, en willende dat het al leege kaerten zyn, sult ghy de kaerten naer de lenghte af-nemen in't maken van de hoopkens, en ghy sult het in't werck sien wonderlyck en fray.

XIII. *Om iemandt een kaert in handen te geven, de welcke hy om-keerende, bevinden sal een ander te wesen.*

GHy sult het bovengemelde Spel eerst doen als ick u wees, en na dat ghy de kaert gevonden sult hebben, sult ghyse voor alle andere stellen, en maken dat het tweede bladt dat achter aen de kaert staet, een weynigh boven d'andere kaerten uyt-steckt, dat metter handt bedeckende, daer na sult ghy hem d'eerste kaert toonen, hem vraegende of dat de kaert is die hy uyt-trock, en hy sal ja seggen, en in't om leegh doen van de kaerten sult ghy hem in handen geven dat bladt dat een weynigh buyten d'andere kaerten uyt-steckt, hem seggende dat hy 't vast houdt, en een wyle tydts sult ghy hem dat laeten toonen, en hy sal bevinden dat het een ander kaert is, en seer verwondert blyven.

XIV. *Om iemandt in handen te geven een Koningh van een verwe, en daer naer dien toonende ſal hy bevinden eenen anderen te weſen.*

GHy ſult eenen Koningh nemen van wat verwe dat ghy wilt, en ſult hem in 't midden door 't lyf in twee ſnyden, daer na ſult ghy eenen anderen Koningh nemen, en op dien dat lyf dat in twee geſneden is leggen, dat in 't midden met den vinger bedeckende, op dat hy denckt dat het dien Koningh is, daer na ſult ghy hem dien Koningh langhs de voeten doen nemen, hebbende de helft onder u handt, en nemen ſoo verborgen dat hy die niet gewaer en worde, daer na doende hem dien om-keeren, ſal hy hem van een ander koleur bevinden, en ſeer verwondert ſtaen.

XV. *Om een kaert op de tafel te doen wandelen.*

DIt Spel en ſalmen niet als by nacht konnen doen, want ghy ſult moeten een menſchen-hair hebben wel dun en langh, datmen 's nachts niet ſien en kan, en knoopen dat aen een van uw' rockx-knoopen met een eynde, en met d'andere ſult ghy een knoop maken en daer wat waſch aen doen, en iemandt een kaert daer laten uyt-trecken, ſoo ſult ghy met knaphandigheyt het eynde van 't hair nemen daer 't waſch aen is, en ghy ſult u kaert weder doen geven die daer uyt getrocken was, en dan ſult ghy 't hair aen de kaert of de tafel doen, en aldus ſoo ghy u van de tafel begeeft ſal u de kaert navolgen, en de ghene die het ſien ſullen ſigh daer over ſeer verwonderen.

XVI. *Een aerdigheydt om een kaerte-bladt van ſyn plaets te doen komen ſonder die aen te raken.*

NEmt een kaerte-bladt en wed met iemandt van u geſelſchap, dat ghy eenige treden van het kaerte-bladt ſult ſtaen, en dat'er een ander ſoo na by ſal blyven, dat hy'er ſyn handt boven op kan houden, doch

het bladt niet aen-raecken, sullende den bystaender een teecken geven wanneer ghy naer het bladt wilt vatten. Soo het wedden nu aengaet maeckt alle deuren en vensters van de kamer toe in de welcke ghy het sult doen, maer laet alleen een venster open staen. Leght dan dat kaerte-bladt in de opene venster, dat het halt op't venster raem legge, en half hange in de kamer; laet dan iemandt by het kaerte-bladt staen aen de zyde met syn handt daer over, niet op, maer een spanne of twee hoogh daer van. Staet ghy dan naer de deur, en seght dat ghy hem een teecken geeft dat het bladt by u sal komen, en doet dan de deur open, soo sal de locht en den windt het kaerte-bladt ten venster uyt-waeyen, en ghy by de trappen neer zynde sult het eerst konnen krygen, en den Wedder met den Op-passer sal uyt-gelacchen werden. 't Is een bedrogh, maer aerdigh in een Geselschap.

XVII. *Een kaerte-bladt dat iemandt uyt het Spel genomen heeft in een spiegel te wysen.*

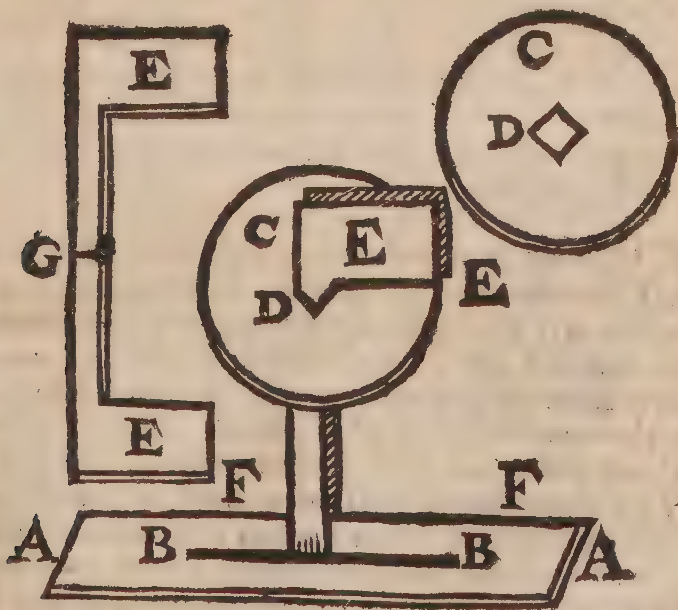
DIt komt den onwetenden vremt voor, ja sommige souden meynen dat het tooverye was, daer echter de konst soo groot niet en is. Ick laet iemant een kaert uyt het Spel nemen, en besien hebbende weder in steken, of wel buyten de venster smyten, en daer na toon ick hem diergelyck bladt uyt myn kaert in een spiegel. De vraegh is hoe sulcks geschieden kan?

Wanneer sulcks gescnieden sal moetmen daer toe bereyden even als de Hocus-pocus-konstenaers: sy koopen by een Kaerte-maker verscheyde soorten van een bladt, als 36. bladen Herten, 36. bladen Ruyten, soo veel Schoppen, Boeren, Vrouwen, &c. Dese steken sy heymelyck by sigh, d'eene soort in eene tas, en d'andere in een ander tas, sack, of beurs, tot dat ghyse alle hebt van malkanderen konnen verbergen. Nemt dan een Kaerte-Spel, laet daer een uyt-trecken naer voorgaende weddinge, steckt die weder in u kaert, of smytse in't vuur of buyten de venster, als ghy hem nu besichtight hebt, maeckt dan eenige babbelguygjes gelyck de Guychelaers doen, als met fluyten en blaesen, en kryght ondertusschen

schen met een heymelycke behendigheydt diergelycken uyt u sack of tassen, en houdt u dan of ghyse uyt het Spel kreeght, toont die in een spiegel, soo hebt ghy 't gansch wed-spel gewonnen.

XVIII. *Om een kaert in dry stucken te snyden, en die in elckander soo vast te maken, datmense niet wel en kan uyt een krygen.*

SNydt een reepjen van een kaerte-bladt ruym eenen vinger onderhalf breedt A A, geeft daer over langhs een snede B B, snydt dan een rondt als C C met een gaetjen daer in. Snydt dan noch een stuck op de selve wyse. Nu is de vraegh hoe ick die aen malkanderen krygh? Doet dan aldus: nemt de kaert A B F, vouwt

het deel F F in het midden, steckt het door het gat D van de kaert C, vouwt dán E E in't midden met G geteeckent dubbelt, steckt dan het eene eyndt door F in't gat D, soo sult ghy G stekende in F lichtelyck door het gat D konnen trecken, 't welck seer raer is voor d'on-

 kundige

kundige. Wilt ghy het nu wederom uyt malkanderen doen, soo steckt F F weder door D, soo sult ghy E weder konnen los maken.

XIX. *Om malkanderen door kaerte-bladen iets gheheyms te kennen te geven.*

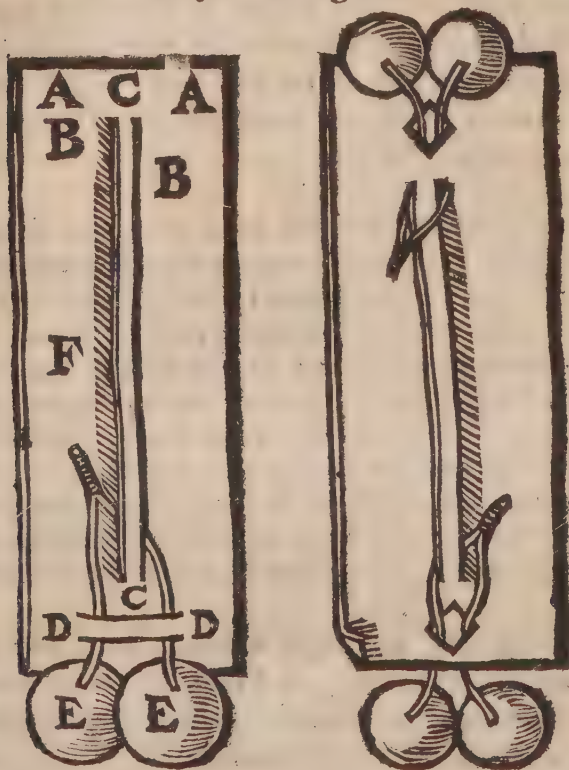
NEmt een kaert-spel, leght de kaerten op een seker order naer malkanderen, soodanigh als ghyse altydt weder kont vinden, alsse nu vervolgens in order leggen, soo schryft van de eene kaerte-bladt tot de andere toe 'tghene ghy geheym wilt schryven met seer weynigh woorden. Schuyft dan de kaerte-bladen onder een, soo sal niemandt het schrift dat op de kaerten staet konnen verstaen, als u vrindt aen wien ghy dat te kennen gegeven hebt, diese weder sal in order leggen en lesen dat'er op staet.

XX. *Om iemandt een kaerte te doen uyt-trecken, die daer na onder d'andere kaerten te ondersteken, ende weten te seggen wat het voor een kaerte was dieder uyt-getrocken was.*

GHy sult daer wel op letten, dat eer ghy de kaerte doet uyt-trecken, ghy in uw' memorie sult nemen, en sien wat voor een kaerte onder alle de Kaerten leyt, dan met een gratie ofte abielheydt, op dat niemandt en mercke als ghy de selve sult ghesien hebben, sult ghy'er een bladt doen of laeten uyt-trecken, als hy dat sal uyt-ghenomen ende ghesien hebben, sult ghy 'tselve op de ghedeckte tafel doen legghen, daer op dan legghende alle de andere kaerten, doende de helft afnemen ende het onderste boven leggen, wel lettende die al t'samen te nemen, ende soo mooght ghy laeten af-nemen, ende weder boven legghen, wel lettende die al t'samen te nemen, ende soo mooght ghy laeten afnemen, ende weder boven op leggen, soo menighmael als't u belieft, daer op willende de kaerte vinden die uytgetrocken was, siet in de Kaerten, ende soeckende de kaerte die ghy eerst in memorie hadt, als ghy de kaert vindt

vindt dieder voren sal zyn, sal de selve wesen dieder uyt-getrocken was, ende soo is dat spel gedaen, en merckt wel dit Spel wel te onthouwen, want dit is't fondament van alle d'andere Spelen.

XXI. *Om Kersen aen een kaerts-bladt te doen, dat seer aerdigh is*

NEmt een Kaert A, maeckt daer in twee sneden BB die van boven naer om leegh gaen, soodanigh, dat het stuck kaert CC, daer vast in-blyve, snydt dan noch twee sneedtjes DD. Nu is het een kunst om een koppel Kersen daer aen te hangen. Nemt dan CC, vouwt dat in't midden E, steckt dat door C dat het by G weder uyt-komt: Nemt dan uw' koppel Kersen, steckt die door de toe-gevouwen F, en haelt F wederom te rugge, soo sullen daer de Kersen in-haegen, die daer door d'onwetende beswaerlyck konnen uyt-gedaen worden.

Wilt

Wilt ghy de Kersen daer weder uyt hebben, soo steckt F weder door GG, en ghy sultse ongebroken daer konnen uyt-kryghen.

Dit kan-men noch op een andere wyse doen, gelyck de ander by-voegende Figuer vertoont.

XXII. *Om een Kaert iemandt uyt te doen nemen, ende die daer naer onder de ander te doen, en naer veel onderstekens hem vraghen in de hoe-veelste kaert hy begeert dat sigh syn kaerte bevinde, beginnende van onderwaerts te tellen, makende dat sy haer in't versochte getal sal vinden.*

GHy sult het eerste spel doen als ick u alree gewesen heb, ende daer naer de kaerte gevonden hebbende, suldy die ondersteken sonder te laten sien aen iemandt, u derhalven wat achterwaerts treckende, en die met de handt deckende, op dat-men niet sien en kan, suldy dan vragen ten hoe-velen dat hy begeert dat sich de selve kaerte bevindende, ende soo hy ten lesten seyt, van onder vyf kaerten af-nemen, houdende de kaerten achterwaerts, en alsdan in de sesde suldy hem syn kaert geven, ende soo suldy hem syne kaert tot sulcken getal geven als't hem belieft, gevende dit altydt in't leste.

XXIII. *Om dry Koninghen te nemen oft dry andere kaerten van gelycken, en steken d'eene boven d'andere kaerte, d'andere in't midden, en de derde onder, en doen daer naer die alle dry by den anderen bevinden.*

GHy sult waer-nemen dat eer ghy op tafel leght de dry Koninghen oft de dry kaerten die u sal gelieven te nemen, de vierde haer gelycke, en leggense behendighlycken datter niemandt en mercke boven op, en dan suldy de andere dry ghelycke kaerten nemen, ende leggense binnen op, en onder, ende in't midden als ick u geseydt hebbe, daer naer suldy doen af-nemen ende leggende het onderste datter boven komen op de kaerten, ende daer naer in de kaerte siende, suldy sien datse

alle

alle dry by den anderen zyn ſullen, ende 'tſal wonderlyck vallen.

XXIV. *Een manier om te maken dat'er een vogel van een kaerte-bladt komt vliegen.*

NEmt dan een Spel Kaerten, of kaerte-Bybel, ſnydt dan de bladeren altemael vierkant uyt, die-men dan fraeytjes op elkanderen moet nayen, ſoodanigh, dat-men niet ſien en kan, of de kaerten liggen gelyck, maer boven op leght-men een heel bladt, op dat-men niet ſoude ſien, dat de kaert uyt-gehaelt was; maer onder doet men geen bladt, op dat men niet ſoude ſien, dat de kaert uyt-geholdt was; maer onder doet men geen bladt, aldaer laet-men het open, als men hier dan wat potſen mede wilt uytrechten, ſoo doet-men aldus:

Men

Men moet dan in dit uyt gesneden vierkant in welcke A gheteeckent is, een mosje of eenigh ander kleyn vogeltjen, of in plaets van een vogeltjen wat suycker, een kickvors, een ey, of iets dierghelycks, 'tgeen de omstaenders begeeren, gelyck met D is aen gewesen. B nu vertoont de kaert, op die wyse als hy moet genaeyt of door-steken worden, op welcke de bovenste kaert alleenigh moet geplackt of gelymt worden, op dat men de genaeyde steken niet en moet sien, als men daer van binnen heeft ghedaen het geen men begeert, soo leghtmen daer een los kaerte-blaetjen over, dit blaetjen doet men daer dan wat scheefjes op, om daer met den nagel van te konnen schuyven.

Dit dan aldus bereydt zynde, heeft-men maer twee kaerten van doen, een soo ghemaeckt als geseydt is, en een ander die men gedurigh om de klucht, en de toesienders te bedrieghen, verschiet, en weder in den sack steckt, maer de andere haelt men daer behendigh wederom uyt, die men dan met eenen neus-doeck deckt, die wat groot is. Ondertusschen maeckt-men soo wat potsen van pouha, en meer andere wonderlycke dingen.

Ten lesten steckt ghy de eene handt daer onder, en treckt het onderste bladt van de kaert, dat'er met een weynighje wasch aen vast gemaeckt is, en leght het boven op de kaert, maeckt dan weder wat hokus bokus, vat dan met een swier het kleet of neus-doeck, en doet het al schuddende op, dan sal het vertoonen 'tgene ghy daer in of onder hebt gedaen.

Let wel dat ghy den neus-doeck of het kleet te gelyck met de kaert op-vat en die schuddende, steecktse met een gauwigheydt in den sack, en maeckt dan een harangue van't gene ghy gedaen hebt.

XXV. *Om eenighe hoopkens met de kaert te leggen, ende weten te seggen de kaerte die boven op de hoopen zyn.*

Ghy sult waer nemen de kaerte te sien die men boven al de kaerte vindt, eer ghy de hoopkens leggen sult, en onthoutse, en daer naer suldy soo veel hoop-

kens

kens maecken als't u belieft, ende willende weten de kaerten die boven ligghen, suldy een kaerte van boven der hoopkens nemen, segghende dat het de ghene is die ghy saeght, daer naer sult ghy de af-ghenomen kaerte alleen, ende nemende een ander kaert van eenen anderen bergh of hoop, suldy die nemen die ghy alreed in de handt hebt, en daer naer een andere nemen, ende seggende dat het de tweede is die ghy naemt, ende soo vervolgens nemen de leste die ghy eerst saeght, of in ghedachten nemt, en daer naer toonende al de kaerten sullense sien dat ghy 't geraden hebt.

XXVI. *Om dry hoopen te doen leggen met de kaerte sonder daer by te zyn, ende weten te raeden hoe veel oogen dat onder de twee hoopen zyn.*

GHy sultse waerschouwen dat in't maecken van de hoopen, die met getal gemaeckt moeten worden, te weten, dat naer het ondersteken van de kaerten hy de eerste kaerte siet die onder leyt, ende siet hoe veel sy telt, ende soo 't een ses is, dat hy de selve kaerte bedeckt op de tafel legge, seggende ses, en daer naer die volght daer op leggende seven, ende soo kaerten daer by voegende en het getal vermeerderende tot de vyfthien toe, en dat sal eenen hoop zyn, daer naer siet de kaerte die onder leyt, leggende die op de tafel, beginnende van dat getal, en altoos een kaerte meerderende tot het getal van vyfthien toe, ende alsoo suldy den derden hoop oock maken, ende willende daer naer weten hoe veel oogen onder de dry bergen of hoopen zyn, suldy die overschoten bladeren sien, sullen oock de oogen zyn diemen onder de dry hoopen vindt, en 't sal aerdigh en fray schynen.

XXVII. *Om ses hoopkens met de kaerte te maken, ende hem een kaert te toonen, ende weten te seggen van wat bladt het was.*

GHy sult al de kaerten in de handt nemen, en met een knaphandigheyt suldy de leste kaerte sien, daer

naer suldy vyf hoopkens maken, dan suldy den eersten hoop ne nen en verdeelen van de onderste kaerten, eene op elck hoopken van de vyf hoopkens die daer bleven op de tafel, daer naer u selven d'oogen stoppende suldy de leste kaerte laeten sien die vervolght, de welcke de ghene sal zyn die ghy eerst saeght, ende als ghyse hebt laeten sien suldy die onder d'andere kaerten ondersteken, ende daer naer suldy hem met een aerdigheydt weten te seggen, wat het voor een bladt was dat sy sagen, ende 't sal schoon zyn.

XXVIII. *Een seer geestige konst met de kaert om vier Asen, of vier Koningen, of andere vier kaerten van een slagh, by malkanderen te toonen in de tegenwoordigheydt van alle die aen tafel sitten, te weten, die vier gelycke kaerten versteekende, en de selve wederom, sonder de kaert te verschieten, by malkander te doen vinden.*

LEght de vier gelycke kaerten onder 't spel by malkander, en houdt d'een van de vier kaerten half boven d'ander, gelyck als men-se in de handt heeft om te spelen, tusschen de onderste van allen, steckt twee van de andere kaerten, en bedecktse met d'onderste kaert dat men de twee andere niet siet, en strycktse daer na al t'samen tot u, en treckt dan een van onder uyt, laetse sien en leghtse boven op, seght, daer is een van de vier gelycke kaerten, treckt noch een van onder uyt sonder die te laeten sien, want het een is van de twee bedeckte kaerten daer achter de onderste van de vier gelycke was, daer na treckt noch een van beneden, stekende de selve in de kaerte sonder te laten sien als de vorige, en seght, dat is nu de derde van gelycke (want sy de 2 die achter de eerste bedeckt waren) niet ghesien hebben; soo blyven daer onder noch 3 gelycke kaerten by malkander, ende boven leyt'er een, dan meynense datter maer een boven en onder is, en de 2 in't spel, laet dan 't spel afheffen waerse willen, set dan den ondersten hoop op den af-geheven hoop, soo komen al de vier ghelycke kaerten by malkander.

XXIX. *Om een kaert te doen veranderen in een ander kaert, in de tegenwoordigheyt van alle't volck.*

NEmt een bladt welcke u lust, en toont het aen't volck, maeckt datter een geschilderde kaerte zy of een thien: segghende, siet ghy-lieden wel, myn Heeren wat het voor een bladt is? Op d'ander zy hebt gy een aes gemaeckt van enckel papier, en ghy leghtse onder den hoedt, en met dat de kaerte bedeckt is onder den hoedt, dan keert de kaert om dat het niemandt siet, segghende, ghy Heeren: hebt ghy wel gesien wat voor een kaert dat onder den hoedt is, sy sullen antwoorden klaver-knecht: en als ghy den hoedt op-nemt, soo is't klaver aes: nemt alsdan de kaert op, die wegh-steckende dat het niemandt daer onder sie, ende sy sullen sigh verwonderen.

XXX. *Om eenighe hoopkens met de kaert te maken, waer onder siende, men bevinden sal onder te wesen of al geschilderde, oft simpel kaerten, soo ghy 't hebben wilt.*

NEmt 't gansche kaert-spel, kort alle de geschilderde een weynigh van onder en boven, soo vallen sy korter als d'andere, maer de leege kaerten datse smalder vallen als d'andere, daer naer ondersteckt se wel; maeckt daer van soo veel hoopkens als u lust: en soo ghy wilt dat al de hoopjens ongeschildert sullen wesen, nemt de kaerten af naer de breede in't leggen van de hoopjens: maer soo gy wilt datse alle leegh zyn, soo sult ghy de kaerte in de lenghde af-nemen in't maken van de hoopjens, ende soo vindt ghy uw saken sickx.

XXXI. *Een wedspel ontrent de kaert.*

NEmt een Kaert-spel, leghter dry bladen van om, dat de witte zyde beneden blyft, als boven, en leght het geheel Spel in uw handt, en laet hun een van boven nemen, en daer in sien: die wederom boven leggende,

laet uw handt ſtracks ſincken met de kaerte de ſelve d'onderſte boven keerende, vraeght wat kaert het was die hy ſagh, en als hyſe noemt ſoo wed om een kanne wyn dat hy 't niet wel onthouden heeft, laet hem dan de kaert af-nemen die boven leyt, ſoo vint hyſe contrarie te zyn.

XXXII. *Om een kaert te laten trecken, en laten hem de ſelve kaert weder in't kaert-ſpel ſteken, dat ghy ſult alle kaerten na de ſolderinghe werpen, ſoo dat de kaerten die hy getrocken heeft aen de ſolderinge kleven ſal, de reſt weder om leegh vallende.*

GHy ſult de lange kaerten van ſchuppen of van herten alle met de punt eene wegh leggen, en laten dan een bladt daer uyt trecken, ende laetſe hem beſien: daer naer keert 't ſpel om, laet hem ſyn getrocken blat weder in ſteken, ſoo ſult ghy ſien dat de punt van ſyn bladt contrarie leght van d'andere en daer ſuldy ſe kennen, ſiet datghe die met een abielheydt boven op de kaerte kryght, hebt daer wit waſch en kalck onder geſmolten, of Vogel-lym ſoo veel als een halve erwete; dat gereet hebbende in een hoecxken onder de tafel. En alſge dit doet, ſoo werpt 't geheele ſpel dat bovenſte na de ſolder, ſoo ſal't daer aen kleven, en de reſt neer-vallen: elck ſal dencken dat 'et tooverye is.

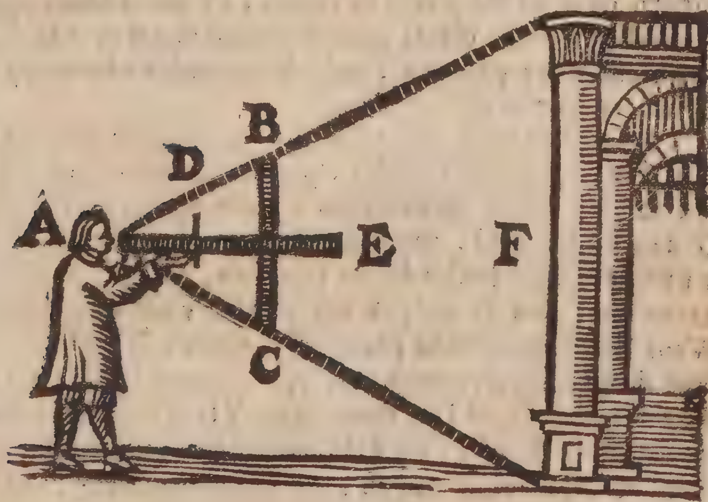
HET

HET
VIERDE BOECK

Begrypende verscheyde aerdigheden die seer wonderlyck zyn, der Wis-konst en Meet-konst.

I. *Om de hooghte van een Thooren, Pilaer of iets anders te meten, door middel van twee kleyne stockjes of stroo-halmen.*

En moet hebben twee stockjes, alsoo geproportioneert dat E B gelyck zy met D E met D A, als dan stellende het punt A na by den hoeck van't eene oogh, en het ander toe doende, moet men te rugge gaen tot dat de gesichtelycke straelen ontdecken het punct van de hooghte C en van de diept ofte Pilaer. Als dan soo meet de distantie die daer is van u voet tot

by

by den boom, en ghy sult hebben de hooghte van den selven.

II. *Om een Thuyn te planten, welcke van sekere plaets gesien zynde, een begeerde Figuer verthoont.*

DOor middel van 't Perspectif kanmen een Thuyn oft Hof met boomen, kruyden, of diergelycke beplanten, welcke van sekere plaetse ghesien zynde, by exempel uyt een kamer-venster van een Paleys dat op den hof siet, een figuer als een mensch, Arent, Leeuw, of iet diergelycks datmen begeert, vertoont. Soo maecktmen op het doeck dat op de raem van 't instrument des Perspectifs gespannen is, soodanige figuer alsmen in den hof wil hebben, die gemaeckt zynde snydtmen dat uyt; wanneer ghy dan siet door het gatjen G, sult ghy gebieden over al stockjens te setten, of een ander teecken te maken op die plaets daer de eynd-straelen van 't instrument door passeren, gelyckmen sulcks beter uyt de figuer af-meten sal.

't Selve kan oock door middel van dragen geschieden. Nu, 't uyt-gesneden beeldt, plaetst dat in u instrumenten sonder doeck bespannnen, bindt een fyne draet aen G aen de lat F G, spant dat soo uyt dat het eynde van 't uyt-gesneden beeldt komt te raken, of dat het door de gaten gaet, en te gelyck het vlacke voor-werp raecke. Want de aengeraeckte plaets in 't vlack, in de plaets die met de punten overeenkomt van 't eerste beeldt die den draet aenraeckt of laet door-gaen. 't Is blyckbaer door de voorgaende Figuer, en stelt den ganschen aerd des ghesichts-straelen voor oogen, dit kanmen gebruycken om Hoven te planten.

III. *Om pilaren in een kerck of huys alsoo te stellen datse van verre recht schynen, maer van na by van een te scheyden en te vallen, makende een ydele schrick voor die de oogh-bedrieghkunde niet verstaen.*

F*Ranciscus Aguillonius in syn vierde Boeck van de Gesicht-kunde*, handelende van de bedriegelyckheden

den des gesichts ontrent de bewegingh en ruste ontknoopt in de 142. *Voorstel* d'oorsaeck waerom aen de vaerende 'tschip daer sy in zyn, schynt stil te staen, en d'ander die stil staen te bewegen. En met eenen leght hy uyt een verciersel van een oude fabel. In de *Pontus Euxinus* gheтuyght Plinius in syn 4. Boeck 13, hooft-stuck, syn twee Eylanden *Syndromytes* geseydt, die andere oock *Syanea* en *Symphlegades* noemen. Dese seggen de Dichters dat sigh in den ingangh vande *Pontus* vereenighen. Om deser oorsaken wil, hebben sommige die dwael-sterren genoemt, 'twelck den selfden *Plinius* seght in't seste Boeck, in't twelfde Hooft-stuck: sy zyn als dwalende klippen, en om syn eygen woorden te ghebruycken: Om datse met een weynigh tusschen-wydde, die aen d'overzyde zyn gelycken, siet-men die als dubbeld, maer een weynigh daer van af-wyckende, gelyck en zy sigh te vereenigen. Te weten, om dat de varende sigh naer haer toe beweeghen, en uyt de bewegingh van't siende-tuygh oordeelen sy dat de Eylanden sigh beweeghen, en schynen haer dan in't oogh als by een te gaen.

Hier voeght *Aguillonius* by, dat men het gesicht op diergelycke wys kan doen dwalen, en daer door iemant lichtelyck vervaert maken: 'twelck in seker soort van gebouwen gheschieden kan. Het werck-stuck toont hy met dese woorden aldus.

Maeckt ghy een gebouw, welckers mueren voor eerst 'tonderste deel in haer geheele omtreck omcingelen, met veel bochten van hoecken ghebroken zynde. Laet dan een welfsel hier van af naer om-hooge op-gaen, zynde met soo veel hoecken gekromt, die haer voortgangh in andere, en weder in andere t'samen-voegingen van vlacke deelen verdeelt worden. Voeght dan in elck vlack deel ieder pilaer, welcker opper-deel boven de wanden in de neder-hellende welffsel-deelen in-hechten, in deser wyse nochtans, dat die op den dorpel van't ghebouw staen, alle pilaren recht schynen, dat op die wyse licht geschieden kan, soo beyde linien van alle de hoecken met een recht ghesicht, ghelyck als uyt een diameter voor onse oogen komen, verders de andere orders, die op de kolomnen worden geset, worden door de neyginghen van

ieder vlack verstaen soo geleyt te worden, soo dat die van den drumpel desselfs huys naer om-hooghe sien, meynen dat het d'onderste order der deelen is. Dit dan soo zynde, soo sal 't geschieden, dat die met'er haest in huys soeckt te loopen, dat alle de deelen van de kolommen die boven den muer op het gewelffsel staen heel anders schynen, en achter over schynen te vallen, en dat oock alle de opperste reken over-hoop schynen te vallen, soo dat den looper sigh daer van sal soecken te verhoeden: want die recht sullen schynen aen de welcke op den dorpel staen, sullen van een andere plaets krom schynen, en die eerst geleken te staen sullen daer naer schynen te vallen.

IV. *Om het middel-punt van een cirkel die op pampier, parkement, of leir geschreven is sonder instrument te vinden.*

HEt papier daer de cirkel op ghemaeckt is snydt dat rondom de cirkel af, vouwt hem dan toe soo hebt ghy twee halve cirkels, vouwt dat dan noch eens toe, soo hebt ghy vier quartieren.

V. *Om te vinden de hooghte van eenen thoren, of iet anders door sonne-schyn.*

NEmt een recht stockje van dry, vier of meer voeten langh, steckt het recht om hoogh in d'aerde, en meet syn hooghde boven d'aerde en syn schaduwe: desghelycks meet oock de schaduwe van den thoren, wiens hooghte ghy begeert te weten; multipliceert dat dan met de hooghte van't stockje boven de aerde, het ghene'er komt, deelt dat door de hooghte van de schaduwe des stockjes, soo bekomdy de hooghte van den thoren:

By exempel,

Laet het stockje vyf voeten boven de aerde uyt-steken, en de schaduwe daer af laet zyn acht voeten: nemt oock dat de schaduwe van den thoren is 480. voeten, multipliceert dan nu 480. met vyf (hooghte des stockje)

komt

komt 2400. die divideert door 8. (ſchaduwe van het ſtockje) ſal komen 300. voeten voor de hooghte van den thoren; aldus doet oock met andere.

VI. *Om ſeven ſtucken geldts op een Geometriſe Figure te verſchuyven, dat ieder ſchuyf aen een eynde altydt aenvange daer geen geldt light, en altydt op het eynde van een linie neer-geleght werde.*

De Figuer zy ABCDEFGH, nu ſchuyf ick den eerſten penningh van A in F, en legh hem neder in F, terwyl ick nu van A aengevange heb ſoo ſchuyf ick een pennigh naer A toe, dat niet dan van D af kan geſchieden. Nu, terwyl ick den tweeden dan van D afgeſchoven heb, ſchuyf ick den derden van G in D, alſoo doet men den vierden penningh uyt B in G, de vyfde uyt E in B, van H in E van C in H.

Men moet dan altydt eenen penningh leggen op die plaetſe daer men van af begonnen heeft, de ſeven ſtucken voleyndt zynde, ſal C alleen moeten open blyven.

Die nu deſen Regel niet en weet, ſtaet'er voor en ſiet, jae ick ſal het duyſent mael proberen eer hy het kan vinden, ten zy dat het hem geſeght wordt.

VII. *Om van een Cirkel een vierkant te maken.*

MEn nemt, om dit te doen, een papier dat soo ront is als een cirkel, 't welck men in vieren snyt door het middel-punt heen. Leght dan de hoecken des papiers die het middel-punt uyt-maken anders om na buyten toe, soo dat al de buytenste deelen na binnen toe gekeert zyn, soo hebt gy een vierkant.

VIII. *Om uyt hout allerley formen van Beelden te maken.*

NEmt eenigh welriekende hout, laet sulcks fyn raspen, hoe fynder hoe beter, dat kan men minst mercken was het is: doet hier by wat muskus, civet, amber, en diergelycke welrieckende dingen, nemt dan Aarbische gom, of gom Dragant, laet die in't water smelten, en maeckt met dit hout een deegh, als dit wel door-kneet en door-werckt is, doet men dat in sulcke vormen als men begeert, en laet het droogen, soo kont ghy welriekende Mannetjes, Wyfjes, en Beesten hebben om uw Thee-tafeltjes en Cabinetjes te vercieren, en uw kas wel te doen riecken.

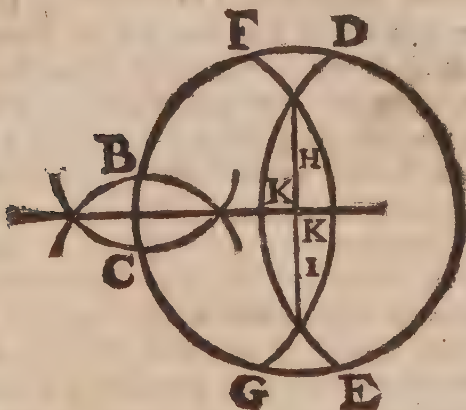
IX. *Om te raeden waer het midden van de werelt is.*

'tIS niet onaerdigh als men in een ghesel schap is somtydts eenighe vraghe voor te stellen, daer men eens om moet lacchen.

By exempel, men vraeght aen't geselschap of iemant weet waer het midden van de wereldt is, den eenen sal seggen Oost-indien, een ander Egypten, den derden Jerusalem, en soo voorts, dogh sy raden't geen van alle, dogh als sy langh genoegh geraden hebben, soo seght het midden van de wereldt is op dese plaets daer ick staen, en willense het niet gelooven, laetse het meten.

X. *Door*

X. *Door dry gegeven punten in geen rechte linien ghestelt in den om-treck van een rond te beschryven.*

LAet de dry gegeven punten zyn A B C, om dit te doen, soo stelt den eenen voet van een ghemeyne passer in A, en beschryft een halve circkel, daer naer de selve openingh des passers, maeckt uyt B een andere cirkel-boogh F G, die de eerste op twee plaetsen in H I door snydt, doet van ghelycken tusschen B en C, treckt dan daer naer door de gemeyne snee' in de halve cirkelboghen twee rechte linien malkanderen met rechte hoecken door-snydende als K, welcke door-snydingh het midden-punt is van dese dry gegeven punten, in welcke men de passer sal setten en een ronde kringh beschryven.

XI. *Om by heldere Sonne-schyn de sterren aen den Hemel te sien.*

DIt behoort tot de *Optica* of gesicht-kunde, 'tis seker dat een sterck licht het swacke verduystert, daerom worden de sterren van de Sonne verduystert; om dat wy stercker van de Son als van de sterren beschenen worden Om dan de sterren te willen aen iemandt vertoonen, moet men een seer diepe put maken, en daer in

gaen, soo sal men de sterren aen den hemel ghemackelyck konnen sien.

XII. *Om by de sonne-schyn te weten hoe laet het is.*

HEt gebeurt menighmael dat men in't Landt is, en niet en kan weten hoe laet het is. Houdt dan uw' vlacke handt in de sonne-schyn op de aerde, maer den duym moet recht naer om hooghe staen. Steckt dan na de hooghte van het uyterste des duyms een houtjen of iets anders dat stevigh is in de aerde, maeckt aen't eynde van de schaduwe, die door de Sonne van het houtjen komt, om het hout een cirkel met een touwetjen of draedt, het zy waer ghy dat kont bekomen. Meet dan van de schaduwe altydt twee vingers op den cirkel om, en maeckt aen het eynde van den vingher een merckteecken, soo sal twee vingers breedt altydt een uur zyn; en om dit des te beter te verrichten, is het best sulcks 'thuys eerst te proberen, op dat als men in't veldt is, men daer vast magh op gaen.

XIII. *Om met de pen een cirkel te trecken sonder passer.*

NEmt een rondt gesneden papier soo groot als de palm van een handt, nemt dan een pen op die wyse ghelyck men schryft; leght dan uwen arm op de tafel, dat hy daer op kome te rusten, set dan een vinger-ringh ontrent op het midden des papiers, en de penne beinckt zynde, mede op 'tselve papier, draeyt dan dat papiertjen met de lincker-handt allenghskens sonder van syn middel-punt te verschuyven en de vinger-ringh onverruckt blyve, soo sal door de pen een egale ronde cirkel beschreven worden.

XIV. *Om te weten als men èen schip van verre siet varen hoe veel voeten dat het verre van u is.*

ALs ghy en schip A in de zee siet varen, is het vermakelyck voor de om-staenders te weten hoe verre dat

dat het van u is; om dit dan in't werck te stellen, soo nemt een quadraet, stelt aen den oever B B, en siet met uw oogh E, in wat graet dat de rechte linie F G van't schip komt, desen graedt af-teeckenende en dese linie

hebbende, soo kryght ghy eenen rechten hoeck H met twee scherpe hoecken F G, maeckt op d'andere zyde oock soo in een triangel, als H D E; als ghy nu H en D met voeten meet, soo hebt ghy de helft van de verte des schips, welcke soo veel by doende, soo sult ghy het op een stip konnen seggen hoe verre 'tschip vant landt is.

XV. *Hoedanigh men aen de handt, door de schaduwe eens stroobalms, de uren van den dagh kan leeren kennen.*

DIt is wel een redelyck bekent en oudt, dogh te gelyck oock gansch-aerdigh konst-stuckje, alleen gebreckt'er dit aen, dat wynighe de rechte handelinge daer van hebben, om de uren des daeghs te vinden. Op dat nu de rysende persoonen te beter bericht hier van mochten hebben, soo staet te weten, datse op de volgende maniere moeten te werck gaen.

Die aen de handt de uren van den dagh wilt weten, die nemt een stroohalm, riet of rysje van houdt, in de lenghte der geheele voorste vinger in den top tot op den aenvangh van d'eerste linie der handt toe, ghenaemt de disch-linie.

II. Als nu de Son schynt, soo streckt men de lincker-

ker-handt uyt; op ſulck een wys dat de vlackte des ſelven light gewent tegens de rechter-handt, en ſteckt men de ſtroo-halm tuſſchen den duym en voorſte vingher recht over de linie des levens, welckers voor-uyt-ſtekende deel naer de vlacke handt ſigh vergelyckt met de lenghte des voorſten vingers, en over al een rechte hoeck met de handt maeckt.

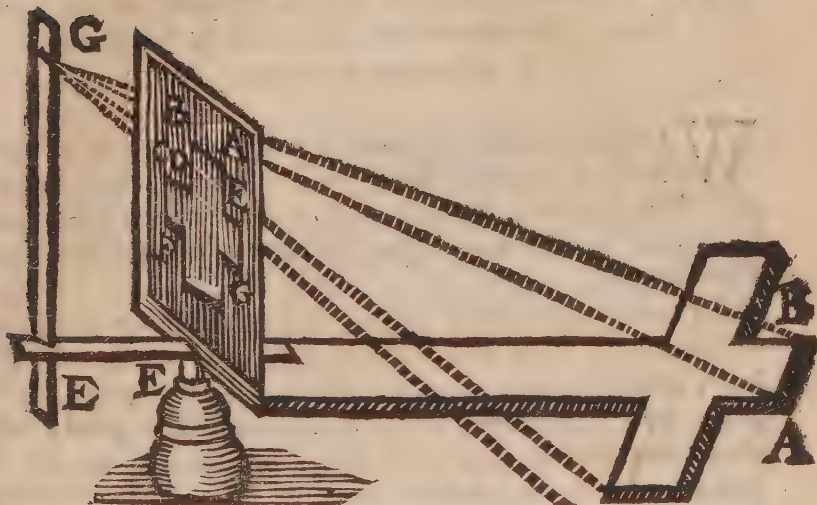
III. Dit gedaen zynde, ſoo wendt het ganſche lichaem van de ſon af, met de uyt-geſtreckte handt gints en herwaerts na de ſon toe, tot dat 't uyterſte der ſchaduwe, 't welcke de wegh des duyms in de vlacke handt werpt met de levens-linie gelyck komt, en van de ſelve gelyck als vervult wordt.

IV. Siet dan toe aen welcken vingher de ſchaduwe des ſtroohalms komt te vallen, ſoo hebt ghy de begeerde ure, als ghy maer alleen te voren weet ter welcker uren de ſon voor dien dagh op-gaet. Want ſoo de ſchaduwe des voor-middaghs valt op 't uyterſte des voorſten vingers, ſoo is't de naeſte ure naer ſonnen op-gangh, als hier ſeven. Valtſe op 't uyterſte des ringhs-vinghers (of des derden in order) ſoo is't acht uren, of op 't uyterſte des kleynen vinghers, ſoo is 't negen uren. Op 't eerſte lit des gedachten kleynen vingers van boven af te rekenen, ſoo is't thien uren. Op 't middelſte lit is 't elf uren, op 't derde is't twelf uren.

V. Naer-middagh. Soo de ſchaduwe wederom valt op 't eerſte lit des kleynſten vingers, ſoo is't de eerſte ure. Indien op het middelſte, ſoo is het de tweede. Indien op het uyterſte der kleynſten vingers, ſoo is het de derde. Indien op het uyterſte des ringh-vinghers, ſoo is het de vierde ure, en ſoo al voorts.

VI. Gaet de ſon ten vyf of ſeven uren op, ſoo worden d'uren op de ſelve wys ordentelyck naer malkanderen getelt, en dan valt den middagh of de twelfſte ure, als het ten vyf uren op-gaet op d'eerſte linie, welcke na de kleyne vinger in de vlacke handt ſtaet of d'eyſeh-linie. Maer gaetſe ten ſeven uren op, ſoo valt de ſchaduwe op 't derde lit des gedachten vingers. Duſdanigh kan men de Aſtronomiſche uren op alle tyden des daghs, wanneer de ſon maer ſchynt, leeren kennen.

XVI. *Een werck-tuygh tot de doorsichtkunde op perspectief om alderleye saecken naer het oogh af te meten en te vormen.*

I. MAeckt een *Paralelogrammum* of evenwydighe vier-hoeck A B C D van vier t'samengevoeghde latten, welckers syden A B, en C D, de langhte hebben van ontrent vyf handen breedt, en de zyden A C en B D van vier handen breedt, spant'er over een seer dun doeck dat doorschynende is, even als de groote Joffers dragen om het aensicht te decken, soodanigh nochtans, dat men het selve kan af en aen doen.

II. In het deel E, van de zyde C D, is de lat over dwars beweeghlyck H E F, om die naer believen voorwaerts en achter-waerts in de spleet E te trecken. De lat H E F is de looper van't wercktuygh.

III. In het deel F des loopers is een ander lat E G, zynde over dwers gestelt in den looper, soodanigh dat hy naer vereysch in de spleet F kan op en neer geschoten worden. In't opperste van de lat F G is een kleyn gaetjen G, door welcke het oogh van den teeckenaer sien kan.

IV. Dit gansche wercktuygh aldus gemaeckt zynde, stelt-

steltmen op een voet E I K, gelyck de figuer verthoont. Alhoewel men de lat kan nemen en setten die in een block, met welcke men soo verr' en soo na soude konnen komen als men begeerde.

XVII. *Iemandt hebbende een stuck goudts of een stuck silvers, te raden in welcke handt hy het silver of het goudt heeft.*

WAnneer men dit heymelyck wil doen, soo moet men aen het gout een seker getal of prys setten, en van gelycken oock aen het silver, soo dat het eene effen en het ander oneffen moet zyn, of anders kan het niet ghedaen worden.

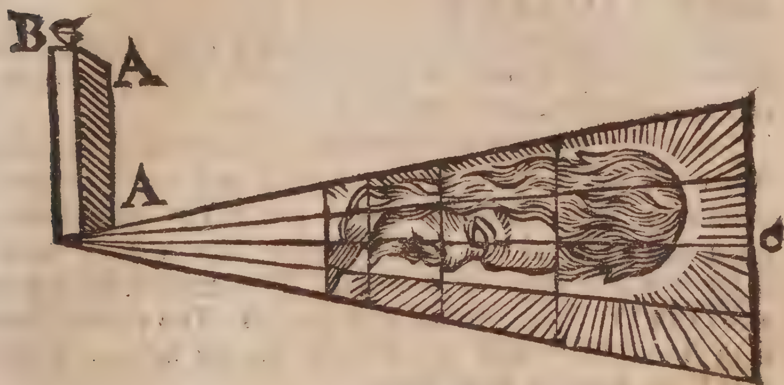
By exempel, laet het gout acht en het silver derthien wesen: Laet hem dan 't gheen hy in de rechter-handt heeft multipliceren met 't oneffen getal; van gelycken 't geene hy in de lincker handt heeft, het effen getal; laet d'uyt-komsten te samen rekenen, en vraeght dan of de somme effen is of oneffen, want by aldien dat se oneffen is, moet het volgen dat het silver in de rechte handt is, en het goudt in de lincker: maer als'er effen uyt-quam soude het silver in de lincker en het goudt in de rechter handt zyn.

XVIII. *Om eenen swerten brief met wit geschrift openbaer te maken.*

NEmt water doet daer onder een ey-doyer, tempereret wel onder een dat het seer dick zy dat-men daer mede magh schryven. Nemt alsdan eene nieuwe penne, ende schryft daer op papier wat dat ghy wilt, ende latet wel droogen. Nemt daer naer een lynen pinceel of quispel, en bestryckt daer mede het papier met goeden swerten inckt over-al dat het soo swert zy datmen niet lesen en kan wat'er met den ey-doyer te voren is op geschreven geweest en laet het drooghen. Als ghy nu dat wilt leselyck maken, soo leght den brief op een effen berdeken, en schrabt de substantie des ey-doyers van den brief, soo sal't wit een luchtigh om lesen zyn in een

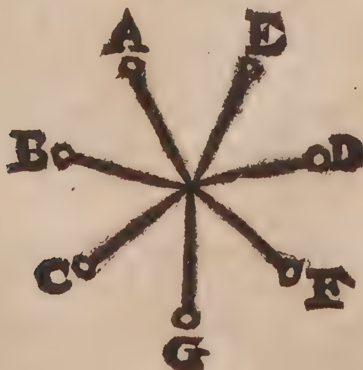
een swert veldt. Alsoo maghmen oock alderley dingen af-teeckenen. Dit is een fraye konst.

XIX. *Om een monstreuse gedaente behoorelyck te sien.*

MEn maeckt een gedaente als de Figuer aen-wyst op een planckjen oft bert-papier. Aen het eynde is een perpendiculaer houtjen op-gherighet, langhs welcke men siet, soodanigh dat de stralen van uw oogh B komen te eyndigen op C, soo sult ghy tot verwonderens toe dit langhe monstreuse aengesicht volmaeckt sien, gelyck of 't een behoorlyck wel geproportioneert aensicht was.

XX. *Om ses stucken geldts soodanigh neder te leggen, dat ieder leder-leggingh dry getelt werden, en van geen nederleggend stuck zyn aenvangh neme.*

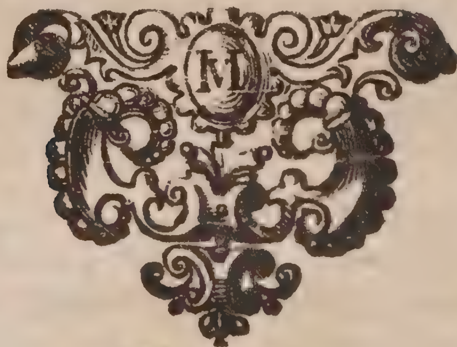

Om

OM dit te doen, maeckt-men met inck, kryt, of roodt-aerde van een punt af seven strepen, die in haer omtreck alle even verre van malkanderen zyn, gelyck als A B C D E F G.

Op dese wyse tel ick dan altydt dry, en legh eenen penningh neder; maer nergens daer men begint te tellen moet men eenen penningh neder-leggen.

Ick neem dan een van die ses penninghen, en telle A een, B twee, en C dry, soo legh ick op C mynen penningh. Ten tweeden, terwyl ick van A aenghevanghen heb, soo tel ick van D weder naer A dry, ende legge den penningh op A neder. Ten derden doen ick van G in D Ten vierden van B in G. Ten vyfdeu van E in B. En ten lesten van F in E. En dit sal een ander niet licht konnen naer-doen.

HET VYFDE BOECK

Begrypende verscheyde manieren van wonderlyck ende verborghe schryven.

I. *Te schryven dat niet kan gelesen worden ten zy in eenigh voght by het vuur of licht.*

Oor eerst nemt groene *Vitriool*, smelt die in water, schryft daer mede op papier, soo sullen de letters ghedrooght zynde, niet meer ghesien worden. Wanneer ghy dan de selve begeert te lesen, soo nemt *Galnoten*, wyckt die in't water, het water klaer gemaeckt zynde, steckt daer het beschreven papier in, soo sullen alle de letteren swert zyn.

Ten tweeden, nemt *Sal Armoniack* smelt het in water, schryft daer mede, als ghy dit schrift teghens het vuur houdt, sal het seer swert worden. Sulcks geschiedt oock met *Spiritus Vitrioli* en mede met *Limoen-sap.*

Ten derden, smelt Aluyn in wat water, schryft daer mede en laet het drooghen. Als ghy dit lesen wilt soo steckt het in't water, soo sullen al de letteren terstondt verschynen.

Ten vierden, nemt fyn gewreven *Goudt glit*, kockt die in Wyn-azyn, doet het door en bewaert het, schryft dan met Limoen sap, en gedrooght zynde, steckt het in 't voorschreven vocht, soo sullen de letteren sigh als melck vertoonen.

II. *Een verborgen manier van schryven.*

HEt is onder Koningen en Princen ghebruyckelyck brieven te schryven op dese wyse, namelyck sy transporteren of versetten de woorden, op dat wanneer de selve in handen van vremde Potentaten quamen te geraken, die niet souden konnen ghelesen worden, by exempel ick schryf:

A den vyandt C Muer E gekomen.
B is aen de D Reedts
F Wy konnen H Beschermen
G Ons nonwelycks I indien
K ghy ons M helpen O verloren.
L niet komt N zyn wy

Dat is nu op dese wyse als ick meen. Want A is verknoght met B, B met C, en C met D, en soo voort met E, tusschen de tusschen-wyde nu die open zyn kanmen eenighe vremde woorden tusschen voegen, op dat den vremden Leser die niet sou konnen lesen, want het maeckt dan geenen sin: zynde het bedrogh alleen maer openbaer die het weet.

III. *Om eenige letters op een roomer of witte kan te schryven diemen heymelyck lesen kan.*

LAet eenighe stuckjes Arabische gom of gom-dragant in regen-water smelten, schryft daer mede op een roomer, glas, kan, ey of diergelycke, gedrooght zynde, houdtse maer een weynigh over den damp van een kokende pot, ende bestryckt de selve dan met wat swertsel, soo sullen sigh allen de letteren leesbaer vertoonen.

IV. *Een wonderlycke manier van schryven.*

NEmt goudt gelit koockt die met water en azyn, schryft daer mede op papier. Laet 't droogen, leght dan boven op het schrift een boeck papier, stryckt dan boven op dit boeck papier een papier van water Auri-

pigment

pigment en levende kalck gemaeckt, ſoo ſullen de letters daer onder te voorſchyn komen.

V. *Om met vier letteren alderlye verborgen ſchrift te ſchryven.*

OM dit te doen behoeftmen alleen maer de vier letteren A B C D te gebruycken. Wy ſullen dan een Alphabet ſchryven, en onder elcke Romynſche letter de ſyne ſchryven. *By exempel:*

A	E	I	O	V	B	C	D	F	G	H	K	L	M
c	d	b	a	cd	dd	bd	ad	dc	db	da	cb	ca	bc
N	P	Q	R	S	T	W	X	Y	Z.				
ba	cc	ab	ac	bb	aa	ccc	ddd	bbb	aaa.				

Als ghy nu ſecreet of verborgen begeert te ſchryven, ſoo ſiet na de Romeynſche letteren, by exempel: *de ſtadt is overwonnen,* wil ick dit nu verborgen ſchryven ſoo doen ick aldus:

D	E	S	T	A	D	T	I	S	O	V	E	R-
ad	d	bb	aa	c	bb	aa	b	bb	a	cd	d	ac
W	O	N	N	E	N.							
ccc	a	ba	ba	d	ba							

Alſmen dit een weynigh ghewoon is, ſoo ghewent men daer toe even of het een gemeen ſchryven was.

VI. *Om allenigh met puncten verborgen te ſchryven.*

DEſe manier van ſchryven is aerdigh, doch geheel licht om te doen. Men nemt een gedruckt boeck. Alſmen nu iet ſchryft, als *de ſtadt ſal morgen overgaen,* ſoo ſoeckt van 't begin des boecks de letter D; die gevonden hebbende ſet daer mede een punct boven op, ſoeckt dan naer de E, en ſtelt daer mede een punct boven op; doet ſoo oock met de S, T, en ſoo voort, tot ghy ſoo veel hebt gedaen als ghy begeert; ſoo kont ghy dit boeck maer aen iemandt ſenden die het verſtaet, en die ſal ſulcks leſen ſonder dat het van een vremde verſtaen wor.

VII, Om

VII. *Om met een linie een kruys te maken.*

MAeckt in u handt in de toevoegingh die tusschen de pinck en achter de handt is een linie met inckt, nypt dan de handt toe soo sal'er een kruys staen. Maer om dit wat behendiger te doen soo maecktmen een linie op de handt, en een linie op een tafel: de handt steecktmen dan onder de tafel en men knypt die met een gouwigheydt toe, dan douwt men op de linie die op de tafel ghemaeckt is, als of men de tafel wilde douwen, ondertusschen veeght men die behendigh af en men treckt de handt van onder de tafel, en men laet het kruys sien.

VIII. *Een geschrift te schryven, dat men in een spiegel gemackelycker kan lesen als anders.*

SChryft een schrift met uw lincker handt, soodanigh dat alle de letters verkeert of lincks staen, soo salmen dat nouwelycks konnen lesen dan met moeyte; maer indien men het voor een spiegel houdt, sullen alle de letteren sigh recht en leesbaer vertoonen.

IX. *Om eenen brief binnen een ey te schryven.*

OM heymelyck te schryven, is dit al een aenmerckens weerdighe konst, om bedecktelyck aen een Vriendt een brief over te maken.

Maeckt een inckt van gal-noten, aluyn en azyn, en schryft daer mede op de witte bast het gene ghy begeert, laet dit dan in de sonne drooghen, en kockt het ey terstont in de pekel tot dat het hart is, soo sullen de letters van de schelle verdwynen ende naer binnen toe indringen, want de schelle af-gedaen zynde, sal men de letters op het wit in-gedruckt vinden.

X. *Om malkanderen door een ey iets te verstaen te geven.*

BEstryckt een ey rondom magher met wit wasch, koudt gheworden zynde, schryft daer op met een naelde

naelde of spelle, 'tghene ghy begeert, vervult de letters dan met azyn in welcke galnoten hebben gewyckt, en laet dat ey eenen heelen dagh in azyn ligghen, doet'er dan het wasch rondom af, en sendt het ey na u vrindt toe, die dat lesen moet. Als hy nu dat ghe schrift lesen wilt moet het ey hart gesoden worden, soo salmen het schrift op het wit van het ey vinden.

XI. *Om een brief of papier van den brandt te bevryden.*

NEmt scherpe wyn-azyn en eyer-wit, menght daer quick-silver onder, en bestryckt daer mede den brief dry mael achter een, en drooght het elcke reyse, schryft daer na op dit papier, soo sult ghy hem niet verbranden, ten zy hy seer langh in het vuur was.

XII. *Om goude letters te schryven.*

NEmt goudt in bladjes geslagen, vryft het met Sal Armoniac op een steen heel fyn, doet'er een weynigh water by, fyn genoegh gevreven zynde, doet het in een glasken en giet'er water op, laet soo het Sal Armoniac smelten, giet het water sachtjes af, en nemt een weynigh honingh by het goudt, vryft het ter degen onder een. Als ghy daer nu begeert mede te schryven, soo menght het met gom-water en schryft'er mede.

XIII. *Om iemandt in een ure tydts te leeren schryven.*

MEn moet weten datmen alle geschrift niet soo in een korte tydt kan leeren, maer alleen het Romynsche schrift. Ten is dan geen groote konst dat iemant linien kan maken. Ten tweeden een halve Maen, als iemandt dit doen kan sal hy oock alle de letters konnen na-maken, want sy alle uyt een rechte linie en een halve Maen zyn bestaende. De i l m n r t v u zyn de rechte linien, de kromme linien zyn c e o a, die van kromme en rechte te samen geset zyn f s f h k b p d q g x y z.

XIV. *Om letteren te schryven die niet gelesen konnen worden 't en zy het papier verbrandt is.*

NEmt seer stercken azyn, beslaet den selven met het wit van een ey, doet daer wat quicksilver onder en schryft daer mede, soo sullen de letteren ghelesen worden als het papier verbrandt is.

XV. *Letteren die tegen de kaers gelesen worden.*

NEmt Ceruys en menght het selve met slym van Gomme-dragant, schryft dan daer mede op wit papier, soo sult ghy het tegen het licht konnen lesen.

XVI. *Letteren met azyn of pis geschreven.*

SChryft eenige letteren met azyn of pis, en gedrooght zynde sult daer niets van konnen lesen, 't en zy dat ghy daer swertsel of verbrandt papier over vryft.

XVII. *Om eenen brief in een ey te verbergen.*

ALs den brief geschreven is snydtmen die in kleyne vierkante stuckjes, welcke van achter gheteeckent worden 1 2 3, om die wederom in syn plaets te konnen brengen. Blaest dan het doyer en het wit uyt een ey, en doet daer de briefjes in, maeckt het wederom toe met een weynigh witten kalck, soo sal men het niet eens mercken.

XVIII. *Om een wonderlycke Sympatische inckt te maken.*

NEmt een once kalck en een half once Auripigment, stootse en menghtse onder een, doet het menghsel in een matras, en giet daer over vyf of ses oncen water dat het vier of vyf vingeren boven op staet, sluyt de matras met een kurck dat is te seggen vlothout, wasch, of blaes dicht toe.

Digereert

Digereert dan thien of twelf uren in warm ſant, de matras ſomtydts om-roerende: laet dan alles te degen neder ſincken, ſoo ſal het vocht ſoo klaer worden als regen-water.

Brandt dan eenige ſtuckjes kurck, en blaeſt de ſelve uyt in brandewyn, ondoet het in een ghenoeghſaem quantiteyt water, in welcke wat Arabiſche gomme geſmolten is, om een inckt te maken die wat bleecker is als de ghemeene inckt, ſcheydt dan de kurck die niet gheſmolten is van het water af, en doet'er wederom nieuwen in als te voren, indien den inckt niet ſwert genoegh moght weſen.

Nemt dan een ſolutie van loot die met gediſtilleerden azyn gemaeckt is, deſe ſolutie moet ſoo klaer weſen als fonteyn-water, ofte anders kanmen ſoo veel zout van loot in 't water ſmelten. Schryft dan met dit vocht met een ſuyver pen, welcke letteren als het ſchrift gedrooght is ſullen verdwynen.

Schryft dan van dit onſichtbaer ſchrift met een penne van den inckt die van de gebrande kurck gemaeckt is, dit ſchrift dan gedrooght zynde ſal het ſchynen met gemeene ſwarten inckt geſchreven te zyn.

Nemt dan wol, dopt het in't water, ghemaeckt van kalck en Auripigment, maer het moet eerſt helder en klaer zyn, wryft dan met deſe wolle de beſchrevene plaets; het gene nu ſightbaer beſchreven was, verdwynt en 't geen niet leesbaer was, komt te voorſchyn.

XIX. *Een ander diergelyck Experiment.*

NEmt een boeck van vier vingeren dick of dicker, indien ghy dan wilt ſchryven met de eygenſte deſolutie van loot als boven geſeydt is, ſoo leght u ſchrift tuſſchen het eerſte bladt of tuſſchen d'andere. Keert het bladt om met het ſchrift boven leggende, ſtryckt dan op het leſte bladt met het boven-geſchreven voght van kalck en Auripigment ghemaeckt, met een wolletjen, laet dat daer op leggen, doet het boeck toe, en ſlaet het vier of vyf reyſen met uw handen: keert het om en ſet het in de pers en opent het daer naer, ſoo ſal het onſien-

baer ſchrift ſienbaer worden. Dit kan oock geſchieden door tuſſchen-komſte van een muer, als men op elcke zyde des muers maer iets dede 't gene de uytwaſemingh van de geeſten belet.

Hoe dat dit nu geſchiedt, is al ſwaer om op te letten.

Voor eerſt dan is 't nootſakelyck datmen de kool van de kurck in brandewyn uyt-bluſſe, met welckers ſwert den onſichtbaren inckt moet gemaeckt worden, en dit moet gheſchieden, anders ſoude men deſen inckt niet konnen uyt-wiſſen.

Ten tweeden, komt de ſwertigheyt niet dan van den roock der kurck-kolen, welcke roock niet anders en is dan een lochtigh gemaeckte olie.

Ten derden, dat de ſolutie van't loot, die den onſienelycken inckt maeckt, niet anders is als ontdaen loot, en dat op een onſichtbare wyſe hanghende in het ſuere voght.

Ten vierden, dat het uyt-wiſſchende voght een Alcali is, met de vier deeltjes des kalcks gemenght, en de ſwaveligh ſubſtantie van den Auripigment.

Dit nu vaſt geſtelt zynde, ſegh ick, dat den ſightbaren inckt verdwynt, wanneer men daer een uyt-doende vocht op doet, dat terwyl dit leſte zout te ſamen geſtelt is uyt een Alcali zout, en ſeer olieachtige door-dringende deelen, ſoo is dit menghſel als een ſoort van ſeep, die een dunne roockachtighe ſubſtantie van de ghebrande kurck kan ontdoen, die te voren was lochtigh gemaeckt om met de brandewyn te konnen ſmelten, ghelyck als ſeep die gemaeckt wordt uyt een olie en Alcali zout, waer door men ſmerige vlecken kan uyt-wiſſen.

Maer men ſoeckt te weten waerom de ſwertigheydt deſer ſolutie wegh gaet? Ick antwoorde hier op, dat deſe roock-deeltjes ſoo waren verdeelt en beſloten in het vocht, beſtaende uyt Sulpher en Alcali, ſoo datſe onſichtbaer bleven, en wy obſerveren dagelycks dat in naukeurige ſolutie de geſolveerde ſaken onſichtbaer en ſonder warmte worden.

Het weynighje Sal Alcali, dat'er in de koo van de kurck was, verbindt ſigh oock met het Alcali des kalcks, en is tot de ſolutie dienſtigh.

Aengaende den onſienelycken inckt, ſoo ſult gy lichtelyck begrypen waerom ſigh die ſwert vertoont, en wanneer dat voght daer op gedaen wordt, met welcke d'andere letters uyt-gingen, of deſſelfs vlecken uyt te doen, ſoo weet dan de ſolutie des loots niet anders is dan onſichtbare loot-deeltjes, die door de ſuere punten op-geheven zyn, ſoo moet dan dit loot weder levendigh worden met t'eenemael te vernielen, 'tgene het ſelve lochtigh maeckte; want het Alcali des kalcks met de ſwavel van den Auripigment verhardt, is bequaem om het ſuer te breken, en de loot-deeltjes aen te doen hangen.

Soo verdwynt dan deſen ſienlycken inckt, om dat de deelen geſmolten waren, welcke de ſelvighe ſwert maken. Maer in tegendeel vertoont ſigh den onſienlycken inckt, om dat de gheſmoltene deelen weder levendigh zyn geworden.

Uyt de kalck en den Auripigment onder een gemenght, en in water gedirigeert, komt'er een reuck gelyckende naer de ghene, welcke men veroorſaeckt wanneer men ghemeene ſwavel in wyn-ſteen-zouts-looghe koockt, maer deſe is onaengenamer om dat de arcenikale ſwavel met eenige zouten vervult is, die den neus onaengenaem is. De kalck nu is een Alcali, 't welck alhier werckt gelyck als't Sal Tartari in andere gelegentheden werckt.

De matras moet ſeer dight toe-geſloten zyn, om dat de kracht des waters in het vlugge beſtaet. De kalck behoudt het ghene dat alder-vaſt in den Auripigment was, en de ſwavel is des te ſubtielder die'er uyt-vlieght, om datſe uyt haere boyen geraeckt.

Het is nootſakelyck dat den ſwavel hier het ganſche boeck door-dringht, om het ſchrift met deſen klaeren inckt geſchreven ſwert te maken, en op dat deſe operatie des te lichter zy, ſlaet men het boeck met de handt, en dan keert men het om, om dat de geeſten of de vlugge ſwavel altydt naer boven toe-gaet. Oock leght men't in een pers, op dat de ſwavel in de locht niet en verdwyne.

Ick heb geobſerveert, dat ſoo deſe circumſtantien niet in acht wierden genomen, het niet ſuccedeerde, en dit doet my gelooven dat deſe ſwavel het boeck door-dringe, en datſe niet rondom door de zyden in en gaet, gelyck veel

looven. want het boeck uyt de pers ghenomen zynde, ſal men den reuck genoeghſaem door al de bladeren heen gewaer worden.

Dit moet noch waer ghenomen worden, namelyck; dat de infuſie van kalck en Auripigment verſch moet weſen; want ſooſe niet verſch en is, geſchiedt de doordringinge niet genoegh.

Een ieder van deſe dry voghten, moet op verſcheyde plaetſen gemaeckt zyn, want ſooſe by malkanderen quamen, ſouden malkanderen bederven.

Als deſe Auripigment en kalck te weeck ſtaen, al is't datſe wel gheſloten zyn, is't onmoghelyk ſoo nouw te ſluyten, of de locht wordt met eenige deeltjens beſmet, en deſe maeckt ſoo groote veranderinge, dat den ſienbaren inckt ſoo ſwert niet en is, en d'onſienbare eenige ſwarigheydt kryght.

XX. *Om het geſchrift dat door oudtheydt is uytgegaen te herſtellen.*

NEmt Gal-noten, laet die een dagh of twee in regenwater wycken, ſtryckt dan van dit water over het geſchrift alwaer de letters zyn uyt-gegaen, ghy kont met een wolletje beſtrycken in dat ſelve water nat gemaeckt, ſoo raſch het nu droogh ſal zyn ſullen de letteren wederom op-komen, en ſigh vertoonen offe eerſt geſchreven waren.

XXI. *Om goude letters ſonder goudt te maken.*

NEmt Auripigment,
Fyne Criſtal van elcks een once,
Stootſe elck beſonder tot poeder, en menghtſe onder malkanderen met wat wit van een ey, ende ſchryſt daer mede.

Of oock Auripigmentum genaemt, dat is geel Arſenicum, of oock Opriment by de Schilders, dat is geel Ratten-kruydt, en een doodelyck vergif voor menſchen en beeſten.

XXII. Om

XXII. *Om silvere letters te maken sonder silver.*

NEmt Tin een once,
Quicksilver twee oncen,

Smelt het Tin en het Quicksilver daer by, set het van 't vuur af, roert het om tot dat het kout is, en tot een poeder geworden, welck men dickwils met water moet af-wassen tot het water daer soo klaer af-loopt als ghy het daer hebt op gegoten.

Menght dan dit voorschreven poeder met wat Gom-water en schryft daer mede.

XXIII. *Om een gulde koleur sonder goudt te maken.*

NEmt gestooten Saffraen,
beste Auripigment,
Hase-gal (of van een
Snoeck, die beter is)

Menght dit alles onder een, en doet het in een glas, welcke ghy eenige dagen langh in peerde-mest begraeven sult, doet het dan daer uyt en bewaeret.

XXIV. *Een aerdige wyse van schryven.*

WAnneer gy een weynigh witte of groene Vitriool in 't water smelt en met dese solutie schryft, sult ghy geen letters sien ten zy ghy wat koocksel van Galnoten maeckt, en met een wolletjen daer over stryckt. Soo ghy nu een ander wolletjen nemt vervult met geest van Vitriool, soo stryckt sachtjes over het geschrift benen, soo sullen de letters wederom verdwynen. Maer indien men al wederom met een ander wolletjen vervult met Wynsteen-olie, die door smeltingh gemaeckt is, daer over henen vryft, soo komt het geschrift wederom met gele letters voor den dagh

De reden daer van dunckt my dat men op dese wyse soude konnen afleggen, namelyck dat de Vitriool met de Galnoten vermenght tot dat het een rundsel wordt, welcke de geest aen Vitriool ontbindt, maer den Oleum

Tartari de kracht van dese suyvere geest brekende, geschiedt wederom op nieuws eene Coagulatie, en daer komt wederom een nieuw koleur te voorschyn.

XXV. *Een aerdige inckt van Roosen.*

ALs men in een sterck koocksel van gedrooghde Roosen die roodt zyn, een solutie of poeder van witte of groene Vitriool in smyt, sal het een gemeene inckt worden, die de gemeene in swartigheydt niet en heeft te wycken.

Soo men daer nu eenige druppelen Vitriool-geest in drupt sal desen inckt roodt worden; maer indien ghy daer eenige druppelen Armoniack-geest by doet sal het witachtige koleur krygen.

De veranderinghe deser koleuren spruyt hier uyt, dat de Vitriool-geest de coagulatie van de Vitriool ontdoet, los en onsienlyck maeckt, die wederom een hooge roode koleur kryght als te voren eer de Vitriool daer was by gedaen, om dat de selve geest de deelen der roosen die in het vocht gesmolten zyn, uyt-breydt en die sichtbaerder maeckt.

De vlugge Armoniack-geest, zynde een Alcali, breckt voor een gedeelte de punten van de suyvere geest des Vitriools, soo dat de deelen der roos, meer hebbende om uyt te bryden, dicht by malkanderen dringen, en by gevolgh een ander koleur krygen.

Hier uyt volght dat de drooge Roosen soo goedt zyn om inckt te maken als Gal-noten, sulcks kan mede met Indiaens houdt en andere dingen geschieden.

XXVI. *Om een geheele dagh met een pen te schryven sonder Inckt-koker.*

OM ras en vaerdigh te schryven sonder de pen gedurigh in den Inckt-koker te steken, soo versnydt een brave dicke Swanen-schaft, versneden zynde gietse vol inckt, en stoptse met een stuckje spons toe, doch soodanigh dicht, dat als ghy de sponse druckt daer inckt in de penne loopt, dit soo op syn maet gedaen hebbende,

sult

ſult ghy daer mede een ganſche dagh of langer konnen ſchryven.

XXVII. *Om op een ſervet alderhande wapens en letters te verbeelden.*

NEmt berdt-papier van 't alder-dickſte dat ghy krygen kont. Maeckt met kool of potloot daer een wapen op: of door-een gettocken letters ſoo cierlyck als ghy kont. Snydt dan al het overvloedige uyt, ſoo hebt ghy een plaet, welcke van dick loot gemaeckt niet vremt ſoude zyn, leght dan u ſervet in een pers, en leght daer een berdt-papier of het warm gemaeckte loot op, en draeyt de pers toe, ſoo ſal het begeerde op de ſervetten ſtaen, 't welck ſeer cierlyck op de Bruyloften en Maeltyden is.

XXVIII. *Om een letter te ſchryven, die ſeer heymelyck is op papier, die men niet en ſal konnen kennen op papier daerſe op ſtaet, ten zy alleenelyck van de gene die het geheym weet.*

GHy ſult Sal Armoniac nemen, wel dun gheſtampt, ende daer van een weynigh nemen ende ſtampen in water, ende ſchryft met dat water, dat latende droogen, ende men ſal't niet onderkennen, ende daer naer als ghy't wilt leſen, ſult gy't papier voor't vuur houden wel heet, ende gy ſult het ſchrift ſien uyt-komen ſoo ſwert als inckt, een profytelyck ſecreet en weerdigh.

XXIX. *Een manier om verſcheyde figueren in de handt te ſchryven.*

WY hen dat die in Ooſt-Indien geweeſt hebben, oft te Jeruſalem, datſe gemeenlyck eenige teeckens op haer armen en handen hebben, deſe worden aldus gemaeckt.

Sy nemen een ſpel, met welcke ſy in de huydt ſteken, ſulcke figueren als gy begeert, geſteken zynde, ende noch bloedende, vryven ſy daer wat bos-kruydt

in,

in, ſoo ſullen daer die letters en figueren in ſtaen die men geſteken heeft.

XXX. *Om door middel van een gedruckt boeck een heymelycke brief te ſchryven.*

DE konſten en wyſen van bedriegen zyn oneyndigh, want deſe manier van ſchryven dat hy niet light kan ontdeckt worden, ten zy van die gene die kundigh van de konſt is.

Om dit te doen nemt men ſoo een boeck als men begeert, 't zy eenen Bybel, Ave Maria-boeckxken oft iets dierghelycks; alſmen nu een brief wilt ſchryven ſoeckt men aen de kanten van het bladt, langhs beyde zyden, alſmen begeert wootden te formeeren, eerſt aen de rechter zyde, daer na aen de lincker, en men ſet ſtippels by de letters, en dit doet men ſoo lange tot men ſyn meyninge heeft beduydt; dit gedaen zynde ſent men het boeck aen ſynen vriendt, en die van de ſaeck bewuſt is, met een compliment, datge hem bedanckt voor de leeningh des boecks, of dat hy het heeft laten leggen en diergelycke, ſoo ſal den anderen uw brief ontfangende met het boeck, uyt het boeck uw meyninge verſtaen.

HET

HET SESDE BOECK

Begrypende verscheyde Inckt-makinghen en vergulden.

I. *Om seer goeden swerten Inckt te maken.*

Emt onderhalf pondt regenwater, en doet daer in dry oncen gebroken Galnoten en laet het soo staen twee dagen in de sonne. Dan doet'er noch by twee oncen Hongers koper-roodt kleyn gestooten, en roeret wel onder een met een stock, en stellet wederom twee dagen in de son. Ten lesten doet daer noch in een once Gomme van Arabien die seer klaer is, en kleyn gestooten met een once Granaetappels-schellen indien gy die bekomen kont. Dan laet een weynigh sieden met een sacht vuur, en gietet klaer boven af, dat solt ghy moghen bewaren in een glas of loode vat, en het sal seer swerten ende uytermaten goeden inckt wesen.

II. *Een ander maniere om metter haest goeden swarten inckt te maken.*

GHy sult nemen dry pinten wyn, en een vierendeel van een pondt Galnoten in stucken gebroken, en laetse sieden in den voorschreven wyn, altydt wel omroerende tot dat een derde deel van den wyn in-gesoden is, nemt het alsdan van 't vuur, en noch lauw zynde doet'er

doet'er een vierendeels pondt koper-roodt in, en roeret noch een wyle tydts wel, en laet het ftaen tot des anderen daghs. Nemt dan een ander pot of kruycke daer ghy dien inckt in wilt laeten, ende roert hem eerft wel om en fyght hem door een doeck oftems in dien anderen pot, en doet'er dan vyf oncen gomme in, en hy fal feer goedt en fwert wefen.

III. *Om rooden Vermilioen-inckt te maken.*

NEmt Vermillioen en vryft hem op eenen fteen heel fyn tot dat het geelachtigh wordt met fchoon water, en de felve gevreven zynde, fult ghy 't felve Vermillioen leggen in een ftuck kryts, het welck ghy hol gemaeckt fult hebben daer fal de vochtigheydt in trecken, ende droogh zynde doet het in een doecxken: als ghy nu de Vermillioen befigen wilt, nemt daer van foo veel ghy wilt, menghtfe met geprepareert klaer ey foo dick als bry, laetfe in de fonne droogen in een glas, en wel gedrooght zynde doet het in een doosken, en willende roodt fchryven, menget meeft met water en klaer ey.

Nota: foo in u verwe eenige blaeskens of bobbelkens komen, nemt wat materie uyt u ooren, of een druppelken Offen-gal, of een weynigh Myrrhe, doet het in de verwe fy fullen in 't roeren verdwynen.

IV. *Om Cinober of Vermilioen te bereyden dat men daer mede fchryven of fchilderen magh.*

NEmt den Cinober en vryvet feer wel op een fteen met fchoon klaer water, en laet hem droogen, doet hem daer naer in een glasken of fchoonen nieuwen pot, giet'er pis by, menget wel te gader en laet'et foo ftaen tot den avondt dat al den Cinober gefoncken zy. Alfdan ververfchet de pis doende als boven, en laet het foo tot den morgenftondt ruften, aldus en foo langh de pis ververfchende tot dat het wel gepurgeert zy, te weten, vier of vyf dagen. Daer naer nemt het wit van een ey wel geklopt tot dat het in klaer water verandert zy,
het

het welck ghy op den Cinober gieten sul tot het een vingher dick boven swemt. Onderroer'et daer naer wel met een stocksken of oock met een kleyn beentjen, en laet den Cinaber sincken, en doet als ghy te voren met de pis gedaen hebt, twee of dry dagen langh, dit sal den stanck van de pis wegh nemen: 't welck gedaen zynde doet'er ander wit van een ey by, menget wel te samen en het is gedaen; maer men moet het wel gestopt bevvaeren, en t'elckens als ghy te wercke stellen wilt, roeret wel om. Als het wit van het ey wel bereydt is op de voorschreve manier, soo en corrompeert of verderft het nimmermeer.

V. *Een goede manier om Bresilie te bereyden.*

NEmt een menghelen goedt klaer oudt bier, tvvee gemeene roomers oudt regen-vvater, een roomer wyn-azyn, doet daer in een half pondt Bresilie, ciy loot witten Aluyn, en een loot Gomma Dragacanti, sied'et te samen tot op de helft, giet'et alsdan klaer af, en behoudt het reyn datter geen stof of vuyligheyt in kome, 't wordt hoe langer hoe schoonder.

VI. *Een ander maniere om heel schoone roodt Bresilie te maken.*

NEmt een loot Bresilien-houdt kleyn gemaelen, bynaer soo veel Aluyn oock ghebroken in een half pints-potjen, en daer op regen-vvater tot het hout bedeckt is, laet het een nacht vvycken doet'er dan 's morgens soo veel vvyn-azyn in dat het potjen op dry vingeren breedt bedeckt zy. Sied'et dit te samen tot dat het vier deelen of meer in-gesoden is, ghy sult het dickwils onder 't sieden om-roeren, daer naer sult gy 't selve door eenen doeck zygen in eenen schoonen pot, stopt hem vvel dight toe, 't sal goeden inckt zyn.

VII. *Om groenen inckt op een ander manier te maken.*

NEmt wynruyt stoot het in een mortier, wringht se door een doeck in een schelpe of elders in, doet

daer

daer gewreven Spaens groen in, tempert dat met Gom-water, laet het twee of dry dagen ſtaen ſonder roeren, want het beſte en het ſchoonſte leyt boven. Men kan deſen inckt wel een half jaer in een glas goet houden,

VIII. *Om Breſilie te bereyden, en vierderhande verwe daer af te maken.*

NEmt Breſilien en ſoo veel klaer vvatêr alſge wilt en lat'et meer als het derdendeel in-ſieden, of tot dat u het koleur aenſtaet, dat is tot dat het root ghenoegh is, daer naer deelt de verwe in vier deelen. En wilt ghy van d'een deel roode verve maken en doet'er niet met allen toe, want 'tſal van ſelfs alſulcks weſen. Wilt ghy van d'ander deel blauvve maecken ſoo doet'er vvat kalck-vvater by, en het ſal een ſeer ſchoon blauw zyn, maer de Breſilie moet blauw vveſen. Wilt ghy violet hebben ſoo doet'er looghe by; maer vvilt ghy terneyt hebben ſoo doet'er Alumen Fecis by.

IX. *Om ſchoone blouwe inckt te maken.*

NEmt wel-geſuyverde Smalde menghtſe met gom-water, en dat maetigh dat het niet dick zy: en om de proeve daer van te doen ſoo maeckt een letter of twee met de Smalde, en droogh zynde deghter een ſchoon papier op, vryft dat papier 'tvvelck op de letters leyt ſtyf metter handt, blyft het Smalde aen't papier hangen, ſoo moet'er meer Gom in. Om vvel met de voorſchreve Smalde te moghen ſchryven, ſoo moet-men een ſlappe langhe genebde penne hebben. Soo de Smalde te bruyn vvordt door langh ſtaen, giet het Gom-vvater af en doet'er klaer vvater op, roer'et vvel om en laet-ſe ſincken, ende giet alſdan dat vvater daer van tot dat-ſe vveder ſchoon is, en als ghyſe vvederom beſigen vvilt, giet'er Gom-vvater op als voren.

X. *Om op dryderhande manieren gelen inckt te maken.*

NEmt Oripigment of Auripigmentum fyn gevreven met klaer ey getempert is schoonen gelen inckt.

Desgelycks Saffraen met ey-doyers gemenght is goeden gelen inckt.

Item Saffraen gevvyckt in versche klaere Eye 24.uren langh, giet dat geel ey-vvater in een potjen of schelpe, en tempert daer bereyde Masticot in, 'tis oock schoonen gelen inckt.

XI. *Van Besie-geel, die men Duyvel-besien noemt, ende om 'tselve te gebruycken.*

DE gele Besien of Duyvels-besien. naer datse gestooten of geplet zyn, sonder datse tot pulver gestooten zyn ('twelck niet en magh wesen) soo moet-men die te wyckenstellen met witte Aluyn of vvater daer Aluyn in gesmolten is, en het sal hem tot een schoone klaere geele vervve geven.

XII. *Om groen te maken daer men mede schryven en verwen magh.*

NEmt Spaens groen, Litargirium en Quicksilver, stampt het vvel te samen met kinder-pis, daer na schryft'er, verft'er, of schildert'er mede: en ghy sult een schoon koleur sien of het Amarant-verwe waer.

XIII. *Groenen inckt op twee andere manieren.*

NEmt Spaens groen langh en sterck gewreven met wyn-steen en wyn-azyn, en door een doeck gedaen en alsoo gebesight is goedt. Item Sap-groen met Gom-water gemenght is oock goedt.

XIV. *Om groene letteren te schryven.*

NEmt het sap van Ruyte, Spaens groen, en Saffraen, breckt het al te samen, menght het met Gom-water en schryft'er mede.

XV. *Om witten inckt te maken.*

NEmt loodt-wit wryft het wel, tempert het alsdan met sterck Gom-water of met een matelyck Lym-waterken, desgelycks met klaer Eye getempert is schoonen witten inckt op 't swert.

XVI. *Om witten inckt te maken waer mede op wit papier geschreven gemackelyck gelesen wort.*

NEmt verschen witte en wel gewassche Eyer-schalen, wryftse wel op eenen steen met klaer water afgesoelt. Doetse daer na in een schoon schotelken tot dat het poeder al te gronde gesoncken zy; alsdan gieter 't water lichtelyck af, en latet poeder van selts in de sonne droogen en gy sult een uyt-nemende schoon wit hebben, sulcks als ter werelt geensints gelyck zyn en sal, by alsoo verre dat men 'e wel reynelyck bereyde en beware. Als gy het te werck stellen wilt, soo nemt Gom Armoniacum wel gewassen en gesuyvert van de g'eele schelle die daer om is, laetet daer na eenen dagh lanck in gedistileerden azyn wycken, des anderen-daghs sult gy 't al gedissolveert vinden, en den azyn sal wit worden als melck, den welcken gy door een schoonen doeck doen sult, ende sult'er voort een luttel van de voorsz. poeder mede temperen: schryft'er ofte schildert'er mede en gy sult een sonderlinge schoon wit hebben boven alle wit ter vvereldt.

XVII. *Een goede manier om goudt te bereyden dat men daer mede schryven kan.*

NEmt oprechte Sal Armoniac, ende seer vet Gom-water, dat doet men soo lange wryven tot het een wit papjen vvort, ende als dan sal men een bladt geslagen goudt t'seffens nemen, ende dat daer wel onder wryven tot dat het kleyn genoegh is, en als dan sal men vvederom een ander nemen, en dat oock soo gewreven zynde, wederom een ander, tot dat ghy des goudts genoegh hebt. Nota, dat het selve goudt vvel een ure gewreven moet vvorden, nemt het als dan wel reyn op, ende doet het in een suyver glase schale met seer klaer en suyver regen-water, het selve lauvv makende, roert als dan met een suyvere veirken wel onder malkanderen ende laet het staen sincken, giet het vvater soetelyck af, vult het vvederom met schoon vvater, ende roert het vvel om, ghy moet het vvater soo dickvvils af gieten, en vvederom vers op gieten, tot dat alle de vettigheydt en onsuyverheydt vvel af is: en alsdan suldy het goudt soetjens met een schoon pinceel in een schelpe doen, en verspreyden in de schelpe, laet'et alsdan droogen. Als ghy het gebruycken vvilt sult ghy klaer en dun Gom-vvater nemen, en gebruycken daer 't u belieft. Maeckt niet meer nat als ghy van nooden hebt.

XVIII. *Om fyn goudt te bereyden, daer men mede schildert ofte schryft.*

NEmt geslagen goudt en vier druppelen honingh, menget vvel al te saemen en doet het in een glasjen. En als ghy het te wercke stellen wilt soo tempert het met Gom-vvater en het is gedaen.

XIX. *Om op een ander manier goudt te bereyden.*

NEmt alsoo veel geslagen silver of goudt als ghy vvilt, en sprydet uyt in een glasen effen schaele die met schoon klaer vvater een vveynigh nat gemaeckt

zy, en breket met den vinger, makende somtydts uwen vinger nat, maer en breyd'et niet te wyt uyt, continueert aldus tot dat'et vvel gebroken zy, daer altydt vvat vvaters by doende. Ende als u dunckt dat het vvel en genoegh gebroken zy, vult de schael voort met schoon vvater en onderroertse seer vvel, daer na suldy het laten rusten een half ure langh, dan sult ghy't vvater al soetjens af-gieten en het goudt sal in den grondt van de schaele liggen, het vvelck ghy na u believte sult laten droogen. En als ghy het te vvercke stellen vvilt soo tempert het met Gom-vvater, en men moet'et vvel gedeckt houden op dat het niet vuyl en vvort. Dit is de alder-aerdighste manier om gemaelen goudt of silver te maken die men bedencken magh.

XX. *Om met silver uyt de pen of penceel te schryven.*

WIlt ghy nu silver bereyden om daer mede uyt de penne of penceel te schryven, soo handelt daer mede op de selve manier als hier boven van het goudt geseydt is, behalven dat ghy in plaets van gheslaeghen goudt-bladen sult moeten nemen geslaegen silvere bladen. De rest is alles gelyck als met goudt.

XXI. *Om verheven letteren van goudt en silver te maken.*

NEmt tvvee of dry bollen loocks maecktse schoon, stootse en perster sap uyt soo veel ghy kont. Dan doet'er een luttel incks by tot dat het svvert is of een luttel saffraen sonder inckt, en schryft daer mede grootachtige letteren of andere en laetse droogen. Daer naer overtrecktse noch eens om soo dick te maecken als ghy die begeert en laetse droogen. Als ghy u goudt daer op leggen vvilt soo maeckt het vvarm met uvven aessem en leght daer op u goudt-bladen, dan deckt het terstont met cattoen, en vryft'et, soo salder af-gaen daer 't niet gevat en heeft, en soo doende sal u vverck vergult en verheven blyven, het vvelck lustigh sal vvesen om te sien.

XXII. *Om*

XXII. *Om letters en inck-plecken uyt te doen op papier.*

NEmt Salpeter en Hongers Koper-root van elcks een pondt distilleert'et te samen, nemt dan een spongie en maeckt die nat in dit water en vryft daer mede de letters soo sullen sy terstont uyt gaen. Of anders nemt poeder van wit been en plaester twee oncen, vryft het wel kleyn en menghtse t'samen, en tempertse dan met den doyer van een ey, en bestryckt daer mede u letters en laetse alsoo droogen. Dat gedaen zynde schrabbet al met een penne-mes soo sal 't papier wit blyven.

XXIII. *Een water dat de letters terstont etet van't papier.*

NEmt een pondt Hongers Koper-ruyt, dry pondt Salpeter, vier oncen Vermillioen, vyf pondt Aluyn en Roomsche folie, stoot'et t'samen te pulver en distiller'et in een glasen vat met sacht vuur, soo suld'er af distilleeren twee waters, het een wit en 't ander groen. Is't dat ghy nemt een luttel van 't eerste en legh het op een beschreven bladt papier, vryvende voorts met eenen scherpen grauwen doeck op de letters, sy sullen terstont af-gaen van 't papier, en het sal soo wit wesen als oft'er noyt inckt geweest en hadde. Den anderen, is't dat ghy het voorseyde water warm maeckt en over dien damp houdt een beschreven bladt papier, het sal terstont sien als of het over thien jaren te voren geschreven was.

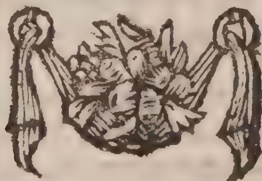
XXIV. *Om een poeder te maken daer men de inckt-plecken die op het papier gevallen zyn of oock de geschreven letteren mede uyt het papier doet.*

NEmt wel gevreven Ceruys tempertse met Amandel-melck en laetse droogen, dan sult ghyse wederom vryven en laten droogen als voren tot seven reysen toe, en bewaert dit aldus tot poeder gebraght. Ende als ghy het gebruycken wilt om de plecken en het geschrift uyt te doen, nemt een kleyn doecxken in schoon water nat gemaeckt, vringht het water uyt en spreydt het op de

plaetſe daer ghy 't gebruycken wilt, laet'et daer een luttel tydt op liggen tot dat het papier en den inckt wel vochtigh af geworden zyn, daer naer nemt'er dit doecxken wederom af, en op de plecke of letter die ghy uyt doen wilt, doet'er een weynigh van't voorſeyde Ceruys-poeder op, en laet'et alſoo eenen geheelen nacht liggen. Des anderen daeghs nemt eenen droogen ſchoonen doeck, ende waſt'et weder op het voorſeyde poeder, het papier ſalder heel wit af vvorden om daer op te mogen ſchryven als te voren en oock beter. En is't d'eerſte reyſe noch niet al uyt, ſoo doet het noch eens, en ghy en ſult'er geen gebreck aen vinden.

XXV. *Om linien te maken de welcke naer dat het geſchrift droogh zyn ſal, alſoo lichtelyck uyt te doen ſullen weſen, dat het ſchynen ſal dat men ſonder linien geſchreven heeft.*

NEmt Paragoen-ſteen ſtampt en vryft het wel, daer na nemt van den alder-beſten Tertarium vini albi gecalcineert, laet'et diſſolveren in een ſchotel vol ſchoon klaer water en giet'et dan af: met dit water ſult ghy het ſwert Paragoen-poeder tempereren tot dat het inckt geworden zy daer ghy u papier of francyn mede regelen ſult, ende ſchryft op deſe regelen met gemeynen inckt. Als't geſchrift droogh zyn ſal om de voorſeyde linien te verdryven, ſoo vryftſe met harde kruymen van terwen-broodt, en ſy ſullen verdwynen als of ſy'er noyt gheweeſt en hadden.

HET
SEVENDE BOECK

Begrypende de voornaemste dingen in de tydt-rekeningen en eenige andere vermakelyckc rekeningen.

I. *Wanneer dryderley persoonen uyt dryderley glasen drincken, te weteu uyt welcke een ieder gedroncken heeft.*

WAnneer dit gedaen wordt moeten daer dry glasen zyn elck met verscheyde vocht gevult, als bier, mee, en wyn, ieder gheteeckent met een besonder getal 1 2 3, laet het bier geteeckent zyn 1, de mee 2, en de wyn met 3, diergelyck getal schryf ick mede den persoon toe, als Petrus 1, Claudius 2, ende Martinus 3, nu segh ick tegen den eersten, namentlyck Petrus, als hy uyt syn glas drinckt dat hy het getal verdobbele; maer Claudius den tweeden sal het getal van syn glas met 9. multipliceren, en Martinus den derden met 10, dese dry getallen by een getelt zynde heet ick die van 60. af-trecken. Vraeght dan hoe veel getal datter uyt gekomen is, dat divideert men met 8, soo sal den Quotient het eerste glas aen-wysen, de rest dat naer de divisie over-gebleven is het tweede, waer door dat dan oock het derde beteeckent is.

By exempel: Petrus drinckt uyt het glas met mee, soo verdobbelt hy het getal des glas, welck 4. uyt-brenght. Claudius drinckt oock uyt het wyn-glas en multipli-

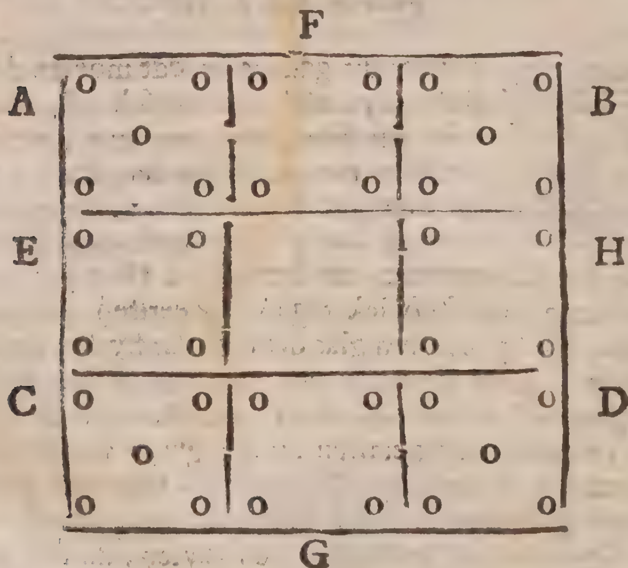
ceert syn getal 3. met 9. 't welck 27. uyt-brenght.

Martinus nu drinckt uyt het bier-glas, soo multipliceert hy 1 met 10, 't welck 10. blyft.

De somme by een getelt zynde brengen 41 uyt, treckt die van 60 af soo blyft'er 19 over, divideert die met 8 komt 2 en blyft over 3, hier uyt volght dan dat Petrus de mee, Claudius de wyn, en Martinus het bier gedroncken heeft.

Of men hier het getal des eersten drinckers glas met 3 multipliceert, de tweede met 10, en de derde met 12, welcke getallen alle dry t'samen getelt worden, 't welck van 71 af-ghetrocken en het overige met 9 gedivideert wort, soo wyst u den Quotient het aen gelyck het genomen is.

II. *Om 32. Soldaten in een sekere rye gestelt, acht uyt te nemen en vier in een andere plaets te setten, te doen schynen dat'er geen gemist en worden.*

IN't bovenstaende vierkant A B C D zyn in den omtreck acht kleynder vierkant F A B C D E F G H, in ieder setmen vier mannen, welcke in ieder linie recht of neerwaerts getelt, altydt 12. mannen zyn. Nochtans

van

van de binnenste E F G H twee mannen wegh genomen zynde, als twee uyt E, twee uyt F, twee uyt G, en twee uyt H, welcke t'samen acht mannen maecken, en in plaets van dese acht soo setmen vier man in ieder hoeck van A een, van B een, C een, en D een, soo blyven in de linien evenwel twelf mannen als te voren.

III. *Hoe men op de handt tellen kan hoe veel dagen ieder maendt heeft.*

OM dit te doen houdt u duym, middelste vinger, en kleynste om hoogh, en de twee andere vingers om leegh. Al de vingers die nu op-steken zyn 31, en die neder legghen 30, telt dan van Meert af, laet den duym Meert zyn, de voorste vinger April, de middelste Mey, de volgende Junius, de kleynste Julius, den duym wederom Augustus. Gaet soo voort tot de kleynste toe, welck December is, komt dan weder tot den duym Januarius, Februarius nu, weet men wel heeft altydt 28 of 29 daghen. 't Is gerieffelyck wanneer iemandt geen Almanach by hem heeft.

IV. *Om 't Gulde Getal te vinden van de Gheboorte Christi af tot nu toe, en in 't toe-komende.*

MErckt dat het Gulde Getal alle jaeren niet meer dan een vermeerdert, en niet hooger en komt als 19, want alsse 19 is soo is het jaer daer naer weder 1, en vervolgens alsoo van jaer tot jaer altydt geduerende, ende is in den Alexandrischen en Roomschen Almanach syn beginsel gegeven in 't eerste jaer van 't Concilie van Nicenen anno Christi 323, van welcke te rugge gerekent, soo wordt bevonden datse in 't eerste jaer naer de geboorte Christi geweest is de tweede, daerom datse gevonden kan worden naer dien Reghel. Doet 1 tot den jaere ons Heere geboorte, deelt dan het selve door 19, het overschot van de deelinge geeft te kennen het Gulde Getal, soo daer niets over blyft soo is het getal 19

By exempel,

Nemt het jaer 1678 en telt by 't selve een getal het welcke 1679 uytbrenght, deelt het selve door 19 soo schiet'er 7 over, 't welck het Gulde Getal is van 't jaer 1678

Nemt 't jaer 1690 hier by doet 1 komt 1691 divideert dit door 19 komt

```
    1 8
    8 7
  1 6 9 1 { 8 9
    1 9 9
      1
```

Als het o is soo is't gulde Getal 19.

Het getal van 89 wyst aen daer soo veel omkeeren van gulden Getal geweest zyn van Christi Geboorte af tot nu toe, het jaer van 1691 heeft 1 voor 't gulden Getal.

V. *Om het gulde Getal op de leden van u vingers te tellen.*

IN dese Figuer siet gy dat al de leden binnen de handt juyst 10 uyt-meten, daerom soo beeldt alle 't Gulde Getal

Getal op de ſelve leden , in ſulcker vervolgh en order als ghy hier ſiet, telt dat op de ſelve leden by 100 jaeren op de volgende manier. Stelt het jaer ons Heere op het onderſte lit van de kleynſte vinger, en het jaer van 100 op't tweede lit deſſelfs, dan 200 op 't derde lit, en 300 op de kleynſte vinger, dan 400 op 't onderſte lit van de

ringh-vinger , 500 op 't tweede lit deſſelfs , 600 op 't derde lit, 700 boven op de ſelfde , dan 800 weder beneden op 't nederſte lit van de middelſte vinger , alſoo voorts tellende dat ghy komt op de bovenſte van den duym , op welcke dan komt te vallen 1800 , ſoo magh men dan voorts als men wilt 1900 ſetten van voren aen 't nederſte lit van de kleynſte vinger , en van daer wederom gaende voorts als van't begin tot eeuwigheyt toe, en ſult verſtaen alleen t'elcke reyſe iegelyck jaer te gevallen komt op ſyn Gulde Getal voren geteeckent ,

By

By Exempel,

Het jaer 300 komt te vallen boven de kleynſte vinger aldaer vindt ghy het Gulde Getal 16. Item 1500 komt op 't uyterſte van de voorſte vinger daer vindt ghy het Gulde Getal 19. Item 1600 valt op het onderſte lit van den duym, alwaer het Gulde Getal gevonden wort 5 te zyn, tellende voorts rondom tot in toekomende, ende alſoo kont ghy bekomen het Gulde Getal van ieder hondert oft duyſent.

Als ghy nu het Gulde Getal van hondert jaren gevonden hebt ſoo ſult ghy lichtelyck het Gulde Getal van de volgende jaeren vinden, herſtellende de 19 getallen op de binnenſte leden van u lincker handt in ſoodanigh gevolgh als deſe Figuer uyt-wyſt.

Als by exempel,

Om nu te weten het Gulde Getal van't jaer 1678., want het Gulde Getal van 1600 is gevonden 5, ſoo ſtelt

dat

dat jaer 1600 op het tweede lit van de voorste vinger alwaer 5 geteeckent staet, en telt van daer voorts van jaer tot jaer een lit rondom in desselfs order als die getallen op dese handt staen geteeckent, soo sal het jaer 14. ten eynde komen boven op de kleynste vinger, stelt het volgende jaer 15 van voren aen op het onderste lit van den duym, en de resteerende jaeren vervolght voortaen tot het jaer 78, van welcke ghy het Gulde Getal begeert te hebben, en valt het eynde van't voorschreve jaer alwaer 7 staet, 'twelck het Gulde Getal is, en het naest-komende jaer sal het Gulde Getal 8 zyn, en dat moet ghy alsoo vervolgen.

Dit selve hebt ghy oock tot alle tyden lichtelyck te volgen op d'eygen handt, want al staen de Gulde Getallen daer juyst niet op geteeckent, soo wyst dat lit dat selve genoeghsaem uyt.

By Exempel,

Ick begeer by memorie te weten wat Gulde Getal op het bovenste van de ringh-vinger valt, de leden van den duym houden in vervolgens 3 getallen, de voorste vinger 4 maken t'samen 7, de middelste vinger 4 komt 11, dan op het benedenste lit van de ringh-vinger komt 12, en de andere 13, de derde 14, het bovenste 15.

Om te weten wat Gulde Getal 't selve lit moet hebben na de eerste Figuer, soo is't te bemercken dat de benedenste leden van de punt tot aen den duym zyn 3, de andere leden van den ringh-vinger van gelycken vervolgh zyn mede 5 facit 10, de derde leden van de middelste vinger zyn mede 5 maecken 15, soo is daerom het bovenste van de kleynste vinger 16, en boven op den ringh-vinger valt 17.

VI. *Van het Maen-getal.*

HEt Maen-ghetal wyst ons in den Almanach van maendt tot maendt den eersten dagh der Hebreeusche of Griecksche maenden of Lunatien, op welcken dagh de nieuwe Maene komt.

Dit getal vermindert jaerlycks 11, of 'twelck al even-veel

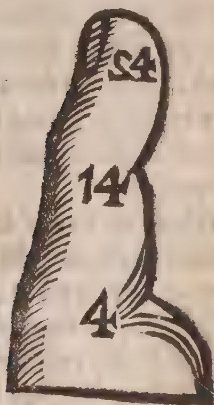
veel is vermeerdert 19, en magh wel 30 wesen maer niet daer boven, de Epacta recht contrarie, welcke den ouderdom der Maenen aenwyst, en jaerelycks 11 vermeerdert of 19 vermindert, blyvende altydt beneden 30.

Dit Maen-getal verloopt alle 312 jaren en 208 dagen eenen geheelen dagh die sy vermindert gelyckerwys de rekeninge van de anticipatie der nieuwe Maene is medebrengende.

VII. *Om het Maen-getal op de dry leden van den duym te vinden.*

Hier toe zyn dry getallen van noode op de dry leden van uwen duym, welcke veranderlyck zyn na de anticipatie of verloop der nieuwe Maenen ontrent alle 312 jaeren een, als boven verhaelt is.

Om dan de selve te stellen naer desen tydt begint van 1583 aen anno 1700 naer den nieuwen Gregoriaenschen Styl, soo nemt voor de wortel of eerste Maen-getal 23, en addeert tot de selve 11 komt 34, want de somme magh niet boven 30 klimmen, stelt de resterende 4 op het onderste lit van den duym, d'andere getallen worden bekomen door geduerige toe-doeninghe van 10, daerom tot de 4 zynde gestelt op het benedenste lit van den duym, addeert 10 soo komt 14 op het middelste lit, hier toe dan weder 10 komt 24 op den duym.

Nota: Naer den ouden Styl te rekenen soo is de wortel of eerste Maen-getal 12 van't jaer 1577 af tot 1881 geduerende, daerom soo doet 11 daer toe, dan hebt ghy beneden op den duym 25 om te hebben de andere getallen, soo telt 10 tot 23 wegh werpende 30, blyft voor het middelste 3, daer toe vveder 10, soo hebt ghy 13 boven op den duym tot den ouden Styl dienstigh.

Om hier uyt te vinden het Maen-getal soo treckt het Gulde Getal van u jaer 20, de rest stelt op de dry leden van uvven duym, settende op 't benedenste lit 1, telt soo voort

voorts opvvaerts dat boven dry komt dan beneden vveder 4, soo lange rondom gaende tot dat ghy de reste voltelt hebt, merckende dat dit lit daer de tellinge op geeyndight is, addeert dat getal te samen op het selfde lit gerekent met u gestelde reste, vvegh vverpen de 30 in dien u somme is, soo kryght gy het Maen-getal dessels jaers.

By Exempel,

Het jaer 1687 van welcke het Gulde Getal gevveest is en de rest uyt 20 is 13, vvelcke naer de tellinghe op den duym is eyndigende onder op den duym alvvaer 4 gereeckent staet, addeert 13 tot 4, maeckt op vvelck het Maen-getal of Epacten zyn, maer soo de somme hooger is als 30 soo snydt 30 af, en de rest is het Maen-getal naer den nieuvven Gregoriaenschen Styl.

VIII. *Om altydt te vinden op wat dagh van de maenden van Januarii en Meert dat het nieuwe Maen is; soo min of meer naer den nieuwen of ouden Styl verschillende.*

ALs ghy nu in 't voorgaende het Maen-getal geleert hebt soo doet tot de selve 7, vverpende 30 vvegh soo de somme meer komt te bedraegen, 't ghene daer uyt komt, vvyst aen den dagh vvanneer het nieuw Maen in Januarii en Meert zyn sal,

By Exempel,

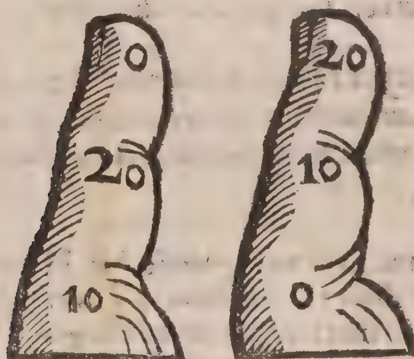
Anno 1678 naer den nieuvven Styl is het Maen-getal 17, telt daer 7 by soo hebt ghy op den 24 Meert en Januarii nieuvve Maen volgens de stellinge van *Ametius*, dat alsmen daer by doet in plaets van 7 komt het met onsen Almanach op 22, en naer den ouden Styl op 12.

IX. *Om den dagh der nieuwe Maen van Januarii en Meert noch lichter te bekomen.*

IN het voorgaende hebben vvy dry ghetallen op den duym gestelt als 4, 14, 24, om door de selve op desen

sen tegenvvoordigen tydt van hondert jaeren het Maen-getal te vinden naer den nieuvven Gregoriaenschen Styl, vvaer door voorts bekent gemaeckt vvordt op vvat dagh in Januarii en Meert het nieuvve Maen sal zyn, vvelcken dagh der nieuvve Maen lichter te bekomen sal zyn, als gestelt vvordt op den duym dese dry volgende getallen 10, 20, 0. gelyck als dese Figuer aenvvyst, treckt nu het Gulde Getal van u tegenvvoordigh jaer uyt 20, en de rest telt als voren geleert is, en het getal daer u rest op eyndight addeert tot de selve rest, soo hebt ghy naer den nieuvven Styl gevonden den dagh der nieuvve Maenen in Januarius en Meert,

By Exempel,

Anno 1678 is het Gulde Getal 7, dese van 20 getrocken rest 13, vvelcke op de dry leden des duyms getelt als voren, soo eyndight de selve op 't onderste eynde des duyms alvvaer 20 staet, dese met 13 geaddeert vvyst den dagh van de nieuvve Maen in Januario en Meert volgens *Metius*.

Maer om naer den ouden Styl te vvercken soo stelt de dry getallen op de dry leden van den duym op de volgende order 0, 10, 20, en vverckt als voren geseydt is.

X. *Den Sonnen-cirkel te vinden op de handt naer den ouden en nieuwen Styl.*

ANno 1621 is naer den ouden Styl den Sonnen-cirkel 1 volgens Metius, daerom stelt het selve jaer op 't onderste lit van u voorste vinger, en telt van daer voorvvaerts van vinger tot vinger, eerst de onderste leden, en dan de bovenste toppen of nagelen, vervolgende voorts mede alle die krakelen buytens handts, welcke alle t'samen zyn met 28 t'elcker reyse, springende van de kleynste op de voorste vinger, gelyck in de Figuren staen af-gebeeldt. Merckt op wat lit dan u jaer is eyndigende, en die wyst u aen den Sonnen-cirkel.

Van den jaere 1625 tellende na de ordeninge de getallen van den jaere 1621 af, soo bevindt ghy dat het jaer 1625 is eyndelyck op het vierde lit van de voorste vinger, namentlyck op het getal van 5, welcke dan sal zyn het Sonne-circkel, maer rondt tellende tot 78, soo kryght ghy het getal 2, welcke het Sonne-cirkel van't jaer 1678

is.

is, volgens Metius. Maer soo ghy 'tselve begeert nâ den nieuwen Styl, soo addeert by 't selve 20, en soo 'tselve hooger komt als 28, soo treckt daer 28 af en het overige blyft het Sonne-cirkel naer den nieuwen Styl.

XI. *Dry persoonen dry verscheyde dingen onder haer verborgen hebben, te raeden wat een ieder heeft.*

DRy persoonen als Piet, Kees, en Klaes, hebben onder haer-lieden verborghen eenen ringh, eenen silveren beker, en een goude kroon, om nu te raeden welck een ieder verborgen heeft; soo laet den ringh een, de beker twee, en de kroon dry zyn.

Laet daer naer het ghetal des dinghs dat den eersten heeft genomen multipliceren met 3, den anderen met 10, en 't ghetal des dinghs dat den derden heeft met 12, de somme van het ghene dat daer af komt laet u segghen, dat ghy trecken sult van 72, 'tblyvende divideert door 9, 'tkomende seydt u 't gene dat den eersten heeft verborghen, en 't half deel van't overblyf 'tghene den tweeden heeft genomen, het derde meldt sich selfs.

By exempel,

Laet Piet hebben genomen den Beker, Kees den ringh, en Klaes de kroon dat is 2 1 3 multipliceert nu 2 met 3 een met 10 en 3 met 12, komt 6, 10, 36 addeert, die komt 52. treckt die van 72 blyft 20, deelt die door 9 komt 2 voor de beker die Piet heeft, d'over-blyvende twee nemt half, komt een voor den ringh die Kees genomen heeft, en by gevolgh heeft Klaes de goude kroon verborgen.

XII. *Vier persoonen vier verscheyde dingen onder haer verborgen hebbende, te raeden wat elck heeft.*

DAer zyn vier persoonen, Steven, Klaes, Kees, en Matthys: de welcke onder hun verborghen hebben eenen schellingh, ducaton, Ryxdaelder, en een Roose-nobel; om nu te raeden welck een ieder sal ghenomen hebben, soo laet den schellingh zyn een, den ducaton twee, den Ryxdaelder dry, en de Roosenobel vier.

Daer naer laet het getal van den schellingh multipliceren met 2, 'tgetal van den ducaton met 21, van den Ryxdaelder met 25, en van de Roosenobel met 26, laet dan dese vier uyt-komsten by een tellen, en de somme seggen treckende de selve van 260, deelt het resterende door 24, het quotient seydt u 't ghene dat den eersten heeft genomen, het resterende divideert met 5, en het quotient seght dat den tweeden heeft genomen, en het overblyvende van dese twee divisien, meldt 't ghene dat den derden heeft verborgen, het resterende sal dan den vierden moeten verborgen hebben.

By Exempel,

Laet Steven hebben den Ryxdaelder, Klaes de Roosenobel, Kees den Ducaton, en Matthys den Schellingh, soo komen dese vier getallen 3, 4, 2, 1, nu multipliceert 3 met 2, 4 met 21, 2 met 25, en 1 met 26 sal komen 6, 84, 50, en 26, die t'samen geaddeert komt 166, dit geseght zynde treckt het van 260 rest 94, die door 24 gedivideert komt 3 voor den Ryxdaelder die Steven genomen heeft, en d'overige 22 divideert voorders met 5 komt 4 voor den Roosenobel die Klaes genomen heeft, maer het overblyvende van dese tweede divisie te weten 2, meldt dat den derden den Ducaton had ghenomen, de resterende Schellingen sal Matthys dan moeten verborgen hebben.

XIII. *Om te vinden hoe veel boonen de vier-en-twintighste knoop soude mogen bedraegen.*

SOo stelt sommighe ghetallen dryvuldigh op-klimmende naer malkanderen aldus:

0	1	2	3	4	5	6	7	8
1	3	9	27	81	243	729	2187	6561

Multipliceert nu 6561 (staende onder 8) met 2187 (daer 7 boven staet) komt 14348907 voor het getal daer 15 boven behoort te staen, want 8 en 7 maken 15.

Multipliceert voorders 14348907 met 6561 (daer 8

 boven

boven staet) sal komen 94143178827 voor het getal daer 23 behoort boven te staen. Want 15 en 8 maecken 23, zynde van 't beginsel hier het 24ste getal, en soo veel boonen beloopt de 24ste of de leste knoop.

Wyders multipliceert dese 94143178827 met 3 (de proportie) is 282429536481, hier van nemt 1. de waerde des eersten knoops, deelende de rest als 2824295395 36480 door 2 (de proportie min 1) sal komen 141214768240 voor de somme aller boonen van de 24 knoopen, het selve divideert nu met 200 tot penningen, de peningen met 16 tot stuyvers en met 30 tot daelders sal komen 1470987 daelders 5 stuyvers; een en een vyfde penningh.

XIV. *Vrage.*

HEsiodes eens aen Homerus vraeghende hoe veel Grieckse soldaeten dat'er tegens Troyen op-getrocken waren ? Homerus antwoorde: de Griecken hebben seven keuckens, en in ieder keucken liggen vyftigh braedt-spitten, en het vleesch dat aen ieder spit gebraeden wordt is voor negen-hondert menschen. Vrage hoe veel soldaeten dan dat'er voor Troyen op-getrocken zyn geweest ? Antwoordt 315000, zynde dry hondert en vyfthien duysent soldaeten.

XV. *Vrage.*

OP een Hof-stede worden vier jonge Dames van haere Vryers 483 stucks boom-fruyt vereert en dat van vierderleye soorten onder een geleydt : waer af d'eene nemt een seker getal, d'andere nemt een vierde des getals (min twee stucks) meer, de derde nemt een vierde des getals (meer 15 stucks) min als d'eerste ; de vierde nemt eens soo veel (min 10 stucks) als de derde : Vrage hoe veel stucks ieder Dochter nam ? Antwoordt de eerste 100, de tweede 123, de derde 90, de vierde 170.

XVI. *Manier om behendige brieven te schryven door verplaetsingen van letteren of door cyfer-getal.*

WAnneer ghy iet geheyms aen malkanderen schryven wilt, dat een ander niet lesen magh, soo weet men de letteren te verplaetsen, als een A voor een B, en B voor een C, en soo voorts.

Aldus heeft den Keyser Julius Cesar gedaen, siet hier van Suetonius in't leven van Julius Cesar, desgelycks oock Octavius Augustus, die A voor B, en B voor C settende.

Voor-beelden voor dese.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVUWXYZ

Nemt

BCDEFGHIKLMNOPQRSTVUWXYZA

Of

ZYXWUVTSRQPONMLKIHGFEDCBA

Tot een Voor-beeldt

Deo optimo debemus Optima.

Komt

Esp pruknp efcfnwt prukb.

Of nemt Cyffer-getal in plaets van Vocalen, als

1 b c d 2 f g h 3 K L m n 4 p q r S T 5 W x 6 z

Tot een Voor-beeldt,

Een yder te verplichten en niet verplicht te zyn, is meer als menschelyck.

Komt

22n 6d2r t2 v2rpl3cht2n 2n n32t v2rpl3cht t2 z6n 3s m22r 1ls m2nsch2l6ck.

Men maeckt oock de letters die dobbel staen met een streeck boven op.

XVII. *Om te raden wat getal iemandt gedacht heeft.*

DOet iemant een getal dencken, by exempel 8, multipliceert dit met 3 komt 24, laet dit midden door doen komt 12, dit weder met 3 gemultipliceert komt 36, nu moet men vraghen hoe veel mael 9 in de uytkomst is soo sal hy antwoorden 4 mael, dit getal met twee verdobbelende maeckt het gedachte getal 8, of

Wanneer iemandt noch eens gedacht heeft by voorbeeldt 7, doet het met 3 multipliceren komt 21, (het welck wanneer dit getal oneffen is soo moet'er altydt 1 by-gevoeght worden maeckt dan 22, midden door gedaen zynde maeckt 11, laet andermael 3 multipliceren maeckt 33, vraeght nu wederom hoe veel 9 daer in zyn, antwoordt 3 mael, soo multipliceert dese 3 en maeckt 6, doet daer noch 1 by en komt 7 het gedachte getal.

XVIII. *Om te raden hoe veel oogen iemandt onder en boven geworpen heeft.*

LAet dan iemandt worpen soo dickwils hy wilt, soo sal ieder dobbel-steen onder en boven altydt 7 hebben. Soo hy nu met twee steenen sesmael gheworpen heeft soo moeten daer onder en boven 84 oogen ghe-weest zyn.

XIX. *Een ander manier.*

LAet iemandt 3 gedacht hebben, doet het verdobbelen maeckt 6, telt daer 4 by komt 10, multipliceert met 5 maeckt 50, telt daer 12 by komt 62, multipliceert het selve met 10 komt 620, treckt hier van 320 af rest 300, doet hier de leste letters aen de rechte handt wegh rest alleenelyck 3, welck het ghedachte getal is.

verdubbelt	3
maeckt	6
vermenighvul.	10
multipliceert	5
	50
addeert	12
	62
multipl.	10
	620
treckt	320
	300

XX, Om

XX. *Om acht kannen wyn in twee even deelen te deelen sonder meer als dese dry ongelycke Flessen te gebruycken, d'een van acht kannen, d'ander van vyf, en de leste van dry kannen.*

DE dry letters ABC beteeckent dry Flessen A van 8 kannen, B van 5 kannen, en C van 3 kannen, schenckt de Flesse B eerst vol uyt de Flesse A, en het ghene noch in B over is, namentlyck twee kannen, schenckt die in C, vult nu wederom de Fles B uyt A, en 't ghene in B is doet daer van C voort vol. Terwyl nu in C alreedts twee kannen waren, soo moet volgen dat uyt B, in welcke 5 kannen waren, maer een in C geschoncken is, en derhalven in B alleenigh 4 kannen zyn gebleven, het welck de begeerde hellicht is.

XXI. *De oogen te raeden die met dry, vier, of meer dobbel-steenen geworpen zyn.*

OM dit te doen soo weet dat de oogen van iederen steen altydt onder de thien zyn, en men kan d'oogen van elcken steen oock voor een getal nemen dat iemandt denckt. By exempel, iemandt werpt met dry steenen, wanneer ghy nu begeerigh zyt te weten hoe veel oogen dat op elcken steen in 't besonder zyn en op alle

dry te saemen, soo seght dat hy de oogen van den eenen steen verdobbele, en daer naer noch vyf by tellen en met vyf multipliceere, laet by ieder uyt-komst elf doen, laet dan de oogen van de andere steenen by dese somme vergaderen, en dat dan met thien multipliceren. Eyndelyck laet daer de oogen van den derden dobbelsteen by tellen: dit alles behoorlyck gedaen zynde, soo vraeght naer de uyt-komst, treckt daer dan 350 af, en 't ghene daer over is zyn de oogen.

XXII. *Om te raeden verscheyde getallen die iemandt denckt mits het getal minder zy dan thien.*

LAet iemandt dry gedacht hebben, doet het verdobbelen maeckt 6, doet daer 5 by komt 11, multipliceert het selve met 5 maeckt 55, by welcke 10 vergadert, multipliceert noch eens met 10 rest 650, treckt daer 350 af blyft 300, van welcke 't getal aen de slincker handt het gedachte getal is, te weten dry.

Exempel.

3 denckt
multipliceert
6
5 addeert
11
5 multipliceert
55
10 addeert
65
10 multipliceert
650
350 treckt af
300 rest.

XXIII. Een

XXIII. *Een ander manier.*

LAet iemandt gedacht hebben 3, 5, 8, 2, het eerste getal verdobbelt of met 2 gemultipliceert komt 6, daer by 5 ghetelt komt 11, die met 5 ghemultipliceert komt 55, daer by 10 getelt maeckt 65, hier by gedaen het tweede getal 5 komt 70, dat door 10 gemultipliceert brenght uyt 700, hier by gevoeght het derde gedachte getal 8 komt 708, dit met 10 gemultipliceert geeft 7780, daer by het vierde ghedachte getal ghetelt maeckt 7782, treckt daer van af 3500 soo isser overigh 3582. Dit getal in ordre geseght is het eerste getal 3, het tweede 5, het derde 8, en 'tlesten 2.

XXIV. *Een ander.*

LAet iemandt 9 gedacht hebben, doet hem dan noch een tweede getal dencken dat minder is als d'eerste als 7, dat hy dan noch een getal dencke dat soo veel meerder is als het eerste, als 11 doet hem dan dese twee leste getallen te samen addeeren, en die u seggen. Soo is de helft daer van het eerste gedachte getal, of soo gy in de getallen laet te samen rekenen soo is de derde part het gedachte getal,

Exempel,

9

7

11 addeert

18 de helft is

9

XXV. *Een ander.*

LAet iemandt 10 gedacht hebben, laet dat getal hem verdobbelen komt 20, seght dat hy daer 6 of meer

naer

naer u believen by telt maeckt 26, laet dit dan midden door deelen maeckt 13, dit gedaen zynde laet'er dan soo veel af doen als eerst gedacht is blyft 3, alsmen nu begeert te raden hoe veel daer overigh blyft soo doet midden door dat getal dat ghy daer hebt laeten by doen, 't welck dan dry is, en met dit overige getal 3 over een komt.

Exempel.

Multipliceert 10

20

telt 6

de helft

13

3

XXVI. *Om te weten alsmen verscheyde dobbel-steenen geworpen heeft hoe veel het getal der oogen uytbrenght.*

LAet iemandt met dry steenen worpen, die geworpen heeft moet dan het getal van de oogen te samen rekenen, laet dan eenen steen leggen en doet hem rekenen de onderste oogen van de twee andere steenen, het selve by het vorighe rekenende. Laet dan noch eens worpen met de twee steenen, en rekent de oogen die boven zyn by het ander getal, laet dan wederom eenen steen liggen, en rekent dan de oogen die onder den anderen steen zyn by het vorighe ghetal. Doet dan noch eens werpen met den derden steen, en vergadert de oogen die boven zyn by de vorige somme, laet desen steen dan oock stil liggen gelyck de andere. Dit gedaen zynde moet ghy sien de oogen die boven op de steenen zyn, en telt daer 21 by, soo sult ghy het konnen raden.

By Exempel,

Soo in den eersten worp zyn geweest 3, 4, 2, welc-

ker somme 9 maeckt. Laet dan eenen steen alleen liggen, soo hy leyt te weten 3, nemt dan de twee onderste oogen van de twee andere steenen, welck makende 3 en 5, telt die by de 9 maken 17, werpt dan weder met dese twee steenen de bovenste oogen zynde 6, 1 telt die by de 17 en maeckt 24. Laet dan 1 appaert leggen, telt dan de andere oogen van de andere steen by 24 en brengen uyt 25, werpt dan weder met den lesten steen, welck zynde vergaedert die by 25 en maken 26, besiet nu de oogen van den steen die boven leggen welcke zyn 5, telt daer 21 by maeckt 26, welck het geraeden getal is.

XXVII. *Een eeuwigh-durende Almanach.*

DEsen Almanach wordt aldus gestelt; Voor eerst dan stel ick de Sondaghs-letters welcke zyn volgende van ieder jaer in't toekomende.

Sond. Lett.	Jaeren.	Sond. Lett.	Jaeren.
D	1682	B	1695
C	1683	A G	1696
B A		F	1697
G	1685	E	1698
F	1686	D	1699
E	1687	C B	1700
D C	1688	A	1701
B	1689	G	1702
A	1690	F	1703
G	1691	E D	1704
F E	1692	C	1705
D	1693	B	1706
C	1694	A	1707
		G F	1708
		E	1709
		D	1710

Nu volgen de maenden, daghen, en Sondaghs letters in haer order.

April,	*September,*	*Junius,*	*Augustus,*	*Mey,*	*Januarii,*
30.	30.	30.	31.	31.	31.

November,
30.

Julius,	*December,*	*Februarius,*	*Meert,*	*October,*
31.	31.	28. / 29.	31.	31.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				
G	F	E	D	C	B	A
Sond.	*Maend.*	*Dynsd.*	*Woensd.*	*Dond.*	*Vryd.*	*Saterd.*

Om nu te sien wat datum van't jaer het is, soo weet men voor eerst het hoe-veelste jaer het is naer Christi geboorte, als oock de maendt en dagh der weke, als iemandt dit in syn hooft, kan hy lichtelyck te rechte komen.

By exempel: ick sien in de tafel op het jaer 1682. dat de Sondaghs letter een D is, soo gaen ick met dese D en sien wat voor een dagh daer onder staet, soo bevindt ick Woensdagh. Dan soo soeck ick in de Maent in wat voor een regel hy staet en bevinde in de 7 October. Nu weet ick ten naesten by of ick in't begin midden oft-eynde der Maendt ben, en terwyl wy nu dit schryvende op het eynde loopen, en heden Dynsdagh is, soo tel ick met myn Woensdagh daer de Sondaghs letter D op stont, en komt tot 21, welck is Woensdagh, 22 Donderdagh, 23 Vrydagh, 24 Saterdagh, 25 Sondagh, 26 Maendagh, ergo heden Deynsdagh den 27 October.

Indien

Indien 't nu geheel aen 't eynde van de maendt is, dat is den 31 October, en ick wil weten den hoe veelsten ick morgen kan soecken. Soo speurt eerst u maendt op die November is in de vierde reye of order. Dan soo kom ick wederom tot myn Woensdagh, die in de reye van die maendt op 4 valt, soo tel ick voort tot het eynde welck is Saterdagh, en keer my weder tot het begin soo valt Sondagh op 1, want gisteren was het Saterdagh den lesten October.

Noch dient hier te spreken van de Schrickel-jaeren, alwaer in de order twee letters gevonden worden, by exempel in 't jaer 1684. is B A twee Sondaghs-letters. soo regeert B alleen tot Meert en A begint met den Sondagh in Meert. Hier moet sorghvuldigh op ghelet worden anders soude men lichteiyck konnen dwaelen.

XXVIII. *Om de getallen op verscheyde manieren in Veersen uyt te spreken.*

IN het Vlaems begrypt de volgende Rym alle de getallen.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 t'saem,
Steltmen alle de tallen sonder nul bequaem.

Vyf, twee, acht, negen, dry, seven, een, vier, ses,
Vier, dry, seven, een, vyf, twee, acht, negen.
5, 2, 8, 9, 3, 7, 1, 4, 6,
4, 3, 7, 1, 5, 2, 8, 9.

Dese zyn alsoo te lesen in 't Latyn:

Quinque, duo, octo, novem, tria, septem, unum, quatuor, sex,
Sex, tri, septem, unum, quinque, duo, octo, novem.

Op dese manier teltmen oock in 't Neerduyts:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 siet,
Onrecht in maet-getal dat vliet.

XXIX. *Een sonderlinge wensch van een Vogelaer.*

SEker Vogelaer gaende uyt-schieten vanght twee vogels, siende noch verscheyde andere wenschte dat hy

noch

noch soo veel en dubbelt soo veel hadde, soo sou hy met syn twee hondert konnen maecken. Nu is de vrage hoe veel Vogels daer geweest zyn? Antwoordt

De Vogels zyn geweest	14
Noch soo veel doen	28
En noch soo veel	56
Daer by getelt	2
Maken	100

XXX. *Het getal eenes Osses-voeten te rekenen.*

IEmandt vraeght my of ick wel tellen en nae-rekenen kan de voetstappen die syn ploegende Os dien dagh gedaen heeft op het geploeghde landt? Hier een weynigh over peysende geef ick tot antwoordt, dat de voetstappen die hy den ganschen dagh gedaen heeft niet meer te sien zyn, veel minder te tellen en uyt te rekenen, terwyl de ploegh de selve alles bedeckt heeft. Soo dat dit een vraegh is om een konstigh Reken-meester te bedriegen.

XXXI. *Waerom dat'er minder Wolven zyn dan Schaepen.*

DIt schynt iet wonders te wesen terwyl de Wolven vele in 't getal voort-brengen en de Schapen maer een gelyck, en nochtans geduerigh tot nut van de menschen geslacht worden.

Maer men moet weten dat al is't dat de Wolven vele te gelyck baeren, de Schaepen nochtans dickwilder dan de Wolven. Item dat de Wolven malkanderen in hongers noodt op-eten, want sy komen in hoopen by malkanderen loopen en vechten, die dan doodt blyft is een aes voor de levende, elck gevecht duert soo langh tot dat sy alle versadight zyn.

XXXII. *Hoe een echte soon, zynde de vierde binnen het jaer dat syn vader trouwde, kan geboren worden.*

WAnneer iemandt trouwt kan het gebeuren dat de Vrouw in d'eerste dry maenden elcke staegh een misval heeft, 't welck alle maenden een zynde dry uytmaeckt, nu als sy in de vierde maendt weder swanger is en de negen maenden vol uyt draeght, soo heeft sy vier kinderen binnen het jaer gehadt.

XXXIII. *Van de progressen en van de wonderbaere menighvuldingh der dieren, planten, vruchten, goudt en silver alsmen altydt argumenteert met sekere proportie.*

HIer sal ick u voorstellen sekere active als admirable dingen, maer soo seker en soo licht te bewysen, datmen niet en behoeft al de getallen te multipliceren, om daer van proeve te doen, en voor eerst.

XXXIV. *Van de Mostaert-zaetjes.*

ICk segge dat al het zaet dat in 20. jaer een Mostaert-zaetje sal voort-komen, en soude niet konnen blyven in het geheele begryp des wereldts wanneer die schoon duysent mael grooter was als se is, en anders niet en hielde als kleyne Mostaert-zaetjens van het middel-punt af tot boven aen het Firmament; dit wordt bewesen als volght: een plante van Mostaert-zaet kan alleen lichtelyck voorts-brenghen meer dan duysent korlen, maer laet'er ons maer duysent nemen, en gedurende 20. jaren, dat is 20 mael 1000 gemultiplicert, mits dat men al de zaetjes die ieder jaer voorts-komen wederom zaeyt, die t'elckens een plant voorts-brengen van 1000. zaetjes, dit soo zynde sal daer ten eynde van 17 jaeren een getal komen, dat soo veel sandts te boven gaen sal als'er ligghen kan tot het Firmament toe, want volghens de rekeningh van *Archimedes*, en de alder-sekerste opinie van de grootte des Firmaments die ons *Ticho Brahe* nagelaeten

gelaeten heeft soo kan het getal der sanden uyt-gedruckt worden met 49. cyfers, in plaets dat-men voor het getal der Mostaert-zaetjens in 17. jaeren alreede 52. cyfers vindt. En alsoo een Mostaert-zaetje ongelyck grooter is als een sandt-korreltje, 'tis wel te ghelooven dat voor de 17. jaer al het zaet dat successivelyck van een zaetje kan voorts-komen, in het begryp des heele werelts niet soude konnen worden begrepen, en wat soude het dan zyn, soo men continueerde te multipliceren elcke reyse met duysent tot 20 jaeren toe, 'tis een saeck soo klaer als den dagh, dat de veelheydt der Mostaert- kroontjes hondert duysentmael grooter soude zyn als de geheele wereldt.

XXXV. *Van de Biggens.*

IS het niet een geneugelycke en een admirable propositie, dat men seydt dat den grooten Turck met alle zyn inkomste niet een jaer langh soude konnen voeden, alle de Biggen die in twelf jaer tydts van een Soegh en van haere geslachte voorts-komen, en nochtans is't een waerachtighe saecke, want laet ons nemen datter eene Soegh t'eener draght 6 voorts-brenghen kan, als twee mannekens en 4. vrouwkens, en dat ieder vrouwken 12 jaeren langh soo veel Biggens voorts-brenght, men sal bevinden naer experientie des tydts, meer dan 33. milioenen Biggen en Soeggen, en alsoo een kroon des jaers niet te veel is om soo een beest te onderhouden en te voeden, want het geen twee penninge des daeghs en bedraeght, moest men ten minsten soo veel kroonen hebben om die een jaer langh te onderhouden, ende alsoo den grooten Turck geen 33000. milioenen des jaers inkomen en heeft, is de propositie waerachtigh.

XXXVI. *Van de Graen-korentjes.*

GHy sult alle verwondert zyn soo ick segge dat een graentje korens, met al dat in den tydt van 11. jaeren successivelyck of voorts-komen kan, dit getal korentjes uyt-brengen sal 244 140. 626. 000. 000. 000. welck bedraeght 244. quintilioenen.

De

De saecke ghestelt dat men alle jaer zaeyden; en dat ieder zaetje 50. korentjes voorts-braght, het welck wey-nigh is, want sy brengender somwylen 70, 80, jae 100 voort, oock wel meer, dese somme sal een cubyck lic-haem maken van 244140. Fransche mylen, gevende aen ieder hondert korentjes voor lenghte en diepte, en dien volgens soo ghy naemt 244, 1400. Steden soo groot als Parys, haer gevende een myl in't vierkant, en hondert voeten in de hooghde, en de selve soude vol koren zyn van boven tot beneden, schoon dat daer anders niet en waer als koren, nemt nu dat een Maer ofte een Schepel soo veel water als een cubyckse voet, begrypende een milioen korentjes, soo komender 244. 140. 624. 000. 000. 000, Schepels, een getal dat soo groot is, dat soo men het wilde laeden in schepen, een 1004. schepen in elck schip dede, men soude soo veel schepen behoeven, datse de Oceaen qualyck soude konnen dragen, te weten 244, 140. 624. 000. 000. 000. En rekende ieder Schepel tegen het vierden-deel van een kroon, sullen de selve beloo-pen 61, 635, 156, 250, 000, kroonen die ick niet ge-loove dat'er in de gantsche wereldt zyn, is het dan niet wel gemenageert, dat men een zaetje zaeyt, met al dat-ter in een heel jaer van voorts-komt, midts dat men Landryen hadde daer toe van noode, en onder dien niets en consumeerden.

XXXVII. *Van de Erweten.*

Ick wil dat elcke erwete 30. andere voorts-brenghe, en dat men al die daer van komt 12. jaeren zaeyde, dit soo zynde, sal men bevinden 531, 441, 000, 000, 000, 000 erweten, alsmen der 50 geeft voor de lenghte, breede en dickte van een voet in't vierkant, sullen de selve uytbrengen 4, 251, 528, 000, 000, teerlingen voeten, laet uw een teerlingh voet: dat is een vierkante voet weerdigh zyn een vierendeel van een kroon, soo sul-lense meerder kroonen beloopen als'er in de gheheele wereldt zyn, namentlyck 1, 620, 882, 000. 000, kroo-nen, soo iemandt dese erweten wilde verspreyden door de gheheele wereldt, en soude het gansche vlack van den

aerts

aerts-bodem en van het water niet mede konnen bedecken, als hy die maer leyde een erwete dick op malkanderen.

XXXVIII. *Van de menighvuldingh der menschen.*

DAer zynder die niet begrypen konnen hoe het wesen magh dat acht persoonen die naer den Sondtvloet over bleven, te weten vier mans en vier vrouwen, soo veel menschen gesproten zyn als'er behoefde om een Monarchie te beginnen onder Nimrots, en een leger toe te rusten van twee hondert duysent mannen ontrent twee hondert jaeren naer den Sondt-vloet, maer de saecke is soo wonderlyck niet alsmen nemt een van de kinderen van Noë, want merckende dat de generatien sigh over dertigh jaeren vernieuwen en sevenvoudigh vermeerderen konnen van een familie vermenighvuldigen achtmael hondert duysent zielen of menschen : in dese vernieuwinge des wereldts waer in de menschen langer leefden en meerder vruchtbaer waren : daer zynder oock die het wonder geeft het ghene men leest van de kinderen van Israël, dat sy van 70. in 't getal naer 120. jaren soo vermenighvuldighden datse sterck waren over de ses hondert duysent mannen sonder de vrouwen, kinderen, en ander oude, die bequaem waren tot den oorlogh; maer die anders effen rekeningh wilde maecken sal bevinden dat de familie van Joseph alleen bestandt genoegh was om dit getal uyt te brengen, hoe veel te meer dan noch alle de huysgesinnen t'saemen.

XXXIX. *Progressie of voortganck loopende tot 64. toe.*

NOch is het goedt Matematicus te zyn om niet bedrogen te worden ? Ghy sult luyden vinden soo simpel dat sy eenen koop sullen maken met conditie van soo veel korens te gheven als'er van noode zyn om te vullen 64 plaetsen, leggende een korentjen in de eerste plaetse, 2 in de tweede, 4 in de derde, en soo voorts, en sy en sien niet de goede luyden dat alleen haer solders maer alle de magasynen van de wereldt daer toe niet genoegh

noegh en zyn, want 't getal van de korentjes bedraeght over de somme van 18446744095161615, het welck soo groot is datmen daer mede soude konnen laeden 1779-199825 Schepen, als ieder Schip konde houden 2500 mudden koren, dat lichtelyck te ondersoecken is, en soo men wilde tellen soo veel Deniers als'er graentjes zyn en dat reduceert tot groot geldt, het sal soodanigen schat uyt-brengen, dat noch Crassus, noch Cresus, noch Chinoisen, noch Spaignaerts, noch al de Princen der wereldt het thiende deel daer van niet en souden konnen voortbrenghen, daer zyn meer graen-korentjes als Deniers, nochtans is het kennelyck dat'er in de gansche wereldt niet genoegh en zyn om alle de voorgemelde Schepen te laeden. Noch was't een sake vry wat grover, soo iemandt aen-nam te vullen 64 plaetsen te meten soo veel als'er zyn in het Schaeck-spel of op het Dambert, voortgaende met dryvoudighe proportie, want hy behoeven moeste 144561273430937494 88594646427 graen-korentjes of Deniers, en soo dit weyt-korentjes waeren, en datmen daer de Schepen mede wilde laeden, men soude een sulcken schrickelyck ghetal Schepen van noode hebben datse niet alleen den Oceaen souden bedecken, maer meer dan hondert millioenen golven, die soo groot waren als het water en de aerde t'saemen, soo de graenen van Coriander waeren, men soudender meer dan 70 globen mede konnen stofferen soo groot als het aertryck, 't welck alles lichtelyck te rekenen is soo men de graentjes reduceert in eenige maeten, en de laedingh der Schepen considereert, vergelyckende een graen Coriander met een ander dat grooter is, alles naer de Geometrische proportie.

XL. *Van een Dienaer op sekere conditie aengenomen.*

EEn Dienaer seydt aen synen Heer dat hy te vrede is te dienen soo langh als hy leeft, mits dat hy hem alleenelyck geve soo veel plaets aerde als hy behoeft om te zaeyen een korentjen graens met alles dat'er in acht jaren van voort komen sal, meent ghy dat dit goede koop zy voor my, ick achte dat het een diefachtighe koop is, want wanneer hy maer van doen had het vierde van

een duym voor de plaetse tot ieder korentje, en dat elck niet meer seffens voortbraght als 40 graenen ieder jaer, soo salder ten eynde van acht jaeren komen voor het getal der korentjes of graenen 6553600000000; dese met 4 tot duymen gemaeckt, alsoo het vierendeelen zyn, komt 1638400000000 duymen, laet nu 12 duymen eenen voet maken, soo gaender 144 duymen in het vierkant, in eenen voet door welcke de vorige genoemde 1638400000000 gedeelt zynde komt 11377777777 vierkant voeten, nemt nu dat een ure gaens in de langhte heeft 1800 voeten, soo sal een ure in het vierkant doen 3240000000 voeten, hier door de vierkant voeten gedeelt zynde soo komter voor het quotient over de 35 uren in 't vierkant, die Mynheer den Knecht on syn koren te zaeyen van doen sal hebben, dat bynaer een geheele Provincie is.

Vervolgh.

HIer kan ick niet naer laeten een exempel by te voegen dat eertydts gestelt is by Luddolf van Keulen, zynde de leste questie van syn Algebra ofte Konst-vrage, staende in' boeck van den Cirkel daer hy aldus spreckt:

Eenen man brenght uyt Indien 40 diamanten, welcke meer dan hondert ducaten weerdigh zyn, dese wilt hy aen een ander verkoopen, op conditie dat den kooper betaelen sal voor den eersten diamant een sant-korentje, voor den tweeden 10, voor den derden 100, voor den vierden 1000, voor den vyfden 10000, en soo voort, altydt voor de volgende diamanten thienmael soo veel sant-korentjes als de naeste voorgaende; en dat tot den veertighsten diamant toe. De vraegh is oft den kooper wel mogelyck is de diamanten met het beloofde sant te betaelen? Antwoordt onmogelyck.

Volght de bewysinge.

LAet A.................................B de lenghte zyn van een duym breedt, dese wordt gedeelt in 30 gelycke deelen, dan worden gesien 30 spasien waer van tusschen elck

elck gaen 20 ſantjes koren in de lenghte aen malkanderen raeckende en konnen liggen, nu ick neme dat daer 100 liggen konnen, dat is, tuſſchen A en B 300 leggen, als nu een voet langh is 12 duymen, dan komt voor eenen voet in de lenghte 3600 ſant-koretjes. Item een groote Duytſche myle doet 22500 voeten, deſe gemultipliceert met 36000. komt 810000000, en ſoo veel ſandt-koretjes dicht aen malkanderen geleyt ſullen langer linien maken als een Duytſche myle, deſe multipliceert met 5000 ſoo komt voor 5000 mylen lenghte 40500000000000 ſandt-koretjes diens quadraet is 16402000000000000000000, dit quadraet is een koren dick, het welck gemultipliceert met ſyn radix maeckt 694301250000000000000000000000000000, dit is een Corpus van 40500000000000 ſandt-korens hoogh en dick, en grooter dan 5000 Duytſche mylen, dick, langh en breedt, 'twelck veel grooter is dan de ganſche wereldt, en by ſoo verre het aerdtryck met alles dat daer op ofte aenklevende is, ſandt waere, ſoo ſoumen nochtans den diamant-verkooper niet konnen betaelen naer ſyn voorgaende begeeren.

Soo dat den leſten diamant ſoude komen op 10000000000000000000000000000000000000, dat veel meer is als het voor-gevonde getal en voor alle de diamanten ſoude komen 1111111111111111111111111111111111111111 ſant-korentjes, welck getal onmogelyck is te bekomen ofte voor menſchen handen te tellen, maer een getal te vinden dat de begeerde ſanden te boven gaet en veel duyſentmael meer beteeckent, is licht om te doen. Iemandt heeft bedongen eenen put te graeven 100 voeten voor 50 guldens, nu gebeurt het als den put 80 voeten diep gegraeven is dat ſy beyde onder malkanderen oneens worden, de vraegh is hoe veel den arbeyder van ſynen arbeydt ontfangen ſal, facit 32 guldens en hondert elf achſte, hier vallen twee progreſſien d'een beginnende van 1 tot 100, de andere van 1 tot 10 daer van ſoeckt by de ſomme als volght.

Vergadert	1	1
tot	100	80
komt	101	81
multipliceert met	50	40
komt	5050	3240 somma.

XLI. *Hoe veel silver-draet men van doen heeft om die rondtom den ganschen Aerdtbodem te doen.*

OM dit te doen moet men weten dat uyt een loot silver ses hondert voeten langh draet kan gemaeckt worden. Soo men nu meent dat de wereldt in syn omtreck 216000 mylen heeft, soo geven 14 mylen een pondt, en 216000 mylen 154 pondt en vier veerthiende pondt, uyt welcke men soo veel draet kan maken datmen sulcks om den geheelen aertbodem kan winden.

HET ACHTSTE BOECK

Behelsende verscheyde Konsten aengaende het Verwen en Verlacken.

I. *Om een papier van alderhande verwen te maecken, welckers uyt-gedruckte beeldt niet kan gesien worden als in de sonne.*

E Chymie is een moeder van wonderlycke uyt-werckingh, altydt wat nieuws seght het spreeck-woordt, brenght Africa voort. In Vranckryck heeft seker Chymicus een koper-stuck uyt-gevonden, het welcke hy alderley verwen kost gheven, die men niet in 't licht noch schaduwe kan sien dan alleenelyck in de sonne, dan geeft het een koleur van sigh als een Opiael. Daer is hem veel geldts voor geboden, maer wilde het niemandt leeren, 'twelck aldus is.

Nemt gemeen Zout een deel, Salarmoniac twee deelen (want in dese beyde zyn alle verwen besloten) groene en blauwe Vitriool, Aluyn de Rocca, eens soo veel als het bovenste: menght alles onder malkanderen en set het in een wasembadt, welcke de Chymisten wel bekent is. Als het vocht nu begint uyt te wasemen soo houdt daer het uyt-gedruckt kope-rbeeldt over soo verkryght ghy u begeerte. Het schynt als den hals van een Duyve en Pauwen-steert.

II. *Om geel wasch wit te maken.*

NEmt een quantiteyt geel wasch schaeft het selve in dunne schavelingen, legg'et eenigen tydt in de heldere locht, voornamelyck in de Mey, soo sal het wasch soo wit worden als sneeuw, 't welck men tot koken sal smelten.

III. *Om Lacken of Verwen te maken uyt alderley wortels, bladeren en kruyden.*

NEmt soodanigh een kruydt, wortel, bloem of bladen die ghy begeert, stootse fyn en doetse in een aerde pot, giet daer een genoeghsaem deel water op, doet by ieder pondt ontrent een lepel vol goede loogh, dit te samen in ruym vocht gekoockt hebbende, filtreelt het koocksel en 't ghene doorgeloopen is, drupt daer een stercke solutie van Aluyn in soo sal de Lacca op den grondt nedersincken. Dese moet ghy dan soo langh met water afwasschen tot het water daer soet af komt, drooght dan dese Lack in de son, of laet het vocht door een kladpapier loopen soo hebt ghy al de Lacke op 't papier, die dan haestiger droogen sal.

IV. *Om alderley Been en Yvoir te koleuren.*

WAnneer men beenen of yvoir met een ander koleur begeert te hebben soo waschtse eerst schoon af en koocktse in Aluyn-water, maer daer naer in pis of kalck-water, in welcke ghy eenige gele, blauwe, of ander koleur gemenght hebt, koocktse wederom op soo sullense alle gekoleurt zyn.

V. *Om Beenders wit te maken.*

NEmt kalck en water, leght u beenders daer in, laetse te samen sieden en schuymet altydt.

VI. *Om Beenders groen te maken.*

NEmt scherpen Wyn-azyn, een pondt Spaens groen, gevylt Orichalchum elcks dry oncen, Rutte een handt vol: vryft en stoot dese dingen elck besonder, menghtse onder een en laet hier in de beenders veerthien dagen langh wycken.

VII. *Om wit been swert te verwen.*

NEmt Gout-glit, levende kalck elck ses oncen, put-water of eenigh ander water soo veel noodigh is, menght het onder een en sied'et in dit water de beenderen die ghy swert verwen wilt.

VIII. *Om alderley been en hout te verwen.*

NEmt scherpen Wyn-azyn in een glas, doet daer by gevylt Koper, Vitriol, Aluyn, Spaens groen elck even veel, menght het onder een en lat'et alsoo staen seven dagen langh, lat'et daer na zieden, doet'er de beenders of het hout by, daer by doende een weynigh Aluyn, en sy sullen verwen met alsulcke verwe als ghy sult begeeren.

IX. *Een Vernis om schilderyen uyt te haelen.*

WAnneer de schilderyen doof van koleur geworden zyn haeltmen die met eenigh Vernis uyt, waer door sy wederom schynen offe nieuw waren, soo
Nemt Hars die geel is een pondt,
Jenevergom twee oncen,
Veneetsche Terpentyn een once,
Lyn-olie twee oncen,
Laet de Hars eerst op het vuur smelten, en gietse daer op datse suyver zy, smelt de Jenevergom in de Olie, doetse mede door, menght dan alles onder een en koockt het met een sacht vuurtjen, geduerigh om-roerende tot alles vermenght is en bewaert het in een glas, met het welcke

welcke ghy de ſchilderyen kont op-helderen, die beſtryckende met een wolletjen in dat Vernis bevocht.

X. *Een ander Vernis dat eerder drooght.*

NEmt ſuyvere Wieroock, Jenevergom van elcks even veel, ſtootſe beyde tot een fyn poeder, doet daer ſoo veel Veneerſche Terpentyn by als ghy dunckt dat het genoegh is, menghtſe op het vuur en gietſe door, het welck ghy tot het eygenſte gebruyck als voren kont bewaeren.

XI. *Een gulde voght om leer, ſilver en glas te vergulden.*

NEmt dry pondt Lyn-olie koocktſe op een ſacht vuurtjen tot dat het u dunckt dat het genoegh is, 't welck ghy probeert met een hoender-veer daer in te ſteken, want als gy hem ſtracks uyt-haelt en dan verbrant ſoo is 't genoegh, ſoo niet, moet die noch meer gekoockt worden, maeckt dat onder het koken de vlamme van onder daer niet in ſlaet, dan is beſt over een fourneys te koken. Genoegh gekoockt zynde doet daer by

Spiegel-hars,
Harde Vernis dry pondt,
Aloes-Hepatica een vierendeel pondt,

Stootſe alle tot poeder en menghtſe by d'olie, en koockt alles behoorlyck onder een, indien het klaer is ſoo doet daer noch onderhalf of twee oncen olie by, giet'et dan daer op dat het ſuyver zy; als ghy nu vergulden wilt behoeft ghy maer met een pinceel te ſtrycken, ſoo ſal het als goudt vertoonen.

XII. *Om pluymen van Gevoghelte te verwen.*

WAnneer men de pluymen met verſcheyde koleuren wil verwen, moet men haer eerſt te deghen met regen-water waſſchen en dan in Aluyn-water koken, en terwylſe noch warm zyn in eenigh ſaffraen-water of weeckſel van Indigo, van Sap-groen en diergelycke

gelycke smyten, om soo een koleur aen te nemen als het behoorlyck is.

Van dese pluymen kan men Moffels maken voor de Juffers, en Fontangjes en Mutsen met Franjen om het Hooft, Roosjes op den Hoedt, Franjen om de Handtschoenen, Roosjes aen de Beenen, en diergelycke. Maer is't datse groot zyn maeckt men daer Somer-hoetjes voor de Juffers en kinderen van.

XIII. *Een Chineesche manier van verlacken.*

1. NEmt wel gesuyverde gom Lacca (waer van onder sal gesproken worden) doet dese in een wydt glas op dat die niet en breke.

2. Giet hier op seer goede voorloop van Brandewyn tot de hooghte van vier vingeren.

3. Laet dit een dagh of twee staen, somtydts eens met een spatel omschuddende, op dat de gom aen de fles niet blyve hangen.

4. Dit gedaen zynde syght de selve door een doeck met de vinger uytpersende, doet het selve dan in een fles met een nauwe hals.

5. Laet dit op een warme plaets staen digereren, of op warme assche ontrent 24 uren.

6. Soo sult ghy Vernis seer klaer en doorschynende sien boven dryven. Dit is dan het Vernis om alle dingen te gladden.

XIV. *Een manier om Lacca te suyveren.*

7. MOet men Gom Lacca van syn stockjen suyveren daer de selve aen gewassen is.

8. Dan sal men dit tot een grof poeder in de mortier stooten.

9. Doet dan dit grove poeder in een grove doeck met eenige stuckjes suyver zeep, laet dat een nacht in een kom met schoon water wycken.

10. Roert dan des anderen daghs dese grove doeck met lack soo langh door het water tot dat'er een roode koleur uyt geverft is, by welcke men wat Aluyn doe

ſonder ſeep nochtans, dat tot verſcheyde ghebruyck bewaert wordt, 'tgeen dan in den doeck blyft is de geſuyverde Vernis om hier boven te gebruycken.

Een manier om ſtockjes en ander huys-raet te verniſſen.

Roodt Vernis.

11. NEmt de beſte traenen van Draken-bloedt, ſmelt die in dit Vernis, die boven num. 10. in't ſackjen gebleven is, en hier mede moet den ſtock beſtreken worden, waer van hier onder meerder.

Swert Vernis.

12. OM een ſwerte grondt te maken, is het ſwert uyt beenen-gebraet het beſte, welck fyn gevreven zynde onder het Vernis of Lack die in 't ſackjen geprepareert is, gemenght wordt.

De manier om in't werck te ſtellen.

13. LAet een kisje, ſtock, of iets anders van licht hout maken, dat ſeer net ghepolyſt is, en ſoo ghy het met verſcheyde koleuren ghevleckt wilt hebben, ſoo nemt Vernis die ſeer fyn is en menght die onder het bovengemelde Vernis num. 6. gemelt.

14. Met dit menghſel ſult ghy tot drymael toe beſtrycken, maer de eerſte ſtryckingh moet niet met al te dicke ſtryckingh weſen maer redelyck dun, het tweede moet wat dicker weſen, en het derde noch dicker, dit laet men droogen, gedrooght zynde vryftmen 't ſelve met ſeer fyn gevreven puymſteen-poeder op dat het glad en gepolyſt worde.

15. De vlecken worden gemaeckt met het ſwert Vernis Num. 12. die men ſoo hoogh van't koleur kan maken als men begeert, en leggen daer dan over u Vernis Num. 6. tot vier of vyfmael toe, gedrooght zynde ſal men weder polyſteren. Men moet waer nemen dat de vlecken ſigh vertoonen als ſchildpadt.

16. U werck dus gepolyſt en geſuyvert zynde, wort

ten

ten lesten met de tincteur in Num. 10. uyt-gedruckt, twee of drymaels overstreken : dan vryft men weder met puymsteen, en dan met gebrandt tin dat eerst ghescheidt met een natte lap.

XV. *Om gesprinckelde gulde lysten en kassen te maken.*

17. NEmt goudt welck de Borduerders en Knopmakers ghebruycken, snydt die met de schaer soo fyn als sant.

18. Menght dan onder u Vernis wat roodt groen of violette koleur.

19. Stryckt met het neersetsel van u Vernis noch nat zynde, spreng ht daer u gout over en laet het soo droogen.

20. Nemt dan u Vernis met draken-bloedt vermenght en bestryckt daer mede gedrooght zynde, hervat sulcks noch eens, stryckt dan weder gedrooght wesende met u Vernis Num. 6. dan moet ghy noch eens met Puym-steen en gebrandt Tin u polystingh verrichten.

XVI. *Om Turcks ofte gemarmelt Papier te maken.*

MEn laet Gomdragant of Arabische Gom in water wyken, 'twelck soo dick moet worden dat'er de verf op kan dryven ; sommighe konnen dit wel met Lym of Styfsel-water doen, daer naer doet men het door een doeck of zeef om van alle vuyligheydt te suyveren. Dit gedaen zynde wordt dit vocht in houte backen gedaen, die soo groot zyn als een bladt papier, en ontrent twee of dry vingers diep, dan soo sprenght men daer de koleuren op en worden van malkander verspreydt; hier op leght men het papier gelyck terstont sal geseydt worden.

Maer men moet letten dat het water niet te lymigh zy of te dun, want soo het water te dick was, souden de verwen niet vloeyen, en te dun zynde sou de verwe meest naer den grondt sincken.

Hoe de koleuren lichter zyn hoe sy tot dit werck bequamer zyn. Lack gebruycktmen tot roodt, Indigo of

Lack-

Lack-moes tot blouw, voornamelyck daer een weynigh lootwit mede vermenght, want anders is't al te blauw. Auripigment is goet tot geel, en Ceruys of Lootwit tot wit, alhoewel het swaer is, maer men moet het uyt noot gebruycken terwyl'er geen wit ghevonden wordt dat wit is. Elcke verwe wordt dan in het besonder ghevreven met wit van een ey en Ossegal, waer by somnighe een weynigh Pietercelie doen, doch dat is soo noodigh niet. De verwen aldus op een marmer-steen fyn ghevreven zynde doet men in backjes, de verwen moeten niet te dick noch niet te weeck zyn, 't welck men beproeven kan met die op het water (daer de Gom in gekockt is) te spatten, soose dan op het water dryven en fraytjes van malkanderen verspreyden is het goet, soo niet moet men daer noch wat Osse-gal in doen.

Men doet dan in ieder verf-backje een quast, met welcke men op het water uyt elck backje spat tot het water meest bedoken is, het water aldus bedoken zynde heeft men een kam die men uyt yser-draetjes maeckt door een houtje gesteken, met welcke door de verwe gehaelt die op het water gespat is, welcke ronde druppelen sigh dan sullen verspryden als veiren, pluymen, &c. Dese kammen worden mede van verscheyde wydde en dickte gemaeckt om de Figuren verscheyden te maken, 't welcke d'ervaringh best sal leeren.

Wanneer men het Papier op syn Fransch nu glad wil hebben moet het geglad worden op een leck of glad-tafel die van een groote marmer-steen of twee gemaeckt is, over welcke uwe swaere pock-houten rollen loopen tusschen een schuyf die daer met eenigh ghewight boven op gemaeckt wordt om des te swaerder te zyn.

XVII. *Een ander manier om Papier te marmeren.*

PRepareert de Verwe met pis of brandewyn, en doet daer soo veel Osse-gal by tot dat het op het water wil dryven. Het water nu daer ghy de verwen aen spat moet met Arabische Gomme verdickt worden dan hebt ghy Fransch gemarmert Papier.

XVIII. Om

XVIII. *Om alderley hout op verscheyde manieren te verwen voor de Schrynwerckers.*

NEmt des morgens vroegh soo veel versche peerde-stront als ghy krygen kont, perst daer de vochtigheydt uyt, en doet dat soo eenighe dagen langh achter een tot dat ghy van dese vochtigheydt genoegh hebt, daer naer soo doet in elck pinte deser vochtigheydt soo veel Aluyn en Gomme van Arabien elcks soo veel als een boon groot, en tempert met dese vochtigheydt alsulcken verwe als ghy begeert, en in soo veel diversche porkens als ghy verscheyde verwen begeert. Dit aldus gedaen wesende soo leght daer in sulcke stuckskens hout als ghy tot het in-leggen van eenigh Schrynwerck begeert te gebruycken, laet'et daer in liggen eenige dagen hoe langer hoe beter dat het de verwe sal aen-nemen. En alsoo doende sult gy hebben hout om in te leggen van verscheyde koleuren, welcker verwen nimmermeer sullen afgaen.

XIX. *Om Ebben-hout te maken gelyck of het alsoo gewassen waer.*

ALle hout dat hart, klaer, en wichtigh is kan tot forme van Ebben-hout gemaeckt worden, ghelyck als Esschen-hout, Ceder-hout, Moerbesien-hout, ofte Pock-hout op dese manier: Nemt eenige stucken van dit hout leghtse te wycken dry of vier dagen langh in Aluyn-water, stellet op een warme plaetse op dat het altydt magh warm blyven, daer naer soo zied'et in olie daer in dat een hasenoot groot Vitriool en Solfer gesmeten is een ure langh of weynigh min, want hoe datmen 't langer zied'et hoe dat het swerter worden sal, dan al te langh en is oock niet goedt mits dat het daer door brandigh en al te kortbrekigh worden soude, want is't van passe gezoden soo sal 't uyt-nemende swert wesen.

HET NEGENDE BOECK

Behelſende verſcheyde Konſten aengaende de Dieren.

I. *Om het hair van een Peerde met een oranje koleur te verwen dat niet af en gaet.*

MEn ſeght dat men het hair van een wit Peerdt met orangie vlacken kan doen worden dat het noyt ſal af gaen, ten zy het hair uyt-valt; wanneer men het hair van een Peerdt kamt, ſoo maeckt men dat hair 'twelck ghy op den kam hebt, met ſterck-water nat, 'twelck ghy terſtont met gemeene loogh moet waſſchen, en ſal een orangie koleur geven. Konnen hier de Lief-hebbers van peerden eenigh voordeel by doen, 'tis haer gegunt, 'tgeeft nochtans een voet om de Peerden met een cierlycke koleur te doen proncken; ick geloof dat men't met yſer wel ſou konnen uyt-wercken. Want de katoene-winckels hebben een katoen dat kaſtanie bruyn geſpickelt is, 'twelck gheſchiedt wanneer de witte katoenen eerſt door een vergalt water getrocken worden, en daer naer met een water-verwe ghemaeckt uyt yſer-roeſt, beſprinckelt werden, zynde een vaſt koleur, die door 'twaſſen niet af en gaet: door deſen middel gheloof ick dat men fraeye bruyne Peerden ſoude konnen maken.

II. *Om Eyeren langh te bewaeren.*

WAnneer het somers heet is, en men veel eyeren van syn hoenders kryght, kan men die niet beter bewaeren dan die in droogh zout te leggen: sulcks doet men gemeynelyck in Oost-Indien.

III. *Om een hoen een ganschen dagh stil te doen liggen sonder sigh te verroeren.*

LEght dan een hoen dat met syn pooten gebonden is op de vloer, welcke voelende gebonden te zyn, sal syn beste doen met syn vleugels en met spertelen om daer van verlost te zyn, dogh alles te vergeefs, ten lesten wanhopende, sal hy stil blyven liggen; als het hoen dan stil blyft liggen haelt dan met kryt een linie op de vloer, en laet het oogh des hoens daer op liggen, ontbindt dan de banden van syn pooten, soo sal het hoen soo stil blyven liggen, en niet wegh vlieghen, al-hoe-wel je het hoen daer toe aen-porde.

IV. *Een manier om Eynd-vogels, Gansen en andere ghevogelte jaeren langh sonder bederven te bewaeren.*

HEt gebeurt dickwils dat sommighe Schilders verlegen zyn om eenigh gevogelt naer het leven te schilderen, by gebreck van de selve te hebben, soo heeft men een manier uyt-gevonden om die ettelycke jaeren achter een sonder bederven met haer pluymen goet te houden.

Dese manier geschiedt aldus: men nemt sulcke vogels als men wil, die men van haer inghewanden eerst ontweydt. Dese hanght men met de pooten om hoogh in een wyde glase fles, dan soo nemt men een pyp Taback en men beroockt de selve louter. Dit gedaen zynde bindt men een blaes dicht rondom de fles, maer men moet maken dat men in't toe-sluyten een volle mondt met roock binnen blaest, hier door konnen sy langhe sonder bederven bewaert werden.

V. *Manier om lichaemen te balsemen op de wyse van den Heer de Bils.*

LEsende in de Collectana van den Heer Doctor Blankaert, vinde ick de manier van balsemen, die den Heer Louis de Bils pleegh in't werck te stellen, welcke aldus is.

Hy ontbloote dan eerst de holligheden, te weten het hooft, borst en onderbuyck, van haere licht-bedervende deelen, zynde het vel van de spieren los gemaeckt, en goot daegelycks vier-mael brandewyn of van pekel daer tusschen, waer toe hy een bequame houte mout had om het lichaem daer in te leggen. Het vel hield hy gedurigh met water door een slappe spongie, op dat het door de stercke zoutigheydt en hitte van den brandewyn niet uyt syn ploy sou raken.

Dit acht dagen geduert hebbende scheyde hy de groote spieren ten deele met een beene mesje seer subtyl, en stroyde daer tusschen een seer t'saemen-treckende poeder van Aluyn, wilde Granaet-bloemen, Granaet-schellen, Aloë, Myrrhe, Mastrix, Olibanum, ghemeene Roomsche Alsem, Averuyt, Majolyn, Munt, Hysoop, en diergelycke meer, dit stroyde hy oock tusschen het vel, voornamelyck in de holligheden.

Wanneer hy nu oordeelde dat de spieren het vel door dese middelen van haer bedervinge bevrydt waren, nam hy syne gedistilleerde olien, als Oleum Spicæ, Lavendulæ, Menthæ, Majoranæ, &c. en smeerde daer mede tusschen alle deelen in, welcke hy daer in liet droogen om van alle bedervingen vry te zyn. De lichaemen dus bereydt zynde konnen vyftigh en meer jaeren sonder bederven gehouden worden.

Het vel koleurde hy met Alkonet-wortel die in Lavendel-olie gewyckt was: hier moet in 't begin somtydts naer gesien worden om het uytslaen te benemen.

Het inghewant als Hert, Lever, Long, Darmen, en diergelycke meer, leyde hy dry daghen in pekel om alle bloedt en rottende vuyligheden daer uyt te trecken, dese drooghde hy dan hart tegen een vuur sonder roock,

dan

dan heeft hy daer Spiritus Vini rectificati, waer in Gom Laccæ, Copal, en diergelycke in gesmolten was overgestreken, dit wel thien of twelf-mael hervattende.

VI. *Een hulp-middel tegen de Muggen.*

Wanneer de Muggen iemandt des nachts quellen, soo hanght men in de bedstede alleen een sackje met komyn-saet of een busseltjen Alsem, S. Jans-kruyt, Kennipsaets-bladen, &c. en ghy sult geen Muggen vernemen.

VII. *Om de Weeghluysen te verdryven.*

Weeghluysen of Wandluysen in syn huys of bedsteden te hebben is een groote plaegh, soo nemt dan Brasilische Peper, koockt die in water en schuert daer u bedstede mede. Item roockt de selve plaetse alle dagen met swavel soo sullen sy door de stanck haer adem niet konnen krygen, by gevolgh moeten sterven.

VIII. *Om eyeren soo weeck te maken datmense door een ringh trecken kan of in een nauw gehalsde fles steken.*

Leght de eyeren eenige dagen in seer stercke wynazyn soo sullen de eyers soo weeck worden als deegh roltse dan sachtjes langhwerpigh uyt met u handt soo sult ghy de selve door een ringh mogen steken, of soo ghy 't selve in een flesse wilt doen soo sal de eyerschaele die te voren door den azyn weeck gheworden was weder hart worden als te voren.

IX. *Om een ey te maken soo groot als men begeert.*

Nemt soo veel eyeren als ghy wilt, doet daer al de doyeren uyt en slaetse onder een, bindtse dan in een blaes te saemen als een ronde bal, steckt desen bal in kokende water en laet de doyeren stremmen, nemt daer naer al het wit, doet het van gelycken in een blaes

en leght daer de gestremde doyeren midden in, bindtse dan weder als een ronde bol styf toe, laetse van gelycken stremmen, dit gedaen zynde soo hebt ghy een volkomen ey sonder schaelen. Nemt dan al de eyer-schaelen, en na dat gyse afgewassen, gedrooght, en fyn gestampt hebt soo laetse eenige dagen in scherpen azyn leggen en maeckt'er alsoo een papjen af, dan sullen sy heel weeck worden, bestryckt dan u ey daer mede met een quasje en smyt het ey in 't kout water, soo sal het een volkomen harte schael krygen.

X. *Om Hoorens soo weeck te maken dat men der Beeldt-werck in kan drucken.*

NEmt twee pondt Pot-asschen, half soo veel levende kalck, twee mingelen water, laet het twee derden-deel versieden, steeckter dan een pluym in soo verre als sich de pluym stroopen laet soo is't ghenoegh, soo niet, laet het noch langer sieden; naer dat het een weynigh gestaen heeft soo giet'er het klaer af, in welcke gy u schaefzel van hoorn twee dagen sult laten weycken, bestryckt daer naer de handen met Olie en kneed het tusschen de vingers als een deegh, en druckter daer naer in dat ghy begeert.

XI. *Om Hoorens in vormen te gieten als loot.*

NEmt Pot-asschen en levende kalck, maeckt daer een stercke loogh af; siedt dan uw schaefsel of vylsel van Horens in dese loogh soo sal't worden als pap, en wilt ghy dat hebben dat de selve eenige verwe aennemt: soo menght de selve daer onder.

XII. *Om alderley soorten van Vogels te vangen.*

SOo ghy vogelen met de handt wilt vangen soo nemt sulcke zaedt als de vogelen die ghy wilt vanghen eten, wyckt het selve in brandewyn en smyt het voor de vogelen soo sullen sy droncken worden en sich lichtelyck laten vangen.

XIII. Een

XIII. *Een valle om Muysen en Ratten te vangen.*

NEmt dry houtjes als A B C, snydt in A een krabbe D, op dat het houtjen C daer in magh passen. Snydt in't selve houtje noch een ander krabbe E om het houtjen B daer in te voegen. Snydt'er noch een in het houtjen C in E om het houtjen B daer in te voeghen; stelt dan de selve als in de Figuer wordt aen-gewesen. Maeckt oock het houtjen A aen het eynd G een weynigh scherp om daer een stuckjen speck of kaes aen te steken. Leght dan op dit gestel een planck of deur H, met een sware steen of hout L. Wanneer nu de Rat of Muys aen het aes K begint te trecken soo valt de plancke met syn op-hebbende swaerte, de Rat of Muys op het lyf en verplettert hem. Desen vondt schynt syn oorsprongh uyt de Matematische konsten te nemen, en is een middel om sich in korten tydt van sulcke gedierten te suyveren, want men kan'er vyf of ses te gelyck setten.

XIV. *Dat het gekockt vleesch bloedigh en wormachtigh schynt.*

OM sommige een walgh in het eten te doen krygen soo bestroyt het ghekockte vleesch met bocken-bloedt dat gedrooght en fyn gestooten is, daer onder wat

knipsel van dunne snaeren mengende, soo sal alles schynen vol wormen en bloedigh te zyn.

XV. *Om levende Kreften soodaenigh roodt te maken offe gekoockt waren.*

BEstryckt de Kreften rondom met brandewyn soo worden sy soo schoon roodt even oftse ghesoden waren: indien dese dan op een tafel gestelt worden onder gekoockte sou het een sonderlingh spectakel geven.

XVI. *Hoe men een luye Maeght wacker maeckt, of dat sigh iemandt moet krouwen als of hy 't heele lyf vol luysen had.*

KOopt Pluym-aluyn, stoot het kleyn en stroyt dat iemandt in de neck of in't bedde sy konnen niet rusten of sy moeten altydt krouwen.

XVII. *Om te maken dat iemant al de honden sulllen bepissen die op straet loopen.*

BEstryckt den genen die ghy wilt bedriegen de schoenen met een Bockinghs of met een Haringhs-hooft soo sullen alle de honden die daer aen riecken haer bepissen, dat seer belacchelyck is om te sien.

XVIII. *Om de Vogels van de vrucht-boomen te houden.*

WAnneer de boomen vruchten dragen hebben sy veel noodt van de Vogels. Hier toe nemen sommighe een stock, aen welcken sy een oudt hemd met een hoedt &c. steken en binden hem aen eenen boom: maer om dit niet te doen moet men Knofloock nemen en binden ettelycke bessen aen de boomen, soo sullen de vogelen door den stercken reuck daer niet aen-komen.

XIX. *Een aerdige ervaringh van een Hinne die door den kop gesteken is.*

SOo men een Hinne nemt en het hooft op een tafel leght, en een mes door het hooft steckt van boven dat het onder weder uyt komt, en het mes in de tafel blyft steken, sal het de Hinne niet schadelyck zyn, wanneer men het mes daer dadelyck weder uyt-haelen, en de Hinne haer beck openende steckt daer een brockje broodt in.

XX. *Om twee Hinnen des nacht om syn vingeren te draghen.*

GAet dan des nachts in het hoenders-kot vvanneer de hoenders slaepen, soo houdt u vingers aen de spooren soo sitten sy daer op, en lyden datmen haer dragen vvaer men begeert. Maer met de Haenen vvilt het soo wel niet gelucken.

XXI. *Een maniere om levendige Kreften voorts te brenghen.*

NEmt wel gewasse Kreften laetse ten minsten twee of dry uren in een goedt deel rivier-vvater koken, bewaert dit koocksel en laet de Kreften in een kolf of matras koken, en haelt al het vocht over dat gy kont krygen en bevvaert het alleen.

Brandt dan de Kreften in een Weerstuyt-oven, en haelt daer het zout uyt door het eerste koocksel, giet'et door een klad-papier, en laet de vochtigheyt uyt-koken tot'er een zout over blyft. Giet het over-gehaelde vvater daer over, set het op een vochtige plaets om te doen rotten, en naer weynige dagen sult ghy daer kleyne diertjes in sien beweghen, die men met Osse-bloedt moet voeden tot datse soo groot zyn als een erwetjen, doetse dan in een eemer met rivier-water en Osse-bloedt, ende verandert het vvater en Osse-bloedt alle dry dagen, soo sullen sy groyen en groot worden tot datse de groote hebben van de vorige.

XXII. *Om een Hoen of ander gevogelt te dooden dat het lecker sal smaken.*

LAet het Hoen of gevogelt dat ghy dooden vvilt een lepel azyn door-svvelgen, houdt hem dan den beck vveynigh tydt toe, doodt hem dan soo sal hy seer lecker en delicaet smaken.

XXIII. *Om voor het hooft der Peerden een witte sterre te doen wassen.*

TEn staet niet onaerdigh dat tvvee of meer peerden voor een karos elck een vvitte Sterre voor haer hooft hebben. De vvetenschap is kleyn, want in die plaets daer men begeert dat een Sterre sal groeyen, behoeft men maer 't hair uyt te plucken soo sal naer dat dit dickwils gedaen is aldaer wit hair komen te groyen.

XXIV. *Om Vogels en Visschen met de handt te vanghen.*

NEmt Kraen-oogen stamptse grof en laetse onder broodt backen en vverptse de vogels voor, als sy dat dan sullen eten, vvorden sy soo tam datmense met de handt kan vangen. Als men nu dit mede in het water smyt, sullen alle de visschen boven komen dryven, die ghy met de handt daer uyt kont haelen en eten.

XXV. *Om Visschen te vangen.*

NEmt Coccules die men van Oosten brenght, Comyn, Kaes die oudt is. en Terwen-bloeme, maeckt hier van met vvyn een Massa en daer van kleyne pillekens als Ervveten, smyt die erghens in stil vvater daer Visschen zyn, en alle de Visschen die daer van sullen eten ofte proeven sullen stracks naer den kant van 't water komen of sy droncken waren, soo datmense met de handt sal konnen grypen, gelyckmen sulcks menighmaels beproeft heeft.

XXVI. *Om Vlieghen te vanghen.*

NEmt een flesken met een korte nauvve hals, doet daer wat honingh in met wat bier, en strycktdaer den randt mede soo sullen alle de vliegen daer in komen.

XXVII. *Om de Vliegen te dooden.*

NEmt svverte Nies-vvortel en Orpigment leght dat te vvycken in soete melck, besproeyt hier mede de plaetsen daer de Vliegen zyn, en sy sullen alle samen sterven: en indien ghy dit melck met Aluyn en met Origanum gestooten menght en daer mede smeert soo en sullen sy daer op niet sitten.

XXVIII. *Op dat de Vliegen de Beesten niet en quellen.*

SOo verre dat ghy de Peerden ofte Muylen besmeert met het sap van Kauvvoerden-bladers in 't midden van den somer soo en salder niet een vliegh op sitten konnen.

XXIX. *Om de verdroncke Vliegen of Byen wederom levendigh te worden.*

LEght de verdroncke vlieghen in lauvve assche, en de verdroncke Byen in sap van Nipto, sy sullen wederom levendigh vvorden.

XXX. *Om de Kalanders die het koren op de solders op-eten, te verdryven.*

NEmt Pekel en Loock elck soo veel genoegh is, ziedet te samen en besproeyt hier mede den solder en den muer.

XXXI. *Noch op een ander wyse.*

NEmt Sagapenum, Moer van olie, Bevergeyl, Savel-boom, Solfer, Herts-horen, vette Galbanum elck soo veel noodigh is en beroockt hier mede de solder.

XXXII. *Hoe dat men de Vogels kan leeren ſpreken.*

MEn moet de Vogels die men vvilt leeren ſpreken of ſingen voor eerſt in 't duyſter houden, dan ſal men een keerſſe ontrent haer huyſken houden, oock ſomtydts honger laten lyden. De jonge en die de breedtſte tongen hebben die zyn tot leeren alder-bequaemſt. Onder de Papegayen zyn de ghene de alder-bequaemſte die vyf vingers aen haer pooten hebben Dan door honger vvorden ſy alder-beſt gheleert, en door de duyſterheydt ſoo houden ſy beter in haer memorie het ghene dat haer voor vvordt geklapt, mits ſy alſdan nergens op anders en hebben te dencken. Een keerſſe of lanterne is goet in de ſelve kamer te hangen, vermidts datſe in al te groote duyſterheydt niet en doen als ſlapen, dan het magh maer eene kleyne keerſſe of lanternken vveſen.

XXXIII. *Een hulp-middel tegen de luyſen der Vogelen.*

HIer tegens ſult ghy anders niet gebruycken als olie van Lynzaedt, daer mede datmenſe vvel ter degen beſmeeren ſal.

XXXIV. *Om Hoenders vet te maken.*

ALs men de Hoenders vvilt vet maken ſoo ſalmenſe op-ſluyten in een gotjen, en men ſalſe alle uren eten geven, elcke reyſe een vveynigh, maer vveynigh te drincken, het beſte dat ſy eten moghen is ghevvyckte Tervve of Gerſt. Dan men maghſe over de dry vveken niet meſten, vvant ſy ſouden door groote vettigheyt vvel komen te ſterven.

XXXV. *En ander manier om Hoenders te meſten.*

ALs men de Hoenders vet maken vvilt ſoo ſalmenſe op een vvarme plaetſe in 't duyſter houden, men ſalſe de ſlagh-veiren uyt-trecken, en haer t'eten geven deegh van gerſten-meel of gemaelen Lynzaet onder mal-

kanderen

kanderen gemenght. Sommige mengen daer onder oock vvel Tervven-bloeme, jae oock vvel vvyn. Sommighe die gevense oock Tervven-broodt in bier gevvyckt.

XXXVI. *Om te verhoeden dat de Hinnen haer eyeren niet en eten.*

BLaest het vvit van een ey en den doyer daer uyt en gieter een vveynigh Gips op met vvater gemenght, op dat het soo hart vvordt als de schaele, vvant als sy die vvederom meynen t'eten, en anders niet daer in en vinden, soo sullen sy daer af vvennen en geen eyeren meer eten.

XXXVII. *Om Hinnen groote eyeren te doen leggen.*

NEmt rooden Bolus menght die onder haer eten en sy sullen groote eyeren leggen.

XXXVIII. *Om de Hoenders van vloyen te bevryden.*

ALs de Hoenders gekipt hebben soo salmen haer uyt den nest het oudt stroy benemen en ander versch stroy daer onder leggen op dat'er noch vloyen, noch eenigh ander ghevvormte in generere, die de Hinnen haer rust benemen mogen.

XXXIX. *Om de Hinnen van de Vossen te bevryden.*

NEmt eenen gesoden Vos kapt hem in kleyne stuckskens en geeft dat de Hinnen t'eten, sy sullen daer door tvvee maenden langh vry van den Vos vvesen. Het selve magh men oock doen in de Gansen en Enden gelyck dat menighmael is bevonden ghevveest.

XL. *Dat de Hinnen niet sieck en worden van de sprouw.*

MAeckt Origanum in vvater nat geeft haer daer van met Gersten-vvater te drincken, of vryft haer den beck met Loock, of geeft haer vvater te drincken daer in dat Loock gevvyckt heeft.

XLI. *Op dat de Hinnen geen wind-eyers en leggen.*

NEmt eyer-vvit hart gebraden, Rosynen oock een vveynigh gebraden en onder een gestooten, geeft haer daer van t'eten des morgens nuchteren.

XLII. *Een hulp-middel tegens de gebreken der oogen van de Hoenders.*

NEmt Vrouvven-melck of sap van Porceleyne en bestryckt haer daer mede de oogen. Of nemt Sal armoniac, Comyn, en Honingh elcks even veel te samen gestooten, bestryckt daer mede de ooghen en laetse uyt de sonne blyven.

XLIII. *Een hulp-middel tegens den buyck-loop der Hoenders.*

NEmt een handt vol Terwe-bloem, en ontrent soo veel Wasch, menght dit met wyn tot een masse en geeft haer daer van nuchteren t'eten. Of geeft haer te drincken het sop daer in dat Queen gesoden hebben, en oock de gebrade Queen.

XLIV. *Om Haenen ofte Capoenen van sprouw te bevryden.*

SNydt Loock seer kleyn doet het in ziedende olie en bestryckt haer daer mede inwendigh den beck als die kout geworden is, en soo verre dat gy haer oock Loock in-geeft soo sullen sy noch sekerder genesen. Item, soo is haer oock daer toe goedt het Lus-kruydt alsmen haer dat met Erweten t'eten geeft. Item, soo nemt een ghesuyverde Squille, laetse in water wycken en geeft haer daer van met Bloeme t'eten. Soo verre als den Sprou komt de overhandt te nemen soo steckt haer in de beenen onder de knien met de punt van een mes, en druckt haer rondom de oogen, en vryft haer de wondekens van 't steken met een weynigh zouts. Sommige beroocken haer

haer het hooft met Hysoppe, Organo, en Timo, en sy vryven haer den beck met Loock. Sommige die zieden Loock in menschen-pis, en hier mede vryven sy den beck wel hart sonder de oogen te geraken.

XLV. *Dat den Haen op de Hinne niet en springht.*

NEmt gemeyne Olie en vryft hier mede den Aers van den Haen soo en sal hy niet op de Hinne komen.

XLVI. *Om den Haen syn krayen te benemen.*

VRyft hem syn geheel hooft met Olie en hy en sal niet krayen.

XLVII. *Om eyers uyt te broeden sonder Hinnen.*

NEmt twee oir-kussens en vult die met Hoenders-dreck seer kleyn gestooten, naeyt daer op dicht by een Hoender-pluymen, nemt daer naer de eyeren en leghtse met het scherpste eynde op d'een kussen, daer naer soo leghter d'ander kussen boven op in een warme plaetse, en laetse alsoo twee dagen liggen sonder die aen te roeren, daer naer soo keertse en wendtse stadigh om twintigh dagen langh op datse van alle kanten evenwel mogen gebroedt werden, en als ghy de jonge kieckens ontrent den een-en-twintighsten dagh sult hooren piepen soo sult ghyse uyt de schillen helpen, het welcke soo groot wonder niet en is, want Aristoteles verhaelt datmen de Hoenders in Egypten wel onder de aerde kan uyt-broeden. Men heeft oock by onse tyden gevveten datmen de jonge Hoenders in peerde-mest sonder Hinnen heeft uyt-gebroedt.

Of nemt de eyers en leghtse in warme peerde-mest, en geeft haer alle thien dagen versche peerde-mest op datse niet en komen te verkouwen, maer altydt warm mogen gehouden worden, dan men sal de eyeren somtydts om-keeren tot dat'er de kieckens uyt komen.

XLVIII. *Hoe men sal weten uyt welcke eyers Haenkens of Hinnekens komen sullen.*

HIer van sult ghy weten dat uyt de ronde eyers altydt Haentjens gebroedt worden, en uyt de langhworpige Hinnekens.

XLIX. *Op dat de Duyven haer jongen niet en verlaten.*

BEstryckt de deuren, vensters, en alle de hoecken van de Duyf-huyskens met olie van Jesemyn en sy sullen blyven. Item, soo nemt Komyn en Linsen in Mede gewyckt, smyt haer die voor en sy en sullen niet wegh vlieghen. Item, soo geeft haer voor een dranck Honingh-water of Linsen in goede Mede gesoden.

L. *Om te beletten dat de Duyven niet wegh en vliegen.*

NEmt Gersten-meel, gedrooghde en gestampte Vygen, menght het wel al onder een met Honingh en smyt dit voor de Duyven. Sommige smytense oock wel Komyn voor. Item, soo nemt het hooft van een Vleer-muys steckt het boven op 't Duyf-huys. Item, nemt tacken met de bloemen van wilden Wyngaert en hanght dit rondom van binnen in 't Duyf-huys.

LI. *Om de Duyven te doen vermenighvuldigen.*

NEmt een beckeneel van een oudt man, hanght dat in 't Duyf-huys en sy sullen vermenighvuldigen en in rust leven. Dit doet oock het melck van een vrouw die een dochterken suyght, als men dat in een flesken in't Duyve-kot hanght.

LII. *Om de Duyvèn tot het Duyf-huys te trecken.*

NEmt Sorgum 40. pont, Komyn 6. pont, Honingh 10 pondt, Costum een pondt, siedet al-te-samen met water kort in, doet daer naer by goeden wyn soo veel

veel noodigh is, met 15 pondt oude Leem, en leght dit al t'saemen op een hoop in't midden van't duyf-huys, soo haest als sy den reuck gewaer worden, die u Duyven altydt by haer hebben sullense alsoo op den reuck volgen, en in uw Duyf-huys gekomen zynde, en sullen sy dat niet meer verlaeten door den goeden smaeck en reuck die sy aldaer vinden.

LIII. *Op dat de katten de Duyven niet en quellen.*

NEmt tacxkens van Ruyte hanght die over al in de gaeten en in-gangen van het duyf-huys, en de katten en sullen daer niet komen mits sy dit kruydt haten.

LIV. *Om witte Pauwen te genereren.*

MEn sal het Pauwen-kot over al sneeuw-wit maken en met witte kalck bestrycken of met wit lynwaet bekleeden, en daer in houden soo veel mogheIyck is, jae men sal oock de solderingh sneeuw-wit maken op datse anders niet en konnen sien dan wat sneeuw-wit is, als sy kakelen of op haer eyeren sitten te broeden sullen sy niet dan witte jonghen voort-brenghen, en van ghelycken salmen oock doen met alle andere gevogelte. Voorts soo en salmen de jonge gekipte Pauwkens in twee dagen geen eten gheven, dan den derden dagh salmen haer maken een deegh van Gersten-meel met goeden wyn en daer van laten eten.

LV. *Om de Fesanten vet te maken.*

MEn salse den eersten dagh eten voor-setten, en des anderen daeghs salmense Mede te drincken geven. Haer eten sal wesen Gersten-meel met water t'samen gekneedt, voorts salmense te eten geven goede Terwe, Lyn-zaet dat gesoden is, en Gersten-meel t'samen ghemenght: Men magh hier oock wel olie by doen, massen daer van maken en haer daer van laten eten soo veel als sy willen. Sommighe gevense oock t'eten Fenegrieck-zaet vyf dagen langh. Sy worden gemeenelyck in twee maenden

den vet. Als ſy eenigh ghebreck hebben ſoo worden ſy geneſen met de ſelve remedien daer de Hoenders mede geneſen worden.

LVI. *Om Patryſen te vangen.*

NEmt Terwe-bloeme maeckt daer van een deegh met goeden wyn gekneedt, en maeckt daer van pillekens als kleyne Erweten, en als ſy daer van eenighe in't lyf hebben worden ſy ſoo droncken datmen die met de handt kan vangen.

LVII. *Hoe dat men de Exters verdryven kan.*

NEmt een doode Exter en hanght die aen eenen tack of ſtaeck, en de andere die ſiende ſullen van daer vlieden, meynende dat'er eenige lagen op haer worden geleydt. Item, ſoo nemt ſwerte Nies-wortel met vvyn nat ghemaeckt, en ſmyt die voor de Exters met Gerſtenmeel ghemenght. Item, aleer men de Exters in eenigh veldt ſiet vallen, ſalmen aldaer geruchte van leelyck geſchry maken, en ſy ſullen daer door verſchrickt vveſende van daer blyven.

LVIII. *Hoe datmen de Ganſen ſal meſten.*

VOor eerſt ſoo ſet de Gans op een warme plaetſe, en nemt twee deel Terwe-bloeme, en vier deelen Semelen, menght het en kneedt dit onder een met warm water, ende laetſe daer van eten ſoo veel als ſy willen. Men ſalſe drymael daeghs t'eten geven en des nachts eens te drinken, ſoo ſalmen haer gedrooghde Vygen in kleyne ſtuckskens geſneden in haeren dranck leggen twintigh dagen langh, ſy ſullen een groote Lever krygen en wel vet worden. Sommighe die nemen Terwe die in goet bier gheweyckt is ofte Gerſte, laten haer daer van eten ſoo veel als ſy willen, en worden ſoo vet als men die ſoude begeeren, dan men geeftſe allenghskens meer en meer tot 30 dagen toe.

LIX. *Een manier om Ganſen te meſten.*

MEn magh oock de Ganſen kroppen twee-mael daeghs, dan men moetſe altydt te voren te drincken geven.

De Ganſen diemen meſten wil en dienen over de dry maenden niet oudt te vveſen; men ſalſe op-ſluyten en gevenſe t'eten deegh van Terwe-bloem, en men moetſe altydt even veel t'eten geven en te drincken ſoo veel als ſy begeeren, als-menſe alſoo tracteert twee maenden langh ſoo ſullen ſy vet genoegh worden, dan men moetſe wel ſuyver ſetten, want ſy zyn geerne op reyne plaetſen, al is't ſaken datſe een reyne plaetſe haeſt onreyn maken.

LX. *Van de Byen.*

DE plaetſe daermen Byen houden wil die moet altydt in het Zuyden ſtaen, op datſe des ſomers en oock des winters altydt de ſoete locht genieten moghen. Het beſte water dat de Byen genieten mogen is het gene dat over ſteenachtige gronden loopt en altydt klaer is, mits ſy daer door dies te beteren honingh genieten, dan men moet in't water ſteenen leggen of een hout dat buyten 'twater uyt-kyckt, op datſe des te gemackelycker daer by komen mogen: en ſoo verre als'er geen ſtroomende water ontrent en is, ſoo ſalmen dat uyt eenen klaren put putten, en door eenige goten laten loopen niet verre van haer woon-plaetſe, op dat ſy door het water dragen niet en komen ſieck te worden. Van den Thymus halen ſy haer beſte voedtſel, en daer van maken ſy oock den beſten Honingh, en krygen daer van de meeſte jonghskens: Savie-kruydt, Thymbra, en Cytilus zyn der Byen haer beſte voedtſel. De huyskens of korven der Byen, de beſte, die van Denen-hout, Abbeelen-hout, of ſtroo gemaeckt worden van eenen elleboogh breedt en twee ellebogen hoogh, die men van buyten met leem, kalck, of koe-ſtront beſtrycken ſal, midts ſy daer door min te verkorten komen. Dit dierken woont geerne in ſtilte, ende en bemint niet de converſatie van menſchen, daerom dat men

men rondom hare korven wel behoort een licht, en door-gate schutsel te maken, op datse daer door vliegende van de vogelen en van den douw mogen bevreydt wesen. Sy ghenieten geerne altydt eenderley aes, daerom soo verre alsmense met de korven vervoert op een ander plaetse, des te liever ende te eerder tot uyt-vliegen genegen zyn. Als sy van den Tirhimalu komen t'eten of daer van smaken soo sterven sy van buyck-loop, daerom datmen dat voorschreven kruydt daer ontrent vvassende t'eenemael over al sal uyt-roeyen, en soo verre sy daer van besmet zyn, soo salmen Granaet-schellen kleyn stooten en siften, en die met Honingh vermengen en haer voor-leggen. En soo verre ghy bevindt datse blindtachtigh geworden zyn salmense beroocken met Origano.

LXI. *Hoe dat men aen Byen geraken sal.*

ALs ghy merckt dat'er een Swerm wilt uyt-vlieghen, door 'tgeraes dat men van binnen hoort, en oock aen de ghene die vooren uyt-komen en voor den korf swermende blyven aldaer sy den grooten hoop verwachten, soo sal-men sandt onder de Byen smyten, en een groot geluydt met een becke maken, waer door sy verschrickt wesende, de selve sullen konnen geleydt worden daer mense hebben wilt, en als men siet dat sy erghens aen eenen boom klyven op eenen hoop, soo salmen een Byekorf gereet hebben die van binnen met honingh besmeert is, den selven dicht daer aen gehouden zynde salmen dese voorseyde Bye-swermen met eenen vleugel daer in strycken: en daer in zynde sullen sy seer geerne daer in blyven sonder in haren ouden korf te keeren, al set-men oock desen korf daer dicht by, want sy zyn seer geerne in een nieuwe wooninge.

LXII. *Hoe datmen de Byen vervoeren sal.*

ALs men de Byen vervoeren wilt soo salmen die des nachts stillekens met sacken toe-binden, men salse van daer nemen aleer dat het dagh is, want op dese manier sullen sy alder-minst verstoort en bedroeft worden.

LXIII.

LXIII. *Om te beletten dat de Byen niet wegh en vlieghen.*

OM dit te beletten, ſoo en is'er niet beter dan datmen rondom de gatjes van de Bye-korven ſmeert met dreck van een jongh geworpen kalf. Ofte als ghy ſiet dat den ganſchen ſwerm daer noch in is, ſoo tracht den Koningh ſoetjens by ſyn vleugeltjens te vanghen: en breckt hem de endekens van de ſelve af, ſoo en ſal hy niet verre vliegen, en daer hy blyft daer blyft voorts den ganſchen hoop. Of ſoo verre als ghy den korf van buyten des avondts met tamme en wilde Olyf-blaeders te ſamen geſtooten bewryft ofte den korf van buyten met Meede nat maeckt; ſoo en ſullen ſy niet wegh vliegen. De jonge Bykens ſal-men in een becke Meede voor-ſetten daer in dat Thymus met ſyne bloemekens geleydt is. Andere nemen Roſynen met Thymus t'ſamen geſtooten in een maſſa, die ſy haer voor-legghen, daer uyt datſe ſeer wel gevoedt worden, en dat beſonderlyck als ſy van wegen de koude, regen, of windt bedwongen zyn in den korf te blyven. En als nu de voor-ſomer thien dagen begonnen is, ſoo ſult ghy de korven met koe-dreck berooken waer door dat ſy alſdan ſullen bedwongen weſen uyt te vliegen, op welcken tydt ghy haere korven ſult moghen reynigen en ſchoon maken, want den ſtanck van den koe-dreck maecktſe traegh, en hy bederft en verhindert oock de ſpinne-koppen daer ontrent haere netten te ſpannen.

LXIV. *Op wat tydt datmen den Honingh vergaederen ſal.*

DEn rechten tydt om de korven van den honingh te berooven of dien te ſlaen is in de Mey, en in't beginſel van der Herft, want ſoo verre als men den honingh daer uyt nemt aleer de honingh-graten volkomen zyn, ſoo worden ſy ſeer verſtoort, en ſy moeten van dorſt op-houden, gelyck ſy oock ſullen doen ſoo verre als men de korven door gierigheydt al te ſeer van den honingh

berooft: want men moet haer het thiende deel laeten behouden, namentlyck in den voor-somer en in den somer; maer des winters haer twee deelen laeten, en nemen daer uyt een derde deel, dus doende en sullen sy daer over soo mismoedigh niet wesen, en sullen noch voedsel genoegh behouden. Voorts salmense uyt-dryven met den roock van koe-mest.

LXV. *Remedien om van de Byen niet gesteken te worden als men den Honingh daer uyt wilt nemen.*

NEmt Fenegrieck-meel nat in den oven gedrooght, giet daer by sap van wilde Malue en Olie, maket als een dunne pap, hier mede besmeert alle de naeckte plaetsen van't lichaem. Nemt oock daer van eenen mont vol en spuyt dat twee of drymael achter een door de gaetjes in den korf. Item, soo nemt droogen koe-dreck, steckt hem aen een potjen en set het dicht aen de gaetjes van den Bye-korf een half-ure langh, op dat den roock daer in magh trecken, daer naer soo nemt hem van daer, en laet hem daer ontrent voorts uyt-roocken, soo sult ghy met vrede den honingh mogen uyt-nemen.

HET THIENDE BOECK

Behelsende verscheyde Konsten aengaende de Gewassen.

I. *Om alderley Vruchten van wasch te maken.*

Emt u vrucht, by exempel een Abrikoos, snydtse midden door, leghtse met syn open gesneden plat op de grondt neer, en maeckt dan hier rondom een walletjen van pot-aerde, nemt dan fynen gewreven Gypsum, dat is pleyster, smenght die met water, giet dat boven op de Abrikoos, laet het droogen soo hebt ghy de vorm van de eene helft. Doet oock soo met de andere helft, dese vormen hebbende, giet die vol gesmolten wasch, en leght dan beyde stucken op malkanderen, op dat het als een Abrikoos magh gelycken, dat gedaen zynde, moet ghyse met verwe beschilderen gelyck de vruchten zyn.

II. *Om een roode Roos terstont wit te maken.*

WAnneer een roode purpere Roos versch is, en gy die begeert wit te maken, soo roockt een weynigh swavel, houdt dan u Roos daer over soo sal sy aenstondts wit worden.

III. *Om alderley Vruchten die in den Somer groyen des Winters te vertoonen.*

DIe alderley soorten van Vruchten willen goedt houden tot in de Winter toe, om dan syn gasten te tracteren moeten aleenigh maken datse de gestingh daer af komen weeren, 't welck gedaen zynde sullen de Vruchten langh konnen goedt blyven.

Om dit dan in't werck te stellen moetmen de Vruchten droogh in flessen doen, uyt welcke men de locht met een locht-pomp heeft uyt-getrocken. Dese flessen dan wel toe gestopt zynde kan men soo op een koele plaets setten, of in een regen-back hangen om op synen gelegen tydt te konnen uyt-haelen.

IV. *Om van sesthien mingelen edick al syn leven in syn huyshoudingh genoegh te hebben.*

NEmt een vaetjen van sesthien mingelen edick die heel sterck zuer is. Dese leghtmen op solder des Somers, en des Winters in den kelder, of op een ander plaets daer het warm is. Dan soo tapt men twee mingelen edick van het vat in een fles die men wegh set, en men vult het vat weder met twee mingelen heet water vol, soo sal die weder in bequaemen edick verandert worden tegen dat ghy de twee mingelen edick verbruyckt hebt, tapt dan weder u fles vol edick, en gieter weder heet water in, en continueert dit altydt soo hebt ghy tot hondert jaeren toe edick genoegh.

V. *Om een versch geplant kruydt altydt te bevochtigen sonder dat men daer by is.*

HEt gebeurt dickwils dat ick in mynen Thuyn iets pleegh te verplanten, als nu de sonne heet scheen, verdorde het verplante menighmael. My wirde te rade gegeven dat ick een potjen soude nemen met schoon water ghevult, hier in dede ick een wolle lapjen dat eerst met water nat gemaeckt was half uyt-hangen, namentlyck

lyck dat het een eynde in 't water was en het andaer buyten, die sette ick by het ghene ick verplant hadde, en wirde aldus geduerigh bevochtight, want naer verloop van eenige uren was het potjen geledight.

VI. *Om eenigh geboomte door het distilleren te vertoonen.*

WAnneer men hondert pont Herts-horen, Espen-been, gemeene beenen, of dierghelyck distilleert door een kolf soo sal den Recipient of ontfanger rondom met geboomte begroyen even als Wilghen die in den winter sonder bladeren zyn, soo aerdigh dat het geen Schilder kan naer doen. Ick heb het menighmael met verwonderingh gesien.

VII. *Eenighe Regelen die men in het planten en zayen ontrent de aerde moet waer-nemen.*

TEn eersten, alle aerde daer men iet in plant oft zaeyt moet niet te veel noch te weynigh vlugh zouts by sigh hebben. Want indien'er te weynigh is kan de geestachtighe stoffe der planten of zaeden niet genoeghsaem wercksaem worden, waer door de planten seer schrael en tenger voor den dagh komen; maer in dien'er veel zout is soo belet het eene 'twerck en de deeltjes 't ander, soo datse niet behoorlyck inde pypjes van de plant of zaet konnen ghestooten worden, waer door de selve mede magher en schrael blyven, 't welck men op de Heyden siet.

Ten 2. moet alle aerde los en luchtigh zyn, want anders gaen de planten en boomen uyt. De reden hier van is, dat als de planten van onder haer sap en voedsel krygende, en 't selve na boven toe loopende, moet de locht persen om het sap dat van onder uyt de aerde moet in de wortel loopen voor te perssen; soo nu de aerde luchtigh is gaet dit wel, maer indien die rondom de planten vast is, en de locht van de plant tot de wortel niet kan geperst worden, moet de plant nootsaeckelyck sterven of traegh voort-komen, waer uyt dan blyckt dat de planten

de

de locht soo wel van noode hebben als de Dieren.

Ten 3. alle Gewassen die in haer blaeden en vruchten weynigh sap hebben, moet men niet in een vochtighe plaetse planten, want de veelheydt van het water (welckers deeltjes meest te grof zyn) konnen door desselfs enge pypjes niet geperst worden, gelyck als Speceryen, Kaneel, Nagelen, Cypers, Myrthus, Olyf, Oranjen, Lauwrier, Rosmaryn, Thymus, en diergelycke meer.

Ten 4. moet men vochtige Gewassen in geen drooge aerde setten, als Aerd-besien, Suringe, Peetercelie, Salade, Komkommers, Pompoenen, en soo voorts, want dan is'er geen vocht genoegh om dese pypjes gedurigh te vullen.

Ten 5. planten die in 't water groeyen, kan men niet wel in een losse grondt planten, maer moeten in een kleynachtige en waterachtige aerde wesen: want indien sy in het watet een luchtige grondt hadden gelyck als Riet, sou het licht om verre vallen.

Ten 6. aen-merck ick dat alle aerde moet zyn bereydt na dat de pypjes of vesels der planten groot of kleyn zyn, want als sy groot en grof zyn kan daer veel water in, indien sy fyn zyn soo gaet'er weynigh water in.

Ten 7. alle planten die speceryachtigh zyn, zyn best geplant in een zandige wel-gemeste aerde, dat is, daer maghtigh vlugh zout in is, 't welck in het mest altydt gevonden wordt.

Ten 8. alle drooge planten die soo speceryachtigh niet en zyn hebben liever een droogh-zandige aerde daer verrot hout ofte een weynigh rund onder.

Ten 9. dat alle sappighe planten beter de schaduwe konnen verdragen als de drooge speceryachtige, om dat het voedsel dat in de grove pypen gaet, sulcken groote persingh noch bewegingh niet van doen heeft als wel de fyne pypen, in welcke kleynder deeltjes die vlugh zyn; door de subtiele materie en de locht moeten bewogen en in-gedrongen worden.

Ten 10. willen geen vochtige kruyden groote warmte hebben soo daer geen groote vochtigheydt by en komt, want men siet dat sulcke kruyden in de sonne staende dickwils haer bladers als verlept laeten hangen, en des avondts

avondts weder op-luycken. Wederom drooge en speceryachtige kruyden en konnen uyt de sonne niet groeyen.

Ten 11. alle vochtige en sappige kruyden verliesen des winters hare bladen, en sommige mede haer wortelen; maer die weynigh water en weynigh Olie hebben en vlugh zout, sietmen sommige des winters over blyven, als Lauwrier, Abrotonum, Ruta, Agrifolium, Buxus, en diergelycke.

Ten 12. alle speceryachtige gewassen verdraegen de koude niet wel, 't en zy de selve overvloedt van hars hebben.

VIII. *Om een gesonde blancke Toeback te maken.*

MEn moet voor al weten dat den Toeback die men dagelycks gebruyckt om te roocken, een seer gevaerelycke en schadelycke saeck is, en oorsaeck van verscheyde sieckten. Maer anders is den Toeback een sonderlingh goedt kruydt in sigh selven, zynde van de Oude een koninghlyck kruydt genoemt, volgens het gemeen gebruyck uyt een aerde pyp geroockt met den mondt den roock in-suygende, 't is segh ick, een schadelyck vergif, want een ieder kan licht af-meten dat de Balsem-olie die daer binnen is volkomelyck door het vuur van de pyp verdwynt, en dat het juyst de ondeugende vochten niet en treckt, en de sinnen met de naukeurige geesten ontroeren. Want die de selve gebruyckt, wordt dickwils als geck en ongevoeligh, voornamelyck die het niet gewoon zyn, gelyck d'ervaringh daer van getuygenisse geeft: ick achte dan voor seker, dat dese nieuwe uytvindingh niet alleen veel beter is als de gemeene wyse, maer oock seer gesondt te zyn. Siet dan hier toe hoe ick myn Witte Toeback toe-bereyde.

Nemt dan een aerde pot van soo een gedaente als het u belieft, laet hem binnen en buyten wel verglast zyn: de pot moet van binnen oock twee of dry gaten hebben, in welcke ghy kleyne pypjes sult steken de lenghte van een vierendeel els, giet dan daer ontrent een halve pont wyns in, en doet daer by

Rype en drooge Toeback-bladen een halve handt vol,

Beto-

Betonie,

Oogen-trooſt van elcks half ſoo veel,

Kaneel een half loot,

Men ſtoot de kruyden kleyn en daer naer de Kaneel, doet het alles in een pot, ſet het op een koffoor met vuer, alwaer ghy het toe-gedeckt ſult laten koken, ſoo komt'er een treffelycke en wel-rieckende damp door de pypjes in plaetſe van die gemeene ſtinckende en booſ-aerdige Toebacks-roock, die ſult ghy door den mondt in-haelen, welcke ghy in den mondt eenigen tydt ſult laeten, en dan weder uyt doen vliegen.

Dit ſuyvert en reynight de Herſſenen, het verdrooght de Sinckingen, 't verſterckt het Hooft, geneeſt de Tandt-pyn, en alle loopende oogen, oiren, en mondt, het heeft oock noch andere ontelbare krachten.

IX. *Om groote Aſpergies te doen waſſen.*

DE Aſpergies wil men gemeenlyck vry groot hebben, 't welck in de Thuynen niet wel gelucken wil, maer men moetſe aen de kanten van de ſloten en rivieren alwaer Riet waſcht zaeyen, aldaer ſullen ſy ſeer groot waſſen.

X. *Om een Damaſt Roos ſchoon roodt te maken.*

DEn geleerden Athanaſius Kircherus Jeſuit tot Roomen, ſchryft dat'er in China rooſen zyn, welcke haer koleur des daghs tweemaels veranderen. De reden geeft hy met een experiment daer by te doen: want nemt, ſeght hy, een damaſt roos, en beroockt die met Salarmoniac, ſult ghy met verwonderingh ſien dat de Roos ſchoon roodt ſal worden, en eyndelyck geel en wit.

XI. *Om gemeyn Vlas als zyde te maken.*

OM een gemeyn Vlas te maken als of het zyde was, ſoo nemt kalck en weed'-aſſche, maeckt daer een ſtercke loogh uyt, koockt daer u Vlas in, ſoo ſalſe worden als zyde heel blinckendt

XII. *De*

XII. *De wyse om Pluymen te bereyden omse te konnen spinnen.*

NEmt de bovengeschreve loogh van kalck en weed-asche, koockt daer het pluymachtige gedeelte der veeren in, soo salmen het als wolle konnen spinnen.

XIII. *Om de Vruchten 't geheel jaer door goet te houden.*

DOet de Vruchten in een vat van Tin, soldertse vast toe, op dat'er noch locht noch water door kan dringen, en laetse gedurigh in een regen-back hangen. Hier toe kan men best groote Thee-flessen gebruycken.

XIV. *Om de Roosen altydt groen te bewaeren.*

NEmt de Roosen als sy half open zyn, steecktse in een groen gekloven Riet, bind'et wederom soetjes toe, en sy sullen altydt daer in groen blyven. Of nemt een Eycken vatjen, doet dit vol van alsulcke bloemen als 't u believt, en bedecktse voorts met knoppen van Roosen die noch niet open en zyn, stopt dat vatjen wel dicht toe, bekleed'et met peck dat'er geen water in en magh, legg'et daer naer in de grondt van een Bornput of regen-back, op datse niet en komen te verrotten, en daer in sullen sy langh groen blyven om datse gestopt liggen. Merckt dit kan hier in ons Landt niet wel gheschieden, om dat wy sulck dick Riet niet en hebben, hierom is 't best een ander manier te gebruycken gelyck de volgende zyn.

XV. *Om Roosen een gansch jaer langh groen te houden.*

NEmt zout en wyn soo veel als 't noodigh is, doet dat al in een pot, en vult hem daer naer met Roosen die noch niet geheel open en zyn, stopt den pot dicht toe, en stelt hem ergens op een kamer. Als ghy nu eenige wilt uyt nemen, soo leghtse boven op een oven, soo sullen sy ontsluyten en soo groen en wel-riekende zyn of sy maer eerst geplukt waeren.

Dit noch op een lichter manier. Als de Roofen half open zyn, fnydt die 'savondts van den Roofen-boom met een mes, laet die dan een geheelen nacht in de locht liggen, 'smorgens doet die in een verlooden pot, ftopt die wel toe en overdeckt die met droogh zandt.

XVI. *Om alderley appelen te bewaeren.*

ALs ghy de Appelen langh bewaren wilt, foo kieft de ghene die wel hart en ryp zyn fonder eenighe blutfen, bewindtfe eerft met Hennip, en daer naer foo bekleedtfe met wafch, en leghtfe alfoo in den honingh datfe wel daer in liggen, foo fullen fy altydt groen en verfch blyven. Of de Appelen fullen langh duren als men die met de handt af pluckt en recht ryp zyn, bewintfe in water-mofch dat droogh is, leghtfe alfoo in eenen aerden pot dicht toe-geftopt op een koude drooge plaetfe. Sommige bekleeden de Appelen met pot-aerde, laeten die droogen en leggenfe aen d'een zyde. De Appelen konnen oock langh bewaert worden als men die leght op Note-bladers. Of nemt eenen onverloodenpot, die ondet voortgaet en verloyt is, leght daer in de Appelen die ghy met de handen hebt af-gepluckt, en ftopt den pot dicht boven toe en hanght defen pot alfoo den ganfchen winter aen eenen boom, en fy fullen daer in foo goet blyven gelyck fy daer in geleydt waeren. Of gelyck ick felf heb beproeft: bindt elcken Appel in een Vygen-bladt, daer na foo bekleedt hem met pot-aerde, en laetfe alfoo liggen droogen. De Appelen worden oock wel bewaert in Moer van wyn, jae oock wel in goeden wyn. De Appelen worden oock in alderley zaedt fekerlyck bewaert. Of nemt afgefnede Appelen die wel gaef zyn, leghtfe op eenen koelen folder, die de venfters in't Noorden ftaen, die men met fchoon weder fal open fetten. Sy worden oock wel bewaert op alle koude drooge plaetfen op kaf liggende.

HET

HET ELFDE BOECK

Behelsende verscheyde Konsten aengaende de Metaelen.

I. *Om Metael te vergulden.*

Emt Salarmoniac, en wit Calcantum van elck vier gelycke deelen, Salpeter en Spaens-groen van elcks dry deelen, stootse te samen in een poeder, nemt dan't ghene ghy vergulden wilt en bedeckt het met dit poeder in een smeltkroes, en houdt het een ure langh in gloyende vuur, smyt het daer naer t'samen in goede pis en wascht het wel af. Of nemt Vernis een pondt, Terpentyn, Lyn-olie van elcks een once menght het wel onder een bewaert het tot't gebruyck.

II. *Om het koper een goudt koleur te geven.*

NEmt roodt koper en Kalamyn-steen elck een half once, Turia twee dragmen, laet het koper gloyend worden, bluscht het tweemael achter malkanderen, en doet oock soo met de Kalamyn-steen en Turia, nemt van het gesmolten koper een half once, doet daer by een once Honingh, laet het t'saemen zieden tot dat den Honingh swert en droogh wordt, dat hy kan in stucken gestooten worden, laet het daer naer met den Honingh

Kalamyn-ſteen, en Turia, t'ſaemen geſtooten op-zieden tot dat het koper ſmelt.

III. *Om koper wit te maken.*

NEmt Salarmoniac en Sublimaet van elcks even veel laet het t'ſaemen in azyn zieden, bluſcht dan daer het gloeyende koper in.

IV. *Om het koper ſoo goet te maken als ſilver.*

NEmt gebrandt koper, ſmelt het in een ſmelt-kroes met Borax, bluſcht het daer naer in Lyn-olie en leght het op een Aenbeeldt, ſlaet het allenghskens plat, ſmelt het weder en bluſcht het in Lyn-olie, en doet alſoo vier of vyfmael achter een, ſoo ſal dit koper fyn zyn, en bequaem om by goudt en ſilver te voegen.

V. *Om yſer te vergulden.*

NEmt onderhalf pint water, Aluyn vier loot, Vitriool twee loot, Spaens groen een vierendeel loot, Sal Gemmæ ſes loot, Auripigment twee loot, menght het t'ſaemen onder een en laet het op-koken, als het begint op te koken ſoo doet'er wyn-ſteen van den Wynmoer by, gemeen zout een loot; naer dat het gekoockt heeft ſoo nemt het van 't vuur, beſtryckt hier mede het yſer, maeckt het daer naer heet en vryft het wel.

VI. *Om alle geſcheurde en gebroke vaten aen malkanderen te maken.*

NEmt Karremelck laet'er ſachtjes op het vuur ſtaen runnen, ſchept dat runſel af en doet het in een vyſel, roert daer by levende kalck ſoo langh dat het een dick papjen blyft, beſtryckt dan daer de geſcheurde vaten mede en drooghtſe tegen het vuur, ſoo mogen ſy weder ſonder ſchroomen gebruyckt worden.

VII. *Om*

VII. *Om het koper te doen schynen als goudt, waer van men alderlye vaten kan maken.*

NEmt Quick-silver twee oncen, Spaens groen dry oncen, Turia ende Curcuma elcks twee oncen, Borax een dragma, Wyn-azyn een mingele. De Quick-silver en Spaens groen wordt in een yfere pot of panne t'saemen geroert, en voort den Azyn daer by gedaen, om-roerende tot een massa, dan snydtmen het kleyn, daer naer menght daer by de Turia en Curcuma onder malkanderen in een smelt-kroes, te weten, dan een laege van de massa, en dan een laege van het ander; dicht toe gedaen zynde laet het dry uren langh in't vuur staen gloeyen; gevreven zynde met de handt wordt het als hagel, dan snydtmen daer de Borax by om te smelten, soo hebt ghy een metael als goudt, van welcke men alderley soorten van vaten kan laeten gieten die men begeert.

VIII. *Om yser heel weeck te maken.*

MAeckt een water van Bergh-aluyn, bluscht het gloeyende yser daer sevenmael in, soo wordt het soo weeck datmen het tot poeder kan brengen, of dempt het yser eenige reysen in het poeder van Euphorbium soo wordt het soo weeck als loot. Sy blussen het oock wel in Ossen-mest met Honingh gemenght.

Als men nu menschen-hair soo langh in water koockt tot het water roodt zy, soo wordt 't yser het koper gelyck.

Wanneer men het yser harden wilt, nemtmen Menschen-hair, Mostaert-zaet, en Aerd-wormen; dit laetmen in 't water koken, in welck 't yser seer hart wordt. Niet beter isser als het gloeyende yser in geraspte hoornen der Ossen te dempen.

IX. *Om te beletten dat het yser niet en roest.*

NEmt kleyn gevylt loot, giet daer soo veel Olie van Olyven op tot dat het te deghen bedeckt is, laet het soo negen of thien dagen staen. Maeckt

Maeckt dan uw yser schoon met schueren en vylen, en smeert dan met die Olie soo sal het niet roesten.

X. *Om yser tot koper te maken.*

NEmt Roomsche Vitriool, koocktse in schoon regen-water, laet een quartier uers daer een stuck yser in leggen, treckt het yser daer uyt soo sal daer gelyck als op het koper het Spaens-groen groeyen, welcke men met een mes afschrapt: doet het yser daer wederom in soo sal het wederom soo werden, soo dat het yser koper is het welck ghy soo langh in dit water kont steken als'er Vitriool in is: steckt nu uw ooren op die'er profeyt mede doen kan.

XI. *Poeder om te versilveren.*

SMelt een stuck silver of twee in sterck water ghesmolten zynde, doet daer poeder van zout en wynsteen by, tot het sterck water tot een poeder kan ghebracht worden: wryft dan met dit gedrooghde poeder yser, koper of eenigh ander metael, soo sal het versilvert worden.

XII. *Een manier om de Marmer-steenen te koleuren en te schilderen.*

DIt gheheym heeft P. Baldigiana aen den Heer Abt Nazari bekent gemaeckt, en is veel gemackelycker en lichter om te doen dan Pater Kircherus in syn Mundus Subterraneus gedaen heeft.

De koleuren die hy daer toe nemt zyn Gommen. 1. Tot roodt nemt hy Sanguis Draconis in Guttis. 2. Tot geel gebruyckt hy Gutta Gamba. 3. En om swert te maken dient hy sigh van de Gommeuse substantie, van welcke de Mumien vol zyn.

De maniere om de koleuren te bereyden is dese: hy maeckt van de Gommen een fyn poeder, dat weeckt hy op een marmer-steen met goede brandewyn, en als hy de koleuren daer op leydt, laet hy de Marmer dien hy beschilde-

schilderen wilt eerst warm worden, op dat de koleuren des te dieper moghten in-dringen.

Door dit middel kan men op Marmer schilderen het ghene men begeert, en de saken staen daer soo natuerlyck op als offe daer in gegroeyt waren.

P. seght sulcks beproeft te hebben met goedt succes, Kircherus op Marmer van Carara; maer hy durft niet versekeren of het oock op ander sou gaen dat harter is, want daer is tusschen de Marmer-steen groot onderscheyt.

XIII. *Een Poeder te maken dat alle metaelen oogenscheynlyck doet smelten.*

HEt volgende Poeder wordt naer den vinder Teophrastische Poeder genoemt, en is aldus bestaende: nemt Salpeter acht loot, Swavel vier loot, en Wynsteen een loot, alles onder malkanderen gestooten zynde sift het door een tems, leght u Metael dan in dit Poeder, en bedeckt het daer te degen mede, steckt het dan met de lonte aen soo versmelt het terstont.

XIV. *Om loot in koper te veranderen.*

NEmt dunne loode platen, gecalcineerden Vitriool of Crocus Martis, leght dit by lagen in uw kroes, laet dit te saemen smelten soo verandert het loot in koper, waer by men ryck kan worden.

XV. *De wyse om roodt koper te etsen.*

WAnneer men syn platen wel geslepen heeft soo bestrycktmen die met een menghsel als volght. Men nemt thien loodt Griecx Peck of Bourgoendies-peck, en soo veel Tyrische hars, anders gemeene hars, gesmolten zynde doet'er by acht loot Noot-olie, roert het op 't vuur een half ure langh om, koockt het tot de dickte van een syroop, en koel geworden zynde laet sigh spinnen met draeden, syght het dan door een doeck en bewaert het.

Nemt dan u wel-geslepen plaet, leght die op een kof-

foir

foir met vuur, warm zynde nemtſe af en beſtryckt het met u Vernis over al heel dun.

Dit gedaen zynde laet de plaet dan over een keerſſe of lamp over al ſwert worden.

Dan ſoo leght ghy u plaet op de twee brandt-yſers en ſteckt daer rondom vuur, ſoo ſal de plaet hart opdroogen.

Teeckent dan hier op 't zy met kryt of roode aerde het ghene ghy begeert te etſen, 't welck ghy dan met de naelden gelyck hier de Figuer volght moet uyt-ſteſteken. Welcke meeſt alle drykantigh zyn, d'een grof en d'ander fyn naer verſcheyde gebruycken: men doet het oock wel met gemeene naelden diemen daer toe ſlypt.

In de naer-volgende Figueren ſiet ghy de breede geſlepen ets-naelde, wiens ovael A B C D is als een ſnede der penne, en dat deel by C, het eynde waer mede men ſchryft. De manier om daer ſtrepen mede te maken is als EF vertoont, welcke al willens grooter af-gebeeldt zyn als ſy behooren.

Voor eerſt ſiet ghy dat A B C D een ovael vertoont ſoo wanneer gy nu met het eynde van u breede ets-naelde in het koper tot de letters B D het welck het breedtſte van de ovael is, in dringht, ſoo hebt ghy een ſtreep gemaeckt ſoo breedt als de linie B D van een is, en in het midden ſoo diep als A C langh is, en ſoo ghy u naelde ſoo diep niet en dryft, ſoo maeckt ghy een ſtreeck ſoo breedt en diep als de Figuer F aenwyſt, met de letters G H I.

Soo ghy u naelde niet diep en druckt, ſal u treck niet diep zyn, maer ſmalder, maer dieper in ſtekende, ſalſe dieper en breeder zyn, gelyck als K in het midden ghemaeckt

maeckt heeft, het welck af-gereeckent is met de letters LMN, alwaer ghy siet dat sachtjes begonnen zynde by L, en daer naer allenghskens dieper tot aen M, en van M de handt verlichtende tot aen N, soo sult ghy een treck maken als de streeck geteeckent LMN, en soo voorts.

U plaet nu wel uyt gegraveert giet men daer dan het sterck water over gemaeckt aldus:

Nemt een half pint stercke Wyn-azyn, twelf loot Sal Armoniac, twelf loot gemeen zout, en acht loot gesuyvert Spaens groen, alles wel gestooten zynde, doet het by malkanderen en gietse in een groote verglasde pot, toe-gedeckt zynde laetse eenige reysen op-koken, somtydts eens om-roerende: indien het te sterck is kont ghy het altydt met water temperen.

XV. *Hoe de Swaert-vegers of Spadeerders maken dat de degens haest uyt de scheede gaen.*

HEt gebeurt menighmael dat de degens in de scheede soo verroesten datmense daer niet uyt-trecken kan,

dit weten de Swaart-vegers met de punt alleen met wat Ongel te bestrycken, want men siet gemeenelyck dat de punt van een degen eerst sal roesten.

XVII. *Om valsche koralen te maken.*

NEmt Cinnaber of Vermilioen daer maeckt men een deegh van met wit van een ey, maeckt dan daer ronde pillekens van soo groot gelyck de koralen zyn, die men gemeenlyck om den hals draeght, en doorboortse met een verckens-borstel, of maeckt'er boomtjes van gelyck als de korael groeyt, als sy nu ter degen gedrooght zyn soo bestrycktse van buyten met wit van een ey en laetse droogen, soo hebt ghy een schoon roodt korael, welcke wel bereydt zynde de natuerelycke in schoonheydt niet en hoeft te wycken.

XVIII. *Om de sterckte des Magneets te wegen.*

NEmt een weegh-schael die even gelyck hanght, doet in d'eene schael den Magneet, en in d'ander schael soo veel gewichts als den Magneet weeght. Dit gedaen zynde soo houdt de schael daer het gewight in is over eenigh yser soo sal die schael neer-trecken. Doet dan in de ander schael die naer om hoogh gaet soo veel zant tot hy met de andere gelyck hanght. Dit gedaen zynde weeght het zant, soo sult ghy tot u voor-nemen konnen geraken.

XIX. *Te maken dat een kleyn Scheepjen op het water vaere daer men het gebiedt.*

NEmt een kleyn Scheepjen ontrent een halve voet langh, snydt daer toe een houte Mannetjen aen 't Roer, slaet dan aen het Roer verscheyde ysere spykeltjes die men juyst niet en hoeft te sien. Laet het Scheepjen varen en hebt dan een stock, welcke aen het eynde een stuck yser heeft, aen welcke de Magneet gestreken is. Gebiedt dan u Schipken te vaeren soo hier als daer naer toe, soo sult ghy met u stock daer ontrent ko-

mende het Roer doen bewegen, en het Mannetjen sal schynen dese bewegingë te maken, 't welck aerdigh om sien is.

XX. *Om eenige naelden in een glas te doen dansen en huppelen.*

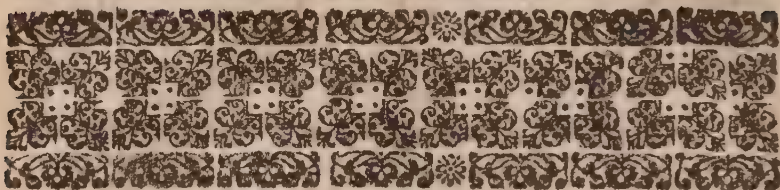
NEmt eenige naelden van stael doetse in een bier-glas, neemt dan een goede Magneet-steen en houdt die daer ontrent, soo sullen de naelden bewogen worden en op en neer huppelen.

Sulcks kan men oock op een tafel doen die dun is, houdende daer de Magneet-steen onder soo sullen sy om en wederom loopen.

XXI. *Om eenige naelden die boven op een tafel liggen te doen bewegen.*

LEght op een tafel die matigh dun is soo veel naelden als u belieft, houdt dan onder de tafel behendighlyck een goede Magneet of Zeyl-steen; als ghy die verwemelt soo sullen tot verwonderingh al de naelden sigh van d'eene plaets in d'ander bewegen en verplaetsen.

HET TWELFDE BOECK

Behelsende verscheyde Konsten, die door het Vuur en Hitte gedaen worden.

I. *Maniere hoe men het vuur kan handelen sonder sigh te branden.*

OM dit bedrogh van de Quack-salvers eens te ontdecken, en met eenen bekent te maken dat de Doctoren dat soo wel weten als sy. Soo is 't datse eerst haere handen smeeren of wasschen met eenighe dingen waer door het vuur of hitte geen schade aen haer kan doen. De middelen dan diese gebruycken zyn Visch-lym, Aluyn en Brandewyn, waer mede de handen gesmeert zynde niet branden sullen: of sy nemen wel wit van een ey met slym van Heemst-wortel en Vloeyen-zaet met Kalck en Radys-sap gemenght, hier mede strycken sy haer handen, ende sy en sullen niet branden.

II. *Om iemandt een Olie-koeck of een Broodt uyt de handt te blaesen.*

OM dan iemandt een olie-koeck uyt de handt te blasen, soo wed men eerst om een kan wyns of twee of om iet anders: dit gedaen zynde, soo laet de persoon daer ghy mede gewed hebt een warme olie-koeck tusschen syn handen nemen soo heet als hy verdragen kan,

laet hem die dan soo vast houden als hy wil, blaest dan op den olie-koeck soo sal die soo heet worden, dat hy die wel haest door de hitte sal laten vallen of u gewonnen geven.

Sulcks geschiedt oock met broodt als het noch warm is, en men dan het mes daer kruys-wys door-steckt, soo geeft iemandt het broodt te houden op die zyde daer 't mes heeft door gegaen, soo blaest dan van boven neder daer het mes is door gesteken, soo sal hy wel haest het broodt uyt syn handen laten vallen.

III. *Om roock, en vuur vlam uyt den mondt te blasen.*

NEmt geele Tondel of Swamp by de Drogisten genoemt, soo groot als een duyven-ey, laet die aen het vuur effen vonck vatten, leght het dan in een grauw papier, vouw'et toe en steckt het in de sack ontrent een half quartier-uurs eermen 't in 't werck stelt.

Als men dan dit vertoonen wil, soo staet men wat verre af van het volck, men laet een schotel met werck of vlas komen, steckt dan een handt vol wercks in u mondt, haelt dan de Tondel met u neusdoeck uyt u sack, en houdt u of ghy niesen wilde, terwyl ghy nu de neus snuyt soo steckt het papiertjen met de Tondel in u mondt, het welck ghy soo wat behendigh doen moet, of anders sou het licht bemerckt worden, doet dan wederom wat vlas in de mondt om het vuur aen te houden, als dit soo wat geduert heeft soo snuyt weder quansuys u neus, en spouwt dan heymelyck de brock in u neusdoeck, onderwylen moet ghy soo wat kortswilligheydt voor den dagh brengen om het de bekykers te aengenamer te maken.

IV. *Om vuur t'eten en brandend loot en olie over syn tongh te doen, en een gloeyend yser over syn tongh te strycken.*

HEt vuur eten is al een seer rare konst, en noch aen weynige bekent. Wanneer sy dese konst in 't werck stellen, nemen sy een stuck Arabische gom in de mondt,

met welcke ſy haer tongh en ganſche mondt geduerigh mede vet maken : als ſy dan vuur of iet diergelycks dat brandend is in haer mondt doen, ſoo is het ſelve gebluſcht eer het vleeſch geraeckt wort, konnende geen de minſte ſchade aenbrengen.

V. *Om iet in ſyn handt te doen branden ſonder beſeeren.*

OM een raer kuntjen, voornamelyck by den avondt te vertoonen, is't datmen voorloop van brandewyn nemt, en die in het hol van ſyn handt doet en de ſelve aen brandt ſteckt, ſoo ſal de ſelge branden ſonder dat u handt beſeert wordt.

VI. *Om den groyenden boom der Philoſophen te maken.*

NEmt twee oncen ſterck water, diſſolveert daer een half once fyn gekopeleert ſilver in: nemt dan noch een once ſterck water, doet daer in een half loot quick-ſilver, menght beyde de ſtoffen onder een, ſchudt het om in een glas daer een half pondt water in is en ſtopt het dicht toe, ſoo ſalmen daer den groeyenden boom der Philoſophen ſien waſſen.

Wanneer men ſilver in ſterck water geſmolten heeft, en men doet daer Salarmoniac by ſult gy het ſelfde vernemen.

VII. *Om donder-goudt te maken.*

NEmt Koninghs-water (dat is ſterck water met Salarmoniac geſmolten) ſoo veel het u belieft, laet hier eenige ſtucken goudts in ſmelten, geſmolten zynde laet het vocht door een klad-papier loopen, druypt'er dan eenige druppelen olie van Wynſteen-zout in, ſoo ſal het geſmolten goudt op de grondt ſincken, waſcht dan het neder-geſoncken goudt eenige reyſen af.

Dit Poeder gedrooght zynde in de ſon ſal altydt ſwaerder zyn als het goudt ſelver eer het geſmolten was.

Leght dan een duyt op een kooltjen vuurs met een greynt-

greyntjen van dit Poeder, soo sal het een slagh geven als een kanon-schoot.

Andere doen dit oock met ses oncen Wynsteen-zout, twee oncen Swavel, en een once Salpeter, alles tot een poeder onder malkander geroert.

VIII. *Hoe men op een doeck een kôol vuurs kan leggen sonder die te branden.*

NEmt een Tinne lepel, Tabacks-doos, of iet anders 't ghene rondachtigh is, spant hier over u neusdoeck heel sterck, leght daer vry een kooltjen vuur op en blaest het aen soo sal het niet branden.

Of nemt een tinne beker die vol water is, hier wordt een draedt om-gebonden die heel sterck moet wesen, als men de vlamme van een kaers daer aen houdt sal die niet branden.

Sulcks ghebeurt oock als men een bladt papier boven de vlam van een keers houdt, en daer louter op blaest, soo sal het papier niet in brandt geraken.

IX. *Om sonder weegh-tuygh te weten hoe veel roock van ieder verbrandt lichaem vervlogen is.*

WAnneer men wil weten hoe veel roock van eenigh vuur vervlogen is, behoeftmen die stoffe die verbrandt wert eerst te wegen, welcke dan verbrandt zynde weeghtmen de assche, en men treckt het af van het gewicht der verbrande stof.

By exempel, hebt hondert pondt houdt, die verbrandt zynde, soo weeght de overige assche, die thien pondt ontrent magh wegen, treckt die van hondert, soo is'er negentigh pondt roock geweest.

X. *Glasjes welcke in't vuur gesmeten zynde, een slagh geven als een musquet.*

OM dit te doen gaetmen by een Glaseblaser en men laet eenige glasjes maken soo groot als een grauw erwet, hier binnen wordt een weynigh brandewyn gedaen,

daen, en weder met een ſtuckje glas toe-gelymt. Deſe doet men in 't vier of in iet anders, als de brandewyn dan in damp komt te veranderen ſpringen de glasjes in ſtucken en geven een groote ſlagh.

XI. *Om een neus-doeck in brandt te ſteken ſonder die te verbranden.*

NEmt u neuſdoeck en ſteckt hem in goede brandewyn en ſteckt hem in de vlam, ſoo ſal hy echter langh branden, en de neuſdoeck ſal heel blyven.

XII. *Om een uyt-geblaſen kaers aen een beeldt t'onſteken.*

WAnneer ghy wedden wilt om een uytgeblaſe kaers aen eenigh beeldt t'ontſteken, ſoo moet ghy eerſt de mondt van het beeldt met Swavel beſtrycken dan kont ghy in den avondt-ſtondt wedden, als u weddingh gedaen is ſoo blaeſt de kaers uyt, en vonckende loopt na het beeldt, en ſteckt de vonck aen die plaets daer ghy de Swavel gheſtreken hebt, ſoo ſal hy datelyck in brandt vliegen.

XIII. *Om te maken dat een pot niet over-kockt.*

ALs men een pot 't zy vleeſch, vis, erweten, of iet anders over het vuur heeft, en men dickmaels eenigh huys-werck moet doen, of datmen uyt moet zyn, ſoo is het een lichte middel den pot te verſekeren van niet over te loopen: nemt maer eenige ſtuckjes groene kaes, ſmyt die in de pot, ſoo heeft hy geen noodt van over-koken.

XIV. *Om door een brandende Lont te weten wat ure het is.*

WAnneer een Soldaet op de ſchildwacht ſtaet, en geen uren kan hooren ſlaen, of geen horologie kan ſien, ſoo kan hy evenwel de ure door middel van een lonte komen te weten. Steckt dan u lonte aen op die

plaets daer ghy de ure kont weten, en merckt hoe verre dat u lont in een uur af-brandt. Dit wetende sult ghy haest gewaer konnen worden op't Sinternel-huysjen hoe veel uren ghy daer gestaen hebt, als ghy maer acht geeft hoe menighmael de lont sulcke stuckjes vermindert is, als u in een uur af-brande.

XV. *Een brandende kaers om-gekeert in syn handt te konnen houden sonder sigh te branden,*

NEmt een brandende kaers tusschen u vingers dight aen het lemmer, keert u handt met de kaers dan om, indien ghy nu de handt stil houdt sult ghy u verbranden; maer die gedurigh bewegen soo sult ghy daer geen noodt van hebben.

XVI. *Een maniere om Campher te maken bequaem om in Vuur-wercken te gebruycken.*

NEmt Jenever-gom, anders gom Sandrac, witte Vernis genoemt, stoot daer van een pondt, giet hier over soo veel gedistileerden edick, dat de gom in een glas ghedaen zynde wel bedoken zy, laet dit twintigh dagen in peerde-mest staen, giet het daer naer in een ander glas met een wyde hals over, set'et dan een maendt langh in de son om te door-koken, soo hebt ghy een Campher die de natuerlycke seer gelyck is.

XVII. *Een aerdige wecker om des nachts wacker te worden en een kaers aen te steken.*

WAnneer men op een reys of elders is alwaer men geen klocken hooren kan, en echter des nachts geerne sou gerust willen slapen, en des 'smorgens op syn tydt wacker zyn, en datelyck licht in syn kamer vinden.

Om dit te doen nemt een lont, en besiet hoe veel hy in een uur af-ghebrandt heeft, dit geteeckent hebbende kont ghy hem soo veel stucken als ghy des nachts uren wilt slapen af-meten. Slaet dan een spyker in de muer, hanght daer de lont aen op die plaets daer ghy hem af-

gemeten hebt, bindt hem daer aen met een swavelighe draet, soodaenigh dat een eynde aen een kaers of lamp gerake, als de lonte nu soo verre is af-gebrandt, soo sal de swavel-draet in brandt gaen en de lamp of kaers aensteken: soo ghy nu met een swavel-draet aen de lonte by de spyker een steen hanght, soodaenigh dat als de lont op syn tydt is af-gebrandt mede in brandt vlieght, en de steen sal neder-vallen; 't welck den slapenden sal wacker maken en doen op-staen.

XVIII. *Om een ey al blasende in syn handen gaer te maken.*

NEmt een rondt broodt dat eerst heet uyt den oven komt, 't welck men met een geswintheydt open snydt en een ey daer in steckt, en datelyck wederom toe leght, dan soo blaest men rondom het broodt in de handt hebbende, soo langh tot het kout geworden is, nemt dan het ey daer uyt en ghy sult bevinden dat het gaer sal zyn,

XIX. *Of dry schyven in een rye gestelt van een kanon-scheut gelyck konnen geraeckt worden.*

INdien daer dry schyven op een linie gestelt alle van eenderley groote, en de eerste door het Geschut getroffen wirt, sou hy niet door de voorste in de middelste en achterste gheschoten worden, maer door de voorste over de middelste en treften de achterste, want de kanon-schoot gaet boogh-gewys.

XX. *Om te maken een kaerse die niet uyt te blasen is.*

NEmt een pypje vult die met Solfer en gekapt lynwaet, en bekleedt die van onder tot boven met wasch, stecktse daer naer aen dese kaerse, en kan noch door grooten windt of sterck blasen uyt-gedaen worden.

Of nemt een pondt wasch, twee oncen Solfer, en twee oncen levende kalck, olie van Ocker-noten een once, maeckt hier van een kaerse met garen van katoen, smytse daer naer in't water en sy sal van selfs brandende worden.

XXI. *Een vuur dat met geen water te blusschen en is.*

NEmt Solfer, Peterolie, olie van Genever en Salpeter van elcks even veel, Peck, Ganse-smout en Enden-smout, Duyvendreck, en Vernis oock van elcks even veel, Aspalti de vyf deelen, menget te samen met brandewyn.

Of nemt Vernis, Solfer, Genever, olie van Lynzaet, Peterolie en Spiegel-harst van elcks even veel, brandewyn dry deelen en een half, Salpeter, droogh hout van Laurierboom gepoedert soo veel als noodigh is om hier van een deegh te maken, doet dit al t'saemen in een glas en begravet dry maenden langh in peerde-mest, daer naer soo formeert daer af vuur-ballen of kaersen, steecktse aen soo en sullen sy met geen water uyt-gebluscht worden.

XXII. *Fackelen die door den windt niet uyt-gewaeyt en worden.*

MEn sal de wiecken in Salpeter voor eerst zieden, daer naer droogen en voorts de fackelen met half wasch en half Solfer op-maken. Dese fackelen en worden door den windt hoe sterck hy zy niet uyt-gewaeyt.

XXIII. *Vuur uyt het water te doen branden.*

NEmt een geheele eyer-schale vult die met Solfer en levende kalck, stopt het gaetjen toe, smytse daer naer in't water en sy sal van selfs brandende worden.

XXIV. *Een kaerse die in't water brandt.*

NEmt Wasch, Solfer en Azyn, elcks een deel, laet het samen zieden tot dat den Azyn versoden is, maeckt dan hier van een kaerse.

XXV. *Een vuur dat onder het water brandt.*

NEmt onderhalf pondt Bus-poeder, een half pondt Colophonio, olie van Olyven ses oncen, Solfer

vier oncen, menget al wel onder een, en alst al wel onder den anderen gemenght en gedrooght is: nemt hier van een stuck, steket aen, en smytet in 't water, ofte maeckt hier van eenen bal, bekleedt hem met peck, bindt den selven over al rondom met bindt-gaeren, daer na soo bekleedt hem wederom met peck, daer na wederom met bindt-gaeren, en wederom met peck, als dit al t' samen alsoo wel droogh geworden is, soo maeckt een gaetjen daer in, steckter het vuur in, ende als't wel in brandt is soo smytet in't water.

XXVI. *Een vuur dat niet uyt-geblust kan worden.*

NEmt Vernis 10. pondt, Solfer 4. pondt, Olie van Terpentyn 2. pondt, Salpeter onder-half pondt, witte Wieroock 1. pondt; Camphora 6. oncen, goede Brandewyn 14. oncen: menghet al te saemen op heete kolen, hier in sult ghy werck steken, en kan niet uyt-geblust worden, waer men die heenen smeyt.

XXVII. *Om te maken een koperen Appel die windt van hem heeft.*

LAet maken een ronden koperen Appel, soo groot als een hooft, van binnen hol; maeckt daer een kleyn gaetjen in, vult hem met water, hout hem dicht aen 't vuur; soo sal daer uyt vlieghen eenen vochtighen windt.

XXVIII. *Om ys te doen branden.*

MAeckt een kaerse van solfer en van gestooten koolen, bekleedtse met papier en hanght se onder de druypen, als 't haert vrieft, soo sal sy t' eenemael met ys bewassen, ende steckt dese kaerse aen, en sy sal branden tot een verwonderinge van alle die 't sien.

HET

HET
DERTHIENDE BOECK

Behelſende verſcheyde aerdigheden die door middel van Spiegels, Glaeſen, Brillen, &c. uyt-gewerckt worden.

I. *Om iemandt ſyn aenſicht verkeert te doen ſien ſonder Spiegel.*

Et is aerdigh aen een tafel datmen iemant ſyn tronie verkeert doet ſien. Dit geſchiet wanneer daer ſchoon gheſchuerde ſilvere of tinne lepels op de tafel komen; ſiet dan in 't hol van de lepels ſoo ſult ghy bevinden dat u tronie verkeert is.

II. *Om dry of meer Maenen te vertoonen.*

ALs des avondts de Maen helder ſchynt ſoo nemt een klaere ſpiegel laet de Maen daer in ſchynen, ſoo ſult ghy verſcheyde Maenen ſien.

III. *Om de hooghte van een Thoren of iets anders door een ſpiegel te vinden.*

LEght u ſpiegel eenige voeten wydt van den thoren plat op d'aerde neer, en gaet ſoo verre af tot dat ghy in het ſelve ſult konnen ſien het bovenſte ſpits van den thoren, ſoo komt de ſpiegel in het midden tuſſchen u en den thoren, daer naer meer de wydte tuſſchen u

voeten

voeten en de ſpiegel, en ſulcke proportie als'er tuſſchen de hooghte van u lichaem, en tegens de wydte van u voeten tot de ſpiegel, ſulcke proportie is'er oock tuſſchen de wydte van de ſpiegel tot onder aen den thoren tegens de hooghte des ſelven.

By Exempel,

Laet u ſpiegel 240 voeten wydt van 't onderſte des thorens leggen, en om in het ſelfde te vernemen het bovenſte ſpitſe van den thoren, ſoo neem ick of ghy noch vyf dry vyfde voeten van de ſpieghel te rugge moeſt gaen aleer ghy ſulcks mooght doen, ick neem mede of de hooghde van u lichaem waer 7 voeten, met deſe dry getallen werckt dan gelyck volght.

grondt	hooghte	grondt
5 (28)	———	240 (4(60)
7) 28 / 4		4(60 / 5

komt 300 voeten voor de hooghte van den thoren, aldus doet met andere.

IV. *Om een glas in ſtucken te roepen.*

OM dit te doen ſoo heeftmen eenige pint-roomers, laet d'omſtaenders daer een naer haer welgevallen uyt-kieſen, op dat een ieder magh ſien dat het alles ſonder bedrogh of gauwigheydt toe-gaet: iemandt van de omſtaenders houde hem dan vaſt, het geluyt des roomers eerſt beproevende, dan ſoo voeght men de mondt ontrent het midden van het glas, geeft dan met u ſtem een geluyt die in een octaef of achtelingh hooger is als den roomer, dan ſal het glas mede klincken bykans tot kryſelens toe, ſoo dat den vaſt-houder des roomers een lillinge en bevinge in ſyn handt gevoelt; welcke ſtem met een langen adem ſonder op-houden aenhoudt, breckt het glas in ſtucken, ſoodaenigh dat de breuck rondt en dweers

dweers door de buyck van de roomer, en selfs door de knoopen van de voet henen gaet van dat deel af dat tegens de mondt is.

Iemandt die sulcks begeert in 't werck te stellen, die moet een heldere en door-dringhende stemme hebben, want de doffe en heese stemmen deugen daer niet toe.

V. *Een manier om Vergroot-glasen te maken.*

HIer toe zyn verscheyde manieren van slypen, maer die alle konnen niet volkomelyck rondt zyn noch kleyn genoegh.

Nemt klaer doorschynend spiegel-glas, 't welck light smelt. Breckt hier van kleyne stuckjes en maeckt die met wat speecksel aen een naelde of priempjen vast klevende, houdt dat dan in een lamp of kaers soo wordt daer een rondt glasen koegeltjen uyt. Dese kunt gy maken van verscheyde groote. Hoe kleynder hoe meer sy vergrooten, de kleynste zyn als een Mostaert-zaedt, welcke dan in ronde kasjes geset worden, en konnen een saeck meer als duysent-mael groot'er vertoonen.

VI. *Een spieghel welcke men syn aensicht soo groot als een Reusen aensicht siet.*

MEn maeckt dan een ronde spiegel van dick glas, dit laet men hol uyt-slypen en van achteren met foelje gelyck andere spiegels beleggen, soo sult gy in de spiegel siende een aensicht hebben als een Reus, vervaerlyck om aen te sien.

VII. *Een Cylinder-spiegel te maken om verscheyde dingen mismaeckt te sien.*

NEmt een langh Cylinder bier-glas dat schoon en helder is, laet dat een weynigh minder dan de helft van onder tot boven toe met folie beleggen. Dit behoorlyck gedaen zynde leght men daer eenige geschilderde figueren voor, welcke in dese Cylinder-spiegel van een vremde gedaente sullen verscheynen. Dese mis-

maeckte

maeckte gedaenten kan men af-schetsen met haer koleüren, op welcke af-schetsingen de spiegel geset zynde alles weder behoorlyck in de spieghel sal vertoont worden.

VIII. *Om een schrift te maken datmen door middel van een Spiegel aen de wandt kan lesen.*

MEn maeckt eenige Romynsche letteren die men in het berdt-papier uyt-snydt, niet ghelyck men die gemeenelyck schrytt, maer verkeert en averechts om, hier door laet men het sonne-licht in een spiegel schynen, 'twelck ghy wederom teghens een wandt die beschaduet is kont reflecteren. Dese konst en is van geen groot belangh, ten zy ghy het licht heymelyck in een kamer kont doen komen, daer eenige lieden vergadert zyn, waer van verscheydene sullen schricken als sy dat sien, niet wetende van waer dat het komt. Men kan 't oock by avondt genoeghsaem doen door middel van een kaers.

IX. *Om door een vlacke Spiegel bus-kruydt in brandt te steken.*

OM dit in't werck te stellen soo leght men op sekere plaets het bus-kruydt, nemt dan vyf of ses vlacke Spiegels (na dat de Son swack of sterck schynt) stelt dan die soodanigh dat de Son uyt ieder Spiegel als in een punt van het kruyt komt vallen, soo sal al het bus-poeder in brandt vliegen.

X. *Om den vyandt te bespieden door middel van een Spiegel als hy een half of heel ure van u is.*

NEmt maer een goede vlacke Spiegel hoe grooter dat hy is, hoe beter, laet dan boven, onder, en aen de rechte zyde een lyst maecken onder half duym hoogh, maer niet aen de lincker zyde welck open moet blyven, houdt dan den Spiegel tegen die streeck daer den Vyandt leydt, soo kont ghy hem mackelyck sien marceren, schantsen, &c.

XI. Een

XI. *Een glas, door welcke een Soldaet gesien zynde, een gansche compagnie schynt uyt te maken.*

MEn maeckt glasjes van ontrent een ducaton groot of weynigh grooter, dese worden met verscheyde vlackten geslepen die rondt of kantigh zyn, als men hier door een man siet, sult ghy daer door soo veel mannen schynen te sien als'er vlackten zyn, soo dat indien'er veel vlackten zyn oock veel persoonen gesien worden.

Indien men oock een spiegel maeckt van festhien of meer vierkant, of ronde stucken aen een gemaeckt, sult ghy daer in siende u selven soo dickwils sien als'er stucken zyn.

XII. *Om een vierkant kasjen te maken van spiegels, dat soo grooten glans van sigh geeft, dat een Arent daer niet op sal konnen sien.*

LAet een vierkant kasjen maken ontrent twee spannen langh en een breedt min of meer, laet het inwendigh soo onder als boven met vlacke Veneetse spiegels bekleeden. Dit kasjen kan men nu voorts op-proncken met beelden, gesteenten, gout en silver. Set dit kasjen dan in een kamer rondom met Tapyten behangen, op datmen maer een vierkant gat sien, set dan in het kasjen een waschlichtjen te branden, soo sal het den onkondigen een groot wonder schynen om de menighvuldige reflexien, daer een Arent niet op sal konnen ster-oogen.

XIII. *Door een glas met water en licht in een geschrift van verre te lesen.*

NEmt een klaer Cristalen-glas in forme van een bal, vult dat met suyver klaer water, en hanght het voor een brandende licht, soo wordt niet alleen de kamer daer door verlicht, maer het licht schynt oock seer sterck aen de wandt die daer tegen over is, soodanigh datmen daer seer kleyn geschrift by kan sien te lesen. Dit groot licht weten de Graveerders, Goudt en Silversmeden oock wel te maken.

XIV. *De eygenschap van een goede spiegel.*

DAer zyn al verscheyden bequaemheden noodigh om een goede spiegel te hebben, voor eerst moet het glas dick zyn, helder en reyn, niet sandigh of vol blaesjes. Ten tweeden moet het glas gelyck, glad, en effen wesen. Ten derden, dient het doorluchtigh te wesen. Ten vierden, dat de straelen daer recht op vallen. Ten vyfden, dat het sonder eenige verwe zy, anders soude u aengesicht d'eygenste verwe schynen te hebben. Ten sesden, daer mogen in de spiegel geen vlecken zyn, want als iemandt alsoo in de spiegel schynt even als hy selver is sal de spiegel van goede deughden zyn. Ten sevensten, soo steckt een spelle of naelde door u hoedt voor over de neus, en siet of hy in de spiegel dubbelt gesien wordt, is't dat hy niet dubbelt gesien wordt soo is hy goedt.

XV. *Om een glas aerdigh van een te scheyden.*

DIt kan men doen met een draedt die nat gemaeckt is met Termentyn-olie, welcke om het glas gewonden zynde en ontsteken, en naer het branden met eenige druppelen kout water daer op gesprenght, sal terstont van een scheyden, 't welck de Chimisten wel weten om haer glasen te scheyden. Maer ick heb noch een ander manier uyt-gevonden, namentlyck als ick een glas met brandewyn heb, ontsteke ick dat, en de vlam uyt-gegaen zynde sal het glas rondom af-scheuren, 't welck men moet doen aen sulcke glasen welcke boven een stuckjen uyt hebben, soo worden sy wederom bequaem om te gebruycken.

XVI. *Om eenige belden scheelyck te vertoonen en scheelyck te doen verdwynen.*

NEmt een middelmatige pot hebbende een glase bodem die daer met kalck of harst aen vast gemaeckt is, vult die met water en laet dan een houte rat maken

die

die in syn omgangh verscheyde figuren heeft, dit radt om-gedraeyt zynde sal eenige figuren doen schuyven en andere doen blycken, voornamelyck soo in het decksel van de pot een gat is dat soo groot is om bequamelyck de figuren daer door te sien. Het beeldt nu dat onder bodem is dat op de openinghe past, sal soo verhooght worden datmen het boven op het opper-vlack van het water sal sien, 'twelck voor de sienders wonderlyck is, wylse niet konnen bevatten hoe de beelden boven op het water komen, die noch in noch onder het water zyn. Dit experiment is licht om te doen als men maer de glase bodem wel kan maken.

XVII. *Kraeck-glasje waer op men slaen kan sonder te breken.*

DAer zyn eenige glasjes langhwerpigh en peirelwys om-gebogen, loopende heel dun aen het eynde, als men op het dickste van dit glas slaet met eenigh hout soo sullen sy niet breken, maer niet alleen op desselfs buyck geslagen worden, is nu dat het dunste eynd daer van gebroken is, sullen sy dadelyck in hondert duysent stucken springen, niet wetende waer de stucken ge-bleven zyn.

Wanneer men dese glasjes in het Instrument van den Heer Robbert Boyle doet, en de lucht uyt-haelt, sprin-gen sy mede in stucken.

Sommige springen in stucken soo mense maer een wey-nigh vryft.

XVIII. *Om Pluymen van glas te maken.*

PLuymen van glas te maken is een aerdige konſt bequaem om ſigh in de ſomer mede te waeyen, en de heete ſonne van het aengeſicht af te weiren. Zyn oock ſeer fray om boven op de pilaeren van de ledekanten te ſtellen. De wyſe van maken is aldus: men nemt een wiel of radt daer men wolle of iets diergelycks op ſpint het welck men by de handt ſet. Dan nemt men glaſe pypen van wat koleur als ghy begeert, welcke aen de lamp konnen ſmelten, hier van maken ſy aen de vlam van de lamp eerſt een fyne draedt, dieſe aen het radt of wiel vaſt hechten, het wiel dan omdraeyende ſult ghy een lange dunne draedt krygen, die ghy ſoo langh kont maken als ghy begeert.

Als ghy nu draeden genoegh hebt ſoo breckt die in ſoo lange ſtuckjes als ghy begeert tot dat ghy een handt vol hebt, laetſe van onder alle in een ſmelten of maeck-t'er een handt-vat aen van glas, ſoo ſult ghy een pluym hebben ſeer ſchoon om te ſien, voornamelyck wanneerſe

van

van alderley koleur gemaeckt is. Soo men deſe glaſe draetjes in een ſchaft van een pen weet vaſt te maken ſal de ſelve van ſommige die het kunsjen niet en weten, voor ick weet niet wat voor een vremde vogelveir aengeſien worden.

XIX. *Om door een Cylinder-ſpiegel eenige gedaente ſeer monſtreus te vertoonen.*

MAeckt een verbeeldingh van een hooft of iet diergelycks dat in een vierkant kan ſtaen als ABCD, deylt dat met dwerſe en perpendiculaire linien, ſoodanigh dat alle vierkanten even een zyn. Maeckt dan een cirkel uyt het middel-punt S, zynde MON, welckers middellyn ſoo groot is als de middellyn van de voet des Cylinder-ſpiegels. Deelt dan den halven Diameter SO

in vier gelycke deelen. Set dan de voet van ū Passer in de punt P, en maeckt soo veel cirkels als het vierkant ABCD dwerse linien heeft, namentlyck vyf. d'Eerste cirkel FGH, laet dit soo verre van het centrum zyn als een genoeghsame reflexie in de spiegel vereyscht, welcke na de voet des spiegels verscheyden is, laten na d'andere cirkels soo groeyen als de proportie is tusschen 22 21, evenwel kan men de cirkels maken datse even wyt van malkanderen staen. Laet dan de eerste omtreck FGA in soo veel deelen gedeelt worden als de Basis of voet CD van vierkant ABCD, te weten in vier deelen, laet evenwel een hoogh van F door ME in H, ghelyck als overvloedigh zynde, wiens groote het gebruyck en d'ervaringh sal bepalen. Soo men dan uyt het punt S door de punten der verdeelinge rechte linien tot d'uyterste omtreck IKL haelt, soo hebt ghy een Figuer die geproportioneert is met de Figuer ABCD, naer de Gesicht-kunde, en hebbende soo veel vierkante ruymten als ABCD, dit gedaen zynde kan men naer proportie de Figuer in ABCD daer in verbeelden, soo hebt ghy een wanschapen Figuer. Maer soo ghy u Cylinder-spiegel op cirkel MON set, soo sal sigh alles in de spieghel vertoonen als de Figuer ABCD aenwyst. Maer is 't dat ghy de Cylinder set voor de Figuer ABCD, sal sigh alles verspreydt vertoonen als geseght is.

XX. *Om een roomer soodanigh te snyden dat hy uyt malkander hanght, en echter om uyt te drincken bequaem is.*

DEse roomers siet men dickwils tot Amsterdam te koop, en schynt iets raers te willen zyn. Het zyn Veneetse kristalyne glasen met hooghe voeten. Maeckt eerst dat'er boven aen een kleyn scheurtjen is, dan kan men van dat scheurtjen af eenige kringen maken, die slangh-wys rondom de roomer van boven tot beneden loopen, 't welck gevoegelyckst door een diamant ghescheidt. Dan soo nemt men een lont, die blaest men boven aen het scheurtjen, soo sal het scheuren in die gemaeckte kringen, als men dan al verder en verder de

sonte breught sal het tot onder toe scheuren. Dan soo kan men de roomer als een Limoen-schel uyt malkander doen hangen, en weder in malkander setten, dat met een behendige beweginge geschiedt.

Als men nu hier wyn in giet, sal den drincker sigh bestorten, alhoewel het glas recht gehouden wordende de wyn daer in blyft. Dit komt hier van daen, dat als het glas recht gehouden wordt, de ribbetjes of splytingen des glas op elckander dicht sluyten; maer als men die aen de mondt set buyght het glas, en de wyn stort daer uyt, daerom moet den drincker weten dat hy de roomer met syn neus en lippen moet aen-raken, indien hy sonder storten begeert te drincken, op dat het glas niet van elckander wycke.

Den Herbergier in den Helm tot Emden wist met sulcke roomers synen wyn te consumeren, want de vremdelingen waren nieusgierigh om uyt dese roomers te drincken, ondertusschen als'er een brack, moest den breker daer eenen ducaton voor betaelen.

XXI. *Om glas te maken.*

NEmt een heldere key uyt de straet, kalcineert die blust hem uyt, doet dit verscheyde reysen tot hy tusschen de vingers friabel is, stampt hem dan heel fyn, en doet'er by een once een draghme Sal Tartari, dit gedaen zynde set het een uur of twee in 't vuur soo sult ghy Cristal hebben, wilt ghy nu een Robyne koleur hebben soo nemt een aesjen gout, leght dat in Koninghs water soo sal het smelten en doorbyten. Doet dan dit aesjen by u Sal Tartari, en set het gelyck op het vuur. Alsoo wordt uyt silver blauw, uyt koper groen, &c. Alsoo geeft elck metael een besonder koleur.

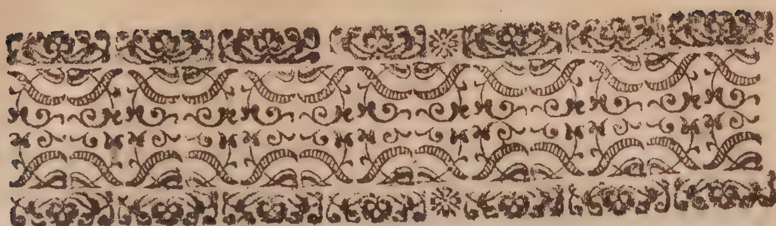
XXII. *Om witte Barn-steen te maken schoonder als oprechte.*

NEmt wel gesuyvert wit van een ey een goede quantiteyt, laet die in de sonne tot een Massa verstyven als

als de ſelve nu hart genoegh is kondt ghy daer uyt laeten maken wat ghy begeert, en ſal de oprechte in klaerigheydt overtreffen: hier by doen ſommighe een weynigh van de ſuyverſte Tragekant.

Andere nemen poeder van kriſtael fyn gewreven met wit van een ey met wat water ſaffraen, het welck ſy in een glas doen, en in het heete waeter ſetten tot het hart geworden is.

HET VIERTHIENDE BOECK

Behelſende verſcheyde aerdigheden, die de Klancken en het Geluydt betreffen.

I. *Om een Spreeck-trompet te maken.*

E Spreeck-trompetten zyn op de ſchepen anders als om van verre tot malkanderen te ſpreken, men kanſe maken van blick of koper. Sy hebben een figuer als een gemeen trompet, dat is van een enge pyp ſigh allenghskens verwyderende tot de wydde van meer dan een half elle ruym diameters, maer de enge pyp moet ſoo nauw zyn dat'er de mondt effen op ſluyte: deſſelfs langhte is ontrent twee ellen, hier mede kan men een half uur verre roepen.

II. *Om te doen ſchynen dat een geſchilderde kickvorſch aen't quaken raeckt.*

MAeckt een gat in een muer ſet daer een levende kickvorſch in, maeckt dat behendigh toe met een ſchilderytje daer een bickvorſch in geſchildert is, echter ſoodanigh dat een weynigh van het gat daer de kickvorſch in is open blyve, als men dan met een kaers daer by komt ſal de kickvorſch beginnen te quaken, die nu ſulcks niet en weet ſal meynen dat het de gheſchilderde kickvorſch doet.

III. Om

III. *Om een snaer op een Viool sonder aenroeren te bewegen.*

NEmt twee Violen, ſtelt de ſnaren beyde op een toon, leghtſe beyde op een tafel die uyt eene planck gemaeckt is, en ſtryckt wat hart over de eene: ſoo ſal de ſnaer van die ſtille leght ſigh bewegen, het welck men noch beter kan ſien, wanneer men daer een ſtrootjen op leght, ſoo ſal dat door de ſnaer bewogen worden, merckt datſe op een planck beyde moeten liggen of het ſal niet klincken.

IV. *Hoe men met een ſtemme of Muſicael inſtrument twee of dry ſtemmen met een Muſicael accoort kan maken.*

DE Muſicant moet ſigh dan op een plaets begeven daer een Echo of meer ſtemmen zyn. Indien hy een Echo treft die alleen eenmael antwoordt, ſoo kan hy een ſtuck met twee ſtemmen ſingen. Maer by aldien de Echo tweemael antwoordt, kan hy een *trium*, viermael een *quator*, &c. doch dit ſtuck moet ſonderlingh van een Muſicant daer toe gemaeckt zyn.

By exempel, als iemandt ſinght *ut*, ſoo antwoordt de Echo *ut*, ondertuſſchen ſinght hy *ſol*, ſoo datmen op een tydt twee onderſcheydelycke ſtemmen kan hooren als *ut ſol*, zynde een lieffelycke conſonantie. Als dan de Echo voort vaert de *ſol* te ſinghen, ſoo ſout hy een ander *ſol* hoogh of leegh konnen intonneren, en een *octaef* maken die ſoo volkomen is als eenige conſonantie in de Muſieck.

V. *Om iemant door de klanck van roomers, klocken, ſchellen, of andere Inſtrumenten ſyn meyningh te doen verſtaen.*

OM dit in 't werck te ſtellen moet men voor ieder letter ſoo veel ſlagen op de roomer, klock, ſchel &c. geven als hier onder Cyfer-letters ſtaen,

1234

1	2	3	4	5	6	7	8
a	e	i	o	u	b	c	d
9	10	11	12	13	14	15	16
g	h	k	l	m	n	r	s

Voor elcke letter dan ſegh ick , doet men ſoo veel ſlagen als'er cyfers boven op ſtaen, als men dan een letter heeft uyt-geſlagen, houdt men een weynigh ſtil, op dat de andere die hier naer luyſteren weten dat de letter uyt is. Maer dewyl het ſeer verdrietelyck ſoude zyn voor een letter 13 14 15 of 16 reyſen te ſlaen , kan men kortsheydt halven de volgende tafel gebruycken.

	1	2	3	4	
I	a	b	c	d	Swelgen.
II	e	n	g	h	Hoeſten.
III	i	k	l	m	Slaen.
IV	o	u	r	s	Snacken.

Wanneer hy dan om kortheydts halven een letter wilt te kennen geven, by exempel, C moet hy drymael ſlaen en eens ſwelgen. Soo hy K wil ſeggen ſlaet hy tweemael , en eens met de handt , die daer dan by ſtaet en onwetende van is, meent dat het quinck-ſlagen zyn.

Indien men nu begeert dat het noch raſſer voort gaet , gebruyckt men de volgende wyſe, maer daer dient veel attentie toe.

	1	2	
I	a	b	Swelgen.
II	c	d	Hoeſten.
III	e	f	Slaen.
IV	g	h	Kloppen op den duym.

V	i [1]	k [2]	In de handt slaen.
VI	l [1]	m [2]	Fluyten.
VII	o [1]	p [2]	Smeecken.
VIII	q [1]	r [2]	Snuyven.
IX.	s [1]	t [2]	Roepen.
X.	v [1]	w [2]	Bremmen.
XI.	x [1]	y [2]	Steenen.
XII.		z [1]	Siegen.

VI. *Om van verre iemandt te hooren spreken die men van na by niet kan hooren.*

DE kinderen die weten als'er elders een balck is, aen het eene eyndt van de balck te spreken, latende een aen het andere eyndt luysteren, soo sal het die daer na luystert het klaerder hooren als die na by is, Alsoo plegen wy mede aen de bruggen te doen met houte leuninghen, wanneer men aen het een eyndt van de leulingh saghjes sprack, kan men sulcks aen het ander eyndt genoeghsaem hooren, als men syn oor aen de selve leuningh hieldt. Dit kan oock ontrent mueren geschieden, wanneer daer soo een lange balck is in-gemetst, dat just van het gemeene volck niet ghesien en wordt, dan soo gelyckt het wel een mirakel gelyck elders in Engelandt aen een Kerck is gemaeckt.

VII. *Om iemandt het geluydt van een Klock te doen hooren door middel van een schaer.*

NEmt een draedt vier of vyf ellen langh, bindt in't midden van dese draedt een beugel-schaer, windt dan

dan beyde eynden van dese draedt om beyde middelste vingers van u handt, dat is om elcke vinger een eyndt, gaet dan op een hooge banck en steckt de middelste vingers in beyde ooren, laet dan de schaer op de steene vloer hangen, en slingert hem heen en weder, soo sult ghy een geluydt hooren als van een klock. Sulcks kan m.n oock doen met de tangh.

VIII. *Om een geluydt te doen hooren door middel van Roomers even of de Klocken speelden.*

NEmt eenige Roomers in ordre alle van verscheyde klanck, als

A B C D E F

Laet A een hooger toon hebben als B, en B hooger als C, en C hooger als D, &c. Slaet dan van A tot E, en wederom van F tot C, soo hebt ghy een aerdighe resonantie: noch beter is't als ghy sulcke twee orders hebt, en dat twee slaen soodanigh dat als gy op A slaet en een ander op E slaet, &c. hebt ghy een musicael consert dat seer lieffelyck klinckt.

IX. *Om te maken dat iemandt door het geluydt van eenige May-torren niet slapen kan.*

WAnneer men iemandt heeft die men begeert dat hy niet slapen sal, leght men onder syn hooft-peuliw een Mey-torre, welck dan sal gonsen, soo dat hy hier door niet sal konnen slapen, niet wetende waer het hem van daen komt, ten zy het bedt weder vermaeckt ende de Torre wegh gedaen wordt.

X. *Om een glas met water daer de penningh in light, geluydt te doen geven, den penningh te doen bewegen, en het water te doen zieden.*

DOet in een Veneets glas water, doch niet heel vol, smyt daer een penningh in, maeckt dan u middelvinger in het water nat, strijckt dan met de natte vinger over de randt van den roomer, de voet met d'ander

handt op een tafel vaſt-houdende, ſoo ſal het glas een wonder geluydt geven, de penningh ſal ſich beweghen en het water ſal ſchynen te zieden.

XI. *Een aerdighe Echo.*

ALs men een aerdige Echo wil hooren die vyf-mael wederom galmt, met onderſcheydelycke verſtaenbaere woorden, moet men aen ſoo een plaetſe gaen daer een Echo veel-vuldigh wederom galmt: roept dan de naer-volghende woorden luyd-keels uyt, ſoo hebt ghy vyf-derley wederom galmen.

Clamore		Conſtabis
amore		ſtabis
more	en	abis
ore		bis
re		is

Onvermeert	Overtreden	Vertrouwelyck
vermeert	vertreden	trouwelyck
meert	treden	rouwelyck
eert	reden	ouwelyck*
	eden	welyck†
	den	lyck

* Dit is voor ouwelyck geſet.

† Dit is anders ſonder beduydenis: maer men magh het nemen voor een aen-hangh van een woordt dat daer in eyndight: want hier komt het niet op aen in de Echo, terwyl wel ſomtydts aldus ſtaet:

Wy hooren, den Hooren;
Met Boomen, Boomen,
Doen hy den Lof-ſangh, ſangh.

XII. *Om op het landt een ſtem te hooren even of die uyt den Hemel quam.*

MEn laet een ſpreeck-trompet maken even als elders gheſproken is, hier gaet men mede op een Thoorn, hier roept-men door met lamentable ſtemme

tegen

tegen iemandt op 't landt, dat hy sigh bekeere, &c. soo sal hy om-sien, en niemandt siende, meenen dat hy een stemme uyt den Hemel hoort, waer door een Boer in Hollandt zynde, van een quaedt leven bekeert is.

XIII. *Om een half bladt papier te doen slaen als een Musquet.*

NEmt een half bladt papier; vouwt dat in quarto en daer naer in octavo, soo hebt gy vier octavo blaeden. nemt dan de twee binnenste met uw rechter-handt, en slaet dat boven den arm uyt, soo sal het een slagh geven als een musket.

XIV. *Om Erweten of iet anders op een Clave-cymbel te doen dansen.*

'tIS aerdigh om te sien hoe dat een Clave-Cymbel-snaer bewoghen zynde soo een groote beweginghe maeckt dat het ghene daer ontrent is mede al dansende bewogen werdt, want leght onder de snaren op de planck eenighe erweten, sout, haver of iets anders dat sich licht beweeght, soo sullen sy al dansende bewoghen worden, want de snaer bewogen zynde, beweeght de locht, de locht wederom de plancke van de Klave-cymbel, en die wederom de erweten of het ghen' daer op leydt.

XV. *Om een doodts-hooft te doen spreken.*

ONder de naturelycke guygelryen is het mede niet onaerdigh een doodts-hooft te doen spreken: sullende vele die dit hooren verbaest maken, en andere die het weten doen lachen.

Om dit toover-stuck in 't werck te stellen soo laet men een tafel maken met vier voeten, van welcke een voet hol is en boven in de tafel syn openingh heeft. Dit soo gemaeckt zynde, moet in de vloer een pyp gaen tot onder in den kelder, op welcke pyp de holle voet van de tafel staet. Over de tafel nu leght men een tapyt om het bedrogh niet te mercken, op die plaets nu daer het gat

is set men het doodts-hooft op het kleedt, en een ander heeft onder in de kelder syn oor aen de pyp om te hooren wat'er in de kamer daer het doodts-hooft spreken sal, geseght wordt. Als men nu het doodts-hooft iet vraeght soo spreckt de gene die in de kelder is door de pyp, en het schynt dat het doodts-hooft dan sekerlyck spreckt.

XVI. *Om te maken dat een Kalfs-hooft dat gebraeden is 10. oft 12. mael roepen sal oft het levendigh waer.*

GHy sult een doosken nemen dat kleyn is, 'tselve vol gaetjens boorende, daer naer nemt eenen groenen Vorsch en den selven sult ghy in dit doosken doen, dan sult ghy eerst sien een groot bladt in't doosken te doen op dat den Vorsch het doosken niet en raecke, soo oock boven op, daer naer als men het Kalfs-hooft op tafel brenght terwyle dat het heet is, sult ghy 't voorsz. doosken daer den levendigen Vorsch in is, in't Kalfs mondt steken, soo dat den Vorsch sulcke hitte niet konnende lyden, sal beginnen te queken; en al-sulcken stemme besloten wesende, sal een stemme maken diergelyck als van een Kalf, en een iegelyck sal meynen dat 't Kalfs-hooft sulcke geluydt make, en sullen seer verwonderen.

XVII. *Om heymelyck te doen beven de snaer van een viool, ofte iets dat daer op leydt, sonder dat de selve van iemandt aengeraeckt wordt.*

DIt is een mirakel in de Musiecke, en seer lichtelyck 'tondersoecken, nemt een gemeene Viool of eenigh diergelyck Instrument, kiest eenige twee-distantie snaren, in-voeghe dat daer een ander tusschen-beyde zy, accoort dese twee uyterste snaren in gelycke toon sonder te raecken die in het midden leydt, stryckt met de stryck-stock een weynigh hardt op de grootste van dese twee, en u sal wonder te vooren komen, want op den selven tydt dat de snaer gestreken met den stryck-stock sal komen te beven, sal oock de andere snaer die gelycke toon heeft, ooghen-schynelyck beven sonder datse van

jemandt wordt aengeroert, ja selfs de snaer in het midden beweeght sigh in geenderley maniere; en soo ghy de eerste snaer stelt op een ander toon, den sleutel los draeyende, ofte de vinger op een van de toetse houdende en sal de andere snaer sigh niet bewegen. Nu vraghe ick waer dit beven der snaer van daen komt; is het door eenige verborge sympatie, of veel eer dat de snaer gestelt op gelycke toon, lichtelyck ontfanght de impressie des luchts, die bewogen wordt door het bewegen van de eerste, hoe komt het dat sy beeft soo haest als d'eerste wordt gestreken met de stryck-stock. By dese apparentie sal ick voegen hoe het voorgaende noch wondelycker geschieden kan met twee Luyten, twee Harpen, twee Violen, twee Klavecymbels, of met twee andere Instrumenten gestelt in gelycke toon; want het eene Instrument door eenige handt matigh aengestelt zynde sal een bewegen geven aen de snaer van het ander; invoegen dat soo de snaer van elck der voorseyde instrumenten soo geaccordeert zyn, dat die ten vollen sonder devisie aengetast zynde eenige harmonie konnen exprimeeren, het welck lichtelyck met twee Harpen ofte met twee Klavercymbels kan geschieden, een van beyde geraeckt zynde sal in het ander diergelyck harmonie verwecken, mits dat de distantie tusschen twee aen haere posite recht worde gekosen; het welcke besonder dan verstandelycker en oogenschynlycker geschieden sal wanneer de snaren in unison gestelt zyn; en voornamelyck soo dick en even langh zynde, daer uyt dan openbaer is dat op een selve Instrument een snare gemaeckt zynde die meerder sal bewegen, welcke van een toon is als die gene die daer mede staen in de octavo, en meerder octavo als die met haer staen in eenige andere Consonantie tusschen specie, anders soo men dit bewegen der twee gelycke snaeren noch klaerder sien wil, leght op de eene snaer een dun spaentjen of een kleyn papiertjen, soo sal men terwyl de andere wordt aen-geraeckt dit papiertje volkomelyck sien bewegen.

XVIII. *Om eenen Dooven een Viool of Lier te doen hooren ſpelen.*

SPelt op een Viool, Lier oft eenigh ander diergelyck Inſtrument, laet den Dooven in't hooft oft hals van de Viool of Lier byten, ſoo ſal hy een lieflycke dreun van het ſpelen in ſyn herſeninge gewaer worden, dit ſchynt een wonder te zyn maer evenwel gebeurlyck.

XIX. *Een Inſtrument te maken dat van verre doet hooren gelyck de verkyckende Brillen van verre doen ſien.*

EN meent niet dat de Matematiſche Konſt, die met ſulcke ſchoone behulpſelen het geſichte te baete komt het gehoor iets ſoude doen ombreken, men weet dat men ſomtydts door *batanen*, dat is, door eenige lange Pypen malkanderen van verre wel perfect kan verſtaen: de ervarentheydt leert ons oock dat in ſulcke plaetſen daer de lange galdereyn met verwulfſels zyn uytgehaelt ſal't gebenren dat een menſche ſachrjens aen den eenen hoeck ſprekende van andere menſchen aen den anderen hoeck perfect kan verſtaen worden hoewel dat andere Perſoonen tuſſchen beyde zynde, niet met allen en hooren, 'tis een generael principium dat over al gelt, dat de holle pypen grootelycks dienen om de activiteyten der natuerlycke oorſaken te verſtercken; wy ſullen ſien dat het vuur gedwongen in ſulcke pypen ſal branden tot dry ofte vier voeten hoogh, het welcke in een vrye locht qualyck ſal konnen geſchieden, het ſpringen der Fonteynen leert ons hoe dat het water met groote violentie op vloeyt wanneer het in grooten ofte Canael wordt gedwongen: de Verre-kyckers doen ons van gelycken ſien hoe dienſtelyck ſoodanige pypen zyn om de ſpecie en het licht dies te ſightbaerder te maken. Men ſeydt dat een ſeker Prince in Italien een ſchoone ſale heeft waer in hy lichtelyck en perfect kan hooren al de diſcourſen der gener die daer ontrent om de galdereyen wandelen, en dat door ſekere vaſen en kanalen die op den Hof en deſe reſ-

ponderen. *Vitruvius* selfs den Prince van alle *Architecten*, maeckt men sigh van eenige kanalen die de stemme der Ageerders en de Comede-Spelders deden verheffen. Ten is niet van noode soo veel te spreken om te bewysen door wat beginsel de eerste inventie van sulcke nieuwe Sarbatanen ofte stem-trechters eerst gesproten zyn daer mede sommige groote Personagien in onsen tydt sigh weten te behelpen, sy worden gemaeckt van silver, koper, ofte eenigh ander luydende materie op de manier van een water trefter, men voeght het wyde uytgeholde eynde na die gene die spreckt, ofte iets voor draeght om daer door het geluydt der stemme te vergaeren, en te maken dat die pypen die aen d'oore komt; de selve dies te klaerder in slaet, en minder wordt gedissipeert ofte gebroken, en dien volgens meerder gesterckt wordt.

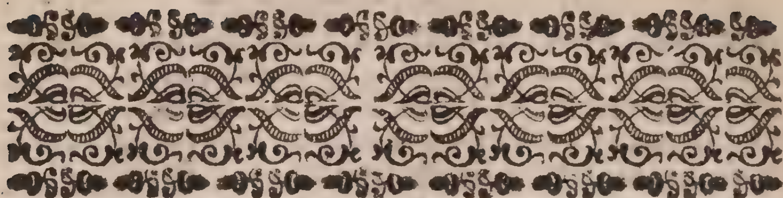
XX. *Een manier om te verlacken.*

NEmt de beste Sandt-lack twee oncen, set die op voor-loop van brandewyn die seer sterck is thien oncen. Laet dit eenige daghen in de heete Sonne staen, soo sal de voorloop van brandewyn heel roodt worden, welcke ghy bewaeren sult tot het gebruyck.

Nemt dan lym kockt die in't water met soo-danige fyn-ghewreven verf als ghy begeert dat uw koleur sal zyn, dit dick genoegh ghekoockt hebbende, bestryckt daer mede het ghene ghy wilt verlacken, en laet het drooghen, is't dat het elders ongelyck is, soo moet ghy dat een weynigh gladen.

Maer soo ghy uw Lack-werck silveraehtigh wilt hebben, soo lymt eerst maer met simpel ghekockte lym noch nat zynde, stroyt daer over van het kleyn gesneden plat-geslagen silver of klaeter-silver dat de verciersters gebruycken om haer bloemen op te proncken, stroyt over al te degen dat'er geen plaets open blyve, gedrooght zynde lackt men het over al effen.

Dit nu gedaen zynde, nemt men de boven-geschreven Tinctuer van Lack en men stryckt daer over, 'twelck soo dickwils herdaen werde tot'er een bequaeme korst van Lack boven over hene ghedrooght is. Maer men moet weten dat het altydt in de Sonne moet gedrooght worden, of anders blinckt het niet.

HET
VYFTHIENDE BOECK

Behelſende verſcheyde manieren van raere konſten.

I. *Om Wormtjes te maken door het ſmeeren van een Boteram.*

Et is een aerdigh en vermakelyck konſtjen dat men in't ſmeeren van een Boteram wormtjes maeckt, het gheen den onervaren voor waere kaſe-maden of wormtjes ſal houden. Om dit nu te doen, ſoo laet een mes maken of laet u mes boven aen de zyde van de punt naer den rugh des mes een of twee gaetjes maken ſoo groot als dit o ooghjen is.

Indien men 2 ooghjes daer aen laet maecken ſoo ſtaen die in alſulcken gedaente o boven malkander.
o

Sommighe tot meer vermaeck ſoo is alleen het een ooghje door, en het ander niet door, op de eene zyde des mes ſtaen de ooghjes aldus,

o toe. Op de ander zyde o open.
o open. o toe.

☞ Als men nu met het mes de boter wat ſoetjes ſmeert, ſoo komender eenighe wormtjes van boter door het open gat, die ſullen ſeer wel Maeden gelycken, voornamelyck als het van witte winter-boter is.

II. *Om door een diepe plas waters te komen door middel van een mes.*

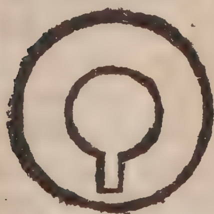
HEt ghebeurt somtydts dat-men voor een groote of diepe plas water komt, daer men niet droogh-voets komen kan (doch weet evenwel dat de plas geen dry, vier of vyf voeten diep moet wesen) indien men nu een mes by sigh heeft, soo nemt u mes en snydt eenighe ressChen uyt het landt of uyt het vaste kley-landt; leydt die hier en daer soo veel op malkander datse boven 'twater komen. Men behoeft juyst hier van geen geheelen dam of bruggetje te maken, maer alleen hier en daer soo een hooghte daer men met den voet op staen en stappen kan, gaet dan hier droogh-voets over.

Aldus leggen dan uw gesneden ressChen.

III. *Om een lees-slootjen op te lesen sonder het woordt te weten.*

OF dit schoon by sommige onmogelyck schynt, soo kan nochtans dit wel geschieden als men der op dese maniere mede omgaet.

Het kopere lees-slotje heeft seven of acht schyven van ghedaente, als men by de Figuer hier neven-staende sien kan. Ende den sleu'el ofte pen is van ghedaente als men by de figuer C sien kan.

By de letter A worden de letteren die op de seven schyven staen vertoont.

M	N	S	K	A	L	de eerste schyve.
A	O	A	U	I	E	de tweede schyve.
H	M	I	K	M	A	de derde schyve.
A	O	A	A	E	R	de vierde schyve.
R	L	S	B	H	S	de vyfde schyve.
B	A	E	A	E	E	de sesde schyve.
A	S	J	H	N	J	de sevende schyve.

Rondom

Rondom het ſlotje ſtaen deſe ſes namen beſchreven, Abraham, Salomon, Jeſaias, Habakuk, Nehemia ende Jeſraël.

Hier heeft de ſevende ſchyve deſe

Seven letteren	A S J H N J.
De ſeſde ſchyve	B A E A E E.
De vyfde ſchyve	R L S B H S.
De vierde ſchyve	A O A A E R.
De derde ſchyve	H M I K M A.
De tweede ſchyve	A O A U I E.
De eerſte ſchyve	M N S K A L.

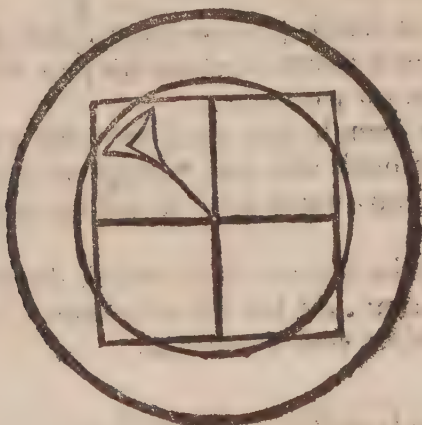
Indien nu de ſevende of onderſte ſchyve vaſt is, ſoo heeft men maer 6 ſchyven om te drayen: elcke ſchyf behoeft-men niet meer als ſes-mael te verdrayen om dat elck maer 6 letteren heeft, begint van de ſevende ſchyf, draeyt ſes-mael of min als ſes-mael; indien ghy voelt dat het ſleuteltje los wordt, ſoo haelt het op, want het komt open te ſtaen voor den ſleutel, gelyck-men in de ronde ſchyf ſien kan by de letter B hier vertoont. Nu draeyt ſoo veel-mael aen de ſelde ſchyf tot datſe los is. Nu draeyt aen de vyfde ſchyf tot datſe los is; ſiet nu of de letters beginnen woorden uyt te maken die ſpeelbaer zyn, gaet ſoo voort met de vierde ſchyf te drayen, daer vindt gy beginſels van woorden, en den ſleutel begint al verder uyt te gaen: gaet ſoo voort met de derde ſchyf te drayen, nu ſiet men wel welcke woorden dat'er uyt-komen ſullen; als ghy nu de tweede ſchyf ſult ſoo veel om-ghedraeyt hebben dat den ſleutel na boven komt, ſoo valt u nu de eerſte ſchyf licht om te drayen, want deſe woorden van Abraham, Salomon, Jeſaias, Habakuk, Nehemia en Jeſraël moeten der uyt-komen Deſe namen en letters ſtaen hier maer tot een voor-beeldt, dogh de lees-ſlotjes hebben andere letteren en namen; jae elck ſlotje heeft beſondere namen.

Wanneer men een-mael een ſlotje geopent heeft, ſoo kan men licht een van de ſes namen onthouden, waer door men het altydt kan openen.

Al wat menſchen konnen decken,
Wordt door menſchen wel ontdaen:
Dogh 'tverſtant moet daer toe ſtrecken,
Sal men dat te recht verſtaen.

IV. *Om een Peper-huys uyt een kringh te blasen op een vloer.*

WAnneer men sulcks doen wil, soo moet het in den avondt wesen, en men moet daer het vereysschte gereedt hebben. Nemt een hooft-hair, maeckt die met

het een eynde aen een spelle vast, en aen 't ander eynde maeckt het vast aen een wit papiertje oft peperhuysje, soodanigh als ghy hier in den binnensten kringh siet afgebeelt; let wel dat het hair niet langer zy dan den kringh die ghy gemaeckt hebt, dan soo soeckt het kruys van vier vloer-steenen, als men hier oock siet af-gebeeldt, steckt uw spelle daer in tot aen de kop toe en het is gedaen, laet nu elck blasen soo langh hy wil, hy sal het papiertje daer niet konnen uyt-blasen.

V. *Om het Goudt te leggen op een slechten grondt.*

P. NEmt fyn Gips, Aloë Epaticum, Bolus Armenius, van elcks even veel, tempert dat met het wit van een ey dat versch zy, en door een doeck ghedaen, en is den grondt te sterck, tempert het met schoon sterck water.

VI. *Om Goudt te leggen op een swerten grondt.*

P. NEmt Lamp-swert maeckt'er een grondt af, op welck ghy Goudt met Gom-water leggen sult.

VII. *Om het Goudt noch op een ander manier te leggen.*

P. NEmt sterck † Gom-water, met welck ghy het Goudt alleen legghen sult, en desen grondt sal goedt wesen op parkement.

Dit selve meught ghy oock met wit van een versche ey doen, en oock wel met * Vyghen-melck alleen.

† Met Gom-water heb ick wel op papier goude bladen geleydt.

* Het sap dat soo wit is als melck dat uyt de Vygen-blaederen komt, dit heb ick niet beproeft, de Lief-hebbers konnen dit eens beproeven.

VIII. *Om Goudt op marmer-steen oft op een tafel of berdt te leggen.*

NEmt Bolus Armenicus en breckt het wel met Lyn-saet of Noten-olie, en als ghy het goudt op den grondt leggen wilt soo maeckt dat het niet te vochtigh of te droogh en zy.

Merckt Leser, anders soo nemt men van de oudtste en dickste Lyn-olie die-men bekomen kan, die doet-men in eenige roode of gele verwe, en die dan van pas droogh zynde, soo leydt men het bladt goudt op.

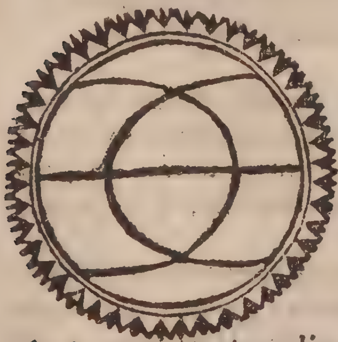
IX. *Om een Taert oft Pan-koeck door dry sneden in acht stucken te snyden.*

WY oordeelen dat het vele niet onaenghenaem sal zyn, voornamelyck die soo-danighe jonge luyden, die op een gast-mael te berdt valt om de Taerte in stucken te snyden of wel in eenige deelen te snyden.

Indien-der dan moght een vraegh-stuck voor-vallen

hoe

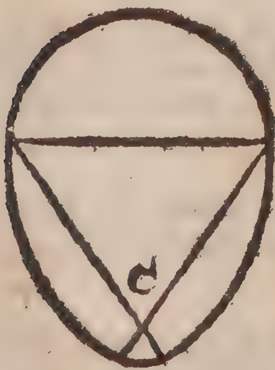
hoe datmen een Taert of ronde Koeck door dry sneden alleen in 8. deelen soude konnen deelen: het gheen wel schynt ondoenelyck te wesen. Soo kan dit op dese volgende manier geschieden.

Men snydt de eerste sneede krom aldus ɔ bykans, en de tweede snede aldus C daer over heen, of liever door heen, soo dat-men vyf stucken maeckt: de derde snede is recht door de twee sneden heen, ghelyck in de neven-staende Figuer te sien is: en alsoo sult ghy acht deelen oft stucken hebben die eenigher maeten eyghen groot zyn.

X. *Om een Ey of Ey-rondt met een passer te maken.*

SOo iemandt begeerigh is om een ghedaente van een Ey door een passer te trecken, die beginne dit werck

aldus, die make eerst een linie ghelyck hier nevens by de letteren A B aen-gewesen wordt, en make daer op met eenen passer een half ronde, soo dat A B den Diameter of middelyn is, uyt welcke middelyn men een dry-hoeck maeckt als A B C, merckt, desen dry-hoeck behoeft juyst niet gelyck-zydigh te wesen, dat is, dat de linien A B, B C, en C A even langh zyn ghelyck nu hier den dry-hoeck A B C oock niet en is.

Verlanght nu de linie A C, soo verr' ontrent als-men hier siet of dat de linie A C soo langh zy als de linie A B, verlanght nu oock de linie A C, datse is als de linie A B. Treckt nu verder uyt het punt B een boogh van A tot het eynde van de linie B C, treckt wederom uyt A een boogh van B tot het eynde van de linie A C, die gedaen

gedaen zynde, treckt uyt het punt C een boogh van het eynde der linie BC, tot het ander eynde der linie AC en het is ghemaeckt.

XI. *Om eenen grondt te leggen daer op men Goudt leydt, dat men bruyneren magh.*

P. NEmt Gips een ocker-noot groot, Bolus Armenicus een boon groot, † Aloë Epaticum een boon groot: suycker Candys een boon groot, stampt elck besonder en het een op het ander doende, doet'er een weynigh Civit of Honingh by.

† Of slecht Aloë genoemt, is den slechten Aloë Gammi Alchandi, in't latyn Aloë Epatica genoemt, de beste Aloë wort Aloë Soccotrina genaemt. Hier wort oock niet gheseydt dat men met dit menghsel den grondt gheleydt hebbende, daer op 'tbladt Goudt sal legghen, en dan bequaem droogh zynde, magh ghebruyneert worden, maer dit moet hier by verstaen worden.

XII. *Om letteren te schryven die men met Goudt, Silver, &c. bestrycken magh.*

NEmt † Paragon-steen of Kristael, breckt dat wel met wit van een Ey, en schryft'er mede wat ghy wilt, en als het droogh is soo vryft het gheschrift met goudt, silver, of ander metael soo als ghy wilt, en het salder het koleur van hebben.

† Paragoneren dat is gelyck maken, effenen, een steen daer men mede bruyneert, als een Puym-steen of Sweedtsche steen.

XIII. *Om een Goudt-grondt op syde stof of linnen te leggen.*

EErst moet men den grondt van parkement-lym leggen op syde laken op dat het niet door en slae, daer naer nemt Ceruse, Bolus, Armenticus, en Spaens groen van elcks even veel, vryft dit al te samen droogh op een Porphyr-steen, en doet het in een gloyendt pannetje, makende een weeckachtigh deegh met Vernis, soo dat

ghy

ghy het gemackelyck met 't Penceel nemen kont, en dat op een kleyn vuurtje dat het niet en ziede.

Soo men wilt een goudt-grondt op marmersteen leggen, en doet daer geen lym eerst op, maer nemt alleen Ceruse, Bolus Armenicus en Spaens-groen als boven gemelt is en het sal goedt zyn.

XIV. *Om een bytende Goudt-grondt op koper of yser te leggen.*

NEmt weecken Vernis een pondt, Terpenryn, Lynzaedt-olie van elks een once, menght dat al te samen wel, en het is gemaeckt.

XV. *Om een Goudt-verwe te maken.*

INdien men het sap van Saffraen-bloemen die noch versch op den struyck zyn kan bekomen, soo magh men dat nemen, of anders nemt drooghe Saffraen wel gepulfreert, en doet'er soo veel blinckende Operimentum by, dat geschilferdt en niet aerdigh zy, daer naer met Geyten of snoecken-gal (die de beste is) sult ghy 't wel onder een mengen. Dit gedaen zynde, leght het met een fles onder een mist-hoop, en laet het daer sommige daghen liggen, daer naer bewaert het tot dat ghy -der mede schryven wilt, ghy sult een uyt-nemende schoon goudt-verwe koleur hebben.

XVI. *Om een Goudt-verwe te maken daer-men mede schryven en vergulden kan op yser, houdt, glas en been.*

NEmt een Ey op den selfden dagh geleydt, 'twelck men aen een eynde open doen sal, en daer door het wit uyt-blasen, daer naer nemt twee deelen quick-silver, een deel Sal Armoniacum dat suyver zy en wel gestooten, van de twee dingen sult ghy soo veel op den doyer des Eys doen, die nogh in de schaele gebleven is tot dat de schale daer vol af is, en onder-roert het met een kleyn stockje, stopt het met 'tselve stuck schael dat

ghy-der uyt gebroken hebt, en met een weynigh wasch toe-makende, soo dat'er niet uyt noch in en kan komen, leght daer naer dit Ey in Paerde-mist recht over eynde met het open opwaert, nemt dan nogh een ander halve Ey-schelle die ghy op de bovenste openheydt decken sult, en overdeckt die met mest en laet dat daer 20 oft 25 dagen liggen, soo sult ghy een seer schoone Goudt-verwe hebben om daer mede te schryven en schilderen soo ghy wilt. Is het u noch te herdt oft te dick, soo dunt het met een weynigh Gom-water.

XVII. *Om een schoone Goudt-verf te maken met kleyne kosten en moeyten.*

NEmt Citrangel of seer geele Oranie-appelschellen doet'er 't wit wel reyn uyt, stampt die daer naer seer wel in een schoonen steenen of houten Morrier, en nemt Swavel die heel geel en seer blinkende zy ghepulvert, die gy by de gestampte schellen doen sult, en al te samen wel stooten. Dit gedaen zynde; soo doet dit samen in een fles, en bewaert die in eenen kelder of op een vochtige plaets 8. of 10 dagen langh. Ten lesten sult ghy 't een weynigh aen het vuur verwermen, schryft'er of schildert'er mede en het sal een uyt-stekende Goudt-verwe zyn.

XVIII. *Om verheven letteren van Goudt en Silver te maken.*

NEmt twee of dry bollen Loock en maeckt die te rechte schoon, perst het sap daer soo styf uyt als ghy kont. Doet hier een weynigh inck in tot dat het swert is of een weynigh Saffraen sonder inck, schryft daer mede grootachtige letters of anders, en laet die droogen. Daer naer overtreckt die noch eens om soo dick te maken als men wilt, en laet die droogen. Als ghy't Goudt daer op leggen wilt soo maeckt het warm met u adem en leght het Goudt bladt daer op, dan deckt het terstont met katoen, en wryft het, soo sal het der afgaen dat het niet gevat heeft: soo doende soo sal u werck verheven vergult blyven.

XIX. *Van de Kruyden die liefde verwecken.*

SOmmige seggen dat glas in sap van kruys-kruyt en in Bocken-bloedt ghesoden heel murw wordt als wasch, soo dat men daer in drucken magh al 'tgheenmen wil, en 'tselve wederom hardt wordt als men't in koudt water leydt. Ick geloof het niet: maer by *Petronius* wordt verhaelt dat een Konstenaer quam by den Keyser *Tiberius*, die een glas hadt ghemaeckt dat vallende niet en brack, maer een denck kreegh als of het tin of loot waer: dogh dit koste den man syn leven.

Alsoo sal die oock zyn als dat den diamandt door Bocken-bloedt vermorwt wordt, dit is valsch bevonden. Noch iets van de selve geloofweerdigheydt. Den geleerden Heer *Costaus* schryft dat die gheên die hun handen bestrycken met het sap van Bingel-kruydt (latyn Mercurialis) met het sap van witten Heumst en van Porcelyne vermenght, gesmolten loot sullen handelen konnen sonder daer eenigh letsel van te gevoelen.

Sommige seggen wanneer men syn handen met het sap van wilden Radys vryft, dat-men de slanghen vrylyck magh aen-raecken, dit soude konnen waer wesen, maer heb geen gelegentheydt om dit te konnen besoecken.

Met de wortelen van wilden Radys kan men yvoor schoon maken. Dit kan men versoecken.

Men seydt dat het yvoor sacht wordt als het ses uren daer mede ghesoden wordt, en dat-men alsoo bequaem maeckt om daer iets in te drucken, of iets van te maken. Hier volgen noch middelen om by ieder lief en aenghenaem te worden door de kruyden, 'tgheen ick niet gelooven kan, dogh die lust heeft die ondersoeckt het, 'tkan geen hinder toe-brengen.

Men seydt, dat die den wortel van Eryngium by sigh draegen, altydt willekom, aengenaem en liefgetal sullen zyn. Sommige gelooven in Italien als men het sap van Papen-kruydt met olie vermenght, en daer mede sigh bestryckt, dat hy daer door liefgetal; en aengenaem by groote Heeren en Vorsten sal wesen, soo dat hy sal verkrygen wat hy begeert. Dit derf ick niet versekeren

terwyl

terwyl wy niemandt kennen die't besocht heeft. Sommige Hovelingen strycken sigh met Olie van Lelien, of Verligistrum daer het zaedt van groot Oraet in te wyken ghestaen of ghesoden heeft, hopende by hun Heeren te aengenamer te worden en by Jonghvrouwen schoonder en te behaegelycker te schynen, en alle tooverye te beletten,

Sommige meynen oock als sy't kruydt Leontopodion by sigh draegen, datse over al willekom en aengenaem sullen zyn.

XX. *Om swerten inckt te maken die niet veel en kost.*

NEmt sulcke verf als de Leer-touwers ghebruycken om hun leer swert te verwen, die kost niet veel, en nemt dan de galle van een visch Sepia genaemt, die men by-naer om niet heeft, in-sonderheydt in de steden die aen de zee liggen als Venetien: dese galle kont ghy van langer-handt vergaderen; menght daer naer de galle met de Leer-touwers verf sonder iets anders daer by te doen, ghy sult een seer goeden inckt hebben. En begeert ghy die noch beter te hebben, soo menght'er een poeder in dat hier naer beschreven wordt. Desen inckt sal oock goedt zyn om kopere plaeten mede te drucken als men der een weynigh Vernis by doet, en een weynigh Lyn-saet-olie: alsoo dat hy van selfs vloyende worde, om dies te beter in alle gegraveerde linien te loopen, en te beter op het papier vatte sonder uyt te breyden of te kladden.

XXI. *Om een aerdige Inckt-pulver te maken die men droogh by sigh kan dragen, die men met een weynigh wyn-azyn of ander vocht kan menghen om mede te schryven. Met dit pulver kan men alle slchten swacken inckt verbeteren hoe slecht die oock is.*

NEmt Persiken of Abrikose-steenen met de kernen, soete of bittere Amandelen met de schelp, veel beter met de kernen als sonder de selve.

Nemt dit alles, of 't ghene ghy van beyde kont bekomen,

komen, en laet die op kolen verbranden, en als die wel gloyende root zyn soo nemt die van het vuur, en aldus tot kolen verbrandt en bewaert het in een panne. Nemt dan Resina Pini in een pan en laet de vlam daer in slaen. Nemt dan een ander pannetje of dun sackjen met stockjes kruys-wyse of andersins open-gespeert en hanght het met het open neerwaerts boven de vlam, soo dat al den roock van de Resina Pini rondom binnen de pan of sackje blyft hangen, en als de Resina verbrandt en alles koudt sal wesen, soo laet al desen roock op een papier of tafel uyt-vallen en bewaert hem. Maer staet u die moeyte niet aen, soo koopt dit swertsel daer de Boeck-druckers † inckt van maken,

† Nu nemen de Druckers gemeene swertsel daer toe, 'tgheen wel te bekomen is. Nemt van dit swertsel een deel, koper-roodt een deel, gefryte gal-noten twee deelen, Arabische gom vier deelen. Alle dese dingen moeten wel gestampt, gesift, en wel onder een gemenght zyn, daer naer bewaert dit pulver wel in een linnen of leiren sackje, hoe het ouder wordt hoe beter het is. Als ghy 't te werck wilt stellen om inckt te maken soo nemt een weynigh en tempert het met wyn, bier, azyn of water, en soo ghy de nattigheydt warm maeckt den inckt salder te beter af zyn, schoon het met koudt water wel geschieden kan.

Desen inckt mooght ghy over u dragen sonder te bestorten. En hebt ghy inckt die niet en drooght, doet'er een weynigh van dit poeyer in; het sal terstont goedt en blinckende worden.

XXII. *Om bequamen swerten Inckt te maken.*

NEmt goede Gal-noten, stootse in stucken en leght die in een ysere pan met een weynigh olie, laet die een weynigh vryven, en nemt dan een pondt daer van, dat men in een gelooyt vat moet doen, daer witten wyn by-gietende, tot dat het een groote palm over-swommen liggen. Daer naer nemt een half pondt wel gestampte Arabische gom, en acht oncen Vitriolum wel ghepulvert, menght het onder een en set het sommige dagen lanck

in de Son: roert het alsoo dickmaels om als ghy kont; en laet het een weynigh zieden, soo ghy siet dat het van noode is, daer naer zeyg'et door en het is ghemaeckt. En op den grondt-sop dat'er in-blyven sal meught ghy een weynigh wyns gieten en laten't een weynigh op-zieden, en voorts door-zygen. Op dit grondt-sop meught ghy soo dickmaels wyn gieten als ghy wilt, tot dat ghy siet dat'er de wyn niet meer af geverst en wordt. Daer naer menght al den wyn onder een, in welcke ghy wederom versche Gal-noten, Gom, en Koper-root doen sult als te voren. Het selve daer naer in de Son houdende en laeten op-zieden, dan sult ghy beteren inckt hebben dan met den eersten. Doet altydt aldus, want hoe ghy dit meer-mael sult doen hoe 'tbeter zyn sal, en 'tsal min-der kosten.

En is hy u te dick of dat hy niet en vloeyt, soo doet'er een klaere loogh by, waer mede hy vloyende genoegh sal worden: en is hy te dun, doet'er wat Arabiische Gom by.

De proef van de Gal-noten is dit.

Wanneer-se kleyn gekronckelt en wel dicht van bin-nen zyn, oock soo zyn de blouwe Gal-noten beter als de licht-groene of geel-achtighe.

De proef van den besten Vitriool of Kooper-roodt

Is waneeer die van binnen schoon en hemel-verwigh is.

De proef van Arabische Gom

Is altydt klaer en broos, soo datse in't stampen lich-telyck pulvert sonder aen malkander te kleven.

XXIII. *Om rooden en blouwen Inckt van Brasilien-houdt te maken.*

NEmt een pot met water doet'er levende kalck in een ockernoot groot en laet het soo een geheelen nacht langh staen, nemt dan soo veel gebroken Brasilie-houdt dat het vat daer ghy het in doen wilt half vol zy. Daer naer giet'er kalck-water by, naer dat het wel door gedaen zy laet het in dit water wycken vier uren langh, en laet het daer naer zieden tot op de helft. Alsdan hellet 't vat een weynigh daer de Brasilie in gezoden heeft, en

vergaert

vergaert de verwe in een suycker-vat, daer by doende als 't wel warm is roodt Aluyn wel gepulvereert een erwete groot, dan sult ghy een sonderlinge schoone verwe hebben om daer mede te schilderen of te schryven: wilt men daer mé schryven soo doetm'er wat Gom-water by.

Wilt ghy blauw hebben soo doet'er dry oncen looge by, weynigh meer of min in een vat, en men sal een uyt-nement blauw hebben.

XXIV. *Om witte letters op swert te hebben.*

NEmt melck van Vygeboomen in een glas en laet het een half uur langh in de son staen, daer naer tempert het met Gom-water, als gy daer mede schryven wilt soo nemt inckt en maeckt een swert vel soo als ghy wilt, het welck naer dat het droogh sal zyn vryft het styf met eenen doeck, dan sullen de letteren die gy met het melck geschreven hebt sigh ontdecken, en het papier salder wit af blyven om dat het met melck bewaert is.

XXV. *Om een wapen op een bloem, als een Roose of Violette te maken door goude of silvere bladen.*

NEmt Sal Armoniac en vryft het op een steen met Azyn en een weynigh Kandys-suycker en bewaert dat in een fles. Dan nemt de Roose Angelier of Violetten, leght de kleyne bladtjes effen met wasch, dan maeckt'er op met een † kleyn penceel alsulcken betreck of wapen als ghy wilt, en laet het een uur of meer droogen. Dat gedaen zynde leght'er u goudt of silver bladt op, en douwt het een weynigh met katoen, soo sal het gheen niet vast is af gaen, en u werck sal net blyven.

† Wel te verstaen nat gemaeckt in de vocht van Sal Armoniac, Azyn en Suycker, dit vergeet den Autheur te seggen.

XXVI. *Om blauw te verwen.*

MEn plaght het weder-kruydt (Isatis Glastrum) eer het bloemen kryght te stooten en te stampen,

en het sap daer uyt te perssen, en daer groote ronde balletjes af te maken, die van de Verwers gebruyckt wordt een Pastel genoemt is, om het wolle laken en wolle self, oock linnen blauvv te verwen.

De kinderen mengelen en vryven de blauwe Koren-bloeme met wit van eyeren om daer mede blauwe letteren te maken.

De besien van Myrthus worden gebruyckt om daer mede Azuur te verwen en schilderen.

De Visschers der Portugiesen zieden de schors van den boom Alaternus in 't water, geven daer mede hun netten rosachtige verwe. De Verwers zieden de stucken van 't houdt dat bleeck is, en maecken daer van een swertachtige blauwe verwe.

XXVII. *Om geel te verwen.*

Curcuma geeft de kleederen van de Roomsche vrouwen een seer goede verwe, mits daer wat schellen van Eycke-boomen, Roet, Grioffels-Nagelen en wat Saffraens by doende.

Curcuma geeft het verstorven of bleeck wasch oock een seer goede verwe, en gekaut zynde geeft sy een gele verwe van haer, daerom noemen 't sommige Curcuma Saffraen van Indien.

Wilde Dragon gekaut zynde verft 't speecksel geel.

Brasilie-peper by de spyse gedaen verft die geel.

Met de bloemen Gulden-distel en van Carthamus wort den Saffraen vervalscht.

De binnenste gheele schorsse van Sauseboom-houdt wordt van Schilders gebruyckt.

De struycken tacken van Brem dienen de Italiaenen om de glasen en andere schotelen een geele verf te doen krygen, ja sonder de selve konnen sy die geen goudt-verf geven.

Den eersten Acker-brem wordt om syne bloemen wil gepluckt om de kleederen geel te verwen in de Verweryen gebruyckt.

De wortel van den Bergh Sause-boom (Berbetis Montana Alphina Licum Creticum) verft schoon geel.

De

De ander wortel Radix Dracena Affinis die geel is en gekaut 't speecksel geel verwende.

De Curcuma-wortel der Apotekers is van binnen geel, en kan oock geel verwen.

Indiaens Saffraen wordt by de spys gebruyckt om die geel te verwen.

Largiri en Petromydala heeft een groote en vaste wortel daer de Joden schoon geel mede verwen.

XXVIII. *Om groen te verwen.*

DE houtjes van het kleyne Giliottopium (Tornasol) aen papier, doecken, en laken gestreken zynde, verwen die met een bloeyende of groeyende groene verwe, die daer naer haestelyck in een schoone blauwe of blyde paerdtsche verwe verandert.

Wouwe verft de wolle lakens geel, als oock het linnen, 't gheen geel sal zyn moet heel wit wesen, maer 't gheen blauw is wordt door wouwe groen geverft.

Om groene letteren te maken nemt men sap van wynruyt, Koper-roodt en wat Saffraen en men stoot dat samen, en als men daer mede schryven wilt doet men'er wat Gom-water by. Of men nemt in plaets van Wyn-ruyt het water daer de Wyn-ruyt in gesoden is.

Het sap van Pensée-bloemen wordt uyt-getrocken van de Schilders met water daer een weynigh Aluyns in is om groen te schilderen gelyck het sap van blauw Lisch-bloemen.

Van de bladeren van Steen-violieren maecktmen een seer schoone groene verwe, stootende de selve met een weynigh Aluyns, en soo het sap daer van bewaerende, 't welck de Schilders en Water-verwers wel bekent is.

De Gaud-bloemen worden gebruyckt om het hair geel te maken, maer de bladeren gestooten of gevreven geven oock een seer groene verf van sigh.

Als de Ryn-besien eer sy ryp zyn, gedrooght zynde, in gemeyn water of in Aluyn-water geleyt worden, dan geven sy een geele verwe van sigh. Maer volkomen ryp zynde verwen sy groen. Als die ryp zyn wort'er een sap uyt-gedouwt, 't welck met Aluyn gesoden zynde voor

een donckere groene verwe van de Schilders gebruyckt wordt, welcke verwe men hier ſap-groen noemt.

XXIX. *Om paers te verwen.*

DE ſoort van Zee-Fucus die ontrent het Eylandt Candien wordt gebruyckt om huyden, doecken, wolle, katoen, linnen, laken en kleederen, daer mede paers te verwen, welcke verwe ſoo ſchoon is terwylen ſy noch verſch is, dat ſy het oprechte purper beſchaemt en te boven gaet. Doch het beſte wordt ontrent den Noord-ooſt-ſtrandt van 't Eylandt van Candien gevonden,

Siet het gheen ick in het voorgaende ſtuck by de letter A heb aengeteeckent van het Paers..

Het ſap van de krake of poſtel-beſien, verſch uyt-gedouwt zynde moght wel dienen om linnen en wolle paers te verwen. De Schilders en Verlichters weten de krake-beſien oock te gebruycken.

XXX. *Om ſwert te verwen.*

HEt ſap van de Beejes van Gadick maeckt het hair ſwert, welck ſap oock goedt is om borſtels, veiren en pluymen mede te verwen, eerſt in Aluyn-water gezoden zynde.

Het water Andoorn. of water Malrove heeft de naem van Heyden-kruydt of Egyptenaer-kruydt gekregen, om dieſwille dat de Landt-loopers en bedrieghelycke Waer-ſeggers, die ſigh ſelven voor Egyptenaers en Heydens uyt-geven, hun huydt met dit kruydt beſtrycken, de ſelve een ſwerte verwe doen krygen, ſulcks alſmen de Egyptenaers en de geele Mooren of Africaenen ſiet hebben.

Want het ſap van deſe Malrove pleegh al 't ghene daer mede beſtreken wordt een duſdanige ſwerte verwe te geven, die in de ſelve ſoo vaſtelyck doet houden dat men die niet af-waſſchen of met vrywen uyt doen kan, alſoo dat de doecken die daer eens in ghedopt zyn, eeuwighlyck de voorſeyde verwe behouden ſal.

De ſchorſſen van Elſen-boomen worden gebruyckt om ſlechte laken, linnen, vilten en hoeden ſwert te verwen.

XXXI.

XXXI. *Om roodt te verwen.*

MEer-roote (Rubia) een kruydt wiens wortel tot poeder gestampt wort Mee-krabben genoemt, en gebruyckt om roodt te verwen.

Den wortel van Anchusa is bequaem om hout en wasch roodt te verwen. Desen wortel heeft een levendige roode verwe.

De gestooten wortel van Alkanna of Henne by de Arabiers, en by ons Cyprus genaemt met water gemenght verft ros. Men gebruyckt het om de handen, voeten en nagelen roodt te verwen in Turckyen.

De wortel van Coggygria of Verf-loof is bequaem om daer mede te verwen, want sy maeckt de wolle en alderhande lakenen roodt.

Den Illes of Schaerlaken-besien-boom, Karmozyn, Coccinille-boom die besien heeft daer in een wormtje sit, dat gedoodt en gedrooght zynde de beste roode verwe geeft, de andere verwe komt van de blaesjes daer de wormtjes in schuylen.

De Lacca (Sacca Arabum) gekaut, gheeft eene seer schoone roode verwe van sigh.

Sanguis Draconis, Draken-bloedt uyt West-indien, dint om mede te schilderen, want het geeft een schoone roode verwe van sigh.

Den Indiaenschen Heylboom (in't Latyn Indorum Ferruminatrix, Indiaensche Woudt-kruydt) wort door gedurigh vervolgh van blaederen soo groot als een boom, daer in de Indiaensche Vyge-boom (Tenæ Dodenæe) gelyckende, maer de vruchten zyn kleynder en volder van doornen daer een roodt sap uyt-vloeyt dat lymachtigh is, bequaem om laken te verwen.

Het Brasilien-houdt ghesaeght en ghekockt, geeft een roode verwe die seer bekent is, derhalven onnoodigh om daer meer van te schryven.

XXXII. *Om Eyeren te verwen.*

INdien men begeert Eyers schoon roodt te verwen, soo doet wat Meede in't water daer men de Eyeren in koockt, en sy sullen schoon roodt wesen.

Indien men Brasilie-houdt ghesaeght als het verkocht wordt doet by de eyeren in't water, sy sullen paers van koleur wesen.

Indien men Loock by de Eyeren in't water doet soo sullen de Eyeren geel worden.

Indien men Wyn-ruydt doet by de Eyers in't water soo sullen de selve groen worden.

XXXIII. *Van welcke stoffen men Besemen maken kan.*

DE ghelegentheydt of ongelegentheydt is dickmaels een voedtster van konsten en wetenschappen.

Indien men verlegen is om iets te hebben om te vegen, soo soeckt maer de volghende stoffen tot u dienst. Als't kruydt Osyris (Belvedere) en Seoparia daer men Besemen van maeckt.

Elichryson, een kruydt in Spagnien ghenoemt Scoba Hedionda maeckt men Besemen daer van.

De rysachtige Condrille, in Spagnien maeckt men der Besemen van.

Stekende Palm, in Italien maeckt men der Besemen van.

Van teenen van Brem maeckt men Besemen.

Van groote Heyden maeckt men Besemen.

Van Chamergiphes, of leeghen Dadel-boom maeckt men Besemen.

Van Bercken-tackjes maeckt men Besemen.

Van Spat maeckt men oock Besems in Spagnien.

XXXIV. *Om Glasen en Bekers glinsterent te maken.*

NEmt Glas-kruydt vryft daer mede uw glasen, bekers en andere vaten mede.

Paerde-steert by Kist-makers Schaef-stroy, daer mede vryft men alle hout-werck gladt en glimmende.

XXXV. *Om een Aes te maken waer door men wilde Vogels, als Eyndt-vogels en andere vogels kan vanghen.*

NEmt de wortel en 't zaet van Keel-kruydt leght dat eenen dagh ende nacht in't water te weycken met Scharlaken Greyn, ziedt dat al-te-samen in't selve water tot dat het greyn wel van 't water gheswollen is. Dat gedaen zynde, leght het greyn aldus toe-gemaeckt zynde, in de plaets daer de wilde Gansen en Eyndt-vogels komen sitten, sy sullen aenstonts dit greyn op-eten, en terstont in slaep vallen of sy droncken waren; dan kan men die met de handt vangen. Maer daer moet veel van dit Keel-kruydt-zaedt en wortel wesen, voornamelyck om der Gansen wille.

Het selve is oock goedt om met menighte alderhande soorten van Vogelen te vanghen.

Men ziedt oock dit greyn met Swavel, en leght het dan in de plaets daer de vogels gewoon zyn hun aes te haelen; en alle die van dit greyn eten die moeten neder-vallen en sterven, ten zy men hun Olie van Olyven te drincken gheve; dan komen sy terstont weer tot sich selven.

XXXVI. *Om de Muggen te verdryven en te dooden.*

AL het ghene dat men voor de Muggen, Vlieghen en Schieters wil bewaeren, soo moet men Alsem in Olie leggen, en bestrycken 't gheen men daer mede wil bewaren.

Het kruydt 't alder-kleynste Conyza of Conyza Wyfje genaemt, wanneer-men dat ergens leydt of daer van een roockinge maeckt, dat verdryft de Muggen en doodt de Vloyen door syn stercken reuck, desgelycks verdryft het oock Slanghen.

Het zaedt van Cauwoerden gestooten, het sap op de huydt van de ossen, peerden, muylen of ezels gestreken, keert de vlieghen, horzels, wespen en muggen daer van: Selfs den roock van de bladeren der Cauwoerden als die gebrandt worden, vedryft dusdanige ongedierte.

De blaederen en oock de nootjes van de Cypressen-boomen gebrandt, verjagen door haeren roock de Muggen. De schavelinghen of dunne stuckjes van Cypressen-hout tusschen de kleederen gheleydt, bewaren die teghen de Motten.

Harst van Cypressen-hout doodt oock oft verjaeght alle Motten, Schieters, Moluwen, Myten en dierghelycke ongelycke ongedierte die in de kisten en kassen de kleederen bederven.

XXXVII. *Om de Fluwynen te verjaghen.*

MEn heeft by langh ondersoeck en aenmerckinghe bevonden dat'er niet beter en is om de Fluwynen of Vossen en Katten van de Hoender-koten en Duyve-koten te verdryven, als dat men daer by en ontrent een groote menighte Wyn-ruyt plant, of oock dat men voor den in-gangh een goedt deel Wyn-ruyt legge. Oock soo konnen de Slanghen, Hagedissen den reuck en schaduwe van den Wyn-ruyt niet verdraghen, soo dat men die daer mede verdryven kan.

XXXVIII. *Om de Mieren te verdryven.*

NEmt Alsem met wilde Orega en leght die op die plaets daer de Mieren zyn, en sy sullen verdreven worden.

Op een ander manier.

ALs men de hollen daer de Mieren in pleghen te nestelen met kleyn Heliottopion of Tornesol, een kruydt alsoo genaemt, stopt, soo doet men die altemael sterven sonder datse daer uyt mogen komen.

Noch een ander manier.

DE Hoveniers en Landt-lieden hanghen het kruydt Orega (Origanum) aen de boomen die van de Mieren seer gequelt worden, en worden daer door verdreven. Palladius getuyght dat als men de holen of nesten der

der Mieren met Orega en Sulfel stopt, dat dan de Mieren wegh-loopen.

XXXIX. *Om de Mollen te verdryven en te doen sterven.*

NEmt Loock en leght het rondom de hollen van de Mollen, 'tsal de selve verdryven en doen sterven.

Oock aen de boomen gehangen daer fruyt op is, daer sullen de Vogels niet komen om de vruchten te eten.

Of men magh in plaets van Loock, Ajuyn of Parcy nemen, 'tgeen 't selve uytwerckel sal doen.

Op een ander manier.

OP de beddens daer de Carduus Benedictus op wast, daer in sullen geen Mollen komen vroeten: want dit kruydt verdryft de Mollen en andere beesten die de hoven schadelyck zyn.

Noch een ander manier.

DE Italianen segghen dat wanneer een tackje van Bergh-vlier in de holen der Mollen gesteken wort, dat het de Mollen daer doet uyt-komen of datse sterven moeten.

Dewyl nu den gemeynen Vlier krachtigher is als den Bergh-vlier, soo sal misschien die hier toe noch bequamer zyn.

XL. *Om Motten of Schieters te verdryven en te dooden.*

1. AVeroone een kruydt in de kleer-kassen geleydt bewaert de selve kleeren voor Motten en Schieters, min of meer als den Alsem; maer geeft die beter reuck, hierom misschien noemen de Franschen dit kruydt Garderobbes, en de Italianen Brotano en herbe Cansorata.

2. Nemt Alsem en leght dat in de kleer-kassen, het sal de Motten verdryven.

3. Het Piment of Duyven-kruyt ghedrooght zynde en

en tusschen de kleederen geleydt, niet alleen dat de kleederen daer naer riecken sullen : maer sal de selve oock voor alle Motten en Schieters bewaren. Hierom is het geacht en gepresen.

4. De worrel van Coriosyl ghedrooght ende met een weynigh azyn besprenght, in kisten, kassen en koffers geleydt, bewaert de kleeren tegen Motten en Schieters en geven die goeden reuck.

5. De bloemen van Limiria of wildt vlas gedrooght zynde, en by de kleeren geleydt, bewaren die voor de Motten en Schieters.

6. Het kruydt Elichryson tusschen de kleederen gheleydt, belet dat die van de Motten of wormen niet geten of van de Schieters niet geschendt worden.

7. De Ryn-bloemen hebben den naem oock van Motten-kruydt bekomen (in't latyn Tinearia, in de Apotheken Stæchia en Stichas Cierina) om dat de bloemen daer van in de kleer-kassen geleydt zynde, de selve bewaeren voor de Motten en Schieters.

8. Den wilden Rosmaryn (Rosmarinus Silvester) droogh in de kleer-kassen tusschen de kleederen geleydt, bewaert die voor 't verderf van de Motten en Schieters.

9. Lavender of Lavendel dient seer wel om tusschen het lynwaedt en kleeren te leggen die daer af een goeden reuck krygen, en voor de Motten bewaert worden.

10. Het Anys-zaedt tusschen de kleederen gheleydt belet dat'er geen Motten in en komen.

11. De blaederen van † beyde Varen onder het Bedt-stroy verdryven de Wandt-luysen, en tusschen de kleederen geleydt, bewaren die voor Motten en Schieters.

† Dat is van Varen-mannetje en van Varen-wyftje.

12. Men leydt het Seven-getyden-kruydt (in't latyn Trifolium Odoratum) droogh zynde, tusschen de kleederen, om dat men voor seker houdt dat het de Motten, Schieters, en ander ongedierte van de kleederen verdryft en daer voor bewaert.

13. De Gagel (Myrtus Brabantica) heeft dese nutheyt dat het droogh zynde, als oock zyn vruchten in de Kleer-kassen geleydt zynde, seer dienstelyck voor de kleederen is, om voor de Motten en Schieters te bewaeren.

14. De

14. De bladeren van Cytroen-boomen, geven de kleederen een goeden reuck, en bewaeren die voor de Motten en gewormte.

15. De schavelingen of dunne stuckjes van Cypres-boomen tusschen de kleederen gheleydt, bewaeren de selve voor de Motten.

Als mede het harst van Cypres-hout doodt of verjaeght alle Motten, Schieters, Meluwe en dierghelyck onghedierte dat de kleederen bederft.

16. Een tackje van 't Indiaens bladt (Folium Indum, of Folium Indicum) op het Indiaens Tamalapatra genoemt, by de kleederen geleydt, bewaert die voor alle Motten.

Om dat men op alle plaetsen, en tot allen tyden juyst niet die kruyden by de handt heeft, of bekomen kan om de kleederen voor de Motten te bewaeren, soo heb ick soo veelderley geseght op dat men een van de selve soude konnen gebruycken.

XLI. *Om Hagedissen te verjaegen en te dooden.*

DE Wyn-ruyt verdryft de Hagedissen, als oock de Slanghen, en andere fenynighe beesten: want zy derven die niet naderen, soo verre als haer schaduwe streckt.

Den wortel van kriecken over zee, heeft die kracht, en dat eygen datse op Slangen, Aspick-slangen en Hagedissen geleydt, de selve doet slaepen en somtydtr doet sterven.

De Landt-luyden seggen, dat de Slangen en Hagedissen, en andere vergiftige dieren terstont sterven, als sy met een stockje of roedtje van Haselaer gesneden, geslaegen of gesmeten zyn.

XLII. *Om Kalanders te verdryven.*

ALsem met Averone by het koorn geleydt, bewaert die langen tydt, voor 't verderven of vermuffen, en verdryft daer van oock den Kalander, en ander diergelyck ongedierte.

Het

Het kruydt Conyza, op of by't kooren geleydt, bewaert het voor een langen tydt voor den Kalander.
Merckt, niet voor altydt, maer een langen tydt.

XLIII. *Om Muysen te verjaegen of te dooden.*

MEn wil dat sommighe Muysen die het zaedt van 't kruydt genaemt Thunis-bloemen, gegeten en gheknabbelt hadden niet verre van daer zyn doodt ghebleven.

Dioscorides betuyght dat den witten Nies-wortel (of witten Helliborus) met Gersten-meel en Honingh vermenght en samen gekneedt, goet is om Ratten en Muysen en diergelyck ongedierte te verjagen en te dooden.

Sommighe mengen 't pulver van swerte Nies-wortel (swerten Helleborus) met eene leckere spyse en dooden daer mede de Ratten en Muysen.

Aconitum of geele Wolfs-wortel, wiens mede soorte desen Napellus of blauwe Wolfs-wortel, anders Monicks-kapjes genaemt, pleegh de Muysen om-te-brengen: waerom men die met de namen van Myoctonon, Myochonon of Muricida, dat is, Muysen-dooder pleegh te noemen.

De wolachtigheydt van de Lisch-dooden is selfs den gemeynen man (seydt Lobel) bekent, dat die de Muysen doodt als sy dit eten.

Cepe Muris dat is Muysen-ajuyn, doodt de Muysen al was het maer dat sy'er gedistileert water van dronccken, dit heet oock Squillen of Zee-ajuyn.

Elver-wortel, Carlina genaemt, heeft kracht om honden, Verckens en Muysen te dooden.

Den witten Chameleor heeft de kracht om de Honden, Verckens en Muysen te doen sterven, als men hun koeckjes van dese wortel met gerooft en beslagen Gersten-meel met water en olie gekneedt daer van in-geeft of voor-werpt.

Den roock van een verbrande Iben-boom (Taxus) verjaeght de Muysen.

Wanneer men papier door het water haelt daer Alsem in gewyckt is, en dan daer naer bedruckt of beschryft, dat

dat selve papier sal van de Muysen niet gegeten worden.

Om Slanghen, Ratten en Muysen te verdryven, soo moet men Brionie-wortel braden, en die dan warm alsoo in stucken snyden: want die geeft van sich een damp oft reuck soo sterck, dat een Slangh of Rat die desen roock rieckt terstont sterft. Nochtans willen sommige seggen dat die in't fransch Columbrine heet, ende in't griecks Ophiostaphyle, om dat de Slangen ontrent desen wortel nestelen, 'tgeen ick niet gelooven kan.

Om Veldt-ratten of Muysen te verdryven, soo nemt Lauwrier-bladen en stopt daer de holen van de selve mé toe: want men gelooft seker dat sy sterven sullen als sy de bladeren riecken of smaken.

XLIV. *Om Muysen te vergaederen.*

CAstor Durante seydt, als men vuur van Esschen-hout (of Qualster ghenaemt) maeckt, en daer een diepen pot of ketel op set, en twee levendige Muysen daer in doet, dat alle Muysen van't gansche huys ontrent dat vuur sullen komen.

Mogelyck door het gepiep der Muysen, die in den pot zyn. Doch ick geloof of het vuur van ander hout waer dat het even eens zyn soude.

XLV. *Om de Aerdt-muysen te dooden.*

PAlladius raedt ons datmen sal de hollen en gaten der Veldt-muysen stoppen met Oleander-bloemen of bladeren, want sullen sterven als sy de selve riecken of eten.

XLVI. *Om Vlier-muysen te verjagen.*

DEn roock van verbrande Helix of Veyl verjaeght de Vlier-muysen.

Nemt taye tacken van stekende Palm (Acuta Myrtus) die men in Italien gebruyckt om besemen van te maken, en behanght daer u geroockt of gezouten vleesch mede, soo sullender geen Muysen, Ratten, of Vlier-muysen by komen.

Den Platanus-boom of Plaen-boom heeft een besonder eygenschap om de Vlier-muysen te verjagen, want nimmermeer sullen de Vlier-muysen in huysen komen daer een Plaen-tack op-gehangen is.

XLVII. *Hoedanigh men aen de handt door de schaduw eens Stroy-halms de uren des daghs kan leeren kennen.*

Dit is wel een redelyck bekent en oudt, doch te gelyck oock gansch aerdigh konstje; alleen gebreckter dit aen, dat weynigh de rechte handelingh daer van hebben, om de uren des daeghs te vinden. Op dat nu de reysende persoonen te beter bericht hier van mochten hebben, soo staet te weten datse op de volgende manier moeten te werck gaen.

I. Die aen de handt de uren des daeghs wilt weten, die nemt een rechte stroy-halm, riet, of rysje van hout in de lenghte der geheele voorste vinger, in den top tot aen den aenvangh van d'eerste linie der handt toe, genaemt disch-linie.

II. Als nu de Son schynt, soo steeckt men de linkerhandt uyt op sulck een wys, dat de vlackte des selven light gewendt tegens de rechter-handt, en men steckt de stroy-halm tusschen den duym en voorste vingher recht over de linie des levens, welckers voor-uyt-stekende deel naer de vlacke handt sich vergelyckt met de lenghte des voorsten vinger, en over-al een rechten hoeck met de handt maeckt.

III. Dit gedaen zynde, soo wendt het gansche lichaem van de Son af met d'uyt-gestreckte handt gints en herwaerts naer de Son toe, tot dat 't uyterste der schaduwe 'twelck den wegh des duyms in de vlacke handt werpt met de levens linie gelyck komt en van de selve gelyck als vervult wordt.

IV. Siet dan toe aen welcke vinger de schaduwe des stroy-halms komt te vallen, soo hebt ghy de begeerde uur, als ghy maer alleen te voren weet ter welcker uur de Son voor dien dagh op-gaet. Want soo de schaduwe des voor-middaghs valt op 't uyterste des voorsten vingers,

gers, ſoo is't de naeſte uur naer den Sonnen op-gangh als hier 7. Valtſe op d'uyterſte des Ringh-vingers (of des derden in ordre) ſoo is't 8 uren: of op't uyterſte des kleynen vingers, ſoo is't 9 uren Of op 't eerſte lit des gedachten kleynen vingers van boven af te rekenen, ſoo is't 10 uren. Op't middelſte lit is't 11 uren, Op't derde is's 12. uren.

V. 's Na-middagh ſoo de ſchaduwe wederom valt op 't weede lit des kleynſten vingers, ſoo is't d'eerſte uur. Indien op 't eerſte, ſoo is't de tweede. Indien op 't uyterſte des kleynſten vingers ſoo is't de derde. Indien op 't uyterſte des Ringh-vinghers ſoo is't de vierde uur, en ſoo al voorts.

VI. Gaes

VI. Gaet de Son ten 5 of ten 7 uren op, soo werden d'uren op de wyse ordentlyck naer malkander ghetelt, en dan valt den middagh of de 12 uur, als se ten 5 uren op-gaet op d'eerste linie, welcke naer de kleyne vinger in de vlacke handt staet of de eysch-linie. Maer gaet-se ten 7 uren op, soo valt de schaduwe op't derde lit des gedachten vingers. Dusdanigh kan men de Astronomische uren op alle tyden des daghs, wanneer de Son maer schynt, leeren kennen.

XLVIII. *Om Endt-vogels te voeden.*

HEt kruydt water-linsen heeft noch stelen, noch bloemen, in't latyn lens Lamstris, lens Aquatilis, lens Palustris, in den Apotheeck lenticula Aquæ en Anarum Herba, dat is soo veel als eynden-groen, Eynden-broodt, om dat dit de Eynden een goedt voedtsel verstreckt: doch niet alleeen de Eynden, maer oock de Gansen en Hoenderen eten dat seer geerne, soo vvel alleen als met semel of meel gemenght.

XLIX. *Om Einck-horentjes te voeden.*

DE Nootjes van den Beuck-boom, die men Beuck noemt, worden seer garn van de Einck-horentjes gegeten: als oock mede van de Muysen; men wil seggen datse veel doen om de Einck-horentjes en Muysen te vermenighvuldigen.

L. *Om Gansen vet te maken.*

IN Italien mest men de Gansen met het kruydt genaemt Kolle-bloemen, roode Klap-roosen, Korne-roosen, of wilden Heul genoemt.

Oock soo magh men de Gansen, Einden-groen te eten geven, de andere spys der Gansen is bekent genoegh.

LI. *Om Haesen te voeden.*

SOo magh mense Gansen-distel, Konynen-kruydt en meer andere te eten geven, daer zyn meer kruyde

als

als Gerve, Rynevaer, Wegh-brede, &c. die genoegh bekent zyn.

LII. *Om Quackelen vet te maken.*

DE oude Schryvers verhalen datmen Quackelen eñ de Geyten met de wortel van swert Nieskruydt pleegh vet te maken, daer nochtans de Wolven en Vossen van sterven.

LIII. *Om Vogels te vangen.*

DE Speignjaerts plachten met de besien van Thymelea of Sinal Nezercon genoemt in de maenden van October en November de Vogeltjes te vangen.

Daer zyn noch meer manieren om Vogeltjes te vangen die wy hier naer sullen verhalen, en sullen ons tot iets anders keeren van dien aerdt.

LIV. *Om Meerlen, Lysters, en andere Vogels te vangen.*

DE besien of vruchten van Keel-kruydt, Mondthoudt of Ligustrum worden van de Meerlen, Lysters, Sneppen, en diergelycke Vogelen in den winter veel gesocht en geerne gegeten, waerom men die oock daer mede kan vangen.

LV. *Om Eynden en Duyven te vangen.*

SOo men begeert Duyven en Eynden te vangen, soo koockt witte Nieswortel met Tarwe alsoo langh tot dat de Tarwe breckt, en geeft die dan de Duyven of Eynden t'eten, korts daer naer sult ghy die met de handt vangen.

LVI. *Om de Kickvorsschen te dooden.*

GEsnerus betuyght dat het sap van de Thora Valdensis soo vergiftigh is als men een naelde dopt in

dit ſap, en het aen een Kickvors ſtryckt terſtont ſterven ſal, immers ſoo het 't oprecht ſap is.

LVII. *Om Viſſchen te dooden.*

NEmt Hirten-ſponſien, Hirts-ſchwammen, in 't latyn Cervi Boletus genaemt, en die in 't water werpt, zyn ſoo kout van aert datſe Viſſchen doen ſterven.

Plinius ſchryft dat de derde ſoorte van Cyclaminos de Viſſchen doet ſterven.

LVIII. *Om de Viſſchen te geneſen.*

WAnneer de Viſſchen in de vyvers ſieck zyn ſoo kan men die aldus wederom geſont maken en geneſen. Nemt de groene bladeren van Pietercelie en ſtroyt die in de ſtaende waters of vyvers, doen de Viſſchen wederom bekomen en verquicken, ſoo ſy te voren door eenigh vergift vergeven zyn.

LIX. *Om den grondigen ſmaeck der Viſſchen te benemen.*

IN Italien gebruycken de Viſſchers het kruydt Menthaſtrum of wilde Munte om de Viſſchen van ettelycke poelen of Meiren te zieden of te ſtoven om hunnen grondigen ſmaeck te benemen, anders wordt dit Menthaſtrum niet veel om ſyn ſwaren reuck in ſpys gebruyckt.

LX. *Om Viſſchen te vangen.*

DE vruchten en bladeren van de ſoorte van Wolfsmelck (Tithymallus) hoewel ſy ſachter en onſtercker zyn, nochtans konnen ſy de Viſſchen die in de ſtaende wateren of vyvers zyn, geworpen zynde, tot een beſwyminge brengen en op het water doen dryven als of ſy half doodt waren, ſoo Galenus daer van ſchryft, maer dan moeſt men ſeer veel van die vruchten of bladeren nemen, om dieſwille dat de kracht daer van door de menighte des waters haeſt verſprydt wort of verdwynt.

De

De Mede met veel zaets is de Visschen seer aengenaem.

De wormtjes die in de Droogh-volders kaerden in den Herft gevonden worden genesen de pyne, en alle gezwellen en zweeringhen die aen en ontrent de nagels komen, en die daer op gebonden.

De selve worden van de Visschers aen hun Angel gedaen om daer mede Visschen te vangen.

De Olm-boomen die ontrent Salamanca (seydt Clusius) staen en by de riviere Tormes groeyen, hebben aen hun wortel soo veel dunne vezelingen als draetjes, die heel roodt van verwe worden als sy van het voorby-gaende water besproeyt zyn, en daer wassen kleyne krabbetjes als Granaet, die van de Visschers vergaedert worden om Visschen mede te vangen; dan als sy grooter worden soo kruypen sy uyt de wortelen en vliegen wegh als aerdsche Sprinck-haenen, dan daer naer soo komen sy wederom in 't water om jongen te krygen.

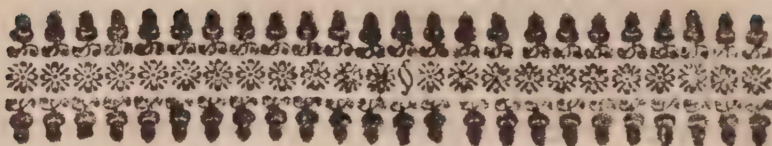
Het schynt dat dit een Haft-worm Over-aes is.

LXI. *Om de Pier-wormen uyt de aerde te doen kruypen.*

De Visschers stampen de snoesters van Ockernoten en worpense in het water, en storten 't selve water op de aerde, welck water de Pier-wormen uyt de aerde sal doen kruypen.

Ick heb gesien datmen menschen-pis op de aerde stort, en die in-treckende quamender Pier-wormen uyt d'aerde.

HET
SESTHIENDE BOECK

Waer in verhandelt wort de manier van Verwen, en Koleuren te maken op Belden, Beesten, Bloemen, Kruyden en alles wat de Schilder-konst vereyscht.

I. *Manier hoe men planeren moet.*

Emt de alderbeste witte Lym en koockt de selve in seer schoon regen-water soo dun en soo gemenght, dat wanneer den selven Lym kout is en gestolt gelyck kalf-vleesch-sop. Dan salmen de Lym wederom smelten en een suyvere spongie nemen en in de Lym nat maken, en alsoo over het papier strycken, dat wel nat makende en wederom wel laten droogen, en is alsdan vast en gelymt of gepreserveert dat de Verwen niet door en slaen, en het werck ontcieren en vloeyen. Maer indien men 't papier meent te vernissen, soo sal men om die te planeren Visch-lym van Visschen-been gemaeckt, en dat alsoo oock als boven geloden zynde, sal men 't oock lauw en gesmolten zynde met een spongie soetjens daer over stryckende nat maken en dat wel van stof en vuyligheydt wachtende, laeten droogen. Daer naer soo sal men dat noch eenmael laeten met de voorschreve Lym planeren en droogen, en alsdan maghmen het verwercken.

II. *Van het aenleggen, diepen, en verhoogen.*

OM 't beste en alder-bequaemste te seggen wat aenleggen zy, 't welck de eerste eygenschap is, soo willen de Konstenaers hier mede soo veel geseydt hebben, als eenigh dingh deser konste beleggen met eenigerhande koleur van Verwe het zy eenige naeckte, kleederen, beesten, gronden of andere metselreyen, of partyen die men naer den eysch des wercks of 't ghene de stature is dat men beleggen wilt, moet, of wil gebruycken, en haer proprieteyt, koleur, en aert eyscht: en dit aldus aengeleght zynde, soo moet daer volgen een verdiepinge op sulcke deel of partye, Verwe of koleur, dat ghy simpelyck met eenerley verwe als ghesegbt is hebt aengeleyt. En welcke verdiepinge is in effect dit, te weten: datmen alle tydt een verwe op alsulcke verwe als men aen-geleyt heeft moet ordonneren, de welcke vetter, stercker of harder is als u beleghsel of aenleggen, daer mede dat dan lichte en duystere plaetsen onderscheyden en af-gediept worden naer de konste van den dagh of de duysterheydt: als wanneer de sonne of het licht iet van voren beschynt of treft, soo moet'er krachtelyck volghen dat het achter sulck dingh daer de sonne niet door en schynt duysterder is als daer de sonne plat op schynt: of den dagh van achter komende moet voor oock duysterder wesen, soo is diepen hier te verstaen verduysteren en alle vouwkens van kleederen, alle inwendige ledekens der menschen en emolumenten, de welcke leege in-gevallen staen, en diep of tegen den dagh niet en staen maer teghen den dagh (dat is duyster) schynen, dese moetmen met de voorsz. stercker verwen verduysteren en diepen naer den aert der konsten als sal geleert worden. En dit kan van de Beminders der konsten lichtelyck begrepen worden wanneer sy regard nemen op de konsten die sy voor hebben om te verlichten: want den konstigen Inventeur en Snyder der platen, hebben sulcke duysterheydt met het aerdseersel af-gediept en geteeckent: en waer men dan bevindt dat den Inventeur de duysterheydt met het aerdseersel heeft getoetst daer

moet oock van den Illuminist de verdiepinge of sulcke stercke verwe geleght worden, want dit doende sullen alle emolumenten, vouwkens, ploykens, duyster plaetsen en donckerheden haer seer nettekens uyt den lichte steken en onderscheyden staen.

Nu het derde eygenschap is verhoogen, 't welck oock soo veel geseydt is als de hooghe of lichte plaetsen daer het den dagh of het licht plat op vertoont sonder eenigh beletsel van sommer-schaduwe of duysterheydt, 't welcke van den Konstenaer gemerckt wordt als hy gaede slaet waer den Inventeur geen aerdseersel en heeft geleydt; 't welck gemeynelyck geschiedt op hooge plaetsen, als aen de menschen op de kaken, boven op den neuse, op het voorhooft, kinne, schouderen, ellebogen, knien en brayen, 't welck hem seer geerne altydt uytsteckt en hoogh verthoont, en dese en diergelycke plaetsen in de naeckte, als in de kleederen of andere dingen, hoese dan mogen genaemt worden, moeten alsoo verhooght worden met een lichter en hooger koleur als daerse mede aengeleydt zyn om daer mede de klaerigheydt des menschen en de doorschynigheydt of glans aller dingen te maken en uytroetsen: alle 't welcke u lieden sal door experientie leeren.

III. *Van de Gallen die men tot de Verwen moet gebruycken, welcke in meest alle Verwen dienen om die wel en bequamelyck te doen loopen.*

OVermits meest alle Verwen hebben dat sy geen vettigheydt of onsuyverheydt en willen lyden, besonder die men tot Illuminatien gebruyckt, en op geene vette dingen en willen vatten of hechten, soo moet men tot alle tyden wel scherpelyck letten of de Verwen wel loopen, dat is wel hechten en vatten, want hier aen leyt de perfectie des wercks. Te weten, dat soo wanneer eenige plaetsen die men aen-leggen, diepen of hoogen wilt, niet volkomentlyck en overal tot perfectie haerder koleuren en komen, soo gelyck of het een leerkindt beleydt hadde, en op de hoecxkens of kantjes niet en hadde gelet, daerom op datmen de Verwe dan wel

magh doen loopen en vatten, ſoo ſalmen nemen een Oſſe-gal en geen ander, kokende met een weynigh zouts ſoo langh tot datſe geen vuyligheydt of ſchuym meer en worpt, het welcke men wel neerſtigh af-ſchuymen ſal en ſtellenſe alſoo te kouwen, haer oock van ſtof en onreynigheydt bewarende: en dit kout weſende ſalmen t'elcke reyſe een druppelken daer van in de Verwen doen, op datſe alſoo bequamelyck loopen ende vatten, het welcke oock alſdan bequamelyck ſal geſchieden, indien men alle tydt ſulcks uſeert naer behooren, noterende dat ſulcke Galle der Verwe geen koleur en geeft noch nemt.

IV. *Van de Temperantie der Verwen, waer mede men die temperen ſal, welcke hardt of weeck moeten ghegomt of met lym of water getempert worden.*

MEn moet neerſtelyck tot deſe handelinghe aenmercken, dat in de nat-makinge of om beter te ſeggen, op het water daer men de Verwen mede tempert moet ſonderlingen maete gehouden worden, datmen ſommige Verwen niet te vet, oock niet te heel mager van Gomme en make, want ſommighe Verwe moet wat vetachtigh getempert weſen, als den Vermilioen, het Azur oft Aſch-blauw, Menie en Breſilie, maer de ander Verwen die moeten ſeer magher en weynigh gegomt weſen, en oock ſommige niet met-allen, als den Vermilioen die men tot Lyf-verwe ghebruyckt, oock het blauw, namelyck het Smalt, deſe tempert men met ſeer ſchoonen Lym.

En men moet weten dat men meeſtendeel Arabiſche Gom moet gebruycken, deſe Gomme ſtelt men te wyck met ſchoon regen-water, ende die gheſmolten weſende ſal men die door eenen ſchoonen doeck zygen, en wachtenſe dan voort van ſtof en onreynigheydt, ende met die Gom-water ſal men de Verwen temperen.

V. Wat

V. *Wat voor plaetsen, Verwen en Koleuren in een werck eerst of lest sullen aen-geleydt worden.*

HEt is hoogh noodigh dat men eerst weet wat plaetse in eenigh stuck eerst of lest sal worden aengeleydt, want hier aen is seer veel ghelegen, gemerckt dat dit de ordonantie en het cieraet in een stuck genereert, want men sal soo men hier in consideratie ghebruyckt, alsoo doende rypelyck konnen maken de proprieteyt van elck dingh, en dat de koleuren die meest by of van malkanderen moeten gheleyt worden altydt haer ordonantie houden, die alsoo verdeylende dat sy d'een den anderen niet en verdrucken of dooden, maer stellen meest en alle tydt de Verwen verscheyden, doch alletydt naer de nature des wercks en synen eysch. Daerom op dat haer de Verwekens best mengen, af-teeckenen en te lichter mogen sien wat in een stuckxken voor koleurkens dienen.

1. Soo moet men voor al eerst de lochtjes leggen in sulcker forme als wy die hier naer verklaren elck naer syn eysch, onderscheyden den hemel of de wolcken naer den sin des wercks, als daer onder begrepen is schoon en klaer, duyster of nevelachtigh, doncker of nacht, en soo voorts.

2. Daer naer leght uwen zandt-grondt of den steenachtigen grondt aen, volgende de beschryvinge hier naer verklaert.

3. En volgens de naeckte soo daer eenige zyn oock in forme als op syn plaetse volght.

4. Suldy aen-legghen de hairen en de baerden uwer naeckte of persoonagien, oock der dieren en beesten op datse soo geaerdt zyn, met welcke sommighe haer koleur oock volgens mogen aen-geleyt worden: sommige standaerts of stelen van boomen ende tacken, oock wel eenigh hout-werck dat alsoo geaerdt is, 't welck den Konstenaer al naer syn vernuft moet weten te aerden en koleuren.

5. Salmen al het ghene dat met het Besie-geel sal aengeleght worden, afveerdigen, als alle Schriften die binnen in 't werck of op de kanten komende, oock eenige schyn-

selen

ſelen in de locht, en oock eenige vrouwe-kleerkens, in ſomma al wat het werck vereyſcht daer mede af-veerdigen.

VI. *Van de temperantie van de Verwen te vryven en tot het temperen te bereyden.*

WY willen eerſt van het Indie-blauw als een van de voornaemſte Verwen beginnen, welck Indie-blau wel langh en ſterck ghevreven wordt met klaer water ſonder Gomme, en hoemen langer vryſt hoeſe ſchoonder is, daer naer ſal men die met Gom-water temperen.

Het Operiment, te weten het Geel, moet oock ſterck gevreven worden met oude piſſe hoe langher hoe beter, men maghſe dan drooghen wilt men of nat temperen met ſchoon Gom-water.

Het roodt Operiment moet oock langh met ouden pis ghevreven worden, en getempert als boven van den geelen Operiment verhaelt is.

Spaens-groen moet oock wel langh en ſterck gevreven worden met Wyn-ſteen en Wyn-azyn, ende dan dat door-gedaen door eenen doeck, en het ſapken alſoo gebeſight.

Spaens-groen op deſe maniere als hier ſtaet gevreven en met galle van een Snoeck gemenght maeckt ſeer ſchoon groen.

Het Vermillioen moet oock ſterck met ſchoon regen-water gevreven zyn, en alſdan droogh bewaert, wiltmen, of men magh het oock nat zynde temperen met Gom-water.

Bruyn roodt vryft-men oock wel met ſchoon regen-water en met Gomme getempert.

Lack ſal-men oock met reghen-water vryven en met Gomme temperen.

Roodt kryt moet men in ſchoon regen-water vryven, en met weynige Gomme temperen.

Loot-wit moet immers wel langh en hart ghevreven worden met ſeer klaer regen-water en met Gom-water getempert.

Lamp-ſwert ſalmen oock met ſchoon regen-water vry-

vẽ

ven 't ghene men binnen in 't werck wilt gebruycken en met Gom-water temperen, maer datmen om de kanten prepareren wilt, salmen maer met wat Edick en water onder malkanderen wel heet maken en temperen.

Wyn-rancken of Persen-steen gebrandt en de kolen gevreven wel sterck en langh met schoon regen-water en met Gom-water getempert.

Het Goudt salmen aldus handelen, men moet nemen oprechte Sal Armoniac en seer vet klaer Gom-water, dat moetmen soo langh vryven tot dat het een wit papken wordt, en alsdan salmen een bladt geslagen Goudt seffens nemen, en dat daer wel onder vryven tot dat het kleyn zy, en dat kleyn wesende salmen wederom een ander nemen, en dat oock alsoo kleyn gevreven zynde, wederom een ander tot dat ghy Goudts genoegh hebt, maer ghy moet noteren dat het selve Goudt meer als een ure moet gevreven zyn, en alsdan wel reyn op-nemen en in een suyver glasen schale doen met seer klaer en suyver reghen-water dat wat lauw ghemaeckt is, en roer'et alsdan met een suyver veerken wel onder een, laet het alsoo staen sincken, en wel gesoncken wesende salmen het water soetjes af-gieten, dat suldy al weder met schoon water vullen en om-roeren, ende daer naer weder af-gieten tot dat al de vettigheydt en onsuyverheydt af is, soo dickwils suldy 't continueren, en wel schoon en klaer zynde suldy u Goudt soetjes met een schoon penceel in een schelpe doen, ende verspryden de suldy 't laten droogen en als ghy dat ghebruycken wilt suldy schoon klaer en dun Gom-water nemen en ghebruyck'et naer voorgaende temperatie, makende altyd t niet meer nat als ghy wilt gebruycken.

Alsoo moet ghy oock met silver handelen.

Men moet noteren dat men de Menie moet soetjens siften door een zeefken van fyn Camerycks doeck ende geensints vryven, want van vryven wordt sy hardt en stuer; sommighe wasschen de Menie, maer het siften passeert al, ende men tempertse met schoon Gom-water.

Voort-gaende de reste van Verwen sal-men sonder vryven temperen en hem reguleren naer de forme voren verklaert, en 't ghene op de plaetse van elcke soorte van Verwen sal verhaelt worden.

VII. *Van Bresilien, wat Verven uyt haer spruyten, hoemen die sal gebruycken, oeffenen, koken, en bereyden.*

OM die te koken en wel te bereyden soo nemt tot een half pondt Bresilien of Vernebuck, een mengel goedt klaer oudt bier, twee gemeyne roomers oudt regen-water, hoe ouder hoe beter, en een roomer Wynazyn, dry loot witten klaeren Aluyn, een loot Gommedragant, die salmen t'samen op de helft koken en alsdan klaer af-gieten, en men sal het wel suyverlyck voor stof en vuyligheydt bewaren, en ghelyck sy versch gezoden wesende noch wat bleeck is, en hoe ouder hoe schoonder wordt, en datmen die terstont wilt en moet gebruycken om daer mede iets te diepen of aen te leggen, daer mense bruyn sal willen besigen soo sal men die gheheel heet op het vuur maken en wordt alsdan geheel schoon.

En alsmense alsoo ongemenght, suyver, en alleen aenleydt salmense gebruycken tot alle kleeders van vrouwen en mans. Dit salmen dan met schoon lack diepen, en men kan dese Verwe niet hoogen. Men leyt'er oock meest alle compositementen mede aen alsmense wat onstercker of dunder maeckt, ende diept die met dicker of vetter Bresilie of oock wel met lack. Dese Bresilie wordt oock seer dickwils tot verdiepinge geoeffent, als gy op syn plaetse vinden sult.

VIII. *Van Purpere ofte Violette, 't welck uyt de voorsz. Bresilien spruyt, haer temperantie in diversche formen.*

NEmt van de selve Bresilie en tempertse met ghewreven loot-wit, en doet daer Potasch-water in en menget onder een, soo hebdy een uyt-nemende schoon Violet of Purper, maer men moet wel toe sien datmen mate in dese temperantie houdt, want soo men in de Bresilie wynigh wits en veel Potasch-water dede soo soude de Verwe swert worden, en naer datmen die licht hebben wilt moet men daer veel wits in doen, en tot een bruynder Purper meer Pot-assche, want het staet te merc-

ken

ken dat het potasch-water de bruynigheydt geeft; maer wilt ghy met her Purper seer schoon bruyn hebben, soo doet men daer een weynigh smouts in, en soo dientse om een Fluweel aen te leggen: en dese maniere van Purper dieptmen met een schoon Veneets Lack, en oock wel met Lackmoes naer datmen de koleuren cieren wilt: want wilt men't uyt den Blauwen hebben soo moet men 't met den voorschreven Lackmoes diepen, of andersints met den voorschreven Lack.

Wilt ghy nu een lieffelyck koleur uyt de voorseyde Bresilie hebben, soo nemt van het voorseyde Purper en doet daer noch meer wits onder, en legget alsoo daer mede aen en diepet met het voorgaende Bresilie, en het principael diepsel salmen daer noch met Lack leggen en verhoogent met Menie en Loot-wit, en dit is een uytnemende schoon koleur, en daer om salmen alle het Purper met de voorseyde twee substantien hoogen naer syn eygen sin.

Met dit Purper wanneer het wat lichtachtigh wordt getempert leyt men oock sommige stedekens aen die van verre en flauw leggen. Als men die diept met de selve Verwe die wat stercker is, en die verhooghtmen met een enckel witken, en alsoo leghtmen oock de avondt of morgen-lochtjes aengediept en gehooght als de voorschreve stedekens.

IX. *Van het Azur of Hemel-blauw, syn temperantie, diepinge en hooginge.*

HEmels-blauw of Azur salmen temperen met schoon klaer Gom-water en wat Loot-wit daer onder, daer mede salmen't aenleggen het ghene men wil. En men sal het eerste diep leggen met wel gegomde Smalt: en het principael diep daer naer met Lack-moes weynigh gegomt zynde. En men sal't verhoogen met den voorschreven Azur met wat wits daer in. Met desen Azur leyt men oock aen alle Blauwe Loghtkens, Landt-schappen, Boomen ende Steden. Die oock met den voorsz. Purper aengeleydt zyn, en die seer verre en wyt schynende, maer men moet hier meer wits van blauw toe

nemen

nemen en temperen. Die sal men diepen met den voorschreven Azur, die wat gegomt is en met een puer witken ghehooght. Maer Landt-schappen die wat naerder schynen, die sal men aenleggen met meer blauws daer onder, desgelycks oock van de Boomkens ende Steden die naerder leggen, dit is de gemeynste maniere waer toe den Azur meest ghebesight wordt, te vveten tot alle kleyne Landt-schappen, Boomen, en Steden die van verre leggen.

X. *Van de Smalt of bruyn Hemel-blauw, waer toe sy dint in't aenleggen, diepen en boogen met haere temperantie.*

DE Smalt is als de voorseyde Azur, vvant hoevvel die bruynder is soo maghmen die met meer vvits temperen en aenleggen, soo leght allmen vvilt tot alle kleederen, lochten, landtschappen, boomen en steden, en die salmen diepen met Smalt die bruynder is, en het principael diep met Lackmoes, en hoogent oock met meer vvits. Daer is oock een ander maniere van aenleggen, vvelcke met den voorsz. Lack geschiet. Maer alsoo de aenlegginge niemant en dient, dan de gene die de Teecken-konst konnen en het teeckenen gemeyn is, soo tvvyffel of vvy 't hier stellen vvilden of niet.

Maer om den genen te dienen en daer mede voor te komen die de Teecken-konst verstaen, soo hebben vvy hier by gestelt datmen dit Smalt vvesende van natuer en ongemenght een uyt-nemende schoon koleur, vvel mach aen-leggen aen alle kleederen van mans en vrouvven; maer devvyl dese Smalte alle emolumenten en aertseertselen deckt, soo moetmen alle de Tapperykens-emolumenten uyt-teeckenen met Lackmoes, 't vvelck vet en sterck is, en daer naer salmen 't met Lackmoes dat een vveynigh maegerder is diepen, en daer naer noch het principael diep leggen met vetter Lackmoes, en dit koleur verciert boven alle vervve der Konste alsmen Azur met vvat vvits daer onder hooght.

XI. *Van de Lackmoes en hoe men die temperen en aenleggen sal.*

HEt Lackmoes dient nergens toe alleen aen-geleyt, vvant sy vvort root en vergaet van self, anders dan tot een doncker lochtje aen-geleyt daer 't regen of onvveer is, daerom moet sy met een ander blauvv getempert en gebruyckt vvorden, en dient daerom alleen in alle blauvven te diepen of te bruynen, en of men die tot een neveiachtige locht schoon vvilde gebruycken soo moetmen dogh daer vvat Smalts of Azur in doen, en moet de selve vvederom gediept vvorden.

Maer om van den Lackmoes een schoon blauvv Koleur te maecken soo salmense temperen met goede klare Seepsieders-loogh, dit benemt haer de roodigheyt en maecktse helder blauvv.

De Lackmoes die met vvater getempert is, haer koleur door te langh staen verloren hebbende, vvordt veel schoonder gemaeckt dan te voren mits in doende vvat kalck.

XII. *Van Indiē-Blauw, syn proprietyt en temperantie.*

GElyck het Lackmoes nergens alleen en vvort aengeleyt sonder eenige vermenginge van andere vervven, alsoo en magh men oock dit Indiё-blauvv niet alleen ergens aenleggen dan vvanneer die getempert zy met Loot-vvit, soo dient het tot alle vvaterkens, yser-vverck en blauvve metselryen aen te leggen. Het Indie-blauvv salmen met een vvater vveynigh vryven en met Gomvvater temperen, en dat moet men diepen met het selve Indie-blauvv en een vveynigh Azur of hemels-blauvv daer inne, en daer naer gehooght met pure vvitte of gemalen silver, en dit is't alle datmen daer mede aenleght, of ten vvare datmen dat onder ander Vervven temperde of andere Vervven daer onder dede als 't voorschreven en nogh volgen sal.

XIII. *Van Bezië geel, diemen Duyvels Bezien noemt, om't selve te gebruycken.*

DE Geel-besien, ofte Duyvels besien naer datse gestooten oft geplet zyn sonder datse tot pulver gestooten zyn, 't vvelck niet en magh vvesen, soo moet men die te vvycke stellen met vvitten Aluyn of in vvater daer Aluyn in gesmolten is, en het sal hem tot een schoone gel ver vve geven. Met 't selve koleur magh men alderhande mans of vrouvve-kleederen aenleggen, en die met Saffraen of Schyt-geel diepen en de principael diepte met Lack leggen. Dit koleur en leydt geen hooghsel, vvant het hem boven alle hooge Vervven uytsteckt om syn sterckte vville. Het dient om alle schynselen in den hemel of locht te maken. Alle metaelen leydt men daer mede aen, oock de Kaerten daermen de Landtschappen mede onderscheyt, oock om alle Schriften mede te coloreren, en hier vvort oock het vuur en alle vuur-vlammen mede aengeleydt.

In de plaetse van dit Besie-geel magh men gebruyken een wortel Curcuma die men gemeynlyck noemt Mekin.

XIV. *Van't gebruyck des Saffraens en syn temperantie.*

MEn sal het Saffraen te wycke stellen met schoon regen-water, en wilt men't haestigh besigen, soo doet men daer wat aluyn in, en wanneer men dat wilt gebruycken om eenige Kleederen aen te leggen soo doet men daer Menie onder en wat Gom-water, hier mede magh men oock alle Gout-werck aenleggen, als Koppen, Schalen, Kroesen, Lampetten, Kroonen, gevesten van Rapieren en andere Goude cieraet.

Men sal dit diepen met Menie die wel gegomt is, en de principael diepte sal men met Lack leggen en met gemalen goudt hoogen, het Saffraen alsoo aengeleyt dient tot alle omstralinge, en stralen uyt den Hemel, aen het Hooft eenes Salvator, of Apostelen, of heylige Mannen, of Vrouwen en dat alles diepen en hoogen als voren.

XV. *Van Operiment hoemen die gebruycken sal.*

HEt Operiment is vergiftigh en daerom moet men wel toesien dat men 't in den mondt niet en laet komen. En men leyt daer mede oock alle Vrouwen-kleederen aen, naer den aert en qualiteyt der Personagien, want het is een cierende Verwe en schynt als Zyde Satyn, en daerom salmen daet mede aenleggen Vrouwen-Mouwen, en andere kostelycke kleederen.

En diepent nettekens met bruyne Ooker, en de principael diepte sal men met Roet leggen: sy en verdraeght oock geen hooghsel om het fenyn wille, en wordt sonderlingh nergens anders meer toe gebruyckt.

XVI. *Handelt van den rooden Operiment en zyn operatie.*

HEt selve oock fenynigh wesende, sal men oock met Gomme als het geel Operiment temperen, dat en dient oock nergens besonders meer toe dan om alle Mans en Vrouw-kleederen aen te leggen, men moet het met Vermilioen diepen, en het principael diep met Lack leggen: dese maniere van Operiment en leyt oock geen hoogsel als het geel, oorsake als boven, of ten ware met gemalen goudt, 't welck alle koleuren in dese Konste ciert.

XVII. *Van den Masticot, syn gebruyck en temperantie.*

VAn den Masticot en is bysonders niet te schryven dat eygen is: want hy wort meest onder de groene Verwen getempert of gemenght, dan hy wordt na den aerdt der Konsten en wetenschap deser illuminatien gebruyckt: als te weten, wanneer men boven de verre Bergen die flauw leggen wilt een flauw verschynende loght leggen, soo verdryft men dat van boven nederwaerts van het root purperen Lochtken naer de Bergen of Steden toe met een soet verdryvende Pinceel.

Of men besight oock wel in Lantschappen die verre

liggen, mitsgaders oock in't verhoogen van eenige groene Boomen of Bergen: oock besigtmen het selve wel in de plaets van besie-geel, aen schyntelen in de Locht, of andersints aen eenige deurschynigheyt in de Locht.

XVIII. *Van het Schyt-geel.*

HEt Schyt-geel en wort oock bysonder niet gebruyckt dan tot alle Metalen of geel koper aen te leggen, als dat gediept wort met groen en met Indie-blau, daer ander tweemael over gaen, men diepet oock wel met Besien-geel, en men verhooget met gemalen Goudt.

XIX. *Van het Spaens-groen, hoe men dat temperen, aenleggen, diepen en hoogen sal.*

HEt Spaens-groen gevvreven en geprepareert in forme als vvy dat op een ander plaetse geseyt hebben, te weten in't voorgaende aen alle Vrouwe-kleederen, oock der Mannen, alle boomen en velden of eenigh groen loof geleydt, en dat net met Sapgroen gediept, met wat van 't selve Spaens-groen daer onder, en dat naer den aerdt der konsten met een Masticotken getempert zynde, met een weynigh Loodt-wit gehooght.

Nu om een groender koleur van het voorschreven Spaens-groen te maecken, om als boven aen te leggen, soo menght het Spaens-groen met Sap-groen, dat geeft dan een groender of dieper koleur, en ghy sult de temperantie van dien neerstigh moeten aenmercken, want hoe meer Sap-groen ghy in't Spaens-groen doet hoe meer dieper en groender het van koleur wordt.

XX. *Van diversche andere geinventeerde Groenen, hoe men die temperen, aenleggen, en diepen of hoogen sal.*

MEn sal Sever-groen temperen met Gom of Lym-water, by dit Lym-water magh men wel een weynigh Honingh doen, en daer met alle kleederen, Syden,

Gordynen of andere vestimentes aenleggen , en dat met dun Sap-groen diepen, en het principael diepsel nogh met een vetter Sap , en hoogent met het selve Severgroen daer wat wits onder is.

Item Engels-groen als boven getempert, en als voren aengeleydt, dat oock eerst met dun, ende daer naer met een dicker sap gediept , dit gehooght met Masticot en wit onder een.

Item Bergh-groen in forme als voren aengeleydt en oock tweemael met Sap gediept , als voorseyt , is en dat met Menie en wit gehooght. Siet hier in dese mixture vindy dat den geest moet wercken naer de discretie die in den Konstenaer is, om te onderscheyden het schoonste, heerlyckste en bequaemste koleur uyt het simpelste en slechtste.

XXI. *Van Sap-groen.*

HEt Sap-groen, hoe wel dat in veel diversche Groenen wordt vermenght , soo en wort'et nergens ofte seer selden aengeleydt , overmits syn vettigheydt en sterckheydt, daerom hoewel dat het een sonderlinge goede Verwe is , soo en gebruyckt mense niet dan tot diepten van andere groenen mede te stercken en te vetten.

Het afgemayde Hoy salmen mogen met 't dunste groen aenleggen , gemengt met seer weynigh besië-geel, en dat met een bruynder groen gediept en met geheel dun Masticot gehooght.

XXII. *Van Vermilioen hoe men dat temperen, aenleggen, diepen en hoogen sal.*

ALs men het Vermilioen alleen aenleggen wil sal men't met Gom-water temperen , het dient om alle mantels van mans,en vrouwen kleederen aen te leggen : dit moetmen diepen met Lack, te weten met schoon Veneets Lack, en de principael diepte met het voorseyt Lack en wat Swert daer onder, en daer naer met Vermilioen en wit onder een gehooght , of oock wel met Menie en wit. Het Vermilioen dient oock om alle ruinen,

nen, steden, muragien en huysen aen te leggen als men dat tempert naer den aert der dingen diemen daer mede beleggen wilt, welcke temperantie ghy in het tweede Tractaet ('t welck van de proprietyten der dingen spreckt die men aenleydt) elck op syn plaetse vinden sult. Men oeffent dit oock tot vele naeckte en lyf-verwen, als ghy hier naer oock vinden sult.

XXIII. *Van de Menje haer temperantie en werckinge.*

MEnie wordt als Vermilioen met weynigh Gom getempert en daer mede alle kleederen, lakens en syen aengeleyt, en dat net afgediept met schoon Purper, daer naer het principael diep met Menie en wit, oock met Masticot naer datmen de koleuren bisard hebben wilt.

De voorseyde Menie met Loot-wit ghetempert, een weynigh meer Menie als wit is een seer vremt, nochtans heerlyck koleur, dit diept men met een dun Purper en hooghet met Masticot of puer wit. De selve Menie met Saffraen getempert naer den aerdt der konste is een suyver Oragnie koleur, dese diepte leydtmen voor d'eerste reyse met Vermilioen, en het principael diep met Lack en Masticot net gehooght.

XXIV. *Van het Bruyn-roodt syn operatie en temperantie.*

BRuyn roodt getempert zynde met Gom-water en Loot-wit, daer mede salmen alle muragien, vervalle ruinen, rotzen en huysen aenleggen als daer consideratie in gebruyckt wordt van de naerheydt en verheydt, want de verte heeft een flauwer koleur dan de by-gelegentheydt. Men leydt de voorseyde wercken oock met Menie en Vermilioen aen, want de verscheydentheydt van wercken brenght de wetenschap van koleuren mede hoe de selve moeten geleydt worden naer den eysch van de andere koleuren die ghy daer ontrent leggen moet, want oock alle mueren, ruinen, rotzen en huysen en hebben niet een koleur: aengaende dan het voorseyde

Bruyn-roodt dit moet gediept wesen met stercke Bresilie en Bruyn-roodt onder een : dit salmen hoogen met Bruyn-roodt en wit. Men leydt oock alle kleederen met het selve Bruyn-roodt aen soo wanneer dat het op syn pas met Loot-wit vermenght is, en allsdan met het voorseyde roodt gediept, en het principael diep met Lack, en ghehooght met Bruyn-roodt en wit, 't welck lighter is als daer men 't mede aengeleydt heeft.

XXV. *Van de Lack syne temperantie en operatie.*

DAer zyn diversche soorten van Lack, maer het Veneetsch, te weten het schoonste Veneetsch Lack is het alder-beste, 't welck men temperen sal met reyn Gom-water, en alle kleederen, mantels, gordynen en fluweelen daer mede aenleggen, want het geeft een schoon Incarnaet koleur wanneer men 't wat dunnekens aengeleyt hebbende met een stercker of bruynder Lacxken diept, en de principael diepte met een seer weynigh swerts van Wyn-rancken gebrandt daer onder ghetempert nettekens geleydt, dit gehooght en met desen L.ck ghemenght met Veneets vvit : dit Lack besight men tot de naecktheyt van jonge kinderen en vrouvven, oock om te bloseren de vvangen, lippen, knien, ellebogen en de vingers of teenen der voeten, alsoo op syn plaetse in het tvveede Tractaet geschreven is.

XXVI. *Van het roodt Kryt met syn temperantie.*

HEt roodt Kryt moet met klaer vvater meest ghetempert worden, daer mede leydt men aen de oude muragien, vervalle ruinen, en andere klippen of rotzen, als van het Bruyn-roodt geseydt is, dit moet met het selve roodt gediept worden, en het principael diep met Lack geleyt vvorden of met stercke Bresilie en gehooght met Bruyn-roodt en wit.

XXVII. *Van witte verwen en haer temperantien.*

SOmmige Illuministen gebruycken seer vele Verwven van vvit koleur, maer ick hebbe dese tvvee soorten in myn vverck altydt gebruyckt, en zyn oock de besonderste, te vveten Veneets en Loot-vvit, en men tempertse alle beyde met seer reyn en klaer Gom-vvater dat niet te vet en is, en leyt daer mé aen alle kleeren, syen, lynwaet en andere dingen, en men diept het seer soet met Indie-blauw en een vveynigh Purper daer onder, men leyt de principael diepte met een vveynigh svverts in het Indie, en hooget met het selve wit of met ghemalen Silver, 't vvelck meest in alle kleeren vvordt ghebruyckt of in syde lakens. Wat van't voorschreven wit meer te schryven is vindy oock op syn plaetse, vvant het in seer vele en verscheyde Verwen gebruyckt vvordt.

XXVIII. *Van Bruyn-ooker waer toe hy geoffent wort.*

DEn Bruyn-ooker tempertmen met Gom-vvater, en men leyt daer mede alle hair van kinderen, jonge mans en Vrouvven aen, als men daer een druppelken Saffraen in doet, oock de Standaerts-stelen of de tacken van gemeyne boomen, oock alle hout-werck, 't welck men met Roet uyt den Schoorsteen diepen moet, ende 't principael diep met 't voorsz. roet met vvat swerts daer in, en dat met Bruyn-ocker en wit gehooght. Met Bruyn-ooker leyt men oock sommige Muragien, Ruinen of Rotsen aen, en men diepse met den voorschreven Bruyn-ooker die wat sterck is. Desen Bruyn-ooker geheel dun met wit aengeleydt dient oock tot eenen steenachtigen of sandt-grondt, als het selve met discretie getempert wort naer den aerdt der selve, gediept met den selven Bruyn-ooker.

Tot eenen geploeghden aerden grondt, welcken gebouwt vvort, salmen van den voorsz. Bruyn-ooker met wit ende swert daer onder aenleggen, en met den selven diepen, daer een weynigh meer swerts in doende.

XXIX. *Van den lichten Ooker.*

DEn lichten Ooker is in de konst der Illuminatien sonderlingh niet nut, dan dat men hem somtydts oeffent aen eenige Sant-gronden, Seylen van Schepen, oft eenigh nieuvv Hout-vverck aen te leggen, welck men met Bruyn-ooker diept, ende met suyver vvit hooght.

XXX. *Van de Temperantie des Roets uyt den Schoorsteen.*

HEt Roet, uyt de Schoorsteen moet men een weynigh sieden, ende als dan door eenen doeck doen, daer mede magh men wel aenleggen de Baarden der Mannen, het Hayr, aerden vvallen, Schorsen van Boomen, oudt hout, oft andere oude Edisicien, als Schuyten, Boeren-huysen en sulck vverck, 'tvvelck men diepen moet met den selven Roet, ende vvat svverts daer onder. Men maeckt ofte leydt daer mede alle Schepen en Schuyten aen, Moniken Kappen, ofte Begynenrocken, alle met den selven gediept, na dat het light of bruyn aengeleydt is, vvant bruyn aengeleydt zynde moet men in't diepsel een weynigh swert doen. Voorts soo leytmen hier mede alle beroockte oude plaetsen en dingen aen.

XXXI. *Van alle Verwen en haer temperantien.*

MEn gebruyckt een manier van Grauvv, dat is duyster Grauvv, daer mede men de vleugelen der Engelen, sommige Monickx-kappen, oock Ratten, Muyssen, Olyphanten, Meerkatten, Babiaenen, roock en damp schildert. Hier toe nemt men gemeenelyck niet dan en vvit, en daer mede aengeleydt zynde diept men 't svvert en hooge 't met suyver vvit.

Daer is ander Grauvv vervve, men nemt svvert dry deelen, Loot-vvit een deel, en vvat Saffraen daer by, en dit moet oock met een swert gediept vvorden, Noch een ander Grauvv vervve isser van vvit, svvert, en roet t'samen

t'saemen met gom getempert, met svvert gediept of met roet, dit zyn de alder-gemeynste mannieren van Grauvven. De Asch-grauvven vvorden oock alsoo met svvert en vvit gemengelt naer de konst en het koleur dat men begeert,

XXXII. *Van het Swert en haer temperantie.*

DAer is Svvert van Wyn-rancken en Perse-steenen gebrandt, en die gepulveriseert vvesende, gevreven als voor in het sesde Capittel is geleert, daer mede oock alle syde en kleederen aengeleydt, en dan met Lamp-svvert gediept dun naer den aerdt van de syden en satynen, en met de voorseyde rancken of Perse-steenen svvert met vvit daer onder soetjes gehooght. Het Lamp-svvert duntjes aen hoeden, bonnetten, mantels, en kleeren geleyt, en dan met het selve Svvert daer wat vvit in is gehooght. Dit Lamp-svvert gebruyckt men seer veel met lym-vvater getempert, heet vvesende gebruyckt men die vvarm om de boorden en kanten nae de konst te svverten.

XXXIII. *Van de goude en silvere Verwe.*

NEmt een vveynigh Menie, Saffraen, lichten Ooker, daer mede mach men alle manieren van goudt schier aenleggen, oock alle beghten of gevesten van rapieren en oir-ysers, gulde riemen, ringen, kleynodien, hoed-banden, en voorts alle het ghene dat het goudt gelyck is. Men magh hier mede oock alle kleeren en boorden cieren in plaetse van goudt; dese maniere van Vervve salmen verdiepen met Bruyn-ooker of Roet, dit magh en moetmen met het voorseydt goudt hoogen naer den eysch des vvercks. Voorts aengaende het koleur van silver daer men oock Tin en geslepen schoon Yser-vverck mede aenleydt, is Loot-vvit of Veneetsch vvit, suyverlyck aengeleydt en dat met seer dun Indie-blauvv dat niet sterck en is soetjes gediept, en daer naer met gemalen silver net gehooght en verciert.

Men moet neerstigh aenmercken datmen het goudt of

silver

silver, 'tvvelck geprepareert is als voor verhaelt is niet en gebruyckt om daer mede iet besonders aen te legghen, vvant men geen hooger en heerlycker koleur en vindt om dat aengeleydt zynde te vercieren, het en vvaer datmen daer mede vvilde vergulden.

XXXIV. *Van de Lochten, Wolcken, Schynselen, Stralinghen, Gesichten in de locht, die in schoone, klaere, nevelachtige, donckere, regenachtige, vierige of brandende gedaenten zyn.*

OM een schoon en klaer Locht te maecken, vvelcke hem tot schoon en droogh vveder streckt met sonneschyn soo sal men nemen schoon Azur met vvat vvit getempert, en leggen dat boven in het opperste aen daer het de locht vereyscht, en dat alsoo gelegiht vvesende sal men dun Purper onder het blauvv leggen, en dat met een kleyn saght borsteltje, het onderste of benedenste van het voorseydt blauvv sonder het opperste te raecken op het Purper onder malkanderen verdryven, latende het bovenste schoon hemels-blauvv blyven, dat verdreven en alsoo verdeylt vvesende salmen onder aen 't uyterste van het Landtschap of dat bovenste of opperste in de flauvvste leyt, of op de topkens van bergen strycken met geheel dun Masticot, leggende alsoo een streeck aen het voorschreven Landtschap of bergen, en verdryven dat alsoo soetjes van onder opvvaerts naer het Purper toe, tot dat het alsoo verdeylt is en onder het purper gemenght, en alsdan suldy komen met stercker purper naer het leven des lochts, en besonder daer ghy bevindt dat den Inventeur der konst syn aertseersel heeft geleydt. Insgelycks sal men op het voorseyt Masticot komen, dat alsoo verdreven en onder het purper met Menie en vvit gemengt is, om alsoo vvat vierige straelen aen de locht te maecken gelyck gemeenlyck in een heete vierige schoone locht naer 't leven gesien vvort.

Een schoon locht sonder koleur moet aengeleght vvorden met schoon Azur als boven geseydt is, en dat met het selve blauvv en vvit gemenght zynde salmen onder het blauvv aenleggen, en soetjes van boven nedervvaerts

verdryven dat het altydt een verſoetende blauvv blyve, en dat met Azur diepen naer het leven en aertſeerſel.

Een vierige locht ſalmen boven met een flauvver blauvv aenleggen, oock ſoetjes verdryven naer den aerdt der konſten, en daer naer met een ſtercke Menie gemengt zynde met vvat vvit, ſtreep-vvys en met altydt lange verflauvve ſtrecken ſtraelen trecken over het blauvv Azur, en daer onder noch geſtraelt met ſtercker Purper, en alſoo ten leſten onder een verdryven met een vocht gegomt borſteltje dat niet te ſterck is, en dit is vierige locht.

Een vvolckachtige locht ſalmen met een flauvv Azur overloopen, en de vvolcken daer naer met menigerhande koleuren diepen naer datmen de locht vvilt gediſponeert hebben. Is de locht ſchoon ſoo ſalmen de vvolcken meeſt diepen, en uyt een Purper maecken : is ſy regenachtigh ſoo ſalmen de vvolcken met Indie-blauvv en lack diepen : is het nacht ſoo ſalmen haer met inckt en ander Bruyn-blauvv als roock diepen en met Menie of Purper of vvit beſtraelen en ſchakeren : is ſy brandende en als op-gaende aen den dagh of ondergaende aen den avondt, ſoo ſalmen by de vvolcken die alſoo met Menie of Purper en vvit in de vvolcken verdiept zyn van de ſelve Menie of Maſticot met Menie, of Menie met Saffraen nemen, en beſtralen de locht onder de vvolcken daer mede van onder opwaerts dat ſy boven flauvv ſtaet, en onder naeſt of omtrent de Landtſchappen vierigh zy; in het welck elcke konſtenaer de ervarentheydt en het leven moet volghen en aenmercken.

Om in of uyt de locht ſchynſel te maecken, daer men eenighe heerlyckheydt des hemels uyt vvilt vertoonen: als datter eenighe perſonagien, eenigh teecken in de locht hem ſiet verthoonen, daer hem dan een geel ſcheynende licht openbaert uyt den geelen, 't welck het binnenſte of hooghſte licht wort genoemt, daer toe ſal men nemen een Beſie-geel of Maſticot.

Rondom ſulcke binnen-lochten, komt gemeynelyck een omſtralinghe van aertſeerſel geciert, daer nemt men toe Saffraen met Menie gemenght, inſgelyck tot een ſtraelende ſonneſchyn, of daer eenighe duyven ſtraelende uyt

uyt de locht komen daelen. Dit salmen oock met den Saffraen aenleggen en met goudt verhoogen en cieren.

Men magh oock sulcke straelingen en omschyninghen wel met Menie, wit en Purper onder den anderen aenleggen, en cieren als boven.

XXXV. *Van alle gronden diemen leggen magh, als eenen Savelachtigen grondt aen eenigen muer of want, die slechts cierelyck pontificael of andersins is.*

IN den eersten moetmen in alle wercken eenen savelachtigen grondt eerst aenleggen gelyck wy voren hebben gheseydt, daer wy van den Bruynen-ooker hebben gesproken, en de manieren van dien te leggen hebben beschreven. Wy wllen alleen hier spreken van de muragien van kamers en salen daer eenighe personagien staen of sitten.

Daerom suldy weten datmen tot eenen gemeynen muergrondt nemt verwe die uyt de roode komt schoon, Vermilioen met wit getempert, en diepen't dien met Bruyn roodt.

Eenen muer met swert en wit onder den anderen aengeleydt dieptmen met dun swert.

Eenen muer met Bruyn-roodt en wit aengeleydt dieptmen met puer Purper, oock met Bruyn-roodt.

Eenen muer met swert, wit en Purper onder den anderen aengeleydt dat moet gediept worden met Purper en swert dat stercker is. Wilt men voorts eenige andere mueren aenleggen daer eenighe personagien in de kamer of saele staen, die moetmen approprieren en maecken naer uyt-wysen dat de koleuren, die ghy aen de voorschreve personagien hebt geleydt, de welcke hun af-steken op de selve koleuren.

Daerom soo ghy eenige sonderlinge gronden wilt leggen, soo siet in't voorgaende daer alle de Verwen die men tot de Illuminatie gebruyckt met haere verdiepinge en hooghselen ordentelyck zyn beschreven, en ghy sult aldaer alsulcke koleuren mogen gebruycken als't u sal goet duncken.

XXXVI. *Van de naeckte menſchen, van oude en jonge mannen en vrouwen, kinderen, Satyrs, Duyvelen, ſiecke en doode menſchen.*

KOmende voort tot de lyf-verwe of naeckte menſchen, het welcke de derde actie in dit werck is, ſoo men alle ſtucken naer ordeninge aengeleyt als't geſeyt is. Soo beginnen wy eerſt aen de naecktheyt der jonge kinderen en der vrouwen, die by na van een koleur zyn, te weten der jonghe vrouwen Verwe. Maer gelyck men hier oock moet in conſideratie nemen op het leven, gemerckt den eenen menſch niet als den anderen van koleur is, ſoo ſende ick u voor al tot het leven dan om de manieren van deſen naer den aerdt der konſten te ſchryven, ſoo nemt men hier toe een ſchoon Veneets wit en een weynigh ſchoon Veneets Lack, t'ſamen getempert met klaer Gomwater en daer mede aengeleydt, wel acht nemende dat het niet te roodt of te bleeck, maer de Lyſ-verwe gelyck zy; en dan ſal men de lippen, wangen, kin, knien, het buytenſte van de voeten, teenen en tipkens van de vingers met ſuyver Lack bloſeren, naer den aerdt der konſt, dat ſalmen dan diepen met gevreven Smeedt-kolen-ſwert met wat Lack daer onder, en daer naer hoogen met puer Veneets wit.

Wilt men eenige der voorſchreve vrouwen of kinderen wat bruynder koloreren, ſoo ſalmen een weynigh Bruyn-ooker daer in doen, dat gediept met Kool-ſwert, Roet, en wat Lack daer onder.

Tot de oude vrouwen ſalmen nemen Vermilioen, Loot-wit en wat Bruyn-ookers, en daer mede aen-geleydt en bloſeren met Vermilioen daer een weynigh Lack onder is, en dat op de voor-verhaelde hooghe plaetſe, 'twelck men diepen ſal met Lack en Roet onder den anderen, en hoogent met meer wit als Vermilioen.

De doode jonghe vrouwen en kinderen daer toe ſal men nemen Lootwit, Bruyn-ooker, een weynigh Vermilioen, en dat met Roet uyt de Schoor-ſteen diepen.

Tot de oude doode vrouwen ſalmen nemen meer Bruyn-oker als Loot-wit, en dat oock diepen met enc-

kel

kel dun Roet voor d'eerste reyse, en daer na met een stercker Roet.

Nu komende tot de jonge mannen, daer toe salmen nemen Loot-wit, Vermilioen, en een weynigh Lack, dat hem wat bruynder als de jonge vrouwen af-steeckt, en naer de conditie der menschen die men coloreert, d'een wat bruynder of rooder als d'ander na de outheyt der menschen; die salmen op de boven genoemde plaetsen bloseren met Vermilioen en wat Lackx, en diepent met Lampswert en Bruyn-ooker, en hoogent met wit en wat Vermilioen daer in.

Tot de oude mannen, Vermilioen wit, en wat Bruyn-ooker onder den anderen, dit sal men diepen met meer Roets dan swert, en hoogent met meest Wit, Vermilioen, en Bruyn-ooker, en met puren Vermilioen bloseren.

Tot de doode mannen sal men meest Bruyn-ooker en Loot-wit nemen met een weynigh Vermilioen daer in, daer men oock de discretie van witte of bruyne menschen in sal gebruycken, en dat met vette roet diepen.

De Satyren of Duyvelen sal men aenleggen met stercker Bruyn-ooker met wit en wat roots daer in, oock sommige rooder, stercker en bruynder d'een als d'ander, en die met seer stercken roet diepen, en alsoo men hier in, als geseght is, den aerdt der Konsten moet gebruycken, sal den beminder oft wercker alomme hier in den aerdt der Konsten volgen.

XXXVII. *Van hairen aller Mannen en Vrouwen, na de gelegentheydt en conditie aller menschen, distelen der boomen, hout-werck, en boeren-huysen.*

INdien men van het hair der Menschen nu wilt schryven, soo sullen wy oock volghen de beste en bequaemste manieren, die meest alle Illuministen hebben gebruyckt, en sullen het hayr der jonghe kinderen, even als de jonge Vrouwen, gelyck wy van de naeckte hebben geschreven, dogh altydt daer in considereren, dat des eens kints of vrouwen-hair niet en is als't ander, maer

maer d'een geelder, bruynder, vaelder of swerter als d'ander: alle het welcke men moet helpen met de temperantie der naervolgender hier toe beschreven Verwen, als latende van eenighe substantien, meer daer uyt oft doender meer toe, of oock somtydts eenighe ander Verwen daer toe doende, om het leven best te treffen, 't welck den konstighen geest al t' samen moet aenmercken, op dat hy niet en slechte den lantman die syn ploegh altydt in de oude voren stelt, maer moet altydt neerstigh aensien de voorseyde dry dingen, namelyck den ouderdom, de conditie, en de qualiteyt.

De hairen der jonge kinderen en oock der jonge vrouwen sal men aenleggen met Bruyn-ooker alleen, en dat hoogen met Masticot en wit, somtyts oock met wit alleen, ende om de veranderinge wille sal men't oock somtyts hooghen met Bruyn-ooker en wit.

Oock leyt men de jonge kinderen, en vrouwen-hairen aen met lichten Ooker, 't welck men diept met Bruyn-ooker, en hooget met Masticot alleen sonder die te mengen met eenige ander Verwen.

Voort het gemeyne redelycke oude vrouwen-hair sal men somtyts aenleggen met Bruyn-ooker en swert onder den anderen, en hoogen't met Bruyn-ooker en wit.

Voort om gryse vrouwen hairen aen te leggen, sal men meer swerts als wit nemen, en 't hayr hoogen met puer wit.

Ende alsoo wy hier schryven van de vrouwen en kinderen, sal men oock met de hairen en baerden der mannen handelen, altydt de koleuren approprierende.

Sommighe leggen veel hairen der mannen aen met Roet, maer overmits dit geen hoogselen kan verdragen, soo hebben wy dat gestelt in de discretie der Liefhebbers en Konstenaren.

Item komende nu tot de boomen, daer moet oock den geest der Konstenaren in wercken: want sommige boomen leydt men aen met swert en wit, die welcke met swert gediept worden: sommige met Roet, die met swert en Roet oock gediept worden, sommige met Bruyn-ooker en met Roet gediept, sommige die flauw en van verre staen met Indie-blauw en wat wit getem-

pert en met den selven Indie-blauw gediept, ende voort na den aert des levens daer in oock neerstelyck gebruycken.

Insgelycks sal men oock doen van andere handtwercken, als van timmeringen, schepen, die welcke groot, vervallen of kleyn, oudt, of nieuw. of van verre, of by naer staen, huysen, houten gebouw, of tot de houte metselryen aengaet.

Ende om de bewassene boomen een weynigh en soo veel mogelyck is af te maelen en te beschryven, soo moet men mercken datter sommighe boomen zyn die met most bewassen zyn, en sien uyt den gelen en witten, die salmen coloreren met Schyt-geel en wit.

Sommighe schynen groen en geel, dese sal men met Schyt-geel en Bergh-groen beworpen.

Sommighe schynen swert en vael, dese beworpt men met wat Roet, swert, en wit onder den anderen, en voort naer den aerdt der konsten.

Van ander hout-wercken moet men considereren de naturen, koleuren, en aerdt des houts, oock de nieuwigheydt en outheydt, oock het binnenste of buytenste eens wercks, rouw, gewrocht en gepalyst, of geschaeft, want tot den aerdt des houts moet oock geconsidereert worden den aerdt des wercks, oft het konstigh of onkonstigh, een Edelmans of Boeren wooninghe zy, en soo voort.

En daerom een Boeren-huys moet men aenleggen naer den aerdt desselfs, als ouden of nieuwen leem, 't welck geschiet met lichten Ooker, dit moet gepleckt zyn wit en bruyn naer den aerdt der konsten.

Een houte Boeren-huys salmen koloreren als boven van de koleuren der boomen geseydt is, en van houtwerck.

Van stroye daken der Boeren-huysen, het nieuw stroy moet met schyt-geel aengeleyt worden, met Bruynen-ooker gediept, en voort om de pylkens van de stroy wel te onderscheyden, beneden of besyden van de daken. sal men wel nettjes aftrecken met Masticot en wit onder den anderen, dat hem alsoo afsteckt.

Het oudt stroy salmen met Bruyn-ooker aenleggen met

wit gemenght, de pylkens of hairken van stroy sal men met Bruyn-ooker en wit wel subtylyck afsteken naer de konste.

Het geheel oudt stroy dat leytmen met swert en wit aen, en dat moet gehayrt afgetrocken wesen met Bruyn-ooker en wit.

Stroye daken die van verre liggen en flauw schynen leyt men aen met Indië blauw en wit, en om de veranderinge wille doet men daer oock somtydts wat Bruyn-ooker in, en diepent met het Indië-blauw.

Als sommige daken bewassen en bemoscht zyn, soo volght men daer in 't ghene boven van de boomen geseght is, te weten van de stelen der boomen.

XXXVIII. *Van alle steden, kasteelen, sloten en huysen, ende welcke naer by, wat voorder en geheel verder liggen, oock van de vervallen ruinen en gebroken huysen.*

ALsoo het hoogh-noodigh is dat den Konstenaer wete de conditien en formen der steden, kasteelen, sloten, en andere metselryen, die naer by, van verre ofte flau leggen, soo hebben wy den aerdt en conditien van dien hier op het kortste vervat, want hier in sal den konstenaer oock seer scherpsinnighlyck moeten speculeren het leven en den gheest of aerdt der konsten, en willen eerst beginnen, van Steden, sloten, of kasteelen die flaust en verst ligghen.

De flauwste steden of sloten leght men aen met schoon Azur, en een weynigh Purper-Violet daer onder, en dat moet men diepen met vetachtigh blauw, en hoogen met een puer wit, hoewel seer verre en flauvve dingen van steden of sloten seer selden gehooght vvorden.

De Steden of sloten die nu wat naerder leggen, daer sal men meer Purper of Violet in doen, en diepent oock met vet Blauw en met wit gehooght.

Die nu naerder liggen salmen met dun Purper aenleggen, en met dun Blauw soetjens diepen en met wit verhooghen.

Die nu noch naerder liggen worden met Purper en

met wat Vermilioen daer onder aengeleydt, en met een stercke Purper gediept en met wit en Purper gehooght, 't welck uyt de flauwste Witte siet,

De Steden die heel naer en voor aen leggen worden met wit en Vermilioen aengeleydt, en met stercker Vermilioen gediept, daer oock het hooghsel met een flauw witken wordt gedaen.

Voort de daken worden met Roor-som-blauw aengeleyt, 't welck met stercker root en blauw gediept wort en met een witken gehooght.

De vervallen Ruinen die worden aengeleyt even als de naeste steden, oock alsoo gediept en gehooght, alleen dat men moet respecteren de antiquiteyten, oudtheden, of moderniteyten, daer naer den Konstenaer hem moet reguleren, en het leven imiteren.

XXXIX. *Van de klippen, steen-rotsen, marbere pilaren of ruinen, de welcke verre of naer by geleghen zyn.*

DE steen-klippen of rotsen; de vvelcke van seer verre of flauvvelyck vvorden gesien, dese moet men met consideratie aenleggen naer haeren aerdt en conditie, te vveten: met een dun Asch-blauvv, en dat met purper en vvit onder den andeten gehooght, en daer naer met Smalt of duyster-blauvv gediept.

Nu die vvat naerder ligghen sal men aenleggen met Purper en vvit daer onder gestreken, en nettekens verdeyldt, gelyck dan oock den aerdt eener rotse of klippe moet geconsidereert vvorden, de vvelcke oock diversch van koleûren zyn, en d'een d'ander seer ongelyck.

Die nogh naerder ligghen, sal men met een dun Bruynookerken over-loopen, als men vvat vvit daer in sal gedaen hebben: daer naer met vvat Vermilioen vvat vvit daer onder zynde, vvederom overloopen hier en daer, daer naer met vvat spaens-groen vvat ander groen daer in, oock schakieren als een marber toestaet ende dit sal men diepen met Roet uyt de Schoor-steen, 't vvelck vvat vetachtigh is,

En alhoevvel van marber seer vveynigh kan geschre-

ven vvorden, maer dat den gheest dit alles spits-sinnighlyck moet opereren en vvercken, soo moet men nochtans vveten datmen met een licht pinceelken rouvvelyck en seer licht naer de konst met alderley koleuren van vervven die men in een marbersteen of pilaer aenschouwt, moet aenstrycken met subtile aderen, sprenckels, en alsoo gesaeyt zyn van diversche koleuren, somtydts eenigh wesen der dieren, stroomen, of andere grillen daer in duysterlyck aenteeckenen, 't welck niet en kan of magh beschreven worden, want dit zyn al inventien der Konstenaeren: daer aen den gheest wort bekent van den waerachtigen Konstenaer en Werckman.

Gelyck oock insgelycks van de klippen en steenrotsen, daer oock somtydts alderley koleuren zyn uyt een goude, silvere en aerdtsche, siende sommige als yser, metael, steen of aerde. Siet, dit alles dan moet den geest alleen wercken.

XL. *Van de Berghen, Landtschappen, Boomen en andere groenigheden, die ver en oock na by gelegen zyn.*

Beneffens de klippen en steen-rotsen worden in de konsten of eenigh stuck wercks de berghen, heuvels en het landtschap begonnen: daerom de berghen die men van verre siet, om die te illumineren en verlichten naer den aerdt der konsten, salmen aenlegghen met wit alleen: 't welck men met geheel dun Asch-blauw sal soetjes diepen naer den aerdt der konsten.

Nu die wat naerder ligghen sal men met wit en wat Asch-blauw daer zynde aenlegghen en diepent met vetter blauw.

Die noch naerder liggen, sal men wit en stercker blauw daer onder aenlegghen, en noch met stercker blauw gediept worden.

Die noch naerder liggen salmen aenleggen met wit, sterck blauw, Engels-bergh of Sever-groen, al t'samen onder den anderen, en dit moet met sterck blauw gediept worden.

Voorts noch naerder schynende salmen aenlegghen met blauw, Bergh-groen en Masticot onder den ande-

ren, en diepent met Spaens-groen en blauw onder den anderen.

Noch naerder liggende sal men Spaens-groen ende Besie-geel onder anderen aenleggen, ende diepent met Spaens-groen en wat Sap-groens daer onder.

Die noch naerder liggen, leght men aen met schoon groen, en met een Sap-groen gediept.

Komende tot de velden sal men sommige daer van aen-leggen met Besie-geel, en diepen dat met Bruyn-ooker, dit sal men leggen tot eenen harden grondt, op dat de flauwe bergen hen mogen afsteken.

Die nu wat naerder staen, moet men met flauw groen formeeren, en voort altydt hoe naerder hoe schoonder groen aenleggen, en hoogen die altydt met Masticot ofte liehter groen. Men maghse somtydts wel met een sapken diepen, maer nochtans selden.

Men moet noteren dat op de verre bergen oock sommige boomen van verre en flauw staen, dese sal men met schoon blauw aenleggen, en met wit hoogen, of oock sommige met Masticot hooghen.

Maer de boomen die voor aen staen ontrent eenighe huysen of als in een Bosschagie liggen, dese sal men aenleggen met verscheyde groenen, als sommighe blauw groen, dat is Spaens-groen met Engels oft Sever-groen onder malkanderen gemenghr.

Seer schoon groen is Spaens-groen, het welck seer schoon is met Engels-groen, Bergh-groen, en Masticot onder den anderen getempert, dit diept men met Sap-groen, en hooget met Masticot daer een weynigh Loot-wit onder is.

Om geele boomen aen te leggen salmen Spaens-groen nemen, en temperen met Besie-geel of Masticot, 'twelck men met Spaens-groen onder den anderen diepen moet.

Boomen die uyt den witten sien, worden aengeleyt met Spaens-groen en wat Loot-wit daer onder, dat diept men met een Spaens-groen daer wat Indie-blauw onder is, seer flauw en soet gediept, en alle tydt met wit gehooght dat wat uyt den flauwen geelen siet, te weten met wit en Indie-blauw.

Even alsoo boven van de boomen is geschreven, al-

soo moet men oock van de Landtschappen doen, want het is eenen aerdt, gemerckt de Landtschappen die koleuren alle boomen meest voeren, te weten de groene, of geverduerde Landtschappen.

Men moet oock noteren dat tusschen de boomen, bergen en velden, die van verre ende nae by leggen, oock eenige wegen of paden lopen, dese moeten oock d'een flauwer als d'ander aengeleydt worden, naer den aerdt der bergen, dese moeten aengeleydt worden met meer wit als purper en oock wat Bruyn-oockers daer onder, die moet men verhoogen met een wit gemenght met wat blauws, en een weynigh Masticot, altydt wel considererende datmen den naesten wegh sterck, en den derden wegh flauw moet aenlegghen.

XLI. *Van alle Dieren in't gemeyn, hoe men haere koleuren aenlegghen, diepen en hooghen sal.*

WY willen van de beesten handelen, daerom eerstelyck beginnen van Peerden. Een Castani-bruyn sal men aenlegghen met Bruyn-roodt en Swert 'twelck men diepen sal met Swert ende Roet onder den anderen, en hoogent hier en daer met Bruyn-roodt en Wit onder den anderen, en sal dit een wit blesken met vier witte voeten hebben.

Een Asch-grauw-peert sal men met swert en wit aenlegghen, altydt meer wits als swerts: dit sal men met flauw swert diepen en met wit hooghen.

Een swert Peerdt sal met een dun swert aengeleydt worden en met een stercker ofte vetter gediept worden.

Een wit Peerdt moet met een suyver wit aengeleydt worden, en dat gediept met swert en wit onder den anderen, en het principael diep moet men legghen met puer swert, de manen en de steerten van de witte Peerden zyn gemeynelyck roodt met lack geroodt.

Roode Peerden sal men aenlegghen met Vermilioen en Bruyn-ooker daer onder, of met Roodt kryt alleen, en dat sal men diepen met Bruyn-roodt en hoogent met Roodt-kryt en Wit.

De gepleckte Peerden moeten uyt de gementioneerde

haere Verwen formeren, want daer in hebdy meest al de koleuren die al de Peerden hebben die ghy meught verdeelen naer uwen en hunnen aerdt.

De koleuren magh men oock approprieren aen Ossen en Koeyen, oock aen de Honden, want het geeft eenderley koleur.

De Schaepen, dese sal men met een suyver wit aenleggen, met Indie-blauw, Roet of dun swert diepen, en de wolle met een sterker wit onderschyden en uytsteken. Men machse oock wel aenleggen met meer Swert als wit uyt den Grouwen siende, ende met een puer Wit hoogen, daer men de Wolle net mede kan uyt-teeckenen.

Een Vercken sal men met Bruyn-ooker aen-legghen, maer moet voor het hayr stercker van Bruyn-ooker wesen, en diepent met Roet; de oogen sullen vierigh met Vermilioen geroydt zyn, en met Masticot gehooght, te weten in de hoecken, en ter syden de oogen. De Muyl moet met Indie-blauw ende wit aengeleydt zyn, en swerte stipkens in het hayr, en het gapende of binnenste van syn backhuys sal men met Vermilioen roodt maecken en met Lack diepen, den Leeuw heeft als den Hondt synen neuse swert.

Eenen Beyr sal men aenlegghen met Bruyn-ooker, swert en Bruyn roodt onder den anderen, en gediept met sterck Roet, en de hayren uyt-geteeckent met Bruyn-ooker en Wit.

Een Luypaert salmen aenlegghen met bruyn en lichte Ooker onder een, en diepent met Roet, met veel verscheyden swerte ronde plecken, bequamelyck en subtiel daer op geleyt neffens den anderen, den Muyl voort wat uyt den grauwen met swert en wit, den neuse sal oock swert zyn als den Beyr.

Een Wolf salmen aenlegghen met Bruyn-ooker, en wat Roets, en dat gediept met klaer Roet, de gryse Wolven leghtmen aen met swert wit en Bruyn-ooker, en dat met swert gediept: den Muyl heeft gemeynelyck Kastanie-bruyn koleur, dit moet men aenlegghen met swert en Bruyn-roodt, gediept met Bruyn-roodt en wit: sommige sien oock uyt den grauwen: dese leydt men aen met swert en wit, en een weynigh van Kastanie-

bruyn

bruyn daer onder, gediept met swert, en roet daer onder gehooght met wit en swert onder een, den muyl of backbuys is uyt den royen; daer toe nemt men Vermilioen en wat wit, de oogen zyn Castani-bruyn: dese salmen met wit en Bruyn-ooker toetsen; en soo het leven volghen.

Een Ezel is grauw of vael, die leydt men aen met Swert en Wit, en voor de vale doet men wat Bruyn-ooker by, en diepense met Swert, aen de muylen moetmense met wat Wit hoogen: of insgelycks onder en boven de ooghen, oock aen de ooren, en beneden aen de voeten, gelyck het leven oock mede-brenght.

Een Oliphant is Muys-grauw, en moet aengeleydt worden met Swert en Wit, met een weynigh Roets daer in, en gediept met Swert en wat Roets daer onder, oock met de selve verwe gehooght, als daer een weynigh wit in is, de snuyt moet t'enden aen de gaten root zyn, en dat met Swert gediept, aen den muyl moet by wat rootachtigh zyn, desgelyck oock aen de ooren-gaten, te weten met Vermilioen aengeleydt en Lack gediept, de oogen zyn witachtigh, &c.

De Ratten en Muysen hebben een koleur, en moeten daerom oock alsoo aengeleyt en gediept worden, en oock gehooght.

Een Katte moet aengeleyt worden naer den aerdt der selve, als met Indie-blauw en wit, en wat Wit gehooght, sommige zyn wit, bruyn, swert en root, soo moet men na den aerdt der Verwen, boven by de andere beesten gevoeght, hem daer naer oock altydt reguleren en het leven volgen.

Da Apen, Meerkatten of Babianen, leydt men aen met Schyt-geel en Swert, dat moet gebart en afgesteken worden met Masticot en wit, de tronie moet met een dun Swertken aengeleydt worden met wat Roets daer in gedien, binnen in zyn pooten en onder aen syn buyck moet als de tronie uyt den falen sien, en moet met Swert en met wat Schyt-geel gediept worden.

Den Eenhoren moet met een puer wit aen-geleydt en met Swert gediept worden, den muyl roodt, en in de ooghen en de klauwen met Swert.

Den Hert moet men met Bruyn ooker aenleggen, en diepent op den rugge met een Roet, 'twelck men na den buyck moet verdryven, en dat verdiepen onder den buyck, en den hals moet uyt den witten wesen, den muyl en ooren wat geroyt en de klauwen met swert geleyt, de hoornen met een Roet aengeleyt en met Swert gediept.

Het Hind moet oock met de selve Verwen aengeleydt worden, dogh wat dunder en hooger van Verwen, en die niet soo bruyn met een hooger hooghsel.

Den Hase salmen met Bruyn-ooker aenleggen, onder aen den buyck wat witachtigh verdryven, en op den rugge met Roet verdiept, en onder met wit gehooght.

Het Konyn moet met Swert en Wit aengeleydt worden, onder aen den buyck heel wit verdreven en dat gediept met Swert en gehooght met Wit.

XLII. *Van sommige Vogelen en vliegende dieren.*

DEn Arent, salmen aen-leggen met dicken Bruynen-ooker met wat Swerts daer onder, de Veeren salmen met Bruyn-ooker en Wit net hooghen, den beck en de klauwen salmen aen-leggen met Saffraen en diepen met Ooker of Roet, de oogen leydtmen aen met Vermilioen en hooghtse met Masticot, de klauwen van de pooten zyn geheel swert.

Den Griffioen leydtmen aen met Saffraen en diept hem met Bruyn-ooker of Roe t.

Den Valck wordt aengeleydt met Bruyn-ooker, Swert en Wit daer onder, en gediept met dun Swert, de veeren met swert afgetrocken en gesprenkelt onder, de borst geheel uyt den witten gehooght, de pooten moeten gehandelt worden als den Arent. De oogen met Saffraen aengeleydt en met Vermilioen gediept, de snebbe ofte beck moet uyt den grauwen komen.

Den Calkoenschen Haen leydt men aen met meer swerts als wits, op den rugge verdreven naer den buyck toe wat witter, dat moet oock met swert gesprenkelt worden na het buycxken toe, en oock op de vleugelen, men dieptse met swert, de beenen worden met Indie-

blauw

blauw aen-geleydt, en met het selve Blau stercker zynde gediept, de snebbe is oock uyt den swerten, de oogen komende uyt den blauwen met wit gehooght, het vel datter over de snebbe hanght, is als 't gene dat onder aen den krop hangende is tot op de borst, als hy gram oft verstoort is, soo is het bloedt-roodt, dat salmen met wat Lacx en Vermilioenen aen-leggen, en met Lack diepen, en op zyn gemack zynde eerst uyt een purperen, 't welck aen-gheleydt wordt als voren, en dun met een blauwen over-loopen, de veiren komende t'eynde aen de tipkens rondtachtigh uyt den witten.

De Hinne leydt men aen als den Haen, en wort even eens gehandelt, uyt-genomen het gene den Haen onder de beck en aen den krop hanget, 't welck lichtelyck te mercken is.

De Swaen salmen aen-leggen met meer wits dan swert, en salse met een puer witken hooghen, en de pluymen daer met wel af-steken, de pooten komende tot den swerten, de beck wordt met Vermilioen aen-geleydt, en met Lack gediept, de ooghen komen uyt den geelen met een swert balleken, daer komt een swerte strael over, 't welck hem streckt tot aen de beck.

De Gans wordt oock aen-geleyt met meer wits als swerts, dogh wat grauwer, men hooghtse oock met een grauw swertken, en is op den rugge bruynder als onder aen den buyck, de pooten zyn oock uyt den swerten, de snebbe als de Swaene.

De Entvogel wort aengeleydt met een licht grauwken, het hooft uyt den donckeren blauw, met een duyster groen halsken ende wit onder den buyck, de pootkens sien oock uyt den swerten, dan overmits dat dit gevogelte divers is, moetmen hier in het leven volgen.

Een Duyve kan U L uyt de voorschreve Koleuren naer het leven wel approprieren, want aen de voorschreve Swaen, Gans en Entvogel hebt ghy de koleuren der Duyven,

Een Hinne jen kan niet bequamelyck voor-geschreven worden, maer moet als oock den Haen naer de natuer der konsten gepractiseert worden, want wy selve

nemen het leven in dese voor ons, want de voorschreve experientie leert u genoegh, hoe ghy grauw swert vael en ander Verwen sult leggen, als oock boven ghenoegh is verhaelt en geschreven.

Den Struys salmen oock met swert en wit uyt den grauwe aenleggen, en syn vederkens uyt den grauwen witten afmalen en diepen hem met swert, en ten halven met schoon wit hoogen, de voeten zyn uyt den swerte.

Den Phaisant is als den Struys van koleur, dan de oogen zyn als een Valck, de beenen leydtmen aen met Schyt-geel en dieptse met swert.

Een Rans-uyl wort oock met Swert en wit aengeleydt met wat Roet en met Roet gediept, en met puer wit gehooght, de oogen zyn geheel met wit omvangen, de voeten zyn oock bruyn-geel.

Den Oyevaer wort met grauw aengeleyt en met puer vvit gehooght, en aen de hoecken of ten halven van de vleugelen is by svvert, en syn de voeten met syn roode beenen en beck alsoo gemeyn datter niet besonders af te schryven is.

De Papegaey en de andere gekoleurde Vogelen moetmen naer 'tleven volgen, vvaer toe vvy U L. oock senden en vvysen.

XLIII. *Van de kruypende en Venynige Dieren.*

De kruypende Dieren om dat sy meest Venynigh zyn soo vvillen vvy beginnen aen de grootste en meeste van statuer, als te vveten: de Crocodille: dese en is de aerde niet seer ongelyck, die vvelcke niet geheel svvert of grauvv en is, maer vvat uyt den groenen en onder den buyck geel, daerom salmense aenleggen met een mager duyster groen van den rugge nedervvaerts verdreven tot den buyck, en sal den buyck alsoo met Masticot beleyt vvorden: men sal dit diepen met Indie-blauvv met vvat svverts gemengt en hoogent van den rugge nedervvarts na den buyck toe met Masticot en vvit, den muyl voor rondom en binnen uyt den royen en voort de schobben, en met het principael diep leg-

gen met vetter ſvvert, de klauvven zyn groen uyt den ſvverten, en geſprenckelt met ſvvert, de nagelen geheel ſvvert.

Het Serpent ſalmen op den rugge aenleggen met Aſchblauvv, en na den buyck toe met flauvv ſvvert, den rugge ſal oock met ſvvert beſprenckelt vvefende met puckelkens, en onder den buyck met een roodt gediept en geſprenckelt op den buyck met ſvvert als op den rugge.

De Adder is diverſch van koleur en is gegeel vierig, daerom ſalmen meeſt de vierige Vervve daer toe gebruycken als Menie, Vermilicen, Saffraen, en alſoo voort hier en daer met blauvv in komen, oock met Maſticot tuſſchen beyde ingeleyt en het leven gevolght.

De Echdiſſe is vvat uyt den bruynen en grauvven ſiende, en onder geel aen den buyck, daerom ſalmenſe aenleggen met vet Roet, en dan gediept met ſvvert, den buyck met Maſticot geleyt en met Menie gediept, en beſprenkelt uyt een vierigen ſchyn.

De Schildt-padde ſalmen boven op de ſchelp aenleggen met ſvvert en vvat vvits daer onder, en de ſtreepkens die boven op den rugge komen ſalmen met ſvvert afſteken, het onderſte van't lyf ſalmen aenleggen met Schyt-geel en ſvvert, en de ſprinkelkens ſalmen met Maſticot af beworpen, oock boven de ſchelpe met den ſelven Maſticot beſprenkelen en diepen met ſvvert op de ſchelpen, en 't lyf oock met dunder ſvvert, de Oogen ſien uyt den gouvve, daerom ſalmenſe met Saffraen aenleggen en met Menie, diepen de klauvven uyt den ſvverte trecken.

De Eertpadde is de aerde gelyck en daerom moetmen daer in het leven volgen.

Den Vorſch ſalmen met ſchoon groen aenleggen, en dat met ſvvert beſprenckelen, met ſchoon Maſticot ſeer ſoetkens verdryven uyt den groenen, komende de oogskens met Saffraen afgeleydt, en rondom met ſwert naer de konſte geleyt, men ſal oock op den rugge met Saffraen ſoetjes verdryven en het leven volgen.

XLIV.

XLIV. *Van de Wateren en Visschen.*

EEn water dat van verre leyt salmen seer flaukens aenleggen met een dun Indie-blauw met wat wit daer onder, en diepent dan met het selve Indie-blauw met een weynigh Azur daer in, welcke men met Silver sal hoogen of met Veneetsch wit.

Noterende seer wel datmen het water dat hoogh over de locht leyt of wat naerder de locht, kolereren sal naer den schyn des lochts; soo die van koleur is.

De wateren die nu wat naerder liggen salmen met een stercker Indie-blauw aenleggen, en dat met de selve Azur en Indie-blauw gemenght diepen en hoogen, dat oock met Silver of puer wit als boven geseyt is.

De wateren die noch naerder liggen die moetmen met een stercker Indie-blauw aen-leggen en diepen als boven, insgelyck oock verhoogen.

Daer zyn oock wateren die onder en tusschen de Landtschappen liggen, en zyn mosachtigh bewassen, dese salmen met wat groen en Schyt-geel hier en daer besmodderen naer den aert der konsten, en soo het leven volgen.

Meest alle Visschen van groen wateren worden aengeleydt met Indie-blauw en besien-geel onder den anderen gemenght, en diepen die met dun Indie-blauw en met Silver of wit hoogen.

Men leyt oock sommige Visschen aen met een witachtigh Geel naer den aert der Visschen.

Eenighe zyn oock bruynachtigh, andere oock swert, die kan den Konstenaer lichtelyck af-nemen en navolgen.

Nu moetmen alderhande Visschen aen den muyl, aen den steert, en de vinne uyt den rooyen maecken en voort alom het leven volghen.

XLV. *Van alle Silver, Goudt, Koper en Metael-werck, oock van Yser en Glas.*

TE voren hebben wy van den aert des Gouts en Silver gesproken, hoemen dat aenleggen, diepen en hoo-

hoogen sal, en overmits dan dat het Goudt en Silver by alle koleuren van Verwen magh gebruyckt worden en geleyt, soo en staet hier geenen sonderlingen regel of mate in te beschryven, dan bevelen dat oock den Konstenaer te gebruycken naer den regel der konsten: en komen voorts tot het Koper. Om alle gegoten Metale Beelden of andere dingen met koper te wercken, soo salmen dit aenleggen met een dun Schyt-geel en dat diepen met Indie-blauw daer wat groen onder is, en het principael diep met het blauw alleen.

Die salmen verhoogen met gemalen Goudt of oock wel met Masticot, en aldus maecktmen alderhande gegoten gele Kopere Beelden, Klocken, Kandelaren en Geschut, en voort alle Metale wercken.

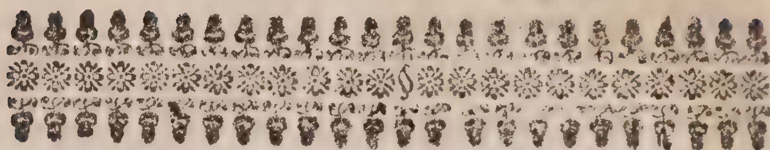
Het roodt koper leyt men aen met Bruyn-roodt ende wat wits daer in, en diepent met bruyn roodt alleen, en gehooght met lichter bruyn-roodt en wit, anders en is van roodt koper niet besonders te schryven.

Het tinne-werck leydt men aen met wat Indie-blauw en wit onder een gemenght, en diepent met Indie-blauw, met wat Azur daer onder en hoogent soo met schoon wit of beter met silver.

Het Yser-werck hebbende oock een selve koleur magh men oock als het tinne-werck aenleggen en diepen of hooghen na den aert der konsten.

HET

HET SEVENTHIENDE BOECK

Waer in verhandelt wordt hoemen alderley Bloemen sal aenleggen en koleuren.

I. DE *dobbel blauwe Hepatica* kan met hooge assche of schoon Azuer koleur geschildert worden, daer onder seer weynigh lack met gom-water, sulckx vermengt dat den natuerlycken glans daer door oogschynelyck magh spelen. Het diepsel kan met Indigo uytgedruckt worden. Het loof en den steel magh gekolereert worden met Assche en Schyt-geel onder een getempert, met de selve donkerder koleuren gediept en den steel met Lack gerondt, de wortel is van houtachtigh koleur en kan met Roet of Ombre koleur afgeset worden.

II. *Witte enckele Hepatica* sal gekolereert worden met schoon suyver wit en florey of ros swert gediept.

III. *Lenten Saffraen met kleyne purpere bloemen.* De dry Saffraen draeykens, staende om het saet-bolleken of middelpriem konnen met Menie gediept en besneden worden, de steel is witachtigh ros, en magh met Asch ende Masticot gemenghet en gediept worden, de holligheyt daer de bloemen uyt-spruyten zyn mede rosachtigh van verwen, en mogen geschildert worden met Schyt-geel, en een weynigh Ombers gediept, de bladeren zyn smal en gras-groen, konnen uyt-gebeelt worden in de koleuren, met Schyt-geel en Asch gemenght en een witte linie door-togen, dus schildertmen de Napelsche Saffraen die wat grooter is.

IV.

IV. *Dobbele gele Tydeloosen* kanmen met Masticot kolereren en Ooker of donckerder geel verdiept worden. En den steel van Spaensch-groen met Sap-groen gediept, insgelycks het loof daer van men het Spaensch-groen met een weynigh besien-groen magh vermengen.

V. *Narcissus non pareille van Porres.* De bladeren van dese bloeme konnen met licht Masticot een weynigh wit daer onder gemenght, worden geschildert, dan den middel-kelck is schoon gout-geel en magh met Omber verdiept worden.

VI. *Wel riekende Muscari* of *gele Hyacinthen.* De bloeme van Muscari wort gekolereert, met schoon Besien-geel, en met schoone lichte Masticot verhooght, het diepsel van Schyt-geel met wat Lack en weynigh groen vermenght. De punten zyn blauwachtigh van Indigo en wit getempert, de steel magh met bergh-groen en wit geschildert worden soo verre de bloemen zyn hangende, maer beneden met Spaens-groen, Lack of purpere plecken bespreyt. Het loof kan van Bergh-groen geschildert worden en met Spaens-groen gediept.

VII. *Dobbele Engelsche Sleutel-bloemen.* De Primula Veris bloemkens na den tydt sich open baren, alsoo in't Latyn genoemt zyn geel van verwe en mogen gekolereert worden met schoon Masticot geel, met licht Masticot gehooght en Saffraen of Bruyn-geel gediept, de saylingen of saetbuyskens zyn Bergh-groen koleur, de steelen zyn witachtigh en konnen met Bergh-groen en met Schyt-geel onder een gemenght en verdiept worden. Het loof is licht groen na den geelen treckende, en kan geschildert worden met Bergh-groen en wat Masticot daer mede vermengt: de diepselen van de ranc-ken of ader-bladeren konnen van Bruyne-asch en Schyt-geel wat Sap-groens daer onder gemenght, of van Sap-groen alleen gemaeckt worden, als de hooghselen van wit met Schyt-geel getempert: ontrent het uyterste van de bladeren maghmen de selve ribbekens met Lack-verwe uytdrucken, gelyck oock de stelen van bladeren na de selve rootachtighe koleure in het beginsel zyn treckende.

VIII. *Gelen Auricula Ursi* of *Beeren oor.* Dese eerste Auricula Ursi-bloemeken is recht stroy-geel of van sul-

pher verwe, hebbende van binnen in't midden een wit rinckxken waer in een kleyn leegh priemken met ſommige draykens omſet uyt een geelder gront is ſpruytende, het huysken van de ſelve bloeme is bleeck, geel uyt den groenen, en kan met lichte Maſticot en aſche gekolereert worden: den ſteel nederwaerts gaende is bleeck groen en als met meel overſpreyt, de bladeren of het looff is ſeer gelyck de bladeren van de Priemula Veris, maer gladt ſonder ribben of aderen, mede light ſchynende met meel overſtroeyt te zyn.

IX. *Purpere Aricula Urſi.* De forme van de andere bloeme is by na met de voorgaende over een komende, maer grooter, ſchoon Purper van koleur, in't midden een wit geelachtigh kransken hebbende, in't binnenſte rondt van bruynder Purper weſende, en kan geſchildert worden met Lack en een weynigh Indigo daer onder vermenght.

X. *Leegh Lis met breede bladeren.* De Leegh-lis-lelien worden alhier in twee ſoorten uytgedruckt: de eerſte ſoorte heeft blauwe Violette bloemen doorgans geſtreept met donkerder blauw na ſynen eyſch gediept en lichter gehooght, het loof is van koleur met de gemeyne Lis bladeren na over-een komende.

XI. *Orientael en Hyacinth.* Den eerſten Orientalen Hyacinth heeft bloemen van koleur Purper-blauw met wat wit en blauw verhooght, met Indigo en Lack gemenght gediept, van binnen ſchynen die wat witter, en na de knoopkens wat Purperder, de ſteelen daer de bloemen aenhangen, zyn middelmatigh groen, ende den grooten ſteel kan met Spaens-groen geſchildert, gehooght en gediept worden op ſyn behooren, doch de punten daer de klyne ſteelen van de bloemen uytſpruyten zyn bykans wit. Den bol is Aſverwe met wat Ombre gemenght, gediept met Lack en Indigo vermenght, en wat wit daer onder gehooght, Het loof magh geſchildert worden met Schyt-geel en aſch, met Sap-groen gediept, en tot het hooghſel kan men Bergh-groen en wit onder een getempert gebruycken.

XII. *Kroone Imperiael.* De hangende Bloemen van de kroone Imperiael mogen gekolereert worden met ooker

en

en weynigh Menie getempert en stralen daer over gaende met Lack en Schyt-geel gemenght, doch om uyt-te-drucken de bruynigheydt die aen de topkens der bloemen schynt, machmen Indigo daer onder doen, de lellekens die daer in hanghen met de nopkens zyn met wit, geel met wat ooker gemenght, en mogen licht gehooght worden en met Lack gediept, den steel kan met Spaens-groen op syn behooren gediept en gehooght worden

XIII. *Coccinilge Anemone.* Is schoon scharlaecken roodt en magh met Vermilioen geschildert worden, het hooghsel daer van zynde wat Lack met wit getempert, den grondt is silver verwe met kleyne roode aders doortogen, de knopkens zyn blauw Purper, de draden bloetroodt en het hooge ofte middelknopken is bruyn Purper by-na swert met grauw of grys koleur gehooght, dese (gelyck gemeynelyck alle de Animonie-bloemen) willen in de verwe wel gegomt zyn om den glans en schoon blinkentheydt te beter uyt te drucken, Den steel is groen uyt den rooden tot de bladeren toe, dan nederwaerts gaende is Licht-groen en mach met Bergh-groen aengelyt worden en met Asch en Schyt-gheel ghemenght gediept: de hooghselen konnen getempert worden van wit en Masticot.

XIV. *Animone Princesse.* Magh gekolereert worden met schoon Lack en Vermilioen getempert, den grondt is wat lichtachtiger met doorloopende staelkens en noch aen de saeylinghskens (die lazuer blauw zyn) wat witter, het saet-hoofdeken heeft de koleur van't Indigo met wat Lamp-swertsel gediept. De steel-koleur is Spaens-groen met wat Masticot daer onder gelicht, het loof magh gheschildert worden met bergh en Spaens-groen onder malkanderen getempert, gediept met asch ende schyt-geel vermenght, midtsgaders wat Sap-groen, doch naer den steel valt altydts de koleur wat lichter naer het geel treckende met Bergh-groen gehooght.

XV. *Animone latifolia Chalcedonica maxima Polianthos.* Schoon volle Animone-bloemen met den naem van Chalcedonien, de eerste is tamelyck groot met vele bladeren, waer af de buyten acht ofte thien groen zyn met Vermilioen en Menie met witte doorspeelende

vlamkens eyndigende, in't midden hebbende verscheyde gekronckelde bladers in de plaets van saeylingen, het hoofdeken bedeckende van bleeck geel en Menie, wat lichter in den grondt.

XVI. *Animone Calcedonica Cacumeni.* De andere is kleynder, doch oock gheheel dobbel, hebbende den grondt uyt den witten, de bladeren met Lack-wit en Vermilioen door malkander vlammende, de binnenste saylinghskens van licht Masticot, den steel is licht bergh-groen, de bladeren daer van bergh-groen gediept met Spaens-groen, doch zyn van buyten donckerder van koleur.

XVII. *Narcissus maximus griseus Calice flavo.* De bloem is seer schoon en van de grootste, hebbende gryse of na den solfer witte treckende bladeren. Den kelck is van ooker geel met wat Masticot vermenght en omber gediept, oock schoon Masticot gehooght, den randt wat verstorven roodt ghelyckende. Het loof ende steel magh met bergh-groen gekolereert en met Spaens-groen na den eysch gediept worden.

XVIII. *Lilium persicum.* De Lelie van Susa is voort brenghende vele bloemkens van vyf of ses bladerkens klocks gewys neder-hangende, de verwe is verstorven Purper, de koleure van de blauwe rosynen of druyven wat verstorven wesende niet ongelyck, magh geschildert worden met Indigo en Lack, daer onder Smalt gemenght oock met de selve koleur gediept en met wit een weynigh blauw en Lack daer onder, op't uyterste gehooght.

XIX. *Tulipa pracox flore purpureo.* Dese dry vroege Tulipans hier uytgebeldt zyn gekolereert als volght. De eerste bloem heeft bleecke Purpere bladeren gemenght van Asch, Lack en Wit, gediept met Lack en Wit gehooght, het loof is bergh-groen met Sap-groen gediept, en met wit onder Bergh-groen gehooght.

XX. *Tulipa pracox flore albo.* De tweede is bleeck na den geelen treckende met suyver wit gehooght en groenachtigh swert gediept.

XXI. *Tulipa wolfs winckel flore purper: & margine alba.* De derde is Purper koleur met witte kanten en magh met schoon Lack als op de selve koleure meest komende

XXII. *Tulipa ducis.* Hier worden dry verscheyde Tulp-bloemen vertoont, de eerste is genoeghsaem een gouden lakensche, en maghmen koleuren met schoon Geel, gehooght met Masticot en met Lack gediept, het Wortel-bolleken bleeck roodt-verwe met Wit gehooght en Bruyn gediept.

XXIII. De tvveede is licht-geel met vveynigh Wit gehooght, en vvat Svvert daer onder gediept.

XXIV. *Tulipa alba rosea colore mixto.* De derde is bleeck Roose-koleur van Lack en Wit vermenght, de hooghsele boorden en kanten bleeck-geel, het onderste aen den steel vvit en doorgans met Lack gediept, dogh de middel-ribben der bladeren met schoonder Geel beset.

XXV. *Tulipa Honesti.* Dese dry volgende Tulipes-bloemen zyn mede seer schoon en vermaeckelyck om te aen-schouwen, de eerste is seer groot met den naem Honesti bekent, wesende subtylkens met Lack en Wit door den anderen met punten-linkens en vlammen door-togen, daer tusschen gaende eenige groote Lack-vlammen of streepen, onder aen het beginsel van de bladeren buyten vvat geelachtigh zynde, oock hier en daer eenige doorschynende geeligheydt verthoonende.

XXVI. *Tulipa nivea coccinei coloris flammei.* De tvveede is kleynder Wit van koleur in't midden der bladeren met schoon lackige linien of streeken, en aen de kanten met kleyne gelyckverwighe vlammen verciert.

XXVII. *Tulipa alba coccinea flammea.* De derde is oock Wit met breeder Lack-vervvige streken en vlammen doortogen.

XXVIII. *Fritillaria flore luteo.* De volgende en hier gestelde Fritilari bloemen zyn grooter als de voorgaende. D'eerste hebbende schoon gout-geele bladeren met bloedt-roode punten seer ordentlycken verciert daer in't midden door-gaende is een groenachtige ribbe.

XXIX. *Fritillaria maxima Polianthos.* De andere is met gelycke pleckxkens, maer van purper koleur veel dichter bezayt.

XXX. *Asphodelus albus major.* De eerste heeft Witte bladeren naer het inkarnaet streckende, de streep daer

door gaende met het achternopken is van Ooker-lakige vervve, de nopkens en zaylinghskens binnen zyn Bruyn-ooker van koleur, de steel is Bergh-groen met Spaens-groen gediept, de sydelstelen zyn Bergh-groen met Bruynen-ooker gemenght, de kleyne bladers daer aenstaende zyn Bruyn-ooker en Lack-koleur met Wit gehooght, het loof is mede als den steel Bergh-groen, met Spaens-groen gediept.

XXXI. *Asphodelus Inoeus.* De tvveede Asphodel-bloeme is seer naer d'eerste gelyck, maer geel van koleur, en het loof is vvat naer den blauvven treckende.

XXXII. *Aquilina roseo flore.* De eerste Quiley-bloem hier uyt-gedruckt vvordt na syne forme Roos-ackoley genoemt, is doncker purper van koleur, en kan geschildert vvorden met Blauvv-svvert, Lack en vvat Roodt daer onder gemenght, dogh seer vveynigh Blauvv-svvert daer toe nemende op dat de vervve niet te bruyn en valle, de purperigheydt geheel verdoovende, het hoofdeken in't midden is Wit-groen, en de nopkens daer om-staende uyt den Witten, den steel valt na boven purperachtigh.

XXXIII. *Aquilegia flore stellato.* Het coleur van de sterre Acquiley-bloeme is mede doncker purper en magh gekolereert vvorden met Indigo en Lack, een vveynigh Wit daer onder vermenght tot den midden toe, en voortaen tot den uytersten vvat bleeker blauvv, de saetheulkens uyt den groenen met Masticot gehooght, de nopkens Wit, den steel is licht Groen van Spaens-groen en Wit getempert. Het loof is uyt den blauvven van Bergh-groen en Spaens-groen gemenght, met Sap-groen gediept en de kanten met Groen en Wit gehooght.

XXXIV. *Ranunculus albus flore plenp.* De eerste van de hier-gestelde Ranunculi of Hanevoeten heeft de blom geheel dobbel van vvitte bladers, vvaer door eenige bleeck-groene stralen zyn spelende, de bovenste kant en vvat na het root treckende.

XXXV. *Ranunculus flore globoso maximus.* De ander heeft een groote bloeme waer van de bladeren kluvvens gevvyse over malkanderen hangen schoon geel van koleur, konnen met vvat Schyt-geel en een vveynigh

nigh Vermilioen gediept vvorden, en boven aen met vvat licht Masticot gehooght, de nopkens binnen uytkykende zyn oock Masticot-geel, het loof is Bruyngroen, Omber en Asch met vvat Wit daer onder gehooght en Sap-groen gediept, de steel is lichter en magh met Masticot vvorden gehooght.

XXXVI. *Satyrion basilicum mas.* Satyrion het manneken genoemt, heeft bloemen kovelkens vvel gelyckende Wit van koleur, maer de decksselkens hebben groene of purpere gemerckte streepkens, seer flauvv daer door schynende, de stelen en bladers daer de bloemen aenhangen zyn van bleeck Spaens-groen met vvit getempert. Het loof is insgelyckx Spaens-groen en vvit, vvat Masticot daer onder gemenght, en kan met Spaens-groen vvorden gediept, op de selve bladeren van het loof schynen sekere heele flauvve punten door te spelen.

XXXVII. *Satyrion basilicum fœmina.* De bloeme van het vvyfken Satyrium die hier de eerste is gestelt, is van koleur bleeck roosen-roodt met vvat Lack en Indigo gediept, en Wit onder Lack gehooght, de plecken en linien zyn doncker purper-roodt, de stelen zyn Besiengeel met Spaens-groen gelackseert en Sap-groen gediept, de kleyne bladerkens tusschen de bloemen zyn Purpergroen, den beneden steel is Bergh-groen met vvit besprenght, de bladeren of het loof maghmen kolereren met Masticot en Bergh-groen, de decksels daer af vvesende Spaens-groen met Sap-groen gemenght en de hooghselen met Masticot.

XXXVIII. *Paonia famina maxima.* Dese alder-grootste Wyfkens Peonie is voort-brengende eene schoone veelbladige bloeme, de vvelcke magh geschildert vvorden met schoon Lack, vvat Vermilioen daer onder gemengt met bruyne geheel gloeyende Lack gediept, en Wit met vvat Lack daer by gemenght gehooght. Het loof kanmen kolereren met Asch, Masticot en een vveynigh Schyt-geel onder malkanderen getempert, gediept met Sap-groen en vvat Wit onder de voorgaende koleuren gedaen magh dienen tot hooghsel, de knop is als de bloem schoon roodt, dogh vvat bruynder, de schellekens zyn als de bladeren van het loof, de steel is

Wit groen, het hooghsel daer van Schyt-geel, en het diepsel Spaens-groen.

XXXIX. *Iris major Dodonai.* Den grooten Iris Lelie Dodonei hier uyt-gedruckt heeft de dry booghde neder-hangende bladeren onder bleeck en boven schoon Blauvv-Purper, de blauvv-fiolen koleur vvel gelyckende met vvitte linien doortogen, die haer beginsel nemen van den gout-geelen frangie, over den vvelcken hangende zyn kleyne smalle bladen, Bleeck-purper koleur. De dry opstaende bladeren zyn licht-Purper na syn behooren gediept.

XL. *Sysinrichium majus.* Dit eerste hier uyt-gedruckte Leliken is seer schoon van koleur, als hebbende syne uytstaende bladeren van Azur-Blauvv vvat Lacks daer onder spelende, de andere strepen zyn Lackmoes en Indigo koleur, de grondt is vvitachtigh eyndigende binnenvvaerts met een gout-geel plexken van Oocker met Menie gediept, de binnenste bladeren mogen met Laekmoes en Indigo gediept vvorden, de dicke scheykens daer de bloeme uyt-komt zyn Besien-groen en Schytgeel, dan de stralen die daer over loopen zyn Lack en Schyt-geel getempert, de tusschen-stelen zyn Spaens-groen en Besien-geel getempert.

XLI. *Iris bulbosa latifolia elusii.* De andere Iris met breede bladeren heeft een bleecke blauvve bloem, dan bleecker als de voorgaende gediept en gehooght na syn behooren, het loof is bleeck met Asch en Schyt-geel getempert, den bol is bleeck uyt den svverten.

XLII. *Moly Latifolium mont flore flavo.* De tvvee soorten van Moly zyn soo in't loof als in het koleur van de bloemkens teenemael verscheyden, want de eerste soorte heeft geele steert s-gewyse bloemen van binnen schoon en buyten van bleecker geel, het knopken daer binnen is groenachtigh, de draykens en nopkens daer aen staende zyn mede hoogh-geel, het loof is bruynachtigh groen, het vvelck met Asch en Schyt-geel kan gecolereert vvorden en Sap-groen gediept, den steel met vvit Bergh-groen gediept naer behooren.

XLIII. *Moly montan: augustifolium.* De tvveede soorte heeft bloemen uyt den purperen en mogen geverwet wor-

vvorden met vvit en vvat Roodt-ſvvert of Rooſen koleuren gediept, de binnen nopkens zyn Maſticot-geel om het licht-groenen hoofdeken ſtaende, de geſtooten knopkens zyn aen de punten mede Rooſe-roodt, de ſteelen licht-groen van Bergh en Spaens.groen gemenght, de hooghſelen wit.

XLIV. *Martagon pomponii.* Den Martagon Lelie na den naem Pomponii genoemt, is ſchoon Orangie van koleur, kan met Saffraen geſchildert worden en Lack gediept, en de ribbekens met wit gehooght, de pleckxkens zyn ſwert, en de lellekens met de nopkens wit Maſticot, de ſteelen zyn Bergh-groen met wat Spaens-groen onder malkanderen gemenght, de bladeren inſgelyckx met Sap-groen gediept.

XLV, *Roſa alb. Plenofloro.* Deſe eerſte lieffelycke welrieckende Rooſe ſal mogen gekolereert worden met ſuyver Loot-wit en ſoet florey na den eyſch gediept, de middel-ſaelinghskens zyn Bruyn ooker-geel met wat Schyt-geel en Lack getoucheert. Den ſteel is Spaens-groen met Maſticot gebroken, gelyck oock de ſydelbladers, de aders die daer door-loopen zyn Maſticot met Spaens-groen gediept. De bladeren of het loof is te kolereren met Schyt-geel en Aſſche, wat florey daer onder gemenght, met wat Wit onder dit koleur gehooght en Lamp-ſwert gediept, de blader-ſteelen zyn wat lichter na den geelen treckende.

XLVI. *Roſa rubra Praneſtina.* Roſe is ſchoon licht roodt en kan met ſchoon Lack worden gediept. De ſaylinghskens ſchoon Maſticot geel met wat Bruyn-ooker gediept, het koleur magh getempert worden met wat ſlechten Lack en met Wit gehooght.

XLVII. *Roſa contifolia Batavia.* Is ſchoon hoogh lyfverwigh en magh geſchildert worden met Lack en wit na ſynen eyſch met Lack gediept, en wit daer onder een weynigh Lack gehooght. De ſteel is Bergh-groen een weynigh Spaens-groen daer mede vermenght, het diepſel Lack en Spaens-groen, waer mede oock de knopkens geſchildert konnen worden, het loof kan geverwet worden met Schyt-geel en lichte Aſch gemenght, de ribbekens met Spaens-groen en Sap-groen, aen ſommige plaetſen met Lack getempert.

XLVIII. *Rosa versicolor.* De andere verscheyde geverfde Roose, is licht roodt en wit door den anderen gestreept, en kan beter met het pinceel naer de waerheydt als met de penne uyt-gebeeldt worden.

XLIX. *Belvedere.* De bloemkens van d'eerste klockskens Belvedere ghenoemt, konnen ghefchildert worden met licht smalt blauw en met wat Lackmoes ghediept, de lellekens zyn wit wat na den geelen treckende van binnen, naer den knoop is de bloeme oock bleecker en witachtigh.

L. *Campanulo flore alba.* De witte klokxkens kanmen met wit en Lamp-swert schilderen, de lellekens binnen zyn als de voor-gaende blauwe, het middelknoopken daer de lellekens aen-wassen, is Wit-groen met een soet groenken daer om. Het loof is Bergh-groen met Spaens-groen gediept, de uytspruytsels zyn bleecker met wat Wit ende Masticot onder de voorseyde koleuren gemenght en gehooght.

LI. *Papaver flore multiplice.* De twee soorten van Papaver-Roosen hier uyt-gedruckt zyn van koleuren de eerste Wit en de tweede Incarnaet, seer dobbelt en van veel bladeren, ende kan dese geschildert worden met Menie en Vermilioen vermenght, de hooghsels wesende van Vermilioen daer onder, dogh de uytterste diepsels mogen met schoon Vermilioen getrocken worden om die beter te doen gloeden, het middel-knopken is Ooker-geel in't midden Bergh groen,

LII. *Superba alba.* Het eerste bloemeken van de pluymkens is Wit en kan gekolereert worden met lootwit een weynigh roodt, sulckx dat men nauwelycks en kan mercken, daer onder vermenght, het kransken is schoon bloedt-roodt na den midden wat grauw, de hoornkens en draykens zyn wit gespleten met wat Lack-koleur, het kransken kan men diepen met wat roodtswert, het zaet-hoofdeken is licht Bergh-groen, de lellekens zyn wat na den lichten-geel. Het loof is Bergh-groen en Asch met Spaens-groen gediept.

LIII. *Superba flore simplice.* De andere pluymkens-bloem is Lyf-verwe of inkarnaet van koleur en nae de midden bykans wit, de hoornkens zyn voor aen mede

Inkarnaet

Inkarnaet koleur, het zaet-huysken Bergh-groen met wat Spaens-groen ghediept, dogh dat knoopken voorsen is Lack-koleur, het ſcheyken van de bloem is als het zaet-hoofdeken, den ſteel is Spaens-groen en de bladeren zyn wat lichter.

LIV. *Roſa Moſchata.* Het koleur van deſe bloem is ſuyver wit, treckende by-naeſt op het geelachtigh wit, binnen heeftſe geelachtighe draeykens, belangende den ſteel ende loof is effen en kael met weynighe doornen bewaffen die Kaſtanien-roodt zyn, 'tkoleur van deſen ſteel is Licht-groen wat lichter als de bladers, de bladeren zyn groen en mogen geſchildert worden met Schyt-geel en Aſſche, blinckende op de averechtige zyde met ſoo bruynen-groen maer lichter, en wat wit en Bergh-groen getempert, de ſtelen daer de bloemen op-waſſen en op ruſten zyn Kaſtanien bruynachtigh, het koleur magh geſchildert worden met Lack en Ooker.

LV. *Flos ſolis of Chryſantheum.* De blaederen die rondom deſe Sonne-bloeme ſtaen zyn ſchoon Maſticot-koleur, of ſoo den Maſticot niet hoogh van verwe en is, moet met wat Lack getempert worden, blinckende en met wat Schyt geel gediept zyn, het binnenſte met Beſiën aen-gheleght, dan men moet wel acht nemen datmen de ſteerkens met lichte Maſticot verhooght. De horenkens of den tweeden randt met het voorgenoemde koleur verhooght moet zyn, de middel-kruyn is het bruynſte van allen. De blaederen die achter de geele bladeren komen die moeten wel af-ſteken, want het groene blaeders zyn, den ſteel en de blaederen moeten met Aſch en Schyt-geel gediept zyn en met wit en Maſticot gehooght.

LVI. *Canna Indica* Indiaenſch Riet, deſe vremde Riet-bloeme is ſchoon Gout-geel van koleur met ſwerte ſtippelen beſpreydt, de bladeren zyn het witte Nies-kruyt niet ongelyck, moghen gekoleurt worden met Aſch of Bergh-groen met Maſticot, de middel-ribbe een weynigh uyt den witten, de ſtrepen daer door ſpelende met Sap-groen gecoleurt, en het diepſel met een weynigh Spaens-groen daer onder, het hooghſel met wit en Maſticot, de wortel is Kaſtanien-bruyn, de twee riet-pypen met

sap van Besien-geel aen-geleght, en met Asch en Schyt-geel gediept.

LVII. *Flos Africanus Major.* De groote Thunis-bloem is een veel schoonder gewasch als de fluweel-bloem ende en wilt hier niet wel groyen, overmidts de koude, want sy komt langhsaem voort met enckel uyt-gespreyde bladers die lobwys gekrolt zyn, en moeten gekoleurt worden met Operement en Masticot gehooght, en met Lack en Schyt-geel gediept, de middel-kruyn is licht-geel, op den Masticot treckende met Schyt-geel gediept. Den steel ende loof moet men schilderen met het sap en het dunne van het Spaens-groen, en gediept met Sap-groen en Spaens-groen, de knoppe is een lutsken met wat Operement gemenght aen het topken, en gediept als voren, den steel is onderwaerts met rootachtige streken gestreept.

LVIII. *Flos Africanus Major Multifolio.* Groote dubbelde Thunis-bloem, dese bloem en verschilt van de voor-gaende niet, dan alleenelyck datse vol-bladerige is blinckende en hel gediept.

LIX. *Malus Rosea Multiplex.* De dubbelde Winter-roos is een seer lieffelycke ende gekoleurde bloem, en witachtige lyf-verwighe koleur, en de kanten een weynigh lichter als in 't midden, dan naer het midden door-schynende dieselkens, treckende naer het Vermilioen, dan daer moet een weynigh Lack mede onder-spelen, dan de uyterste hooghsel van dese bloemen moet silverachtigh en blinckende wit zyn, het loof is middelbaer groen uyt den geelen, de knoppen wat witter groen, den steel wat geelder, en de temperinge als in ander groenen verhaeldt elck naer syn eygenschap, de punt van de opgaende knop moet wat witter gehooght zyn als de bladeren, de kerren van de knop wat lichter groen als de boven-bladers.

LX. De tweede soorte van dese volbladige bloemen is een robyn-koleur, wordt geschildert met Lack en Vermilioenen aen-geleght, en met Wit en Vermilioen gehooght, en met schoonen ende bruynen Lack gediept, de knoppen hun door-spelinge en vertooninge seer schoon roodt als de volkomene bloem: de steel ende loof van koleur als d'ander.

LXI. *Flos Mexicanus, Merveille de peru.* Sy zyn van diversche soorten, de eene zyn hun blomken van bruynen Lack geletseert, als oock de groote knoppen, ende sommige hooghsels met Lack en wit gehooght, de draykens met de nopkens zyn een weynigh blauwachtigh, de kleyne bottekens zyn groen gelyck de bladeren, en de steel uyt sommige botten vertoonen hun de knoppen van bloem-roodt van koleur gelyck de ander, het groen van de bladers als oock den steel, zyn van Asch ende Masticot met Spaens-groen gediept, de ander bloem van dese soorte is de bloem geschakert, sommige bladers van binnen zyn Lack-koleur, en eenige andere zyn van wit en Masticot, als oock de omslaghskens en met bleeck Lacke streepkens gemermelt, het steelken van de bloem tot aen de bloem is van't selve koleur als de bloem, het groen van de bladers als oock van den steel is gelyck de ander.

LXII. *Hyosyamus Peruvianas.* Perum of Taback in onse Landen by ons Voor-ouders alsoo gemeyn niet geweest als nu, de bladers mogen wel met Asch en Schyt-geel geschildert worden, ende met Spaens-groen gediept, de knoppen bruyn-groen als sy eerst uyt-komen, ende als de bloem hem vertoont worden sy uyt den Masticot-groen, de bloem is onder-henen geheel soet groen, bynaest geel-groen, de bloem is een weynigh Lack en wit koleur van binnen, in de holligheydt van de bloem is geelachtigh groen met een blouwachtigh groen nopken

LXIII. *Narcissus Autumnalis.* De enckele is van koleur schoone Masticot ghelyck, soet aen-geleght met Schyt-geel gediept, de lellekens in de bloeme zyn den hoogen Masticot gelyck, dan de stange van de nopkens of lellekens zyn licht-groen. Den steel of stomp daer de bloem uyt spruyt is bovenwaerts bleeck Masticot geel, onderwaerts bleeck-groen, de bladers zyn doncker groen ende worden met Schyt-geel en Asch aen-geleght, ende met Omber, Schyt-geel, ende een weynigh root-swert daer onder gediept, en moet wel observeren en acht nemen op het streepken in't midden van de bladers, want het is een door-schynende ader,

LXIV. *Narcissus flore multiplici.* De dubbelde is desen voorgenoemden Narcis van koleur gelyck, dan daer en is geen different in dan dat sy dobbeleert van bladers aen de bloem, en weyniger is van groene bladers.

LXV. *Hyacinthus Autumnalis Minor.* Desen magh men schilderen met Indigo en Lack getempert, dan aen de spitskens van de bloem zyn met een doncker bruyn streepken naer binnen toe wat lichter, de draeykens die in de bloemkens staen zyn wat donckerachtiger naer den Indigo treckende, het steelken met bleeck Spaens-groen, de rancken daer de bloemen aenwassen zyn boven naer den Indigo treckende en onder groen, en als de knopkens open gaen roodtachtigh, onder het steelken valt het Purper-roodt, het bolleken is roodt met wit gehooght, de twee bladers die uyt-steken geelachtigh, het druyfken met het steelken als voren verhaelt.

LXVI. *Hyacinthus major Autumnalis.* Het koleur van desen grooten Hyacinth is in alle gelyck de andere van koleur, uytgenomen sy grooter van forme is, krygende de steelen neffens malkanderen, en dese bloemkens zyn wat donckerachtiger van koleur als de andere, en de nopkens swert, den bol is als de voorgaende, dan witter en seer gevefelt.

LXVII. *Colchicum Purpureum.* Colchicum by ons de Tytloose die in den Herft komt is van koleur Purper-achtigh roodt, men magh wel nemen Tournesol en met wit getempert om te schilderen en met Lack gediept naer den eysch van het aenleghsel, door de bladers gaet een witte streep van binnen, de stange die midden in de bloeme staen zyn witachtigh, de kopkens op de stangetjes of tongetjes zyn oker-geel met Masticot gehooght. Den steel tot onderwaerts is silver-verwigh koleur, de knoppen als sy open gaen zyn witachtigh.

LXVIII. *Colchicum Album.* De tweede soorte van Tyt-loosen is een geheele witte bloem, en wort geschildert met schoon loot-wit, 't welck men schelffer-wit noemt, aengeleght en gehooght, en met blauw-swert of schoon been-swert soetelyck gediept, de tonge of lellekens zyn kopkens uyt den Masticot geel, en de steelen welck tonge of lellekens genoemt worden zyn witachtigh,

den

den steel daer de bloem op rust is van boven tot beneden geheel wit met haer knoppen, alleenlyck dat boven aen de steel ontrent de bloeme een weynigh roodtachtigh wit is.

LXIX. *Colchicum bisantinum Majus Polianthos.* Dese bloem is van koleur root-purper-verwigh alsse uyt-komt vertoont met doncker Lackachtige stippelen ghe-merckt, dan als de bloeme een weynigh open gestaen heeft soo worden dese stippelen heel soet datmense niet wel sien en kan, 't koleur streckende tot aen het begin-sel van den steel valt wit silverachtigh, den hals is wit-achtigh geel, dan naer beneden toe roodtachtigh geel, en met het koleur van de aerde over een komende.

LXX. *Spaensche Colchicum.* Is oock een mede soorte van het Constantinopolsche geslacht, dan syn bloemen brenght by veel kleynder en met doncker Lack-roode stippelen of placken ruytwys geschakeert als de roode Fritilarien, den bol is oock bykans altoo, de bloeme magh gekolereert worden met een lyfverwigh gronde-ken, soet aengeleght met schoone roode placken streepwys gedeylt tot het uytgaen der bloem, den steel is klaer wit als gemeene Colchicum.

LXXI. *Colchicum versicolor.* Colchicum met ver-scheyde verwe, wascht kort by der aerden met dry of vier bloemen by een, en schynt maer een bloeme te we-sen; dan staen door malkanderen, het een plat Purper, het ander half wit gelyck men inde figure sien kan met stippelen en hetseringen afgescheyde, het voorste bladt is oock cierlyck met dick Persische of purper straelen door-straelt, die in het midden van het bladt soet komen, en verliesen hun datmense qualyck sien kan, het koleur van dese bloeme is syn purper treckende op den Tournisol, de aenleghsels soet en gediept met bleeck Lack, en op sommige plaetsen vry wat harder gediept op het swert treckende, de stamperkens met Masticot-geel, de schelle-kens of pypen daer de bloem uyt komt zyn roodtachtigh.

LXXII. *Colchicum Montanum, of Hispanicum* is wat donckerachtiger coleur als die andere, maer vast op eenderlye manier, dan om het veranderen van't purper nemt men wel Assche, Lack, en Loodt-wit onder mal-kanderen en naer advenant gediept, als boven de knop-

kens

kens van de stangeskens ofte keeren draykens die in de midden komen met wat Oker en Schyt-geel getempert, de bladeren zyn Spaens-groen met wit gehooght, het groen koleur gaet tot over het schedeken is geheel soet wit groen, dan het schedeken groender, voorder is den steel roodtachtigh, het bolleken magh men schilderen met wat Roest en bruyn Roodt

LXXIII. *Colchicum minimum versiculor.* Zyn de bladers van buyten lyf-verwigh met een roode streep van Lack en Indigo door-togen, van binnen wit lyfverwigh, de streep wat door-schynende groenachtigh, het knopken dat eerst uyt-spruyt is bleeck-root, uyt-spruytende horentjens met geele nopkens, het bolleken is als de voorgaende.

LXXIV. *Colchicum Neapolitanum.* Neapolitanische Kolchicum, haer koleur is root-purper getempert van Assche en Lack om te schilderen, en met wat Loot-wit daer onder gebesight om mede te hoogen: dese bloem heeft soete stippelen die qualyck om mercken zyn, en zyn Lackachtigh koleur, den steel valt silverachtigh, de nopkens zyn Oker-geel met Masticot gehooght.

LXXV. *Colchicum poliphelantes* is bleeck purper hier en daer met witte stralen door-toghen, insgelyckx met bruyne stralen, de nopkens zyn Masticot-geel, den steel is seer naer wit, en op de hooghselen Argentin-wit koleur, maer naer beneden valt hy wat lichter.

LXXVI. *Hyacinthus obsoletas* is een vremde en raere Hyacinth heeft witte bladeren, de bladen die sy omvangen hebben zyn boord-wys, en moet geschildert worden met wat Oker-geel en Purper getempert, en daer magh wat Asch onder komen, de knopkens zyn oock van dat voor-noemde koleur, en zyn in de Figuer-hetseringe aen-geteeckent. De horentkens naer beneden zyn Aschverwigh, en van binnen zyn de bloemen oock Aschverwigh blinckende, den steel is oock van dit koleur blinckende ghediept, als oock de bladeren. Het loof is Bergh-groen met Schyt-geel en Asch gediept, de bollekens met Asch-verwigh gekoleurt en Omber ghediept, de ander heeft melck-wit bloemen, den steel is lichtgroen, het loof der andere gelyck.

LXXVII. *Crocus vulgaris*, of Safferaen-bloem, dit bloemken is licht-blouw-purper met doncker-purper stralen door-toghen, van den midden allenghskens versoetende, het koleur is licht Asch en wat Lack en Loot-wit getempert, de stralen zyn redelyck bruyn en mogen geschildert worden met Indigo en Lack, dan naer het midden wat bruynder, is Purper-roodt, de lellekens zyn bykans Bloedt-roodt, want den Safferaen is Vermilioen-root en met Lack ghediept, de middel-lellekens zyn Masticot-geel met lichter gehooght, de andere is dese gelyck, dan lichter.

LXXVIII. *Crocus Montanus.* Crocus is een aerdige bloeme en magh gekoleurt worden met schoonen tournisol en een weynigh Loot-wit daer onder gemenght, en met het selve gehooght, het diepsel met Indigo en Lack of Lackmoes, het schedeken daer het bloemken op komt is oock alsoo. Het bolleken is bleeck-geel met witte plecken en met Omber gediept, het voorste uytstekende schedeken treckt op de Argentien-verwe, het steelken van dese bloem is kort en het onderste daer af is wit-verwigh.

LXXIX. *Narcissus Incognitus.* Onbekende en vremde Narcissus of Clusi wordt by Clusus ghenoemt Narcissus Latifolus major, en is van koleur purper, treckende op het Hemels-blouw, hebbende twee witte horentkens met Roos-geele zaetselinghskens, de steelkens daer de bloemen op staen of rusten, zyn wat van verstorven groen koleur blinckende, de scheede daer de bloem uyt komt is bleeck-groen. Den bol is een mans vuyst groot, dan daer en is geen onderscheydt tusschen den gemeenen Narcissus, en magh gekoleurt worden met wat wit en Oker daer onder, het diepsel is wat Ombers en wat Blauw-swert, de veselingh aerdtachtigh met wat Omber gediept, de boven-hals is in schelveringe verdeelt die met wat Omber af-gescheyden moeten worden, den bovensten top is wit-geelachtigh.

LXXX. *Piper montanum.* Dese twee soorten van Peper-kruydt waer van de eerste Laureole, overmidts die gelyckenisse der bladeren met Lauwer-boom ghenoemt wordt, zyn van d'anderen weynigh verschillende,

dogh

dogh de Laureole heeft langh-werpige bleecke bloemkens wat groenachtigh zynde, de bladeren oock met den Lauwer-boom soo in koleur als forme seer wel over-een komende, de tacken zyn doof-hout koleur, en konnen met Ombre ende wit vermenght, af-geset worden, naer den eysch gehooght en gediept.

LXXXI. Maer het Nezereon welck is d'ander soorte heeft kleynder bladeren en bloemkens licht Purper schynende, die met Lack en wit vermenght gekolereert moghen worden, de knopkens zyn donkerder Lack-verwe, den steel is als de voorgaende.

LXXXII. *Helleborus niger.* Swert Nies-kruyt, de bloem van swerten Helleborus of Nies kruydt is wit, alleenelycken aen sommige zyden het koleur vvat rosachtigh als van bleecken Lack daer door-schynende, de bladeren zyn van buyten aen het eynde insgelycks gecolereert, de draykens zyn sneeuw-wit, maer de nopkens of punten daer van Masticot-geel, en de gront daer de selve uyt-spruyten is groenachtigh, den steel is Besien-groen met Sap-groen ghediept, de bladeren of het loof komen met Lauwrier-bladeren seer naer over-een, dan zyn van de midden tot voor aen gekerft.

LXXXIII. *Pseudo-Helleborus niger.* Den valschen Elleborus, de bloem van den valschen Elleborus is geelachtigh groen, en kan met Besiën-groen dunnekens aen-geleydt en met Sap-groen soetkens ghediept vvorden, met goede consideratie op de aderkens en streepkens, dat die naer behooren geraeckt zyn, het hooghsel magh met licht Masticot vertoont vvorden, de middel-zayelinghskens zyn als de voorgaende, den steel is licht, de bladeren donckerder groen, en magh geschildert vvorden met Assche en Schyt-geel onder den anderen vermenght, en naer behooren en den eysch gediept en gehooght.

LXXXIV. *Leucojon bolbosum Triphyllon.* Hier vvorden dry gedaente van bollekens Tydeloosen uyt-gedruckt, met malkanderen eenighsints doch vveynigh verschillende, de eerste heeft vvitte bloemen van ses bladers, vvaer van de dry buytenste langer zyn en de binnenste korter, aen de kanten in tvveen geklooft en met een groen

lustigen

lustighen verciert. Den steel met het loof zyn bleeck-groen, de bollen zyn bleeck-hout-koleur naer den vvitten treckende.

LXXXV. *Loucojon Triph-bisant:* De tvveede heeft den naem Constantinopolsche, vvesende soo in bloemen als loof en stelen, als de voorgaende grooter.

LXXXVI. *Teucojon secund: Dod:* De derde is verschillende van de tvvee voorgaende in loof en in bloem, dan de rechte opstaende bladers zyn bruyn-groen, en mogen geschildert vvorden met Sap-groen, en met Indigo en Schyt-geel gediept. Het bloemken is suyver met vvat soet Blauvv-svvert gediept, de binne-draykens zyn schoon geel staende rondtsom een vvit priemken, den steel als de bladers zyn een-der-hande koleur.

LXXXVII. *Aconitom luthyem:* Winter Wolfs-vvortel, de plante heeft schoone geele bloemen van Masticot gehooght, en geelen Oker vvat Omber daer mede getempert en gediept; de nopkens en draykens zyn groenachtigh. Den steel kan gekolereert vvorden met Asch en Schyt-geel lichtekens onder malkanderen ghemenght, bleecker als de bladeren die licht-groen zyn, het omgekeert bladt vvat lichter vallende, de spruyten die eerst uyter aerden komen zyn geelder, den vvortel is bruyn-svvert en rosachtigh.

LXXXVIII. *Trifolium aureum.* Hepatica of gulden klee met roode en blauwe bloemen, de eerste Hepatica heeft syn ses bladige bloemkens van suyver roodt koleur, en kan afgeset worden met dun Bresilien-roodt, gediept met Lack en blauw gemenght, de draykens en nopkens in't midden zyn wit, de saethuvelkens licht groen met witte perelkens verciert, de onderbladeren zyn wit met vvat roodt daer onder spelende. Het steelken is licht sap-groen aen de bladerkens (die vvat bruynder groen zyn van Assche en Schyt-geel gemenght) vvas roodt na den Lack treckende. De vvortel is hout-koleur en kan met Roet en Omber vertoont vvorden.

LXXXIX. *Hepatica Trifolio cæruleo flore.* De andere bloeme is licht blauvv van koleur na syn behooren gediept en gehooght, de ander gelyck, het uytgenomen koleur.

XC. *Cro-*

XC. *Crocus flore argent.* De Saffraen-bloemen hier uytgedruckt zyn tvveederhande gekolereert van elckx enkele en dobbele soorten, de eerste zyn vvit lichtjens met blauvv geadumbeert van buyten insgelycks, dan met doncker tarneyde strepen tot den steel toe verciert.

XCI. *Crocus flore aureo purpureo striato.* d'Andere zyn van gout koleur met doncker purper gestreept, de bollen zyn aschvervvigh, &c.

XCII. *Narcissus pimulus* Het Naeckens Narcisse, mitsgaders de bygevoeghde zyn onder de valsche Narcissen geteeckent, de bloemen zyn sonder reuck, schoon Masticot geel koleur, het loof is Masticot en Asch van koleur licht groen naer synen eysch gediept.

XCIII. *Pseudo-Narcissus Hispanicus major.* De groote is de kleyne gelyck van koleur, en magh met lichten Masticot gehooght worden en met Safferaen gediept of met een weynigh Schyt-geel en Leck.

XCIV. *Pseudo-Narcissus juncifol. min. flor. lut.* Twee gedaenten van biesbladighe valsche Narcissen worden alhier uyt-gedruckt, in't koleur van de bloemen meest verschillende, want d'eerste is een klockxken en kan van licht Masticot worden gekolereert, wat bruynder diepsel daer toe gebruyckende.

XCV. *Pseudo-Narcissus juncifol.* d'Andere bloeme is wit en brenght syn koleuren mede, de nopkens binnen in zyn geheel Oker koleur, het velleken daer de bloemen uyt-komen is licht-hout koleur, het schedeken licht-groen de Besiën gelyck.

XCVI. *Dens Caninus rubeo flore.* Hondts-tanden-kruydt brenght voorts syn bloemkens in twee diversche soorten van koleuren die haere bladerkens uyt-streckenmet'er Sonnen op-gangh, d'eerste bloem is licht Purper of Lack-verwigh met bruynder Lack gediept, de draykens zyn wit met swert naer den purperen treckende nopkens, den priem is licht groen.

XCVII. *Dens Caninus albo flore.* De tweede bloem is suyver wit met Lamp-swerts gediept, hebbende somtydts eenige punten van Ombre of doncker Geel koleur, de veselinken zyn mede van Omber swert gegront, en wat wits onder het Omber gehooght, in't midden der

vesels is een uytslaende priemken van bleeck Geel met Groen ghediept en Masticot gehooght. Het steelken is bruyn roodt van Lack en Oker met wat groens getempert en wat Ombers gediept. De bladeren zyn Cypres-groen met plecken aen-geteeckent van Lack en Saffraen daer onder gemenght, het buytenste van de bladeren is bruynder ende meest doorgans als de binnen-plecken.

XCVIII. *Hyacinthus Botryodes vulg.* Hier worden uyt-gedruckt dry faitsoenen van Druyfkens Hyacinthen, waer af de eerste syn bloemen voort brenght van donc-ker blauw koleur geschildert van bruyn Assche met Lack-moes en Indigo ghediept, doch moet gelet worden datmen de bovenste bloemkens die op den top staen wat lich-ter vertoont en de onderste witte randekens geeft, dan niet volkomen open zyn, en worden met sulcke randekens niet geboordt.

XCIX. *Hyacinthus Botryodes cærul.* De tweede bloem is licht-blauw en magh gecolereert worden met schoon middel-matigh Asch-blauw en wat Lackmoes ge-diept, met de selve observatie als in de eerste verhaelt, naer advenant en de gelegentheydt des koleurs, die den Af-setter sal hebben te considereren of het leven daer by te gebruycken, dat soo seer als doorgaens de beste cautie en het sekerste is.

C. *Hyacinthus Botryodes lact.* De derde druyfkens is melck-wit, de stelen konnen in't gemeen gecolereert wor-den met Bergh-groen of Assche en Schyt-geel onder mal-kanderen gemenght, doch boven met Lack of roodt Purper over het groen ghelackzeert, de bladeren zyn Bergh-groen met wat Spaens-groen gediept, de boven-kanten vallen op het koleur van Spaens-groen, en aen den grondt wat licht purperachtigh, den bol is by-naer wit met Roodt en Purper gediept.

CI. *Hyacinthus Germ. Liliflo.* Twee soorten van val-sche Hyacinthen staen alhier vertoont, de eerste heeft bloemkens van Lelie forme open-staende, en mogen ge-verwet worden met Assche, weynigh Lack daer onder gemengt, dan het straelken valt door-gaens bruynder, de diepselen en hooghselen moeten naer den eysch daer toe gedaen worden, de nopkens zyn Indigo-blauw, de

hoofdekens of zaet-schildekens blauwachtigh Purper, de draykens daer om staende witachtigh, het velleken daer de bloemen uyt-komen is bykans Bergh-groen, wat blauws onder-treckende.

CII. *Hyacinthus Polianchios cinerit. flore.* De ander Hyacinth is seer vruchtbaer van bloemen die Asch-verwigh zyn van koleur treckende het blauw, andeis in forme met de voorgaende niet qualyck over een komende.

CIII. *Animonie tenui fol: pleno flor, pallido rubro.* Dese twee soorten van dobbelde Animonie met smalle bladeren zyn weynigh different van malkanderen in de ghedaente, dogh d'eerste Bloem is bleeck karmosy, of veel eer de verwe van een verstorven Roose van Province gelyck, dan in de grondt van syn bladen wat donckerder roodt, en kan met wit en blauw gehooght, ende Lack en blauw vermenght en gediept worden.

CIV. *Animonie tenui fol. flor. Coccineo.* Maer de andere dobbele bloem is schoon roodt en magh met schoon suyver Vermilioen afgeset, schoon Lack gediept, Lack en wit vermenght en gehooght worden.

CV. *Animonie latifolia verdunia.* De dry naervolgende Animonie-bloemen zyn veel in bladeren, koleur en forme verschillende; de eerste is van schoon Lack en Vermilioen koleur daer eenige purperigheydt is doorspelende, den grondt wit zynde met geele subtiele aderkens door-togen, het saet-hoofdeken is swert; de zaylinghskens zyn Indigo koleur met wat wit getempert, den steel is met wit Omber of Schyt-geel getempert en lackachtige veselkens besprydt, het loof magh gekoloreert worden met Bergh-groen en Spaens-groen gediept

CVI. *Animonie latifolia Hispanica carneo colore.* De andere is van Incarnaet koleur, de Province-roosen in verwe gelyck, den grondt van de bladeren is witter uyt den geelen, de nopkens zyn bruyn blauw, en het middel-knoopken wat donckerder, den steel is uyt een purper groen.

CVII. *Animonie latifolia flor. simpl. opem paca.* De derde bloem is schoon Oragnie van koleur, en kan geschildert worden met schoon Vermilioen en Masticot in

den

den grondt spelende en gediept met Lack, met welck koleur de straelen door de bladeren dringende, konnen uyt getoont worden, de knopkens zyn licht blauw en mogen met Indigo gediept en wit gehooght worden.

CVIII. *Animonie pano flore simplici.* Dese twee soorten van breede bladige Animonie-bloemen worden gemeenlyck met den by naem Pano genoemt, en is d'eerste enckel van bladeren schoon roodt geverwet.

CIX. *Animonie pano Major.* Groore Animonie Pano genoemt is schoon schaer-laken roodt, en kan met suyver Vermilioen geschildert en een lutter wit en Lack ghehooght en enckel Lack gediept worden, den grondt die om de middel-kruyn komt is licht Masticot-geel, de nopkens moeten Asch-groen wesen, en het middel-hoofdeken bloedt-roodt zyn naer de plaetsen treckende, den steel magh met Bergh-groen worden gekoleurt, dogh boven naer de bloem wat rosachtigh, en onder het middelste bladt met een wit aderken door-togen, de bladers of het loof-koleur is oock Bergh-groen met Spaens-groen en wat Asch gediept..

CX. *Eranthemum Dod. flore sanguineo.* Dit eerste bloemken by de sommighe Flos Adonidis genaemt, is schoon bloedt-roodt van koleur, dit maghmen koloreren met Lack en Vermilioen vermenght, en Lack alleen gediept, het knopken is verstorven Lack-roodt met Lack en wit gehooght, de zayelinghskens zyn van Indigo met wat Oker gemenght, den steel is Bergh-groen met Masticot gemenght als oock het loof, maer meerder uyt den groenen schynende, en het diepsel daer af wesende van Schyt-geel, Asch, en Sap-groen getempert.

CXI. *De Hansen-bloem of Koey-ooge* is van koleur geel met hoogh Saffraen en geele veselinghskens in't midden verciert.

CXII. *Buphthalmum.* Dese twee soorten van de smal-bladige Narcissen zyn in't koleur der bloemen meest verschillende, de eerste bloeme is van ses witte bladeren, hebbende eenen uyt-stekenden kelck om den randt met Lack-roodt boordeken verciert, de midden-nopkens zyn verstorven geel somtydts wat roodtachtigh, den steel is Bergh-groen, het loof Bergh-groen en Asch gemenght.

de diepselen van Spaens-groen met Sap-groen, de hooghselen wit daer onder getempert. Het schelleken daer de bloem uyt komt is grauw geverft met geel en Asch-grauw gediept en gestraelt met Omber. De tweede Narcisse heeft eenen geheel geelen kelck met eenen bruynder Saffraen gekronckelden randt, kan met bleeck Oker gheschildert worden van binnen wat naer den groenen treckende. de lellekens met Solfer-geel; de witte bladeren met loot-wit en een luttel licht Masticot ghediept met wat Lamp swert.

CXIII. *Sterre Hyacinth van Guienne.* Dese Hyacinth-bloeme is van verwe blauw purper en magh gekoloreert worden met Lack en Asche en wat wit daer onder ghetempert, de zaylinghskens met Indigo en Lack, gelyck oock het schiltken in't midden van dien staende, de stelen daer de bloemen op staen uyt den blauwen, den nedergaenden steel magh met Spaens-groen en Masticot geverwet worden, de hooghselen wit onder Spaens-groen getempert, en de diepselen daer van Sap groen wesende, de vellekens daer de bloemen op houden zyn groen met Indigo gediept.

CXIV. *Sterre Hyacinth van Spaignien.* Dese Sterre Hyacinth-bloeme met Lelie-bladeren van Spaignien komt over een met de voorgaende soo veel de forme of maecksel aengaet, dogh is wel soo langh van bladeren die geheel suyver wit zyn van koleuren.

CXV. *Ander Orientael Hyacinth.* Den anderen Orientaelschen Hyacinth heeft de bloemen wat grooter en is van koleur bleecker purper, dogh anders seer den voorgaenden gelyck

CXVI. *Orientael Hyacinth met bladeren tusschen de stelen.* Den Hyacinth met den gebladerden steel brenght syn bloemen bynaer van gelyck koleur voort als de voorgaende, dan de lange steel-bladers magh men met licht Sap-groen koloreren.

CXVII. *Dobbelen Orientaelen Hyacinth.* Maer den dobbelen Orientaelen Hyacinth heeft in 't op komen groene bloemen die daer naer uyt den blauwen schynen, en geheel open wesende zyn wit naer den groenen treckende, hebbende de buyten ribben door ieder blayken gaende geheel groen.

CXVIII. *Narcissus major medio late Italiens.* d'Andere Narcis-bloem is mede groot en bleeck solpher of honingh van koleur, hebbende een gout-geelen kelck.

CXIX. *Narcissus Juncifolius amplo cal. luc.* Dese eerste Narcis-bloem heeft naer syn proportie een seer grooten goudt-geelen kelck, de bladeren zyn geel, gelyck oock de nopkens die den kelck van de geelachtiger draykens hangen, dogh alles met eenige onderscheydt der koleuren.

CXX. *Narcissus Juncifolius albo flore reflexo.* Den anderen ofte biesbladigen Narcis-bloem is suyver wit van koleur, hebbende omgeslagen bladeren in de forme van Cyclamini-bloemen met een langen uytstaenden kelck waer binnen dry witte draeyken met Saffraen-verwighe nopkens het saet-hoofdeken omringen.

CXXI. *Narcissus Juncifolius flore pleno.* De eerste Narcis-bloemen hier gheftelt is vol van bladeren sonder kelck of sayelinghskens van schoon gout koleur met ombre en bruynen Masticot gediept.

CXXII. *Tulipa pumilus.* Het vaen Tullip-bloemken is van Menie koleur met Masticot of geelen Oker ghehooght en Lack gediept.

CXXIII. *Narcissus maximo calice flore luteo.* De andere is enckel oock geel van koleur en kan van Masticot geschildert worden en gediept naer syn behooren, en is van de grooste met biesachtige bladeren, hebbende in het midden eenen grooten uytstaenden kelck van geel naer den Saffraen treckende koleur.

CXXIV. *Fritillaria flore albo.* Dese hebben bloemen verscheyden van koleuren, de eerste bloem is suyver wit dan na den steel wat groen uyt den geelen, de senuen of ribben die oock de bloeme omvatten zyn groenachtigh, de steel ende bladeren kan men van Asch en Schyt-geel koloreren, de hooghsels van Bergh-groen en wit tempereude, de diepsels wat na den Lack koleur treckende, de saylinghskens ende het hoofdeken in de bloem zyn wit met geele nopkens.

CXXV. *Ranunculus Asitaticus simplex.* Dese twee bloemen zyn veel van den anderen verschillende, de eerste is enckel van bladeren in de gedaente van een Ani-

monie, ſchoon roodt van koleuren, en heeft in't midden een rondt ſaethoofdeken daer van de kernen die daer om gaen met Schyt-geel konnen geverwet worden en met ombre gediept, en de middel-nopkens bruyn-purper weſende met Lack en Indigo vermenght, het loof is Bergh-groen met Sap-groen gediept, als oock de ſteelen, dan de bladeren daer de bloem op ruſt konnen met wit roodt en groen onder malkanderen na den eyſch getempert en afgeſet worden

CXXVI. *Ranunculus geumoſus duplex.* Den tweeden is gheheel dobbel van bladeren, die ſchoon Vermilioen-roodt zyn met Lack ghediept en wat bleeck-roodt ghehoogt, gelycke koleuren oock de kleyne dobbelde bloemkens hebben.

CXXVII. *Narciſſus Junifolius major.* De twee ſoorten van bies-bladige Narcis-bloemen hier uyt-gedruckt zyn weynigh anders als in de groote van malkanderen verſchillende, en worden by de Spaenſche Jonc quilles genoemt kleynder als de gemeene Narciſſen, en zyn van verwe ſchoon geel met wat ombre onder Bruynen-Maſticot ghediept, het bekerken of kroonken is wat geelder, daer in komen dry of vier witachtige draykens. den ſteel is geelachtigh tot aen het knoopken, dan achter den knoop is die Sap-groen met Spaens-groen gemenght en met ombre gediept. Het loof is Bergh-groen met Spaens-groen gediept.

CXXVIII. *Ornithogalum minus.* Deſe zyn alleenlyck van malkanderen in de groote verſchillende, de bloemkens zyn wit, en de nopkens op de witte veſelkens om het ſaethoofdeken ſtaende zyn Maſticot-geel, de bladeren daer van hebben buyten een breede gras groene lyſte ende zyn meeſt na het groen gediept, de kleyne bladerkens onder de ſteelkens hangende ſyn witachtigh, hebbende eenige doorſchynende groenheydt op de rechte zyde, en magh met lampſwertſel ghediept worden. Het loof is gantſch groen met Maſticot, Schyt-geel, en wit getempert naer behooren.

HET

HET ACHTHIENDE BOECK

Waer in verhandelt wordt van de Vruchten.

I. *Van de Vruchten der Boomen.*

NU willen wy oock van de Vruchten der Boomen ſpreken, die welcke ons oock moeten gemeyn zyn:en willen daeromeerſt beginnen van den Appel, om dien lieflyck te koloreren, ſalmen dien aenleggen met een lieflyck Maſticotken, met wat Spaens-groen daer onder, en men ſal hem diepen met een bruyn-oker, en met een ſchoon Lack bloſeren en hoogen met ſuyver wit, en hier in ſal men oock aenmercken den aerdt des Appels, of hy ryp of onryp, groen of geel ſal weſen, en naer den ſelven aerdt ſal men hem dan proportioneren naer de konſte.

Een Peer ſalmen oock met dun Maſticot aenleggen en met Bruyn-oker ſoetkens diepen, ende niet ſoo hoogh gebloſeert noch gehooght worden dan naer den aerdt, want ſy en zyn ſoo hoogh van koleur niet.

Een Krieck, dat is een Boomgaert-kerſſe, ſalmen aen-leggen met Vermilioen gemenght met ſchoone Breſilie en diepenſe met Lack, en hoogenſe met ſchoon Ver-milioen.

Men leydtſe oock aen met Lack en dieptſe met een ſtercker Lack, en met Lack en Wit gehooght.

Een ſpaenſche Kerſſe wordt wit zynde in 't midden beleydt met Lack en Wit onder een, en dat ſoetjes ver-dreven dat de kanten tot den witte blyven, de welcke

men

men met Wit hoogen magh en wat met Lack bloseren.

Een swerte Krieck of Morelle salmen aenleggen met vette Bresilie en wat swert te saemen, dat salmen diepen met swert en met Vermilioen hoogen, en onder malkanderen verdryven datmen niet en merckt dat 't ghehooght is.

Een Moerbesie salmen aenleggen met louter Bresilie die gheheel sterck is, en daer naer de selve met swert overgaen dat het tusschen de tackskens en de hollekens wat roodtachtigh schynt naer den aert den konsten.

Aertbesien, den grondt Rubrick wit of Rubrick en Menie, vertrocken met Rubrick, daer Lack in is, verhooght met Menie daer Masticot in is en in de midden met wit, stipse met Lack en ter zyden aen de stipkens van 't Lack witte stipkens of goudt.

Een roode Wyndruyf salmen aenleggen met Purper, diepen met Asch-blauw, en hoogen met Wit.

De witte Wyndruyven salmen aenleggen met een geheel dun Spaens-groen met een weynigh Masticot daer onder, gediept met een dun Sap-groentje, en gehooght met Masticot en Wit t'saemen gemenght.

Een Perse salmen aenleggen met Masticot en diepen met Bruyn-oker, gebloseert met Lack, en Wit gehooght.

De witte Pruymen zyn insgelycks alsoo even als de voorseyde Persen.

De blauwe Pruymen salmen met Purper aenleggen en met een Azur diepen, en aen de steelkens salmense wat uyt den groenen maken, soetjes verdreven, en met purper en wit hoogen.

Een groene note salmen aenleggen met schoon Spaens-groen met wat Saps gemenght naer den aert der konsten en het leven en dat met Sap gediept, oock wat wit uyt den bruyn-royen siende.

Een gebolsterde Note salmen aenleggen met Bruyn-oker en gediept met Roet.

II. *Van de Vruchten der Aerden.*

WY willen eerst spreken van alderleye wortelen der aerden. Den Radys salmen met wit aenleggen en

met ſwert diepen, en het achterſte wat ſoetjes met Purper verdryven, of oock wel met groen van boven nederwaerts, het looſken is Spaens-groen met wat Saps daer in, mitſgaders oock met Maſticot gehooght en met Sap-groen gediept.

Een witte Kool ſalmen met een geheel dun geel aenleggen, en tot ſommige plaetſen met geheel dun groen uyt den geelen ſiende ſoetjes verdryven, en met dun Bruyn-oker ſoetjes gediept, en hoogent met puer wit.

De roode Koolen ſalmen aenleggen met Purper en diepen met Lack-moes, en hoogenſe met Purper en wit onder een gemenght.

De Komkommer wordt aengeleyt aen de eynden met dun geel nettekens verdreven, en te middewaert met groen oock ſoetjes naer de eynden verdreven, en met een ſapken ghediept naer het geel met Bruyn-oker, de ſtippen die daer in komen ſalmen met ſwert beleggen en voort het leven volgen.

De Cauwoerden die geel zyn ſalmen met geel aenleggen en met Bruyn-oker diepen, de aderen die daer over loopen ſalmen met een Bruyn-oker beleggen en met vvit hooghen.

De groene Cauwoerden ſalmen met Spaens-groen, Sap-groen en Indie-blauw aen-leggen, en diepen met Sap-groen en Indie-blauw, en hoogent met Maſticot.

De Rape vvordt met wit aen-geleydt en met Roet gediept, het loof ſalmen met ſchoon Spaens-groen aenleggen en met Sap diepen.

III. *Om alderlye gemarmelt Papier te maken.*

TOt twee potten regen-water ſalmen doen twee oncen Ameldong, en laetent daer mede ſieden tot een ſtyfſel-waeter.

Van dit ſtyfſel-vvaeter ſalmen in een vlacke aerde, copere of blecke pannen gieten tot een vinger dick of min, en de verwen die ghy wilt daer op ſprenckelen, en met een Penſeelken van vyf of ſes Cyter-ſnaeren, die wat wyt van den anderen ſtaen, hier en daer leyden en verſpreyden, en dan het Papier daer op leggen tot dat

u dunckt dat het de Verwen wel gevat heeft, en 't selve afgenomen hebbende met schoon regen-vvaeter soetelyck af-spoelen. Met parckement makende moetmen een weynigh Candie-suyckerin 't styfsel-vvaeter doen.

De Verwen die men hier toe-gebruyckt moeten in schoon Regen-vvaeter gevreven vvorden.

IV. *Om alle groene blaederen te Conterfeyten dat sy sullen schynen natuerelyck te wesen.*

NEmt groene blaederen van wat soort ghy wilt, breckt de grootste aderen met een mes van de achterste zyde, nemt dan Boom olie of ander Olie die roock geeft, brantse in een lamp dat het swert daer aen hanght, nemt dan het Swertsel af en breckt het met Olie of Vernis, en maeckt daer mede het bladt swert, op de gekneusde zyde met een doeckjen, en keert het bladt om op een dubbel papier, en douw het lichtelyck met een doeck of handt tot dat ghy siet dat het vol-komen op het Papier staet, nemt het dan af, en wilt ghy het groen schilderen het sal seer fray staen.

HET

HET

NEGENTHIENDE BOECK

Waer in gehandelt wort van alderhande Blancket-werck tot vercieringe des aengesichts en handen, en al wat tot een cierlyck lichaem behoort.

I. *Tegens de Sproeten in het aengesicht.*

Emt Roose-water dry oncen, doet daer in dry greyn sublimaet, en wascht u daer dagelycks mede.

Of men nemt Verckens-melck, met welck men het aensicht dagelycks wast, soo sal het t'eenemael vervellen en suyvere huydt maken.

II. *Om sachte en witte Handen te kryghen.*

NEmt Amandel-koecken die by de Apothekers te vinden zyn, of in plaetse van die heele Amandele. stoot die in stucken en wascht daer dagelycks u handen mede soo sullen sy wit en sacht worden.

Men kan oock wel een weynigh Olie van Wyn-steen daer onder mengen, soo sullen dē handen des te witter worden.

III. *Rieckende Handt-schoenen om de Handen sacht te maken.*

NEmt een half pondt Wit Wasch, Walschot, Sperma Ceti, Veneetsche Terpentyn, Olie van groote Cataputia, van Jasmyn, van soete Amandelen, van elcks een once, Aluyn ende Campher van elcks een draghme, laet die t' saemen smelten, en dopt daer het Leir in dat ghy met u handen wel vryven sult, laet het selve dan een tydt lanck hangen, en wascht het daer naer met Roose-water, soo kont ghy daer Handt-schoenen van bereyden.

Is 't dat gyse nu noch op een ander wyse begeert rieckende te maken soo druypt daer eenige druppelen Balsem van Peru onder of Olie van Rhodus-hout, wat Civet, Amber of Muscus, soo kont gyse soo aengenaem van reuck maken als ghy soudt begeren.

IV. *Een Water om de vlecken uyt het aensicht te verdryven.*

PLuckt de Bloemen van Vlier, Venckel, en Wynruyt van elcks even veel, baelt het water daer van over den helm, wascht u daer mede en ghy sult daer wonderlycke uyt-werckinge van sien.

V. *Een zeldt-saem Water om schoone Handen en een schoon Aensicht te krygen.*

NEmt bladeren van witte Lis, haelt het water daer van over in glase of verloote vaten op een saecht vuurtjen, nemt dan wit Sandel-houdt en wascht het wel, laet die in 't voorseyde water wycken tot dat het wel geswollen is, doet dan by ieder once van dit water een half once of dry vierendeel-loots Mastickx, die wel gewasschen en gedrooght is, haelt dat in het badt over, leggende in de mondt van den helm een weynigh Muscus, soo ghy het wel-rieckende wilt hebben sult gy een deftigh water krygen van weynige tot noch toe bekent.

VI.

VI. *Een ander Water om het Aensicht schoon te houden.*

NEmt wit van Eyeren, haelt het over om een water daer uyt te distilleren, wascht daer soo dickwils u aensicht mede als het u belieft.

VII. *Een Water om het Aensicht helder blinckende te maken.*

NEmt Ezelinne-melck en schaelen van Eyeren, laet daer een water van distilleren, en wascht het Aensicht daer mede soo sult ghy schoon en wit worden.

VIII. *Een Water om Roode Wangen te maken.*

NEmt een Schenckel van een Koe of Os, dat is onder de knie, doet daer het vel af met de tengels, smeckt dan de knie om stucken, te weten, het been, zenuwen en mergh, distilleert daer een Water af, en wast u daer s'morgens mede.

IX. *Een Blancketsel om het Aensicht en andere deelen des Lichaems te reynighen.*

NEmt Witte Borax twee oncen, Aluyn een once, Campher twee draghmen, Pluym Aluyn, ghemeene Aluyn, van elcks een once, elck besonder gestooten zynde, mengelt het met elckander, doet het dan in een groot vat met Fonteyn-water dat ghy toe-decken sult, doende dit met een doeck dicht toe, laet het dan twee uren langh op het vuur staen, set het dan af, en kout geworden zynde doet het in een ander vat.

Nemt dan het wit van twee wichtige eyeren die den selfde dagh geleyt zyn; en slaet het met verjuys: doet het dan in't vat met water, en laet het twintigh dagen in de sonne staen soo hebt gy een goet water.

X. *Om het aensicht te doen glimmen.*

NEmt een Limoen doet daer een gat in soo groot dat ment'er een Noot in steken kan, vult het met Kandys-suycker, en menght daer onder vyf of ses blaetjes gout, en maeckt het weder toe met dat stuck, welcke gy daer uyt-gesneden hebt, naeyende dat met een naelde toe om wel te doen sluyten, laet dese Limoen dan op de kolen braeden met den naedt boven, als se begint te braeden moet gyse sommige reysen om-wenden tot dat sy eenigen tydt sweet, doet hem dan van het vuur om daer van te gebruycken, steckt dan u vinger in het gat, dat ghy toe-gebonden hadt, en stryckt daer het aensicht mede soo hebt ghy het na u wensch.

XI. *Water van witte Meloenen om een suyver huydt te maecken.*

NEmt witte Meloenen die van haer schorsen wel gesuyvert zyn, en snydtse in stucken soo dick als een vinger, wegh doende het middelste. Nemt dan het volgende: Aluyn vier oncen, Quick-silver die gedoodt is, Aluyn Roche gebrandt, elcks een once: Verckens-Reusel twee oncen, Terpentyn een pondt, twelf Eyeren met haer schaelen gestampt, Limoen-sap soo veel ghy wilt, Suycker 40. oncen, Geyte-melck en witte Wyn, elcks een pint: doet dit alles gesamentlyck in een glase Kolf, en haelt hier een water uyt op een sacht vuurtjen, 't welck deftigh is om te wasschen. Alsoo maeckt men oock een water van Kalebassen: als oock van de topjes en bloeysels van boomen en Kaesjes-blaederen, Wilde Wyngaert en andere dingen.

XII. *Een Water om een blanck Aensicht te krygen.*

NEmt Silver-glidt of Lithargirium Argenti een once, stoot het seer fyn, en doet het in een potjen, giet daer over goede witte Wyn-edick, laet het soo langh verkoken dat het dry vinders langh gesackt is, laet het

koudt worden, doet het door een teems of doeck en bewaert het. Noch is goedt Melck en Sap van Orangie, met Olie van Wyn-steen gemenght.

XIII. *Een wonderlyck Water, dat seer licht te maken is om het aensicht schoon te houden, maer kan op sekeren tydt van het jaer alleen gemaeckt worden.*

PLuckt de Gerst wanneer die noch melckachtigh is en noch niet tot een vaste groey geworden, als gy dese in een Mortier gestooten hebt giet daer Ezelinne-melck by en distilleert het in 't water-badt, wascht dan het aensicht met dit water, dit is beproeft, doch dit water kan maer eenmael in 't jaer gemaeckt worden.

XIV. *Een Blancketsel om het aengesicht wit te maken en te vercieren.*

NEmt Glit, Masticx, Wieroock, en Spieghel-hars van elcks even veel, vryft het alles klyn op een marmer-steen met goede wel-rieckende Wyn vervochtighende, laet het door een glase kolf distilleren tot dat de vuyligheydt droogh is, ontfanght het water in een glasen Phiool, wascht daer 't aensicht mede als ghy slapen gaet soo sal het blanck worden, 't welck met geen ander heeft konnen geschieden.

XV. *Wyn om het aensicht te blancketten.*

DE Wyn die men voor het aensicht maeckt, is een vercierssel voor de vrouwen, 't welck aldus gemaeckt wordt. Nemt Brasilie-houdt en Aluyn, stootse en doetse in Roode Wyn, laetse te samen koken tot dat ses deelen van den Wyn tot een deel geworden zyn, als het koudt is, laet de Vrouw daer een stuck Kattoen in nat maken, en laetse wasschen op die plaetsen daer 't haer belieft.

XVI. *Een voor-deftigh en sonderlingh Blancketsel dat seer goedt is.*

NEmt versche Limoenen, perst daer het Sap uyt, en distilleert het door een glasen Helm, 't welck een sonderlingen middel is om het aensicht te vercieren.

XVII. *Een ander Blancketsel.*

DIstilleert het water uyt groene Pyn-appels, 't welck de rimpels uyt het aensicht doet gaen, en maeckt dat iemandt weder jongh wordt.

XVIII. *Een ander beproefde middel om het aensicht schoon te maken.*

SNydt een Meloen in stuckjens, Wortels van Arum een handt vol, Limoen-Sap acht oncen, en Geyte-Melck sesthien oncen, laet dit alles door een glasen Kolf in het water-badt distilleren. Dit water is treffelyck en wonderbaer.

XIX. *Een ander sonderling Blanketsel wonderlyck om het aensicht schoon te maecken, 't welck beproeft is.*

NEmt een half dosyn Limoenen, hacktse in stucken, laetse in een pintje Soete Melck vveycken met een once vvit suyker en soo veel Aluyn, distilleert het in't badt, en vvascht uvv daer des avonds mede.

XX. *Om roode wangen en lippen te maecken.*

NEmt Concenilie, laet die in Roose-vvater vveyẽken, de tinctuer daer uyt getrocken zynde, dopt daer eenighe stuckjes witte wolle in, en laet die lapjes droogen en dopse dan daer weder in, en laet vveder droogen, doet dit soo lange tot de lapjes roodt genoegh zyn. Als ghy u dan roodt wilt maecken, soo maeckt de

de lapjes een vveynigh met speeckfel , en vryft daer mede op u wangen, soo sullen sy aengenaem roodt worden.

XXI. *Een ander manier.*

NEmt Alcanet-vvortel , vveyckt die in vvater tot at de tinctuer uyt getrocken is, dit vocht damptmen sagjes uyt tot het dick geworden is , dan bestrycktmen daer eenige witte papieren mede, op vvelcke ghy het sult laeten droogen. Wanneer ghy het dan gebruycken vvilt' soo maeckt een vveynigh nat met speeckfel en stryckt daer mede over u vvangen.

XXII. *Een ander.*

SOmmige vergaderen Sneeuvv, die in de Maendt van Meert gevallen is, vvelcke sy het gansche jaer door bevvaren en sigh daer mede vvasschen.

XXIII. *Noch een ander.*

NEmt een pint Regen-vvater , druypt daer hondert druppelen Olie van Wyn-steen in , en giet'er een vveynigh Roose-vvater by, soo hebt ghy een deftigh blanket-vvater.

XXIV. *Om een huyt seer sacht en wit te maecken.*

NEmt loogh van Wynsteen-sout, die niet al te sterck is vier oncen , Olie van bittere Amandelen die door uytpersinge gemaeckt is , soo veel het u gelieft , laet'er soo veel onder malkanderen gemenght vvorden, dat het vocht terstondt vvit vvorde en alsoo blyve, laet dan hier de huyt 'smorgens en des avonds mede gevreven vvorden.

XXV. *Een ander.*

NEmt Levende Svvavel gestooten een once ; en tvvee oncen Svverte Seep, bindt het in een doeckje te saemen, hanght het negen dagen lanck in een pondt Azyn, gebruyckt dit vocht dan tvveemael daeghs, de huyt daer mede vryvende.

XXVI. *Een ander Blanketsel.*

NEmt Lithargirie, of Goudt-glit een once, giet daer een pondt Azyn over, laet dit een nacht staen vveycken; giet dan daer tvvee oncen Loogh van Wynsteen-sout by: soo hebt gy een vocht soo vvit als melck, met vvelck gby u vvasschen kont.

XXVII. *Een Blanket-water om de vuurigheyt uyt het aensicht wegh te nemen.*

NEmt tvvee dragmen Campher, snydt die in kleyne stuckjens, vryst die in een steenen Mortier, daer allenghskens het Sap van een Limoen by druypende, doet dan daer by een pondt vvitte Wyn, giet het dan door een doeck, en laet de overige Campher in een doeckje gebonden in de fles hangen; hier magh men dagelycks eenige reysen mede vvasschen.

XXVIII. *Een gedistilleert Blancket-water.*

NEmt Spaens-groen vier oncen, giet daer over tvvee pondt Wyn-azyn, doet het te samen in een Kolf, en distilleert het op 't sandt met een saechte vvarmte, bevvaert dan het eerst uyt-komende Phlegme, met vvelck men het aensicht tvveemael des daeghs sal vvasschen, dit is seer goedt tegens de vuurigheydt.

XXIX. *Een ander.*

NEmt Sublimaet een once, stootse fyn, en doet het in een tinne Kom, giet daer over dry pondt Fonteyn-vvater, laet dit soo vier-en-tvvintigh uren staen, somvvylen met een houte spatel om-roerende, vvelck vocht svvert sal vvorden, filtreert dit door een grau papier, soo vvordt het helder en klaer, hier mede magh men het aensicht eens daeghs vvasschen,

XXX. *Een ander tegens de vuurigheydt.*

NEmt Sout van Loot ses greyn, Campher een drachme, en Rose-vvater dry oncen, menght dit onder een, vvascht u hier alle dagen mede.

XXXI. *Een bedriegelyck Blancketsel om iemandt swart te maken in plaetse van wit.*

NEmt soo veel Silver als ghy begeert, smelt dat in Sterck-vvater, dampt dan het Sterck-vvater uyt tot het droogh is, giet dan op dese Kalck schoon Regen-vvater, en dampt het vveder uyt tot dry mael herhaelende, en als het groenachtigh koleur (dat men gemeynlyck in de Crystallen van Silver siet) t' eenemael verdvvynt. Laet dan den Persoon die gy bedriegen vvilt syn aensicht met syn eygen speecksel nat maken, ende bestrycken het selve met een vveynigh van dit poeder, soo sal de huydt ongemeen vvit vvorden, en naer dat het sal gedrooght vvesen sal het koleur veel svverter zyn als inck.

XXXII. *Om nette swerte Wynbrauwen te maken.*

LAet u Wynbrauvven eerst netjens scheiren, nemt dan een Kruydt-naghel, en brandt die aen de Keers, maeckt die dan een weynigh nat met speecksel, en stryckt daer de Wynbrauwen mede, soo verre als het hair is met een swarte linie, soo sult ghy aenlockighe Wynbrauwen hebben.

XXXIII. *Om Moesjens in het aensicht te maken.*

NEmt wit Wasch een loot, doet hier by een vierendeel-loots Terpentyn, smelt dit onder malkanderen, en smeert daer mede op fyne swerte Syde, soo kont ghy daer Moesjens van snyden soo groot als 't u believt.

XXXIV. *Om het Hair te krollen.*

SOmmige hebben hun Hair recht neder-hangende als een pondt Keersen, en souden veel willen geven om goedt gekrolt hair te hebben, daerom heb ick dese practyck uyt-gevonden.

Bindt u hair op en nemt dan een kauffoor met vuur, op welcke een pot met water staet te koken, laet dan d'eene opgebonden lock hairs daer twee uren langh in koken, het hooft rondom met servetten bindende, op dat den heeten damp daer geen schade aen en doet.

Dit kont ghy op u gemack doen, settende het kauffoor met de siedende pot op een leege tafel, alwaer ghy met een stoeltjen kont by gaen sitten, dit gedaen zynde, soo kont ghy de andere op-geknoopte lock daer oock soo langh in houden als de andere, laet dan u Hair droogen, soo sal het soo langh ghekrolt blyven, tot dat het verwassen is, 't welck gy alweder op de selve wyse kont doen.

XXXV. *Een ander manier om het Hair te doen krollen.*

NOch heb ick een kunsje; om die Hair hebben als eenen die uyt Brasyl gekomen is, te doen krollen.

Laet u een Kam maecken van Yser, maeckt dese Kam gedueright heel warm, als ghy daer mede sult kammen, soo sal u hair gekrolt worden, maer men moet het al verscheyde reysen op den dagh doen.

XXXVI. *Noch een ander wyse om het Hair te doen krollen.*

NEmt Arabische-gom een once, laet dat in dry oncen water smelten, bestryckt daer des avondts als ghy slapen gaet u hair mede dat het nat is, windt u hair-locken dan op toebacks-pypjes of pampiertjes. en steeckt het onder u muts, soo sal het 'smorgens droogh zyn, kamt het dan uyt en poeyert het, soo sult ghy den heelen dagh schoon gekrolt hair hebben.

XXXVII. *Noch een manier om het Hair te krollen.*

NEmt toebackx-pypen of ysertjes die soo dick zyn als toebackx-pypen, maeckt die heet, en laet u Hair dan van een ander voorsichtigh opwinden, dat hy u niet en brandt, soo sal u hair gekrolt zyn.

XXXVIII. *Om blondt Hair te maecken.*

MEn siet veele Waterlantsche Boerinnen, die met het hooft bloodt gaen blondt hair hebben, welck kunsjen sy weten te doen, met het selve alle weken in Seep-sop te wasschen, met Loogh daer in, 'twelck het hair wit byt.

XXXIX. *Om het Hair swert te verwen.*

NEmt basten van eycke Boomen, koockt die in water, en wascht uw hair daer somtydts mede, en gedroogt zynde sal het swert worden.

Of men smelt Silver in sterck water, en men bevochtight den Kam met dit water, t'welck het hair seer swert maeckt, dit wil ick niemandt raeden, alsoo dat het hair te veel in stucken gegeten wordt.

XL. *Om swerte Tanden wit te maecken.*

NEmt Puym-steen stoot die fyn, drupt daer eenige druppelen geest van koper-root in, (dat by d'Apotekers wel te krygen is) laet het drooghen, soo sullen u tanden daer seer wit mede worden.

Of nemt alleen de Tartarus-Vitriolus, de Chymisten en Apotekers wel bekent, vryft daer u tanden mede en sullen terstondt wit worden.

XLI. *Om root en wit Hair swert te maecken.*

SOmmighe hebben een aensienlyck hair, en wilden het liever swert hebben als van een ander koleur, soo

nemt alleen twee oncen sterck-water, dissolveert daer alleen een half once fyn gecopelleert Silver in, nemt dan noch een once sterck-water, doet daer in een half loot quick-silver, menght beyde stoffen onder malkanderen, schudt het om in een glas, met welck men het hair kemt en vryft, soo sal het soo lange swert blyven tot het uyt-valt. Maer men moet wachten dat de huyt van het hair niet geraeckt worde, anders sou het door eten.

XLII. *Om het hair te doen wassen.*

NEmt dry Lepels Honingh en dry handen vol Wyngaert-rantjes, daer de wyngaert sigh mede vast hout en opklatert, stamtse te degen en druckt'er het sop uyt, 'twelck ghy onder den Honingh sult mengen, wascht dan daer de kaele plaetsen mede daer gy wilt hebben dat het hair dick en lanck wascht.

XLIII. *Een ander.*

WAscht alleenigh de kaele plaetsen maer met Honingh-water, of nemt Fransche-wyn een half pint, vanght dan hondert Honingh-bien, en laet die in den Wyn weycken.

Of nemt Honingh-bien soo veel als ghy begeert, verbrandtse tot assche, maeckt daer een loogh uyt met Fransche-wyn en wascht het daer mede.

XLIV. *Om het hair op alderley plaetsen wegh te doen gaen.*

NEmt vyftigh of sestigh eyer-schalen, stootse fyn tot een poeder, haelt daer een water van over, met welcke ghy de plaetsen wasschen sult daer ghy geen hair begeert te hebben.

XLV. *Een Zeep te maecken om de handen te wasschen.*

NEmt Veneetse Zeep een pondt, Roode Suycker dry oncen en Gom dragant een half once. Laet de Gom

eenigen tydt in't water leggen om die weeck te maecken, nemt dan de geschrabde zeep en doetse in een ketel met het andere, menght het met een houte Spatel wel rontom totse wordt als een lym, wascht dan daer u handen mede, soo sult ghy daer goede effecten van gewaer worden.

XLVI. *Om een wel-rieckende Zeep-bal te maken.*

NEmt Spaensche zeep twee oncen, Ireas poeder, Sandel-hout elx een scrupel, Olie van Rhodus-hout en Nagelen elx ses druppelen. Kneedt alles te degen onder een en maeckt daer Zeep-balletjes van.

XLVII. *Een ander manier om wel-rieckende Zeep-balletjes te maken.*

NEmt Spaensche Zeep twee oncen, wit Suycker twee dragmen, en Olie van Jasmyn soo veel als genoegh is om daer onder te konnen kneden, dit alles onder een gemenght zynde, maeckt daer balletjes af om u mede te wasschen.

XLVIII. *Een Pomade om den baert en knevels op te setten.*

NEmt een once Roos-salf, smelt daer by een half loot wit Wasch, doch in den Somer daer wat meer by, drupt daer ses of seven druppelen Olie van Rhodus-hout by, hier kont ghy lanck-werpige rolletjes van maken en daer mede ter gelegen tydt de knevels op-strycken.

XXIX. *Een ander.*

NEmt Roos-salf als vore geseydt is met wat Wasch styf gemaeckt, drupt daer eenige druppelen Olien van Jasmyn in, die hier uyt Italien gebroght wordt, alles te degen onder een gesmolten zynde, maeckt daer mede rolletjes af, soo hebt ghy een bequaeme Pomade; Maer om de selve witter te hebben kanmen daer eenige druppelen Olie van Wyn-steen by doen.

L. Ma-

L. Manier om de knevels op te setten.

SOmmige hebben geerne lange knevels, en zyn nochtans neerwaerts wassende, om dit dan voor te komen en haer om hoogh te doen wassen, soo laetmen een schaer maken, welckers schaeren niet snydende maer rondt zyn als priemtjes, dese laet men op het vuur heet worden, hier mede vatmen de knevels, en men draeytse naer om hoogh, soo blyven sy over eynde staen.

LI. Een Water om de Tanden wit te maken.

MEn nemt eenige Liemoenen daer haelt men een water van over, wascht dan daer de Tanden mede soo sullen sy seer suyver en wit worden.

Maer als gy daer geen water van maeckt, soo gebruyckt het sap dat heel goedt is, maer het water is beter en aengenamer, want het en verlieft syn kracht niet in het over-haelen.

LII. Ander verscheyde middelen om de Tanden wit te maken.

DOet Wyn-steen in een Marmer-Vat, stopt dat dicht toe, graeft het onder d'aerde, en laet het daer blyven tot het in waeter verandert is, graeft het dan weder uyt de aerde en vryft daer de Tanden mede, soo sullen sy seer schoon worden.

Men nemt oock water van Aluyn en Salpeter, 't welck in het begin van het over-haelen druypt, vryft daer oock de Tanden mede.

Of nemt Kassen-bladen-wortel, vryft daer daegelycks de Tanden mede, soo worden sy blinckende en schoon sonder het tandt-vleesch te bederven.

Of nemt een korst Terwen-broodt, laet sulcks op de kolen leggen tot het soo swert wordt als een Koôl, stoot dit tot een Poeder en schuert daer de Tanden mede, die men met schoon vvater af-wascht, 't zy Put of Fonteyn-water, en dan eens met Wyn, dit is seer dickwils goet bevonden.

LIII.

LIII. *Manier om Stockjes voor de Tanden te maken.*

NEmt Malve-Wortel van de buytenste schorse ghesuyvert, snydtse soo langh als een vinger, soo veel als 't u belieft, doet die in een nieuwe aerde pot en giet daer over rooden Wyn een pondt, Grana Kermes dry dragmen, Aluyn en Draken-bloedt van elcks een half once, mengelt dit alles onder een, en stelt den pot op warme assche, dickmaels om-roerende tot dat de wortelen het roodt koleur hebben in-gedroncken, wilt ghy daer twee of dry greynen Muscus by doen, soo sullen sy aengenaem riecken, drooght de wortels dan op, en suyvertse van alle veselen, en bewaertse tot het gebruyck.

LIV. *Middel om de Tanden schoon te maken.*

NEmt Roode Korael twee oncen, Puym-steen, Zeeschuym en Draken-bloedt van elcks een once, Kaneel, Iris, Aluyn en Grana Kermes van elcks twee dragme, Nagelen een dragme, Muscus ses greyn, geschuymde Honingh onderhalf pondt, menght het onder malkanderen, met een weynigh kan men schuere en wit maken.

LV. *Een middel van Parys om de Tanden wit te maken.*

NEmt roode en witte Korael en Cristal van elcks een half once, Draken-bloedt onderhalf once, Puym-steen ses dragmen, Nagelen, roode, witte en geele Santels van elcks dry dragmen, Muscus dry greyn, Rooden Wyn vier oncen, gheschuymde Honingh vyfthien oncen, menght alles behoorlyck onder malkanderen, en gebruyckt het als het voor-gaende.

LVI. *Een ander.*

NEmt ghebrande Aluyn en Puym-steen elcks een once, maeckt daer een Poeder af, en vryft daer de Tanden mede.

LVII.

LVII. *Plaestertjens tegen de Tandt-pyn oft Hooft-pyn, om aen den slaep van het Hooft te legghen.*

NEmt swerte Hermozyn, leght daer sommige stuckjes suyvere Masticx op, douwt op den Masticx een ysere Stamper heet gemaeckt, dat door de hitte den Masticx kan smelten, en aen de Hermozyn hangen en aenplecken, smeert de Masticx dunnekens Plaester-gewys, en koudt geworden zynde, snydt daer ronde plaestertjes af, en wat warm gemaeckt zynde leght die op de slaep van't hooft; sommige nemen hier toe wel Gummi Tacamahaca of Gummi Elemni en is mede seer goet.

't En is niet vremt datmen een druppeltjen Olie van Nagelen of van Campher op de plaesters laet druppen eermense appliceert.

LVIII. *Een ander manier.*

NEmt Gom Elemni een once, Veneetsche Terpentyn, wit Wasch en Draken-bloedt van elcks een half once, nemt teenemael suyvere Gummi Elemni, het selve met Wasch en Terpentyn op een kleyn vuurtjen, lauw geworden zynde, mengelt daer onder de Masticx en Draken-bloedt fyn gepoedert, en maeckt van dese mengelinge ronde plaestertjes.

LIX. *Om wel-rieckende Zeep te maken.*

ALs men gebarbiert wordt, hebben de Barbiers een gemeene Spaensche Zeep die onder den Neus vry wat stinckt, derhalven in plaets van die heb ick een beter en wel-rieckende gepractiseert: soo nemt Veneetsche Zeep twee pondt, Nagel-poeder en witte Sandel elcks een once, Benzoin een half once, Muscus thien greyn, stamt het met Roose-water tot een deegh, nemt Veneetsche oft Spaensche Zeep, breeckt die in den Mortier met Roose-water, en mengelt dan daer onder de voorschreve Poeders, en maeckt daer Zeep-balletjes af soo groot als 't u belieft. Sommighe doen hier anders geen

poe-

poeders by dan van Ireas-wortel, sommige doender eenige druppelen van Nagel-olie en Caneel-olie in.

LX. *Ireas of Violette-poeder om tusschen het Lynwaet in de Kasse te legghen.*

NEmt Iris van Florencen en Styrax Calamita elcks vier oncen, Roosen ses oncen, Majoleyn en Lavendel-bloemen elcks twee oncen, Calmus-wortel onder-half once, Wortels van Cyperus en Nagelen elcks een once, stoot het alles tot een grof Poeder, en doet het in een sackjen, leght het dan soo in de Kas.

LXI. *Een ander.*

NEmt Labdanum, Styrax en Benzoin elcks een once, Muscus en Ziver elcks dry greyn, Olie van Roosenhoudt 20. druppels, Nagelen 30. druppelen, menght het onder malkanderen.

LXII. *Rieckende water of Damast-water.*

NEmt Roose-water 4. pondt, Lavendel-water 7. pondt, laet daer het volghende in weyken in een zackjen gedaen, Roosen en Majoleyn elcks twee draghmen, Styrax Calamita een half once, Muscus ses greyn.

LXIII. *Een ander rieckende Water.*

NEmt Angelica-wortel twee oncen, Majoleyn, Lavendel, Ireas, Rhodus-houdt, Aloës-houdt en Sandel-houdt elcks een once, Roose-water, Lavendel-water en Water van Lelitjes van den Dale elcks twee pondt, distilleert dit te samen in een Water-badt, maer laet een vveynigh Muscus in den Helm liggen.

LXIV. *Poeder om de Tanden wit te maken.*

NEmt Wyn-steen en gemeyn Sout elcks een half once, vryft hier alle morgen u Tanden mede, soo sullen sy soo wit vvorden als Yvoor.

LXV

LXV. *Om rieckende Kralen te maecken diemen om de handen en den hals draeght.*

NEmt Labdanum twee oncen, Styrax een half once, Benzoin dry dragmen, Muscus een scrupel, Zivet een half scrupel, laet dit alles onder malkanderen gestampt worden een ure lanck met een warme stamper met Roose-water en Gom-dragant, hoe langer ghy 't stampt hoe tayer dat het wordt, formeert dan daer Kralen af soo groot als ghy begeert, en ryght die aen een draedt, gedrooght zynde, kondt ghy die aen een lintje rygen.

LXVI. *Een aengenaem Oranie-water om te riecken.*

NEmt Oranie-bloesem soo veel ghy begeert, doet daer eenige stuckjes Oranie-schellen by, giet hier over soo veel water van Lelytjes van den Dale, dat het bedoken legge, distilleert dan dit sachtjes in 't water-badt soo hebt gy een seer lieffelyck rieckende water.

LXVII. *Roode rieckende Kralen om den hals.*

NEmt heel fyn gemalen roodt Sandel-hout en Drake-bloedt elcks een once, Vermilioen twee dragmen, doet daer by Muscus, Zivet elcks een half dragme, Ambergrys een scrupel, menght dit alles te degen onder een, maeckt daer een masse van, die met Gom Dragant en Roose-water moet gekneedt en wel gestampt worden, formeert dan daer Kralen af, of laet de masse droogen, en doet daer Kralen van drayen en gaetjes in drillen, soo sullen sy soo schoon roodt zyn als Korael.

LXVIII. *Om Geele rieckende Kralen te maecken.*

NEmt Florentynse Iris een once, Olie van Kaneel thien drup. Nagelen 20. drup. Rhodus-hout 30. drup laet de Iris seer fyn gestooten zyn, en drupt daer de Olien onder, maeckt dan een slym met Roose-water en Gom Dragant, en stoot het tot een masse, uyt

vvelcke ghy Kralen als voren kondt maecken, indien menſe geelder vvilt hebben, kanmen daer een vveynigh druppels Tinctuer van Saffraen of van Curcuma onder roeren, maer in het dragen vvorden ſy geelder.

LXIX. *Om rieckende Kralen te maken van verſcheyde koleuren.*

NEmt Labdanum en Styrax elcks een half once, Muſcus een ſcrupel, laet dit heel fyn ſtooten, en doet daer by grof geſtooten Iris een half once, Spaens-groen en Vermilioen van elcks een half dragme, Gom-dragant een once, Roſe-vvater ſoo veel tot 't genoeg is, laet dit alles tot een maſſe ſtooten, en gedrooght zynde, moet ghy daer Kralen van laeten draeyen en gaetjes in drillen, ſoo ſal het gene grof is geſien vvorden, en een ſvverte, groene, vvitte en roode ſteen gelycken, aldus kanmenſe op verſcheyde vvyſe gekoleurt maken.

LXX. *Om een aengenaeme Rieck-bal te maecken.*

NEmt gemale Poeder van Florentienſe Iris een once, Gom-dragant een half loot, Olie van Rhodus-hout een ſcrupel, Olie van Nagelen een half dragme, laet alles met Roſe-vvater vvel ſamen geſtooten vvorden en tot een Bal gemaeckt.

LXXI. *Een Zivet-bal.*

NEmt Labdanum, Styrax en Benzoin van elcks een half once, Muſcus en Zivet elcks een ſcrupel, Olie van Kaneel ſes drupp. laet alles tot een klomp geſtooten vvorden met Rooſe-vvater, dan kondt ghy daer groote of kleyne Balletjes van maecken na u believen, en om de vaſtigheyt kanmen daer vvat Gom-dragant in doen.

LXXII. *Om rieckende Keerſſen te maecken om alle ſtanck uyt het huys te jaegen.*

NEmt Styrax en Kolen van Linde-boomen elcks vier oncen, Styrax Liquida een once, Benzoin ſes drag-
men.

men. Nemt de Linde-kolen, vvant dat zyn de beste, of anders gemeene Houts-kolen, stampt die en ziftse, de Benzoin van gelycken, daer na sult ghy de Mortier en stamper teenemael heet maecken, en de Styrax met de Styrax Liquida onder een kneden en sacht maecken, dan sult ghy de gestoote Kolen met de Benzoin daer onder mengen, en met de Tragacant en Roose-vvater een masse maecken, hier van maeckt ghy kleyne Keerssen, die ghy in de schaduvve laet droogen. Als'er dan vuyle stanck is soo ontsteeckt soo een keersjen, soo sal alle vuyle stanck verdreven vvorden.

LXXIII. *Een aengenaem Snuyf-toeback.*

NEmt Witte Nies-vvortel en Toeback van elcks een halt once, Majoleyn en Roosemareyn van elcks een dragme, laet dit alles onder een tot een poeder ghestooten vvorden dat niet al te fyn is.

LXXIV. *Een ander rieckende Snuyf-poeder.*

NEmt Witte-peper, Witte Nies-vvortel en Galega elcks een half loot, Olie van Nagelen thien drup. Kaneel ses drup. laet alles vvel onder een gestooten vvorden.

LXXV. *Maniere om Caschou toe te maecken, om een aengenaeme Mondt te maecken.*

NEmt een once Caschouvv stampse en ziftse fyn, menght onder het Poeder een scrupel Muscus, en half soo veel Amber Grys, maeckt met Roose-vvater daer een masse van. Uyt dese masse maecktmen kleyne lanckvverpige Korreltjes, van vvelcke men een seffens in de mondt steeckt, dat een seer frisse aengenaeme mondt maeckt.

LXXVI. *Rieckende hair Poeder om de Perucken te poederen.*

NEmt een pondt drooge Styffel vervochtight die met Brandevvyn, laet dan de selve op een Oven droo-

ghen,

ghen, gedrooght zynde stampt die fyn, roert daer dan onder Olie van Rhodus-bout thien druppelen. Olie van Nagelen tvvintigh druppelen, Zivet ses greyn, laet dan alles onder een geroert vvorden.

LXXVII. *Den wel-rieckende Balsem te maecken.*

NEmt Roose Salf en vvit Wasch elcks een half once, smelt het onder malkanderen, menght daer by gedistilleerde Olie van Notemuscaet een scrupel, Muscus een half scrupel, Amber-grys ses greyn, dit is mede een goede Balsem.

Of nemt Roose-salf een vveynigh met vvit vvasch hardt gemaeckt, drupt daer onder Jenuviaensche Balsem en vvat olie van Rhodus-hout, of Olie van Nagelen, Kaneel, en diergelycke, soo hebt ghy een deftige Balsem.

LXXVIII. *Om de Rimpelen van den Ouderdom uyt het Voor-hooft te doen verdwynen, en weder jonck te gelycken.*

MEn smelt Wit-vvasch met een vveynigh Olie op dat het een vveynigh dick vvorde als een plaester, nemt dan Linnen dat oudt is, dopt het daer in, en daer uyt-nemende salmen het uyt-recken, hier van kanmen lapjes snyden, diemen des nachts op het Voor-hooft bindt, soo sullen alle de rimpelen wegh gaen. Hier onder dese Salf kanmen wel een weynigh Sperma Ceti menghen met eenige wel-rieckende Olien, anders rieckt het niet aengenaem.

LXXIX. *Om een wel-rieckende Balsem te maecken.*

NEmt wit Wasch een dragme, Roose-salf een once, smelt het onder een, drupt en menght'er onder Olie van Jasmyn, of Olie van Rhodus-hout, of Kaneel Olie, of Olie van Nagelen, soo kont ghy verscheyde Balsems hebben.

LXXX. *Voor alle Exter-oogen der voeten.*

NEmt gestooten Loock bindt dat daer op alle daghen eens ververſende, ende waſcht u Voeten om den anderen dagh in looge tot datſe van ſelfs afvallen. Het gat ſult ghy voorts geneſen met eenige heelende Salve.

LXXXI. *Om het hair des lichaems swert te verwen.*

NEmt ſoo veel Loogh als ghy wilt, doet daer by Beete-bladers, Savie ende Laurier-bladers, Mirrha, en groene bladeren van Ockernoten, ſiedet alle deſe dinghen te ſamen en waſcht hier mede het hair of den Baerdt.

LXXXII. *Om te beletten het grys worden des Hairs.*

BEſtryckt dagelyckx u hair met Geyten-melck het is menigmael beproeft.

LXXXIII. *Om het haestigh te doen wasschen.*

NEmt Bien tot aſſchen gebrandt, Lyn-ſaedt gebrande en kleyn gewreven, Olie van groene Aketiſſen, menght die te ſamen en beſtryckt hier mede des avondts, en des morgens de kale plaetſen daer ghy begeert hair te doen waſſen, dan men moet de plaetſe of het hooft om hair te doen waſſen voor eerſt waſſen met deſe navolgende Looge: nemt gemeyne Looge Steen-ruyte, Agrymonie, Boomveyle elcks vyf handt-vol; ſiedet te ſamen, ende met deſe Looge waſcht u hooft alle weken tweemaels. De Olie van Aketiſſen wordt aldus gemaeckt, nemt een fleſſche met olie van Olyve, doet daer in ſoo veel levende groene Aketiſſen als'er in mogen, en ſtelt deſe fleſſche in de heete Sonne.

LXXXIV. *Om een hairige plaetse kael te maecken.*

NEmt gedrooghden Katten-dreck, stoot en menght het met stercken Azyn tot een Papken, bestryckt hier mede dickmaels des daeghs de hairige plaetse, sterck vryvende, en sy sal kael worden.

LXXXV. *Om het aensicht te vercieren met blosentheydt.*

NEmt Greyn, Cubeben, Nagelen, Bresili-hout en gerectificeerde Brandewyn, stelt dit al te samen te weycken eenige dagen op een warme stede, en bestryckt hier mede het aensicht dickmaels.

LXXXVI. *Om een blosende aensicht te maecken.*

NEmt den wortel van Salomons Zegel, bestryckt en vryft hier mede u aensicht, en 't sal blosende worden.

LXXXVII. *Om de roodigheydt des aensichts te benemen.*

NEmt vier oncen Perse-kernen, uyt-gedaen Zaet van Cauwoerden twee oncen, stootse en perst daer uyt een olieachtigheydt, en hier mede bestryckt alle morgen en avonden de roodigheydt des aensichts.

LXXXVIII. *Om een lieflyck aensicht te maecken.*

NEmt het wit van harte Eyeren, distilleert daer uyt een water, menght hier by water van Rosemaryn, Boone-bloemen, en sap van Limoenen, nemt daer naer Talcum seer kleyn gepoedert, en een goedt deel Cocleas, doet die te samen in eenen pot en stopt hem dicht toe, soo sullen sy den Talcum op-eten, daer naer sult ghy daer op stellen eenen Helm, en distilleert daer uyt een water dat ghy sult bewaren.

LXXXIX. *Om een effen schoone Huydt te maken.*

NEmt witte Wyn-steen een pondt; Talcum en Sout elcks een half pondt, menght dit onder een, en stelt

het te Calcineren in eenen Pot-backers Oven, daer naer soo stoot de materie, doet het in een sackxken, en hanght dat in eenen kelder, en daer sal een Olie uyt-druypen, die ghy als wat kostelycks bewaren sult. Als ghy nu daer van ghebruycken wilt, soo wascht eerst de plaetse met een Looge, en vryft daer naer de voor-seyde plaetse met de voorsz. Olie.

XC. *Om een blosende blanck Aensicht te kryghen.*

NEmt rooden Sandel, en scherpen ghedistilleerden Azyn, elcks soo veel als 't u belieft, laet dit te samen zieden met een kleyn vuurtje, doet'er een weynigh Aluyns by, en dit is een bysondere Konste om een bleeck-blosende aensicht te maken.

XCI. *Een Water om het Aensicht jongh te maken.*

NEmt Solfer een once, witten Wieroock en Mirrha elcks twee oncen, Ambregrys ses dragmen, stootet al te samen wel kleyn, doet daer by een pondt Roose-water, en distilleert dit in Balneomarie, dit water sult ghy wel dicht bewaeren: als ghy daer van gebruycken vvilt, soo maeckt een doeckxken nat, vvascht daer mede u aensicht eer ghy te bedde gaet, en des morghens met Gerste-water, en u aensicht sal soo klaer worden en soo lieflyck, dat men hem daer in verwonderen sal.

XCII. *Om alle Plecken en Puysten uyt het aensicht te weiren.*

NEmt gestooten Mirrha soo veel ghy wilt, het wit van Eyers en Brandewyn een weynigh, distilleert hier uyt een water, doet hier by soo veel Lack Virginis, en bewaert dit in een Glas. Het Lack Virginis wordt aldus gemaeckt: nemt Goudt-glidt, ziedt het in Azyn, klaert hem door eenen doeck, doet daer by een weynigh Olie van Wyn-steen, en het sal een water worden als Melck. Als ghy nu hier van wilt ghebruycken, soo wascht u aensicht voor eerst met Semel-water wel styf met eenen doeck, en drooght het af met eenen reynen doeck, en bestryckt u daer na met de voorschreve Salve

's morgens en 's avondts, en laet het alsoo droogen, en ghy sult u verwonderen.

XCIII. *Om de handen wit te maken.*

NEmt Sap van Limoenen soo veel als 't u belieft, en een weynigh Souts, menget onder een en bestryckt hier mede u handen, laetse van selfs droogen, en wascht die daer naer met regen-water.

XCIV. *Tegen den stanck der Ockzelen.*

NEmt den wortel van Scolimus of van Cinara, stoot hem tot Sap, en leght hem onder de bloore Ockzelen, gelyck sulcks oock doet den voorsz. Wortel in Wyn ghesoden en ghedroncken; want hy doet soo gheweldigh wateren, dat hy alle stinckende humeuren uyt den lichaem dryft.

XCV. *Een gedistilleert Waeter om het gesicht langen tydt te behouden, en tegens de vlecken der Oogen.*

NEmt goede rype witte Wyn ses potten, vier pondt Terwe-broodt, Gomme, Vinckel, en Squillen van elcks ses oncen, Nagelen vier dragmen, menght het al te samen en distilleret in Balneomarie, en treckt 'er vyf pondt water uyt en bewaert dat alleen. Dit water is seer goedt, gelyck geseydt is, tot alle gebreken der oogen, alsmen daer van dagelycks in den dranck gebruyckt des morgens vroegh een maendt langh: het bevrydt oock het lichaem van veelderley sieckten.

XCVI. *Een ander kostelyck Water tot alderlye duyster gesicht, en tegens alle vlecken der Oogen.*

NEmt eenen pot Rynschen Wyn, Sap van Venckel dat gesoden en geclarificeert is een kroes, Campher en Tunie elcks een dragme, Cynoter een half once, Honingh vier oncen, stoot al watter te stooten is, stelt het in een becken negen daghen onder den blauwen Hemel

 daer

daer noch Dauw noch Sonne schynt, distilleert daer naer door een Vilt, bewaert het in een glas, en doet 's morgens en 's avondts daer van een druppelken in u Oogen.

XCVII. *Een wel-rieckende Water dat schier sonder smaeck is.*

NEmt Affes Dulcis, Storacis en Calamite van elcks een once, Ligna, Aloës een half once, Nagelen, geelen Sandel, Citer-schellen van elcks dry dragmen, stootet al onder een, en stellet te weycken in 24. oncen Roose-water acht dagen lanck, distilleret in Balneomarie, bewaret in een glas, en hanght daer in Muscus en Ambre-grys van elcks een half dragme, en gebruyckt dit tot een soet gereuck.

XCVIII. *Een water om het Aensicht wit te krygen.*

NEmt levende Kalck, menght hem met Eyer-wit op eenen Marmer-steen, set den steen op d'eene zyde hooger als op d'ander zyde, op datter het dunste magh af-leken, giet dat daer weder op, menget wederom te samen, en distilleert een water daer uyt.

XCIX. *Een Oogh-water.*

NEmt een hardt gesoden Ey, pellet en snydet dwaers door, nemt den doyer daer uyt, en in zyn plaetse leght soo veel witte Vitriol als een Eruwet groot, en het sal in water veranderen, drucket door eenen doeck in een glas, bewaret voor de oogen want het is seer goedt.

C. *Een Water om de tanden schoon te maecken.*

NEmt Sal Armoniack en Sal Gemme van elcks een half pondt, Aluminus en Saccarini vier oncen, stootet al wel kleyn en distilleert een water daer uyt, vryft hier mede de Tanden met een schaer-laken lapken.

CI. *Een Water om geel Hair te maecken.*

NEmt scherpe Assche een pondt, gemeyn water ses pondt, siedet lange te samen en doetter by twee

oncen Aluyn, settet dry dagen onder den blauwen Hemel en gebruyket.

CII. *Om alderley plecken uyt de kleederen te doen.*

NEmt kleyn ghevreven Zout en swerte Zeep van elcks soo veel als ghy wilt, menget wel te samen en besmeert hier mede de plecken, als zy nu droogh zyn, soo wascht die uyt met looge, en daer naer met warm water.

CIII. *Om alle plecken uyt alderley Zyde-werck te krygen.*

BRaedt de voorste Schaeps-voeten tot asschen, maeckt daer naer de plecken met wat water nat, bestroeytse daer naer met dese assche, drooghtse dan in de Sonne, maecktse daer naer wederom nat, en bestroytse wederom met de voorige assche, het welcke als ghy dat alsoo eenige reysen achter een gedaen hebt, soo wascht dat poeder wel met water af, en de plecken sullen daer uyt-gaen.

CIV. *Een Zeep om alle plecken uyt de kleederen te doen.*

NEmt een halve Ossen-galle en Eyer-wit van twee Eyeren, menget wel onder een, en doet'er by een pondt gebranden Aluyn, Poeder van Ireas ses oncen, en een weynigh gestooten Zouts. Dit alsoo gedaen wesende salmen daer by doen geschaefde Spaensche Zeep soo veel als alle de reste, of soo veel datmen daer van Ballen maecken kan, en laetse droogen in de schaduwe, mits de sonne daer op schadelyck is, en als ghy die vvilt verkoopen soo maeckse op een gevvichte. Alsmen nu die gebruycken vvilt, soo salmen het Laken voor eerst met vvat vvater nat maecken, en vvel ter deghen vryven met de voorsz. Zeep, en vvascht het daer naer met schoon water af. En indien daer de plecken noch worden in-gesien, soo laet het Laken droogen, en wascht het wederom als voren, en de plecken sullen t'eenemael uyt-gaen.

CV. *Hoe datmen in elck Laken syn verlooren verwe sal brenghen.*

NEmt een pondt gestooten Wee-assche, giet daer op dry potten waeters, laet het een nacht staen, giet daer na de Loogh af, en neemt twee Osse gallen, en een handt vol wel gedrooghde Bercken-loof, doet het al te samen in de Looge, en laet het een half uer te samen zieden, of soo langh de Loogh te gronde gaet, laet het dan koudt worden: sulcke verwe als ghy dan in 't Laecken brengen wilt, soo sult gy sulcke vlocken nemen, ziedtse wederom met Looge, laetse soo 14. dagen of noch langer daer in staen, op dat de Looghe de verwe daer uyt trecken magh, syght daer naer de Loogh van de Wolle, en wascht het Laken dat ghy vernieuwen wilt daer in, soo sal 't syn eerste verwe wederom krygen.

CVI. *Hoe datmen alle vlecken uyt het wolle Laken sal brengen.*

NEmt kout gegoten Looge van Bueken-assche, doet daer in een weynigh Wyn-moers, oock gebranden Leem uyt een Back-oven, leght het Laken daer in soo verre als de vlecken gaen, en het sal alle plecken uyttrecken, wascht het daer naer in klaer water, en laet het in de Sonne drooghen.

CVII. *Een water om alle plecken uyt wit Laken te kryghen.*

NEmt vier oncen Aluyn, twee potten vvater, en laet het vierendeel in sieden, nemt dan geschaefde Spaensche Zeep, doetet al te samen in vvater, laet het daer naer tvvee dagen staen, en gebruyckt het daer naer in vvit Laken gelyck boven geseydt is.

HET

HET
TWINTIGHSTE BOECK

Van de Secreten en Obſervatien des Lochts, en van het voor-ſegghen des toe-komende goeden Weders en On-weders der Hitte en Koude, en van toe-komende Drooghte of Vochtigheydt.

I. *Van de oorſake des Regens.*

Et is een gemeyne opinie van alle Geleerde en van alle Philoſophen, dat de oorſaecke des Regens anders geene en is (naeſt den wille des Almachtigen Godt) als de Sonne en meer ander geſternte, die door haere treckende kracht, uyt alle waterachtige en vochtige plaetſen de vochtigheydt opwaerts, in 't midden des lochts als door eenen continuelen damp, toe haer trecken, en aldaer hangen blyvende door de groote koude deſer voor-ſeyde lochts, in Wolcken te ſamen gedrongen worden, de welcke ten langen leſten door hare ſwaerte al druppende nederwaerts ter aerde vallen, makende alſoo den Regen. De welcke ſoo verre als hy met kleyne druppelkens valt voor gemeyne Regen gehouden wordt, maer als hy met groote druppelen in der haeſte valt, dan dus een ſlagh-regen of ſtort-regen ghenoemt wordt.

II. *Van het voor-ſegghen des Reghens.*

1. SOo wanneer ghy de Sonne door de wolcken als door een diep hol ſiet ſchynen, en haere ſtraelen naer het Ooſten en Weſten ſiet trecken, ſoo denckt vry datter Regen of On-weder voor handen is.

2. Als ghy de Sonne droevigh, duyſter of blauwachtigh ſiet op-gaen of onder-gaen, ſoo is 't een ſeker teecken van Regen.

3. Als de ſtraelen der Sonne met een ſwerte wolcke bedeckt worden ſonder eenighe van haere ſtraelen te openbaeren, ſoo en hebt ghy niet als Regen te verwachten.

4. Als de Sonne in 't op-gaen of onder-gaen met een blauwe rinck om-ringht weſende, en haer ſtralen bleeckachtigh haer vertoonende, bediedt anders niet als een toe-komende Regen of On-weder.

5. Als de Sonne met diverſche plecken haer in 't op-gaen vertoont, ſoo iſſer Regen voor handen.

6. De Sonne in het op-gaen met kleyne wolckskens beſet weſende, en den windt uyt Zuyden waeyende met een duyſterheydt, en beteeckent anders niet als een toe-komende Regen.

7. Soo wanneer ghy voor den dageraet eenige kleyn wolcken in het Ooſten ſiet op-reyſen, en daer naer de Sonne met haer ſtraelen op diverſche maniere haer is vertoonende, ſoo ſal 't dien dagh regenen.

8. Als men de ſtraelen der Sonne in den morgenſtont verre van malkanderen en dicker aenſiet alſmen die gewoonelyck is te ſien, ſoo weeſt gedachtigh dat het dien dagh ſal regenen.

9. De Sonne in haren op-gangh en neder-gangh van eenighe dicke wolcken verduyſtert weſende, en haer ſtraelen herwaerts en derwaerts verſpreydende, ſoo zyn wy van Regen of van Windt verſekert.

10. Als de Sonne den dagh door of immers den meeſten tydt des daeghs door de wolcken of door een duyſtere locht gelyck als eenen ronden vierigen kloot geſien wordt, ſoo ſal 't ſonder regenen niet voorby gaen.

11. Alſmen

11. Alsmen een of meer ronde kranssen rondtom de Sonne siet, soo is 't voorseker datter een schrickelyck tempeest of immers een winter-weder onder-wegen is.

12. De Sonne op-gaende en schynende door gevensterde wolcken, en duystere straelen van haer gevende gelyck of sy daer toe in stucken verdeelt ware, soo isser een tempeest voor handen.

13. Soo verre als de Sonne in haren op-gangh of onder-gangh kleynder schynt te wesen als sy pleegh, en dat in een loot-verwige wolcke, soo sal 't in dien hoeck regenen.

14. De locht in 't Oosten roockachtigh en gelyck vol stof wesende, en de Sonne droevigh uyt siende, soo is't voorseker datter Regen volgen sal.

15. De Sonne des morgens met een ander aengesicht haer vertoonende als sy wel gewoonelyck is te doen, en dat achter een blauwe duystere wolcke, soo isser Regen of windt voor de deur.

16. De Sonne met een swoele warmte, en met een duystere locht onder-gaende of op-gaende tegen de nature van den tydt des jaers, namelyck in den Voor-somer of Naer-somer, soo sal 't regenen of donderen.

17. De Locht heet wesende, en ontrent de Sonne eenige roodigheydt openbaerende, met eenighe blauwigheydt vermenght, soo isser Regen voor handen.

18. Soo dickmaels als haer de Sonne swertachtigh verthoont, en met een voor-gaende dicke Wolcke slaepen gaet, en haere stralen herwaerts en derwaerts over dwers uyt-spreydt, soo salder Regen volgen.

III. *Van het voor-seggen uyt de Maene.*

1. DE Maene in haeren opperste Hoorn eenige vlecken hebbende, suldy in 't eersten der Maendt Regen hebben; maer soo verre als sy vol wesende, in 't midden pleckachtigh is, dat beteeckent goedt Weder.

2. Soo verre als de Maene in haer beginsel boven de ghewoonte haer met dicke breede Hoornen verthoont, soo isser Regen te verwachten.

3. De Maene in haer beginsel haeren opperste Beck swertach-

ſwertachtigh weſende, ſal in 't af-breken Regen cauſe-ren. Maer ſoo verre als ſy onderwaerts voor de volle Maene in 't midden ſwertachtigh is, ſoo ſalder oock Re-ghen volghen.

4. Als haer de Maene voor den vierden dagh niet en verthoont, waeyende den Windt uyt den Zuyden, ſoo ſal 't de gantſche Maendt niet dan een winterachtigh We-der weſen.

5. Daer ſal een ſchrickelyck tempeeſt volgen als de Maen in haer beginſel met ſwerte en dicke hoornen bo-ven de gewoonte haer vertoonende.

6. De Maene over haer geheel lichaem ſwertachtigh openbaerende, en gelyck of ſy droevigh ware, ſoo iſſer Regen voor handen.

7. Soo wanneer de Maene den derden dagh den ee-nen hoorn breeder als den anderen ſwertachtigh is, ſoo en twyffelt aen geenen Regen de geheele weke.

8. Wanneer de Maene haer op haren gewoonelycken tydt niet en vertoont, en met gevenſterde wolcken be-deckt worde, ſoo ſal 't ſeer regenen, ten waer den windt ſulcks belette.

9. Als de Maene yſerachtigh van koleur is, ſoo is ſy tot Regen geneyght.

10. De ſtralen der Maene des nachts op de riemen des Schippers blickende, waerſchouwt de Schippers van toe-komenden Regen.

11. Soo wanneer de ſtraelen der Maene by Zuyden-windt duyſter, dick, en kort haer op d'aerde vertoonen, ſoo iſſer Regen op de baen.

12. Als de Maene met een rinck van diverſche ko-leuren beſet is, en ſoo klaer niet en wordt gheſien, ſoo ſalder Regen en windt volgen.

13. De Maene in 't eerſte ſonder hoornen of immers met botte hoornen haer vertoonende, beteeckent Regen en ſtuer weder.

14. Alſmen meer als een Maene tot verſcheyde ſton-den te ſien komt, en haer in ſwerte of in geelachtige wolcken verlieſende, ſoo ſalder uyt-nemenden grooten Regen en een ſeer quaedt weder volgen.

15. De Maene eenen blauwen, ſwerten of lootverwi-

gen

gen rinck hebbende met een schoon weder, beteeckent een groodt toe-komende on-weder.

16. Als ghy des nachts meer als een Maene in 't Zuyden te sien komt, soo is 't een teecken van eenen grooten toe-komenden Regen.

IV. *Van het voor-seggen des Regens uyt het ghene datmen in de locht siet.*

1. ROsse of yserachtige wolcken van koleur voor de Sonne des morgens loopende, zyn voor-bodekens van Regen: maer de wolcken die des avondts haer purperachtigh van verwe ontrent der Sonne openbaren, die beteeckenen schoon weder of windt naer den eysch van den tydt des jaers.

2. De wolcken die van lootachtiger verwe ofte die uyt den rossen groenachtigh in 't aensicht zyn, en daer toe gevlockt of gelyck geheele huyden uyt den Zuyden of uyt den Oosten zyn dryvende, die brengen in twee of dry dagen Regen by.

3. Veel roos-gewyse wolcken in 't nederdalen des hemels even verre van malkanderen dryvende, en onderwaerts dalende swertachtigh haer vertoonende, brengen gemeynelyck water by.

4. Als de wolcken die uyt den Zuyden naer den Noorden trecken, heeft men van alle tyden bevonden dat sy Regen by-brengen.

5. Als ghy de wolcken ofte den nevel nederwaerts siet daelen en haer verspreyden, en daer naer allenghskens siet opwaerts trecken, soo zydy des Regens seker. Maer als den selven van de Sonne boven der aerde wort verteert, soo sal 't schoon weder wesen.

6. Een duysterheyt in de locht den dagh door of immers een goedt deel des daeghs verspreydt wesende, soo is 't een teecken datter in 't opperste des lochts regenachtige wolcken worden gegenereert.

7. 't Is oock een seker teecken des Regens als eenen kleynen Zuyden windt waeyende al dolende herwaerts en derwaerts hem is keerende.

8. Alsmen des winters in 't beginsel des Voor-somers of

of in't eynde des Naer-somers een Noorden windt waeyen siet daer mede dat de suere locht in een soete verkeert, den voorschreven windt uyt een ander gat waeyende, soo hebdy Regen of sneeuw te verwachten.

9. Den winter-donder of den somer-donder die des morgens of des avondts geschiedt, beteeckent Regen.

10. Als 't des Voor-somers of des Naer-somers, en oock in 't beginsel des somers meer komt te donderen als te blixemen, soo hebdy een winter-weder te verwachten, ende des te windtachtiger weder sal't wesen, soo verre als des voorschreven donder uyt alle vier de hoecken des hemels vernomen wordt.

11. Soo wanneer uyt den Zuyden by schoone dagen of nachten veel komt te blixemen, soo hebdy des anderdaeghs grooten Regen.

12. Het heyen dat des morgens of des avonds ghe-schiedt sonder donderen, de locht met wolcken overtrocken wesende, soo en suldy aen geen regenen twyffelen.

13. Den Regen-boge die hem met de locht vol wolcken vertoont, dit is een seker voor-bode van Regen: en insonderheydt als hy hem op den middagh laet sien, soo isser een uyt-nemenden grooten Regen voor handen.

14. Soo verre als in 't onder-gaen der Sonne in den Oosten een Regen-boge gesien wordt, soo en isser niet dan donder en regen voor handen, ende insonderheydt alsser meer als een gesien wordt.

15. Langhdurige en volkomen Regen-bogen met een stil weder gesien wesende, beteeckent groot on-weder en windt; maer alsmen den selven met een schoon weder gewaer wordt, soo volghter gemeynelyck Regen naer.

V. *Van het voor-seggen des Regens aen 't ghene datmen in de wateren siet.*

1. SOo wanneer de druppelen des Regens wit zyn en groote blaesen of bobbelen maken op der aerde, soo beteeckenen sy eenen langhdurigen Regen.

2. Als't in het Regenen voor eerst met kleyne druppelkens regent en allenghskens vermeerderende, soo salder noch meerder Regen naer-volgen.

3. Als nu den Regen sonder Windt overvloedigh te vallen komt boven de ghemeyne ghewoonte, soo sal het gemeynelyck wat langh blyven Regenen.

4. Als de staende Wateren sonder sonne-schyn tegens de gewoonte warmachtigh zyn, soo sal't in't kort of in't langh geweldigh komen te Regenen.

5. Soo verre als 't by een vriesende Weder het Ys, den Sneeuw, of den Rym sonder sonne-schyn komt te smelten, of de Wollen of Lyne-doecken te voren rauw wesende of komen te slappen, soo mooghdy voor-seker seggen dat het Regenen sal.

6. Als gy siet dat de effene Mueren, de Glasen, het Houdt-werck of het Yser-werck begint met een vochtigheydt, gelyck als met een Dauw uyt te slaen sonder eenige merckelycke oorsake, eenige daegen achter een, soo salder een gewisse Reghen volghen.

7. De Zee by schoon weder boven de gewoonte meer als te voren brullende, beteeckent datter Windt of Regen voor handen is.

8. Het schuym der zee hem verdeelende, de fonteynen en rivieren verminderende, geven te kennen datter naer eenighe daghen Reghen volghen sal.

9. Alsmen op den strandt der zee langhachtige hoopkens sandt siet uyt-smyten herwaerts en derwaerts, soo salmen Reghen verwachten.

10. Als de Vorschen d'een door d'ander als sy pleghen komen te korren ('t en waere zy bronstigh waeren) soo seght stoutelyck dat het Regenen sal.

11. De Mosselen en de Zee-krabben aen de steenen vast klevende, en kleyne steenkens in haer scheiren vattende, geven te kennen dat het Regenen sal.

12. De Visschen by schoon weder uyt het waeter opspringende en daer blickende, beteeckent toe-komenden Reghen.

13. De acht-voetige Krabben uyt het water haer begevende en achterwaerts loopende, brenghen tydinghe van eenen toe-komenden Reghen

VI. *Van het voor-seggen des Regens uyt 't gene op der aerden ghesien wordt.*

1. ALsmen siet dat het opperste der bergen soo met de wolcken bedeckt zyn, datmen het opperste der bergen niet sien en kan, soo zyt versekert datter Regen voor handen is.

2. Soo wanneer de berghen soo dicken mist of dampen van haer geven, datse noch van de Sonne noch van den Windt en konnen verstroeyt worden, soo is 't een teecken van toe-komenden Reghen.

3. De vleesch-tonne daer in dat vleesch gezouten light, nat van buyten uyt-slaende, en het zout boven de ghewoonte daer in smeltende, is oock een voor-bode van Reghen.

4. Als de olie in de lampe of de vlamme der selve gelyck ofter water in gesproeyt waer, krakende of springende, soo zyt voordachtigh datter Regen of een ander winter-weder naeckende is, ten waere datter eenige andere vochtigheydt in de olie gesmeten waer.

5. Soo dickmaels als men merckt dat het vuur noode brandt of van hem schynen wilt, niet tegenstaende het hout droogh en wel boven de kolen light, en dat de wiecke van de brandende lampe met korstkens beset wordt, soo pleeghter gemeynelyck Regen naer te volgen.

6. De vlamme der keerssen of der lampen, als't een duysteren nacht is, haer niet veel roerende, en droevigh brandende, niet tegenstaende daer vets of olie genoegh by is, soo is't seker dat den Regen niet en sal blyven.

7. Het vuur met syn assche wel bedeckt wesende, van hem noch eenige vonckxkens of glensterkens smytende, of de kolen onder d'assche aen malckander klevende, is een teecken van Reghen of van Windt.

8. Als het vuur bleeck brandt sonder eenige bekende oorsaecke, en als het selve veel kraeckt en glensterkens van hem smyt, soo volghter gemeynelyck Regen naer.

9. Soo vvanneer de vvarmte des Somers, in de Lenten of in den Herft soo groot is, datse de vvarmte van andere voor-gaende daeghen te boven gaet, en de menschen en beesten

beesten daer door gequelt wesende of hun moeyelyck vallende, soo zynder Reghen-vlaeghen voor handen.

10. De Klocken meer gheluydt van haer gevende by stil vveder, en meer als sy by al-sulcken vveder ploghen te doen, dat is al teecken van Reghen.

11. Als ghy siet dat de Koppe-spinnen boven de ghevvoonte langhst de mueren langhsaem komen loopen, en nedervvaerts haer laeten vallen, soo volghter gemeynelyck Reghen naer.

12. Als de snaeren van de Musicaele Instrumenten gespannen vvesende, sonder merckelycke oorsake af-springhen en de deuren of vensters qualycker open en toe-gaen als sy pleghen, soo hebben vvy Reghen te vervvachten.

13. Wanneer men bevindt dat de leire-riemen of nestels en dierghelycke banden korter en in-ghekrompen vvesende; en de decksels van de houten bussen quaelyck open gaende, beteeckent oock Reghen.

14. Alsmen siet dat het droogh kaf, stof of de droo ge bladeren met den vvindt door malckanderen vvayen, soo zyt verseeckert dat het Reghenen sal, insonderheydt als den vvindt uyt den Zuyden vvaeyt.

15. Alle vvel-rieckende dinghen meer hunnen reuck van haer gevende als sy pleghen by schoon vveder, soo sal't strackx daer naer Reghenen.

16. Als iemandt in syn ghenesen ghebroken been, of in de plaetsen daer in hy ghevvondt is gevveest, eenige ongevvoonelycke pyn gevoelt sonder merckelycke oorsaecke, soo volghter ghemeynelyck Reghen uyt, gelyck de ghene moghen betuyghen die sulcks daghelycks gewaer worden.

17. Soo wanneer de Water-vogels ontrent den strant des waters komen, met de Vleugelen in't water slaen, het Hooft uyt en in treckende, soo isser Regen voor handen.

18. Soo verre als de Nestelende Voghels haer nesten verlatende, ontydelyck versamelen, ende na haer gevvoonelycke rust-plaetse vliegen, soo sal't Reghenen of sterck vvayen.

19. Als ghy de Vogels neffens de Wateren siet haer pluymen uyt-pluysen of uyt-schudden, soo zyt des Reghens gedachtigh.

20. Het is oock een teecken van sekeren Regen, als ghy de Pauvven des nachts veel hoort roepen.

21. Wanneer men de Endt-vogels by schoon vveder met hoopen te samen siet vliegen en d'een boven d'ander met groot gequeeck siet vliegen, soo zyt Reghen of On-vveder vervvachtende, ten vvaere sulcks geschiede om dat sy haer van malkander verdeelden.

22. Als de Gansen met groot gekakel naer hare Weye toe-loopen, en met de vleugelen veel slaen ende oock dickmaels onder water duycken, soo is't een teecken des Reghens, 't en vvare sulcks geschiede om dat sy in langen tydt in het vvater niet gevveest en hadden.

23. De Kranen uyt de Valleyen en langhst der aerden overdwers vliegende en dickmaels vveder keerende tot de plaetsen van daer sy zyn gekomen, soo isser Reghen of eenigh ander On-vveder te vervvachten.

24. Alsmen siet dat de Swaluwen soo dicht boven het water vliegen dat sy het selve somtydts met haer Vleugelen aen-roeren, soo salder Reghen of On-weder volgen.

25. Soo wanneer de Swaluvve neffens der Aerden is vliegende, of somtydts hier en daer aen de mueren blyven hangen, soo is't een teecken van Regen

26. Als de Kraeyen en de Exters veel te samen vliegen en gelyck den Kiecken-dief kryten, soo zydy des Regens seker.

27. Soo verre als de Kraeyen of eenige andere Vogels in't vliegen boven haere gewoonte met hare Vleugelen eenigh geluyt maken, dat bediet oock Regen.

28. Soo wanneer de Zee-meeuwen of eenige andere Zee vogelen de Zee verlaten en na het hooge landt haer begeven, soo geven sy te kennen datter Regen of eenigh ander tempeest nakende is.

29. De Vilvogel des avonts vroeger als hy pleegh uyt syn hol hem begevende, ende herwaerts en derwaerts vliegende, geeft voor seker te kennen datter Regen volgen sal.

30. Als den Reyger de water-poelen of de Vyvers verlaet al queeckende vlieght, en op het geboomte droevigh sitten gaet, of boven de Wolcken vliegende, soo

en

en heeftmen niet dan Regen en Onweder te verwachten.

31. De Duyven langh uyt haer Duyf-huys blyvende, en de Hoenders ſtrackx na datſe geten hebben te ruſte gaende vroeger als ſy plegen, dat beteeckent oock toekomende Reghen.

32. Soo wanneer de Vlieghen en de Vloeyen de menſchen ſcherper ſteken als ſy plegen, en de Vlieghen van het aengeſicht dickmaels geweert weſende altydt weder keeren en oock de beeſten ſeer quellen, ſoo pleeghter altydt Reghen naer te volghen.

33. Als oock de Bien de naeſte bloemkens van haere Bie-korven met haeſte ſchynen haeren honingh daer uyt te haelen, ſoo pleeghter een regenachtigh weder naer te volghen.

34. Als de Schaepen naer haeren ſtal ghedreven worden, en op den wegh met groote begeerten in 't graens ſoecken te weyden, datmenſe noch door geroep of door gewerp daer van geweeren en kan, ſoo is men oock al Reghen verwachtende.

35. Soo wanneer haer de Katte met haer pooten ſtreelt en vaeght, de ſelve ſomtydts leckende, en wederom daer mede het hooft ſchynt te willen kammen, ſoo iſſer Reghen voor handen.

36. De Pier-wormen veel uyt der aerden kruypende, en het aertryck hier en daer door-boorende, is een teecken van Reghen.

37. Als de Padden uyt haere hollen dick ghezwollen komen uyt-gekropen, ſoo ſalder Reghen volghen.

38. Als de Mieren ſonder op-houden haere eyerkens uyt en in haer hollekens ſlêepen, of als ſy haer zaetkens ſchynen in de locht te drooghen te legghen, ſoo ſuldy dencken datter Reghen of On-weder voor handen is.

VII. *De teeckenen van de toe-komende drooghte, en ſchoon weder te voor-ſegghen, uyt het gene datmen in den Hemel, in de Locht, in 't Water of op der Aerden aen-mercken kan.*

1. ALſmen de Sonne des na-middaghs met eene taemelycke hitte en wel klaer des avondts ſiet ſlae-

 pen

pen gaen, soo suldy eenen schoonen nacht hebben, en des anderdaeghs eenen schoonen dagh.

2. Als de Locht 'smorgens in't op-gaen der Sonne klaer en witachtigh is, soo hebdy schoon weder te verwachten.

3. Soo wanneer dat het des avondts regent, en in't ondergaen der Sonne de om-ligghende wolcken roodt en verdeelt, en de selve haer weynigh in 't getal vertoonen, soo salder een klare nacht, en daer naer een klaere schoone dagh volgen.

4. De Sonne des morgens op-gaende, de wolcken haer verspryden ofte van de Sonne op-gegeten wordende, pleegh altydt schoon weder te volgen.

5. Als de Sonne naer den regen vier-rootachtigh, of purperachtigh slaepen gaet soo sal het des anderdaeghs een schoonen dagh wesen.

6. De Sonne in het op-gaen een Regen-boge in het Westen hem vertoonende, bediedt schoon weder of een weynigh regens.

7. Als't des avondts sonder donder of een overtrocke locht dickwils achter een komt te heyen, soo is 't een teecken van schoon weder.

8. Wanneer des daeghs de Sonne ten hooghsten wesende, de locht met witte wolcken als vlocken hier en daer verdeelt is, soo isser schoon weder voor handen.

9. By regenachtigh weder de wolcken haer verdeelende, beteeckent schoon weder, principalyck alsmen sulcks voor den windt gewaer wordt.

10. Als de wolcken van malkanderen versprydt dryven, en blauwachtigh haer vertoonen by regenachtigen weder, is oock teecken van schoon weder.

11. Als't in den Voor-somer of Voor-winter met een koelen morgen-stont nevelachtigh of duysterachtigh is ontrent den dageraet, en de voorschreven nevelachtigheyt haer verliesende, en boven de Wateren haer als een roock vertoonende, soo en sal het dien dagh niet regenen.

12. Den Dauw des avondts, of des morgens by allen tyden des Jaers overvloedigh nederdalende, salder altydt schoon weder naer volgen.

13. Den Morgen-stondt des Somers, koelder boven de gewoonte, met Wolcken uyt den Oosten oprysende die

die naer het Westen gedreven vvorden is seker teecken van een schoon Weder als of ghy de Wolcken des avonts root te sien quaemt.

14. Als ghy in't dalen des Hemels eenigen Blixem sonder donder gewaer wort , sonder eenige duystere Wolcken in dat quartier des Hemels soo isser niet dan schoon weder voor handen.

15. Soo wanneer men een Nevel op de Zee , op de Rivieren, op de staende Wateren of boven de groene Weyen siet dryven , dat ghetuyght al schoon Weder.

16. De vlammen van de Keerssen al is't Regenachtigh weder stillekens sonder eenigh gekrack brandende is oock teecken van schoon Weder.

17 Alsmen den Uyl naer den Sonnen onderganck dickmaels in't gesicht kryght , dat beteeckent al schoon droogh weder.

18. De Raven al soetkens kraeyende en by den anderen gelyck of sy vervreught waren vliegende en beduyt niet als schoon weder.

19. Als de Raven naer de Sonne toe-staen en gapen en des morgens naer den Regen hare Vederen sitten pluysen soo salder klaer vveder volgen.

20. Alsmen de Revier-meeuvven , of de Zee-meeuvven verre van het vvater af den dagh door-vliegen siet soo salder droogh vveder volgen,

21. Soo vvanneer de vvilde Duyven veel in de Locht zvverven of den Kieckendief in de hooghte des Lochts hem vliegende houdt gelyck of hy daer vvaer gaen spanceren, dat is al teecken van klaer droogh weder.

22. Als de Vleermuysen des avondts uyt hare Hollen in meerder getal vliegen als sy plegen , soo salder schoon weder volgen.

23. De Muggen naer den onderganck der Sonne met ronde of lanckwerpige hoopkens niet hoogh van der aerden vliegende die geven al te kennen van schoon weder,

VIII. *Van de generatie en oorſaecke des Daus.*

DEn Dauw wordt ghegenereert uyt vochtige aerdtachtige dampen die in't onderſte deel der locht door de optreckende warmte en van de middelmatige koelte des nachts in een waterachtige vochtigheyt te reſolveren komt, en daer naer by ſchoon weder nederwaerts ter aerden dalende komt.

IX. *Van de generatie des Ryms en Nevels.*

DEſe beyde worden oock ſchier gegenereert gelyck den Dauw, uytgeſondert dat den damp als hy in water verkeert niet al te hoogh boven der aerden verdicht en te ſamen gedrongen wordt: ſoo dat den Rym gegenereert wordt uyt ſeere dampen der aerden, de welcke opwaerts treckende van de koude boven der aerden komen te vervrieſen en alſoo aen de Boomen en Hagen hangende blyven, gelyckmen van gelycken geſchieden ſiet aen onſen eyghen adem, die des kouden winters gelyck een Rym aen onſe baerden te vervrieſen komt.

X. *Van het genereren der ſneeuw.*

DE Sneeuw wordt gegenereert als de regenachtige wolcken aleer ſy in druppelen nederdaelen in het midden des lochts te bevrieſen komen, en gelyck als in vlocken komen te veranderen door het t'ſaemen loopen van andere wolcken: ſoo dat de Sneeuw wordt gegenereert door de koude des lochts, en door een drooghte die over de geheele locht wordt uyt-geſprydt, in welcke drooghte de vochtige wolcken wegh genomen weſende aleer ſy t'ſaemen gedrongen zyn in water veranderen, en des ſeer veel weſende in Sneeuw en weynigh en niet verre boven der aerde in Rym verandert worden.

XI. *Van het genereren des Hagels.*

DEn Hagel wordt gegenereert gelyck de Sneeuw; dan dat den selven door een geweldiger doordringender koude in 't midden van de hooghte der locht op seer korten tydt in Hagel en harde Ys verkeert wordt.

XII. *Van de teeckenen des Sneeuws, des Daus, des Hagels, des Ryms, Nevels, en des duysteren Lochts, uyt het gene dat dagelycks voor oogen valt.*

1. SOo wanneer ghy merckt dat haer in den Winter ontrent het nederdaelen des hemels veel bleecke geele wolcken twee of dry dagen achter een vertoonen, en dat principalyck met een Noorden windt, soo pleeghter gemeynelyck Sneeuw uyt te volgen, en in den Herfst of in den Voor-somer Hagel te vallen.

2 Als des Winters de koude een weynigh vermindert wesende, de wolcken des lochts bleeck-geel worden gesien, en ghelyck als tot regen gheneyght, wesende den windt noordelyck soo salder in plaetse van regen Sneeuw volgen.

3. Wanneer als men onder vele teeckenen van regen groote koude gewaer wordt in het midden des winters soo is't een teecken van Sneeuw of van Hagel.

4. Alsmen rondom de Sonne of de Maene een bleeckblauwen rinck met een sterck windtachtigh weder aenschouwt des winter daeghs, soo en hebdy niet dan Sneeuw te verwachten.

5. De locht met dicke bleecke wolcken overtrocken wesende met een sterck windtachtigh weder en wolcken onder de handt verduysterende, is een getuygenisse van toekomende Hagel of Sneeuw.

6. Als't des Winters eenige dagen achter een vriest en daer op een duystere locht volght soo isser Sneeuw voor handen, of als sulcks in den Voor-somer geschiet soo is't een teecken van toe-komende Hagel.

XIII. *De nature, het onderscheydt, en de kracht des dauws, &c.*

1. DEn Dauw wordt altydt meest ghesien, en komt oock lichtelyck ter aerden op alsulcke plaetse daer het stil is als op de plaetse daer 't veel waeyt.

2. Den Dauw en den Rym worden selden gesien of gegenereert op hooge bergen, overmits dat de getemperde warmte de materie deser beyde door haere swackheydt niet verre boven der aerden op-trecken en kan.

3 Den Dauw en den Rym worden by schoon stil weder gegenereert hier beneden ontrent der aerden uyt weynige dampen uyt der aerden, en den Regen ter contrarie, waer van de materie door langheydt des tydts vergadert wordt, en de materie des Dauws meest op eenen dagh.

4. Het is seker dat alle planten en alle gewasch der aerden meer door den Dauw met een getemperde vochtigheydt wordt bevochtight als door een kleyne regen, waer door de planten meer worden ghevoordert als beschadight, maer niet alle planten.

5. Overmits den Dauw door syn lymige soetigheydt lichtelyck in Cholera verandert wordt ende darmen beschadight, soo komen daer door beesten die in't bedaude gras geweydt hebben lichtelyck in den bloedt-gangh te vallen.

XIV. *Van de nature des Ryms en des Nevels.*

1. DEn Dauw en den Rym zyn daer in onder malkanderen verschillende, dat den Rym alleen gegenereert wordt door een koude locht, en den Dauw met een getemperde locht, doch soo worden sy beyde met een stilte gegenereert, daerom dat geene van dese beyde op hooge bergen gesien en worden.

2. Den Nevel of den Rym stinckt gemeynelyck om datter altydt eenige aerdtsche materie onder gemenght is, die door de koude niet en heeft konnen verteert worden, daerom dat oock het water dat van den Rym komt te smelten seer ongesont en schadelyck is.

3. Over-

3. Overmits den Rym van een taeyen en aerdtschen damp gegenereert wordt, soo komt hy stracks door een koude locht te bevriesen, en hier en daer aen alle dingen klevende, gelyck wy alreede geseydt hebben.

4. De Wolcken en zyn anders niet als een dicke Nevel als een damp, die in 't midden des lochts komt t'samen te dringen, en alsoo van de locht wordt op-genomen, en aldaer hangende blyft.

5. De Nevel en is anders niet als een dicken roock; gelyckmen die boven de wateren, boven de weyden, boven de bergen, of boven der aerden siet dryven, den welcken gelyck hy hem lichtelyck komt te verspryden oock lichtelyck te verdwynen komt.

XV. *Van de nature des Haghels.*

1. TUsschen de Sneeuw en Hagel en is anders geen onderscheydt dan dat de wolcken daer uyt dat de Sneeuw gegenereert wordt te bevriesen komt al eer sy in water komt te veranderen, het welcke ter contrarien in den Hagel geschiedt, mits de wolcken eerst in drippelen waters veranderen, en daer naer te bevriesen komen.

2. Overmits den Hagel selden sonder eenige aerdtachtige substantie is soo komt het dat men somtydts eenige hairkens, eenigh kaf, of iet anders daer in vindt, gelyck sulcks door den windt met andere dampen der aerden in de locht komen gevoert te worden.

XVI. *Van de teeckenen der Koude en toe-komende Vorst.*

1. ALs men de Sonne des Winters in 't op-gaen of in 't onder-gaen bleeck, geel en groenachtigh aenschouwt, of met wolcken van alsulcken koleur beset siet, soo salder Koude, Regen, Windt of Sneeuw naer volgen, en dat veel of weynigh al naer den tydt des jaers.

2. Als des winters de Sonne rooder als sy pleeght onder gaet met een Noorden of Oosten Windt, soo isser een strengen Vorst voor handen.

3. Wanneer de Sterren of de Mane des winters soo helligh blinckende staen, dat is oock een teecken van grooten Vorst.

4. Soo verre als 't in 't beginsel van een Vorst kleyne en ronde Hagel-steenkens valt, soo sal de Vorst vermeerderen; maer soo verre als den Hagel bleeck, grof, lanckworpigh of vierkantigh is, soo salder slapper Vorst volgen.

5. Als de Sneeuw met kleyne vlockskens valt ghelyck als kleyne Hagelkens, dat beteeckent al groote geduerige Vorst; maer groote breede vlocken, beteeckent middelmaetige koude, en die somtydts niet lange en pleegh te dueren.

6. Soo wanneer de menschen in hare ghebroken beenen of ontledingen, of in de plaetsen der genesene wonden, of oude ulceratien of ghebreken van eenige pyne klagen, soo isser groote Vorst of Regen voor handen.

7 Alsmen siet dat de Water-vogels des winters uyt de kleyne wateren naer de groote Meyren vliegen, soo isser stercker vorst te verwachten.

8. Wanneer de Eycke-boomen veel Eyckelen voortbrengen, soo volghter gemeynlyck een groote winter naer.

9. Soo dickmaels alsmen de Vogels van diversche specien of van eender soorte in't beginsel des winters veele te saemen vliegen siet, en ontrent de steden haer aes siet soecken, soo is't een seker ghetuygenisse van een stercker toe-koemende Vorst.

10. Als het vuur des winters daeghs heeter van hem schynt als't pleegh, en de gloeyende kolen oock meer gloeyende als sy pleegen, soo sal 't harder vriesen als't tegenwoordigh vriest.

XVII. *Van de generatie en oorsake der Winden.*

DE Winden worden gegenereert door sekere drooge en warme dampen, die door de kracht der Sonne en van seker Gesternte in de hooghte des lochts getrocken worden, ende aldaer door de koude in een gedrongen wesende, daer naer door sekere dicke vaporen jae die haer bejegenen wederom ter aerden herwaerts en derwaerts

waerts met geweldt wederwaerts gedreven worden, of om ſulcks noch beter te verſtaen, ſoo en is de oorſake der winden anders geen dan eenige drooge exhalatien der aerden, de welcke in de hooghte der locht bejegenende ſekere dicke vaporen, die ter aerden nederwaerts daelen daer door met gewelt, en in der haeſten naer der aerden toe, nederwaerts worden gedreven, van waer ſy op ghekomen waeren. Daerom dat het alder-meeſt waeyt aiſſer van boven af groote menighte van deſe dicke vaporen nederwaerts ter aerden ſinckende komen, welcke nederdringinge of ſtercke beweginge des lochts, wy in onſe ſprake den windt noemen, het zy uyt wat hoeck des hemels die te wayen komt.

XVIII. *Van de teeckenen der Windt uyt het ghene ons in den hemel, in de locht, in de wateren, en op der aerden voor oogen komt.*

1. WAnneer de Sonne des avondts of des morgens bloedt-roodt met eenen rooden circkel of van eenigh ander koleur beſet is, dat is al teecken van windt.

2. De Sonne met diverſche koleuren haer vertoonende en met vierige wolcken volghter gemeynlyck windt naer.

3. Alſmen in't op-gaen of ondergangh der Sonne in't Noorden eenige roode wolcken komt te aenſchouwen ſoo ſalder windt naer volgen,

4. Als de Sonne haer ſtraelen naer 't Zuyden en naer 't Noorden uytſprydt, ende tuſſchen der ſelver de locht klaer is, ſoo iſſer windt of regen voor handen.

5. Wanneer men in het Weſten naer het ondergaen der Sonne naer een roode Sonne veel vierige roode wolcken te ſien komt, ſoo zyt ſeker van groote windt.

6. Soo verre alſſer naer den ondergangh der Sonne in 't Weſten een witte circkel geſien wordt, ſoo ſal het ſterck waeyen.

7. Als de Maene door de wolcken haer purperachtigh verthoont, rooder en blinckender is, ſoo ſal 't uyt dien hoeck des hemels waeyen daer de wolcken meeſt zyn.

8. Wanneer den opperſten hoorn der Maene ſcherper is als den onderſten, ſoo ſal 't ten Noorden waeyen, en

ſoo

soo den ondersten het scherpsten is, soo salder een Zuyden windt volgen.

9. Als de Maene eenen ronden rinck heeft, soo volghter gemeynlyck Windt naer.

10 Wanneer ghy de Sterren des nachts dickmaels siet schieten, wesende den hemel van achter klaer soo suldy uyt dat quartier Windt verwachten.

11. Naer grooten ende langhdurigen mist of nevel, sal altydt gemeynelyck grooten storm of Windt waeyen.

12. Als't met een schoon weder mistachtigh is, naer het op-gaen der Sonne, soo en sal't sonder waeyen niet voorby gaen.

13. Als naer den onder-ganck der Sonne purperachtighe wolcken, streckende naer het Noorden zyn verthoonende, soo sullender binnen dry daghen groote winden naer-volghen.

14. Soo wanneer eenige windtachtige wolcken ghedreven worden naer het quartier des hemels daer uyt datmen geenen windt gewaer en wordt, soo sal 't uyt dat quartier waeyen.

15 De wolcken die in't operste der bergen uytghespreydt gedreven worden sullen uyt dien hoeck windt veroorsaecken daer henen dat sy gedreven worden, al is het saecke dat sommige meer van meyninge zyn dat den windt eer te verwachten is uyt 't quartier daer uyt dat hy gekomen is.

16. Als de locht sonder veel wolcken haer roodt vertoont soo zydy des windts seker.

17. VVanneer het des somers stercker en dickmaelder dondert als blixemt, soo en hebdy uyt dat quartier des hemels niet als stercken windt te verwachten.

18. De zee blauwachtiger siende als sy pleegh brenght Zuyde winden by, en swertachtiger Noorde winden.

19. Als men siet dat het schuym der zee verspreydt wordt, en men veel blasen daer op dryven siet, soo isser eenen storm voor handen.

20. Als het vuur of de keersse veel glinsters van haer geven of de wiecken met kleyne korstkens beset wordt soo isser regen en windt voor handen.

21. VVanneer de Musschen boven haer ghewoonte

meer

meer fiericken, en andere vogelkens oock meer pypen, en de honden haer in 't zant veel wentelen soo moogh-dy windt verwachten.

22. Alsmen de Entvogels met hare vleugels veel siet slaen, en dickmaels achter een in 't water siet duycken, dat is een voorbodeken van regen en windt.

23. De Zee-muggen uyt het midden der zee te landewaerts vliegende, brengen tykinge van regen en windt.

24. Als de Mieren tragelyck arbeyden en haere eyeren uyt-vooren, soo sal 't sterck waeyen.

25. Als de Landt-vogelen ontrent de wateren veel geschrys maken en hen met water overgieten, bediedt oock al windtachtigh weder.

26. De Gansen naer het Zuyden vliegende gebieden Noorden windt, en naer het Noorden, Zuyden windt.

XIX. *Van de generatie en oorsake des Donders.*

DE oorsake des Donders en is anders niet dan eenige dampen en vierige exhalatien die het gesternte des hemels van boven af met geweldt en met snelheydt der dicke wolcken dryven, door welcke haestige of snelle wyckinge of scheydinge der wolcken, door de welcke alsulcke ghedreven exhalatien haer passagie nemende, dese grooten en schrickelycken donderslagh gecauseert wordt, en oock den Blixem gesien wordt daer de wolcken ten dunste zyn. Ofte om noch beter te verstaen soo en is den Donder anders niet als een gebalderen van sekere heete exhalatien, die met groot geweldt en snelligheydt de wolcken van malkanderen scheuren, soo dat den Donder anders niet en is als een geklanck van scheuringe der wolcken, die somtydts soo schrickelyck toegaet, datmen meynt dat hemel en aerde bersten willen, gelyck men oock hier op der aerden sien magh dat alle windtachtigheydt gesloten wesende en door-brekende, een groot getier maeckt, namentlyck aen de Castanien alsmen die sonder snyden in 't vuur leght, aen 't Buspoeder, en meer diergelycke dingen.

XX. *Van de oorsaecke en generatie des Blixems.*

DEn Blixem is eenen grooten damp en die wat viscieus is door een geweldige beweginge en hitte, gelyck of een steenige masse gekoqueert. Of om beter te verstaen, soo en is den Blixem anders niet als een brandende exhalatie, die door de wolcken met gheweldt wordt nederwaerts gedreven. Of het is eenen dicken damp van koude vapeuren te saemen gedrongen, die met een groot geweldt en gerammel door de wolcken te bersten komt en tot op der aerde is neder-daelende, en al 't ghene dat hy aldaer bejegent, morselt, breckt, in stucken wringht en te niet brenght.

XXI. *Van de teeckenen des Donders, des Heyens, en des Blixems.*

1. ALs de Sonne des avondts of des morgens des somers daeghs, en in 't beginsel des voor-somers of naer-somers in een holle wolck haer vertoont met ongewoonelycke hitte, soo is't een dreyginge van Donder.

2. Alsser een ongestuymigen windt des somers, des voor-somers of des naer-somers komt te waeyen, die het kaf, het stof, en andere lichte dingen onversiets om hoogh in de locht voert, de locht met duystere wolcken over-trocken wesende, soo zynder donder-vlaegen voor de handt.

3. Wanneer het des somers, in den voor-somer ofte naer-somer boven de gewoonte heeter is als't behoort, en tegen den tyd des jaers, en in't Westen eenen Regenboogh gesien wordt in het onder-gaen der Sonne, soo en suldy anders niet verwachten als Blixem en Donder.

XXII. *Van't onderscheyt der accidenten en werckingen des Donders.*

1. ALs de wolcken in 't donderen swert zyn soo dondert het gemeynelyck seer schrickelyck, overmits

mits dat de vuurige exhalatien met groot geweldt door de dicke wolcken moeten door-breken, ende dat principalyck als de voorschreve exhalatien veele zyn.

2. De wolcken die bruyn-roodt en groenachtigh zyn dat zyn de alder-quaedtste, soo dat het te verwonderen is als het daer door komt te donderen, datse niet alle plaetsen, steden of huysen en komt te morselen daer over datse hanght, of niet met eenen slagh-regen en verdrincken.

3. De wolcken die in 't donderen wit zyn die en derft men niet vreesen, overmits datter veel dicke en subtiele materie by en is.

4. Men heeft dickwils gesien dat het voor t'aenkomen des Donders sterck pleegh te waeyen, 't welck door een t'samen-dringinge der wolcken, en door een beweginge der subtiele exhalatien te geschieden komt.

5. Den Donder komt somtydts met alsulcke geweldt door de wolcken door-dringen, dat daer door niet alleen de jonge kiecxkens in haer eyer-schaelen, maer oock de kinderkens in haer moeders lichaem gedoodt worden.

6. Het is oock geschiedt sommige menschen op den wegh reysende, door den donder-slagh haer gehoor verloren hebben.

7. Oock is 't menighmael gebeurt, dat door den Donder den wyn en 't bier in de vaten bedorven is, om het welcke te verhoeden sommige een stuck yser of eenige tacxkens van den Lauwrier-boom op de vaten leggen.

XXIII. *Van't onderscheyt, nature, en krachten des Heyns.*

1. DAer komt somtydts uyt de wolcken een vuurige exhalatie die sonder eenigh geluyt gesien wort welcke exhalatie in een dickachtige wolcke gedreven wordt, daerom datse geenen volkomen Donder, maer wel een lichte rammelinge maeckt, gelyck een gloyende yser datmen in koudt water steckt.

2. En dit geschiet wanneer eenige exhalatie niet genoegh in een gedrongen wordt; maer soo verspreyt is, datse door de wolcken doorbrekende en ontsteken wesende

sende geen volkomen Donder by brengen en kan, maer wel een duystere rammelinge.

3. Een Heyinge die seer dompachtigh en swertachtigh is, die is oock van de nature der aerde, de welcke soo sy ieverigh is, en de wolcke daer door sy passeren moet, lymigh is, soo komt daer uyt te genereren eenen swerten, geelachtigen, of yseracbtigen steen, den welcken nederwaerts geschoten wesende, al wat hy bejegent komt te breken, te scheuren, of in brandt te steken.

4. Het is oock wel geschiedt dat sommige het Heyen des nachts in d'oogen geslagen is, daer door sy teenemael zyn blindt geworden, en dat door de groote blinckende klaerheydt, daer door ons gesicht wordt gecorrompeert, en de geesten des gesichts te niet gebraght.

XXIV. *Van de nature, onderscheyt, werckingen en accidenten des Blixems.*

1. ONder andere mirakelen die door den Blixem geschiedt zyn, soo is't wel eertydts geschiedt dat het geldt dat op heymelycke plaetsen gelegen heeft, en oock het geweer in de scheeden is komen te smelten, de scheeden nochtans onbeschadight blyvende, gelyck Seneca beschryft.

2. Van den Blixem zyn wel eertydts menschen en beesten doodt gesmeten geweest, datmen naer hare doodt niet en heeft konnen mercken waer sy den slagh ontfangen hadden.

3. Den Blixem en het Heyen en hebben anders geen onderscheydt, dan dat sy met malkanderen in de maniere van blixemen verscheyden zyn: want het Heyen wort veel lichter aengbesteken ende het wordt van meerder hooghte door de wolcken gesien. En den Blixem wort met meerder kracht door de wolcken gedreven ende beschadight veel meer het ghene dat hy bejegent op der aerden als het Heyen.

4. Van den Blixem en wort nimmermeer geslagen den Laurierboom, het Zee-kalf, noch den Arent, daerom dat hem Tiberius altydt met Laurierboom heeft laten besteken, en syn tenten heeft laten maken van huy-

den van Zee-kalvers, op dat hy van den Blixem (die hy uyt-nemende seer vreesde) soude bevrydt wesen.

5. Om hem dan van den Blixem te bevryden, soo en isser geen sekerder raedt als datmen hem vyt voeten onder de aerde begeve, want den Blixem niet dieper in en gaet onder der aerde als vyf voeten, daerom leestmen in de Historien dat den Keyser Tiberius als't blixemde, hem in kelders begeven heeft.

6. Tegens het geweldt des Donders of Blixems isser niet sekerder als het af-schieten van grof geschut, het luyden van groote klocken, en insonderheydt in 't beginsel des Blixems, want alle sterck geluydt is wonderlyck en snel door-dringende door de locht, en het dryft de donder-wolcken op ander plaetsen.

7. Den Blixem grypt meest alle hooge dingen aen, en onder het geboomte insonderheydt den Eycken-boom, gelyck men sulcks by dagelycksche ervaringe bevindt. Daerom is 't datmen siet dat alle thorens, meulens, en bergen, gemeynelyck van den Blixem worden aen-getast, en dat overmits sy de donder-wolcken alder-naest zyn.

XXV. *Van het genereren der Aerdt-bevinge.*

DE Aerdtbevinge geschiedt op dese maniere, namelyck gelyck in den Aerdtbodem veel waters onthouden wordt, en door de Sonne en meer ander ghesternte verwarmt wordt, waer door sy veel subtiele geesten ontfangbt, waer door de wateren in de holligheyt beroert worden, en daer van de qualmen eenen uytgangh soecken, soo komen sy den Aerdtbodem te doen beven en te bersten, met alsulcken geweldt, dat sy oock steden en bergen somtydts het onderste boven werpen: sommige zyn van opinie dat de Aerdtbevinge komt te causeren door eenige winden, die in de holligheydt des Aerdtbodems besloten liggen met alle geweldt herwaerts of derwaerts den Aerdtbodem soo langh beroeren tot dat sy ergens een uyt-gangh vinden, welcke beroeringe wy de Aerdtbevinge noemen.

XXVI. *De teeckenen van Aerdtbevinge.*

1. DE Sonne sal haer gemeynelyck voor de Aerdtbevinge eenige degen te voren duyster vertoonen: daer toe heeft de Sonne, naer dat sy onder gegaen is met een schoon weder, gemeynelyck een dichte langhworpige wolck die haer altydt eenige dagen volght.

2. Men heeft oock bevonden datter eenige maenden voor de Aerdtbevinge te voren altydt groote stilte is geweest.

3. Men pleegh gemeynelyck voor de Aerdtbevinge te hooren eenigh gedruys of rammelinge, of eenigh ghekerm, gelyck ofter eenige menschen geschrey, of eenige rammelinge van wapenen waere.

XXVII. *Van de nature, onderscheydt, accidenten, en merckingen der Aerdtbevinge.*

1. DAer zyn voor eerst vier Aerdtbevinghen, waer van dat de eerste wordt genoemt een ruinerende of om-werpende Aerdtbevinge, waer van de exhalatien die in de holligheydt des Aerdtbodems besloten zyn, nu op d'een zyde, nu op d'ander zyde der holligheydt soo langh haren uyt-gangh soecken tot dat sy ergens met geweldt door-brekende, alles omverre en het onderste boven werpen wat sy in den wegh vinden.

2. De tweede wordt genoemt een op-berstende Aerdtbevinghe, waer in dat de besloten exhalatien soo langh haren uyt-gangh soeckeu tot dat sy ergens komen door te bersten, en een simpel kleuve in den Aerdtbodem maken sonder meerder ruine.

3. De derde wordt genoemt een slechte beroeringhe, een bevinge, oft een schuddinge, als het Aerdtryck opreyst en wederom nedersinckt.

4. De vierde wordt genoemt een op-heffinge gelyck als een groot deel aerde, als tot een bergh wordt opgeheven, of als'er ergens een deel des Aerdtbodems komt te siucken, daer uyt dat eenige Revieren oft Vuur-vlammen komen te bersten.

5. De

5. De Aerdtbevinge en is anders niet als een donder die in de holligheydt der aerde geschiedt en het uyt-bersten der exhalatien. In de Aerdtbevinge en is nergens beter mede te vergelycken als met den Blixem, die midden door de wolcken door-berstende alsulcken schrickelyck geraes maeckt.

6. Gelyck de winden op der aerden een geweldige kracht hebben van stercke huysen, thorens en boomen omverre te smyten, en in de lichamen der menschen bevingen, bewegingen, en uyt-spanningen causeren: alsoo hebben oock de winden of exhalatien in de holligheden der aerde kracht van 't aerdtryck te doen beven, open te scheuren, en het een en het ander dat op der aerde is onder eenen hoop te smyten.

XXVIII. *De teeckenen van groote tempeesten uyt het gene dat in den hemel, in de locht, en hier op der aerden gesien wordt.*

1. Soo wanneer haer straelen der Sonne onder duystere wolcken verbergen en de Sonne schynt in twee gedeelt te wesen, soo zyt seker van een aenstaende Tempeest, 't zy groot of kleyn, na den tydt des jaers.

2. Als ghy siet dat de straelen der Sonne de dicke wolcken schynen op te eten, soo salder een Tempeest navolgen naer den tydt des jaers.

3. Soo verre als de ondergaende en de opgaende Sonne met groenachtige wolcke gelyck bergen beset is, en in de Sonne gelyck eenige vlecken gesien worden, soo is't seker datter een Tempeest nakende is.

4. Alsmen rondtom de Sonne eenen lootverwigen of blauwen cirkel siet, soo en hebdy niet als regen en storm te verwachten.

5. Als de Maen in het op-gaen haer horens bleeck, roodt, en dickachtigh gesien worden, soo isser onweder voor handen, 't zy groot of kleyn naer tydt des jaers.

6. De Maen ten halven met een rinck beset en duysterachtigh zynde, soo heeftmen onweer te verwachten.

7. Alsmen siet dat het blincken der Sterren in der haeste verduystert wordt sonder datse met eenige wolc-

ken verduystert worden, noch oock de Maen daer toe geen oorsaeck en geeft, soo salmen op groot onweder verdacht wesen.

8. Wanneer men des morgens of des avondts vierige wolcken in de locht siet, soo salder in 't kort of in 't langh Tempeest navolgen.

9. Soo wanneer de dicke wolcken duyster, purperachtigh, geelachtigh, en langhdurende zyn, soo zyt des onweders gedachtigh.

10. Alsmen in 't geberghte of in de Wouden eenigh geluydt vernemt en eenigh gedruys in de locht, soo denckt het sulcks is een voor-spel van een Tempeest.

11. Als het vuur en de wiecken der keerssen bleeck branden, en 't vuur veel springht is teecken van onweder.

12. Wanneer men de Krayen des morgens siet versamelen, of men de selve in der haeste siet weder-keeren van daer sy gekomen zyn, soo zyt indachtigh van een winter-weder.

13. Is de Gansen in 't weyden onder malkanderen vechtachtigh ghesien worden en veel kakelen, dat bediedt al onweder.

14 Als ghy siet dat de Meeuwen de zee of de meyren verlaeten, en de Nacht-uyl met een schoon avondtstondt boven gewoonte veel kryt, soo salder en onweer volgen.

15. Alsmen de Raven veel by den anderen siet vliegen en veel hoort roepen, en de Exters uyt den Zuyden siet by een vliegen, oock de Pauwen groot ghetier maken, soo zydy des onweders seker.

16. Als de Ossen uytnemenden grooten honger hebben, en de selve op haer rechte zyde siet liggen, soo is het seker datter een Tempeest op handen is, insgelycks alsmen siet dat de Ossen en Kalvers al loeyende na haer stallen siet loopen: oock alsmen de Schapen tot het bespringen des morgens vroegh seer geneyght siet.

17. De Honingh-bien met zant in haer pootjes vliegende, om dat sy van den windt soo lichtelyck niet en souden worden verdreven is al teecken van onweder.

18. Oock alsmen de Honden veel d'aerde siet krabben en de Kreften uyt het water te lande siet loopen, beteeckent een toekomende Tempeest.

HET

HET EENENTWINTIGHSTE BOECK

Handelende van de ſecreten en manieren van alderley Vruchten te Confyten en te bewaren.

I. *Hoe datmen de ſchellen van Oranien, Citroenen en diergelycke Confyten ſal.*

DE ſchellen van Oranien, Citroenen of iet diergelycks ſalmen voor eerſt van binnen wel ſuyveren, en daer naer zieden een half ure langh in regen-water, op datſe een weynigh moghen murwe worden, nemtſe daer naer uyt en leghtſe vier dagen langh in water, en geeftſe tweemael des daeghs verſch water, op dat de meeſte bitterheydt daer uyt trecken magh, ditaldus volbraght weſende, Suycker of Honingh, die op ſulcke maniere bereydt is als wy hier naer leeren ſullen: leght daer in de voorſeyde ſchellen naer dat ſy te voren een weynigh in-gedrooght ſullen weſen, het welck lichtelyck geſchieden kan, wanneer men die eenen dagh en nacht in de locht heeft laten liggen, of des winters dry of vier uren heeft op eenen oven laten liggen, en als ſy dagh en nacht in het Suycker of in den Honingh gelegen hebben, ſoo ſalmen dat een

 half-

half-ure langh laten op-zieden, en de voorschreve schellen wederom daer in smyten, het welck men aldus sal doen twee dagen achter een, tot dat het Suycker of den Honingh syn behoorlycke dickte sal verkregen hebben. Dan soo verre als ghy hier toe begeert Honingh te gebruycken soo salmen den selven moeten tweereysen achter een purgeren, gelyck hier naer sal geleert worden. Het welck geschiet wesende salmen de schellen daer in leggen, en met kleyn vuur het vierendeel van een ure laeten zieden, daer naer van het vuur nemen en een dagh laeten stil staen, des anderdaeghs wederom laeten zieden als voren een half-uur langh, op dat de schellen haeren Honingh of Suycker wel mogen ontfangen, maer men moet wel toe-sien datter geen roock ontrent en kome, op dat sy daer door geen quade smaeck en krygen; en als sy nu aldus wel ghesoden hebben, soo salmense alsoo laten staen, en daer van gebruycken alsmen wilt. Op dese maniere kanmen alderley Vruchten confyten, als namelyck, heele Persen, Limoenen, Oranie-appelen, groene Noten, en diergelycke meer.

II. *Hoe dat men het Suycker of den Honingh tot alle Confuturen sal purgeren of bereyden om Oranien of Citroenen daer in te Confyten.*

NEmt tot thien pondt Honingh of Suycker, Eyer-witten, en een pint water, menghet al wel onder een, namelyck het Eyer-wit met het water al slaende met een bessemken, settet daer naer met den Honingh op't vuur een vierendeel van een uur, als ghy 't daer naer van 't vuur sult genomen en wel geschuymt hebben soo giet het door een doeck, en het sal klaer wesen om alle Vruchten te Confyten, als ghy nu daer mede Oranien confyten wilt, soo nemt tot elck pondt schellen twee pondt Honingh, maer soo wanneer ghy die met Suycker confyten wilt, soo nemt ses pondt schellen, negen pondt Suycker, en sy sullen daer mede wel geconfyt worden, en als ghy de maniere volght soo sal 't perfect wesen.

III.

III. *Hoe datmen een Confuture van Persen maken sal voor een verheete mage tegens den dorst en den stanck des mondts.*

NEmt Persen die niet volkomen ryp en zyn, suyvertse van binnen en van buyten: sap van andere Persen gedruckt van elcks dry pondt, wit Suycker twee pondt, stoot de Persen tot pap, ziedet te samen op met syrope, als 't nu genoegh gezoden is soo menghter onder een weynigh uyt-gebeten Kaneel.

IV. *Hoe datmen goede Marmalade of Que-kruydt maken sal.*

VOor eerst soo schelt de Queperen, snydtse in vyf of ses stucken, snydt alle de steenachtigheydt daer uyt, ziedet al t' saemen met een weynigh wyns tot pap: tot twelf pondt deses paps, en neemt acht pondt Suycker. menght dat wel te samen, laet'et zieden en roeret stadigh soo langh tot dat het dick genoegh zy, soo is't genoegh, gietet alsdan in dooskens, dit is de gemeyne maniere van Que-kruydt te maken; sommige nemen soo veel Suycker als Queperen, dan aleer men het Suycker by de gezode Queden doet, soo salmen die eerst door een Stremyn dryven, op dat het moes des te subtylder wesen magh, en men moet stadigh roeren soo langh als 't op 't vuur is, het teecken als't genoegh gezoden is, wanneer het hem in het roeren van de spatel geeft, en als't hem van de spatel scheyt in het roeren, soo is't genoegh gezoden.

V. *Om het sap van Queden tot versterckinge der mage, der lever, en des appetydts te bereyden.*

NEmt geschuymt sap van Queden dry pondt, gheschuymden Honingh oock dry pondt, Wyn-azyn twee pondt, lat'et al t'samen zieden tot dat'et dick genoegh is, stroyter daer naer in terwylen het noch warm is dese naervolgende Poeders wel kleyn gestooten, Gym-

ber, langen Hepel, en Kaneel van elcks een once, Nagelen, Ligni Aloës van elcks een once, Muscus een scrupel, en roeret wel onder een.

VI. *Hoe dat men de Pruymen sal confyten tegens de heette der magen, tegen den dorst, en tot laxatie.*

NEmt Pruymen van Damast met hare steenen, ziedtse met water en Honingh, spoeltse daer naer met water af, ziedtse alsdan met fynen Honingh, doetse in een pot, gieter geschuymden Honingh op, en bewaertse tot dat ghy die gebruycken wilt.

VII. *Oranie-schellen t'allen tydt des jaers te confyten.*

NEmt Oranie-schellen in vyf of ses stucken gesneden soo veel als 't u belieft, leghtse thien dagen langh in regen-water te wycken, of immers soo langh tot datse doorluchtigh geworden zyn, leghtse daer naer in de sonne of in een oven te droogen, smytse daer na in een ketel daer in dat soo veel Honingh is datse daer in half boven den Honingh liggen, laetse saemen daer mede een weynigh zieden en roertse wel om, nemtse daer naer van het vuur, op dat den Honingh niet al te seer komt te zieden, laetse alsoo vier dagen langh in de selven Honingh staen, en roertse dagelycks om: dit suldy aldus drymael achter een doen, eerstmael een weynigh op-ziedende, en dat alsoo vier dagen langh laten staen: dit alsoo gedaen wesende soo nemt de schellen uyt den Honingh, en ziedtse wederom in alsoo veel Honingh als 't u goedt dunckt, dan niet al te lange: leghtse daer naer in een galleyerschen pot, daer by doende soo veel Gymber-poeder, Caneel-poeders en Nagel-poeders als 't u belieft gebruyckt daer van des morgens nuchteren.

VIII. *Om groene Oker-noten te confyten.*

NEmt onrype groene Oker-noten soo veel als 't u belieft, door-steecktse ten vyf of ses plaetsen leghtse daer naer in schoon water thien dagen langh, ziedtse daer naer met goede Honingh, gelyck wy van de Oranie-

schellen

ſchellen geſproken hebben , dan datſe alleen viermaels meer moeten gezoden worden, tot welcken eynde, datmen in 't zieden wat verſchen Honingh daer by doen moet mits dat'et te ſeer ſoude in-zieden, doeter daer naer by ſoo veel ſpecerye als't u belieft , gelyck van de Oranie-ſchellen is geſeyt geweeſt , maer niet ſoo veel Nagel-poeders, mits de Noten daer door te bitter vallen ſouden.

IX. *Hoe datmen den gedrooghden Gymber ſal confyten.*

NEmt droogen Gymber die wel gave zy leght hem in regen-water te weycken acht dagen langh, een deel fynen Maeghden-honingh dry deelen, Suycker een deel, menget wel te ſamen , en laet'et al te ſamen zieden, tot dat ghy merckt dat alle vochtigheydt daer in verzoden zy, dan is hy genoegh en bewaert hem alſoo.

X. *Een Confectie van Queden , van Peren , en van Appelen voor een verheette mage.*

NEmt Queden , wringende Peren en ſuere Appelen al t'ſamen in ſtuckskens geſneden, geſchilt, en het binnenſte daer uyt geſneden van elcks een pondt , laetſe t'ſamen zieden in Wyn-azyn , doeter daer naer by een pint Verjuys, harde Milpelen , de ſteenen uyt-gedaen en geſchilt onderhalf loot, latet al t'ſamen zieden met vier pondt Suycker , tot dat'et ſoo dick wordt als Honingh en bewaeret alſoo.

XI. *Om te maken Conſerven van Rooſen, die de mage, het herte , en alle het ingewant verſterckt.*

NEmt ſoo veel roode Rooſen als 't u belieft, ſtootſe wel kleyn tot pap naer dat ghy die van de knoppen wel ſuyverlyck ſult hebben gepluckt , doet daer by drymael ſoo veel Suycker, ſtootet al wel onder een, ſetſe daer naer in de ſonne wel dicht toe-geſtopt , en menghtſe ſomtydts met een ſpatule.

XII.

XII. *Om Honingh van Roosen te maken.*

NEmt twee deelen roode Roos-bladers, geschuymden Honingh ses deelen, latet t'samen zieden tot dat het genoegh is: sommige nemen in plaetse van Roos-bladers, het sap van Roosen en Honingh van elcks even veel, en zieden dat alsoo te samen,

XIII. *Honingh van Roosen op een ander manier.*

NEmt Roos-bladers die noch niet open en zyn wel kleyn ghestooten twee pondt, ziedt die in vier pondt regen-water, drucket daer naer door een doeck, doeter by gesuyvert sap van Roosen, en geschuymden Honingh van elcks vier pondt,

XIV. *Hoe datmen Marcepeyn maken sal.*

NEmt schoon gemaeckte soete Amandelen wel kleyn tot Moes gestooten een half pondt, een pondt wit Suycker kleyn gestooten, Roos-water soo veel noodigh is, menget te samen tot een deegh, rollet geheel plat op Ostien, soo groot in de ronde als ghy begeert, en backtse voorts in eenen heeten oven, sommige nemen tegen een pondt Suycker vier oncen Amandelen, sommige meer en sommige min, naer dat elck belieft, men maecktse oock wel sonder Ostien op dese maniere, namelyck als het deegh gemaeckt is soo rollen sy dat plat op een tafel die met Suycker bestroeyt is, leggen die daer naer op eenen platten steen, daer over stulpen sy het opperste van een Taert-panne, met vuur daer op, de welcke sy daer onder soo langh laten staen backen, tot datse genoegh is, oock worden wel de Marcepeynen op dese maniere gemaeckt, namelyck dat sy die op een Marmer-steen gieten gelyck men het Peerle-suycker doet op dese maniere, ziedet Suycker ghelyck als of ghy Peerle-suycker maken wilde, smyt daer in de gestooten Amandelen, menghtse wel onder het Suycker, ziedet wederom te samen op, bestroeyt den Marmer-steen voor

eerst met Stof-meel daer op giet het gesoden Marcepyn, dan de eerste en de tweede manier is de beste.

XV. *Om Koninghs-broodt van Amandelen te maken.*

NEmt een pondt schoon gemaeckte Amandelen, laetse een gansche nacht staen wycken in gedistilleert Caneel-water, stootse daer naer wel kleyn, doeter by een pondt wit Suycker wel kleyn gestooten, ofte een half pondt, maeckt hier van kleyne broodtjes: sommighe doender oock by Caneel en Gymber. Dit broodt conforteert en sterckt de gansche nature.

XVI. *Om Koninginne-broodt te maken.*

NEmt achthien Eyeren, Suycker, Terwen-bloeme van elcks twee pondt, Caneel twee oncen, Peper een half once, twelf oncen gestoote Amandelen, Muscus een scrupel, maeckt dit tot een deegh en backt hier van een Biscuyt.

XVII. *Om besonder Peper-koeckskens te maken.*

NEmt een once Caneel, een half once Gynebers, onderhalf loot gestooten Greyns, Nagelen, Peper van elcks twee dragmen, Muscaten een loot. Suycker en Maeghden-honingh van elcks een pondt, Terwen-bloeme twee pondt, maeckt hier van een deegh en formeert daer van Peperkoeckskens.

XVIII. *Om Spaensche-pap te maken.*

NEmt Rys-meel, Melck, Suycker, en Eyer-doyers soo veel als 't u belieft, doeter in het leste by soo veel Roos-water en Caneel als u goedt dunckt.

XIX. *Om witte Gelée te maken.*

NEmt onderhalf pondt gheftoote Amandelen, vier pondt Melck, een half pondt Suycker, kleyn gesoden

sneden Huysblas dry oncen, maeckt hier van een Gelé gelyck men sulcks gewoon is te doen.

XX. *Om roode Geléé te maken.*

NEmt twee oncen Caneel, onderhalf once Gymber, Nagelen, Greyn van elcks een once oft een weynigh mee , Muscaten twee oncen, Foille, Cardamonie elcks een dragme, vyf pinten rooden Wyn, dry oncen Tournesol, onderhalf once Huysblas kleyn gesneden, een half pondt Suycker, en maeckt hier van een Geléé.

XXI. *Hoe datmen Meloenen confyten sal.*

NEmt Meloenen die noch niet volkomen ryp en zyn soo veel als 't u belieft, snytse in langhworpige stuckskens, leghtse thien dagen langh in Wynazyn te wycke, nemtse wederom daer uyt, giet wederom anderen Azyn daer op, laetse wederom thien dagen langh daer in liggen, en roertse somtydts onder een, nemtse daer naer wederom uyt, en laetse liggen droogen dagh en nacht op eenen schoonen doeck, leghtse daer naer in den Honingh thien dagen langh, en ziedtse alle dagen eens op, dit aldus gedaen wesende, soo nemtse en leghtse in eenen pot, bestroytse met lagen met dit navolgende poeder: nemt Nagelen, Gymber, Muscaten en Caneel van elcks even veel, stootet te samen tot een poeder, en bewaert dese geconfyte Meloenen tot dat gy die begeert te gebruycken.

XXII. *Hoe datmen de swerte Kriecken Confyten sal.*

NEmt swerte Kriecken die versch van den boom komen, snyt de steelkens daer van, tot twee pont Kriecken, nemt een pont Suycker siedet, en klarificeeret Suycker, als het Suycker half gesoden is, doeter als dan de Kriecken in, laetse voorts saghtjens zieden, op dat de Kriecken niet en komen te bersten, ende dat soo lange tot dat het Suycker komt reckachtigh tusschen de vingers te worden, soo doet de Kriecken in een verloy-

den pot, met de steelkens opwaerts liggende want alsoo liggende sullen sy een gantsch jaer goet blyven. Op dese maniere salmen oock roode Kriecken confyten: dese Kriecken en zyn niet alleen aengenaem aen de sieken, maer tot alle verhitheydt, sy vervochtigen den drooge mondt, te tonge en kele, maken apeteyt, en verquicken het geheel lichaem.

XXIII. *Om Krieck-moes te maken.*

NEmt swerte Kriecken soo veel als't u belieft, laetse wel zieden in wyn, drucktse door een stremyn, laetse daer naer wederom zieden tot datse dick worden stedigh in't zieden omroerende. Tot dry pont Moes doet dry pont Suycker en ziedet daer naer te samen tot op syn behoorlycke dickte. Men maeckt oock wel een Krieck-moes met speceryen, als hier naer volght: Nemt van het voorsz. Krieck-moes, terwylen dattet noch werm is, een pont, en menght daer onder gestooten Caneel en Muscaten, van elcks een half loot, Gymber en Galigaen van elcks een dragme, Nagelen, Foilie en Paradys-hout van elcks een half dragme, dit Krieck-moes versterckt meer 't herte als't voorgaende.

XXIV. *Conserve van Oogen-troost voor alle swacke gesichte.*

NEmt het kruyt Oogen-troost (in de Hoy-maent) met de witte bloemkens, stroopt de bloemkens en de bladerkens van de steelkens, daer naer soo kaptse wel kleyne, ende nemt dan daer af een pondt, stoot daer onder twee pondt en een half Suycker, stellet alsoo in de sonne, en roeret dickmaels omme: dit is dan Conserve van Oogen-troost, die de oogen seer behulpelyck is, achtervolgende deses kruyts name, want dese Conserve verscherpt seer alle duystere gesighten, sy drooght de hersenen van alle overvloedighe vochtigheydt, sy sterckt de lever, en sy opent alle verstoppinge der inwendige partyen. In't Confyten van alle bloemen en kruyden, salmen noteren dat al wat van naturen drooge

ende

ende heet is, als Lavendel, Edelmarjoleyne, Melisse, Sapie, Munte ende diergelycke kruyden meer, dat men tot een pondt, twee pont en half Suycker nemen moet, dan al wat vochtigh is, als Bornage-bloemen, en bloemen van Buglosse, &c. daer toe en sal men maer twee pondt nemen,

XXV. *Hoe dat men den Calmus Confyten sal.*

NEmt schoone volkomen Calmus, giet daer op schoon water, ende laetet te samen zieden tot dat hy gansch murve worde, ende tot dat hy wat van syn bitterheydt komt te verliesen, maeckt daer naer dese wortel reyn van de bovenste pellen, en van andere onreynigheydt: soo verre als nu de sommige al te dick swellen, soo snytse door de lenghte, en in dien sy noch te bitter zyn, soo laetse noch eens in water zieden, ende leghtse daer naer te droogen in een sift: het Suycker sult ghy sommige reysen verzieden, gelyck hier voren geleert is, tot dat alle de vochtigheydt verzoden is. Desen geconfyten Calmus is meest in alle syn krachten den Gymber gelyckende, en insonderheydt is sy seer goet voor alle swacke maegen die met koude humeuren beladen zyn: want hy verteertse en sterckt de maegen. Alsmen des morgens daer van in nemt, soo bevrydt hy de mensche van alle pestilentiale locht, ende maeckt een welrieckenden adem, ende is sonderlinge goet tot alle gebreken der blasen, ende der nieren, hy dryft den steen en het graveel, uyt hy voordert der Vrouwen maenstonden, en hy opent alle verstoppingen.

XXVI. *Hoe dat men Citroen-schellen Confyten sal.*

NEmt de Schellen van de Citroenen die niet al te dunne gescheit en zyn, maer datter noch wat van't witte aenblyve, en doet daer mede gelyck van de Oranie-schellen is geseyt geweest: dese schellen zyn werm ende drooge, tot in den derden graet daerom dat mense weynigh anders, als in koude sieckten gebruycken moet, sy helpen tot de verdouwinge der spyse, en zyn goet gebruyckt in alle koude gebreken.

XXVII. *Hoe dat men den Gymber confyten sal.*

NEmt schoonen witten Gymber van de schoonsta klauwe en leghtse te wycken in Looge eenige dagen langh, of immers soo langh tot dat haer de opperste schellen af scheyden, doet alsdan de opperste schelle daer van en maecktse wel schoon, daer naer soo gieter wederom versche Looge op, en laetse voorts wel wycken op datse wel mogen door-drincken, als sy wel murwe geworden zyn, het welck men aen 't door-steken gewaer wordt, soo giet de Looge af en wascht die klauwen wel met water, doorsteecktse dickmaels met een kleyn mesken overdwers, leghtse daer naer eenen dagh en nacht in soet water, op datter de scherpigheydt der Looge magh uyt-trecken, en doet dit soo langh als ghy daer in eenige scherpigheydt der Looge gewaer wordt, sprydt alsdan den Gymber op een groot kleedt, op dat het kleedt alle de vochtigheydt des Gymbers magh tot hem trecken, en als nu den doeck daer door al te nat quam te worden, soo sprydtse op eenen anderen doeck: sommige leggen hem op siften. Als hy nu wel droogh geworden is soo hebt gereet een syroop van Suycker ofte van geclarificeerden Honingh, en doet voorts daer mede gelyck wy hier onder van den Alant-wortel leeren sullen: maer boven al siet toe dat de syroop niet al te heet daer op gegoten en wordt, want daer door soude den Gymber hart en onlieffelyck worden. Bewaert voorts desen Gymber in een Geleyrschen pot. Desen geconfyten Gymber is goedt in alle koude sieckten en in een swacke koude mage, hy verwarmt het gansch lichaem en alle inwendige partyen. Des avondts een goet stuck daer van in-ghenomen, drooght sonderlingh de hersenen: sommige confyten hem op een lichter maniere als volght. Nemt witte Gymber soo veel als't u belieft, graeft hem vierthien dagen langh in vochtigh zant en wascht hem daer naer met Loogh, leght hem daer naer vierthien dagen langh in Roos-water, dit gedaen wesende maeckt een syroop van Suycker of van Honingh, of alle beyde onder malkanderen gezoden, gesuyvert en geschuymt,

en leght dan den Gymber in dese syroop: Dan dese maniere van doen en kan ick niet prysen.

XXVIII. *Hoe datmen den Alant-wortel confyten sal.*

MEn moet desen Wortel in den somer uyt der aerden graven, de buytenste pellen af-snyden, wel reynigen, ende in dickachtige schyfkens snyden, dit gedaen wesende, soo ziedet die in tweederley water d'een naer d'ander, op datter de bitterheydt uyt kome magh, en wel murwe worden mogen, leghtse daer naer op eenen schoonen doeck, op datse wat drooghachtigh mogen worden, doetse als dan in eenen verloyden pot, en giet dan tamelyck hert gezoden Suycker daer op, maer dattet niet al te heet en zy, tot dat de wortels daermede bedeckt mogen zyn, laet dit aldus eenen dagh en nacht langh staen, soo sal het Suycker alle de vochtigheydt des wortels tot hem trecken, en daer naer soo seyght het Suycker wederom daer van, en ziedet wederom tot een Syrope, dit alsoo gedaen wesende, soo gietse wederom lauw daer op, en doet dit soo dickmaels als de wortels eenige vochtigheydt van haer geven. Dese geconfyte Alant-wortels zyn een sonderlinge Medecyne voor alle gebreken der blasen, sy benemen het pypen der borst, ende alle korten adem, oock zyn sy goet tegens den hoest, tegens het bloedt-spouwen, ende tegens een swacke mage, tegens den steen, en tegens alle taye fluymen der borst, en insonderheydt verwarmen sy de mage, en de lyf-moeder.

XXIX. *Hoe datmen de Ael-besien confyten sal.*

NEmt de Ael-besien, gelyck sy aen de hagen hangen, wasschet de selve wel schoone af, ende maecktse reyn, soo sy anders niet wel reyn en zyn, maeckt als dan een geclarificeerde Syrope van Suycker, als nu de Syrope schier genoegh gezoden is, soo werpter de Besien in, en laetse een goede wyle al sachtjens zieden, altydt wel omroerende, tot dattet begint wat dick te worden, doeter alsdan soo veel Suycker by, als't u belieft,

ende ziedet voorts af gelyck alle ander Moes: gy mooght oock wel dit uytgedruckte Sap sonder Suycker afzieden en alsoo is't oock beter tot der Medicynen. De Apotekers noement Rob de Ribes. Dese Conserve heeft een besonder kracht tegens den dorst, en tegens de drooghte der tongen, sy maeckt appeteyt, ende insonderheydt is sy goet in alle heete Kortsen. Van gelycken magh men oock dit gezoden Sap met wyn mengen, ende onder de spyse tot een sauce gebruycken.

XXX. *Conserve van Marjoleyne.*

VAn dit kruyt salmen alleen de bladerkens nemen; ende stootse met suycker gelyck den Oogen-troost: dese Conserve is van een drooge en van een warme nature, sy is insonderheydt goet voor alle koude en vochtige gebreecken der hersenen, des hoofts en der magen, sy opent alle verstoppinge der lever, en alle inwendige partyen, sy versterckt het herte, en sy heeft de selve deught van de Conserve van Lavendel.

XXXI. *Hoe datmen rype en onrype Druyven Confyten sal.*

DE onrype Druyven worden geconfyt gelyck de Berbelbesikens, maer ghy moet elcke besie van den tors snyden op datse haer steeltjes behouden mogen, en doeter dan mede als van de swarte kriecken bevolen is, dan en laetse niet langh zieden op datse niet en bersten en de geenen quaeden smaeck en krygen. Sy hebben de selve kracht van de Berbelbesikens. De rype Druyven salmen confyten gelyck wy van de Peiren geschreven hebben.

XXXII. *Van't ghene dat in't generael alle Fruyt en alle andere dingen sonder verderven behoudt.*

AL wat in Honingh geleydt wordt, 't sy Vleesch, Fruyt, en alle gewasch of iet anders, dat blyft langen tydt onbedorven daerom wirden de doode lichamen

vol

vol Honinghs gegoten. Als ghy dan eenigh Fruyt, Vogelen, Venesoenen, of diergelycke dingen een jaer langh goedt bewaeren wilt, of oock eenigh gewasch, als Bloemen en diergelycke den heelen winter over, soo leghtse in geschuymden Honingh of wel in goede Brandewyn.

XXXIII. *Hoe datmen Syrope van Ael-besien maken sal.*

NEmt dry pondt sap van Ael-besien en twee pondt goet Suycker, ziedet t'samen tot een Syrope, dese Syrope is goet in alle heete brandende kortsen, in de peste, sy verslaet den dorst, sy sterckt het herte, de mage en de lever in alle heete sieckten.

XXXIV. *Syrope van roode Roosen.*

NEmt versche roode Roos-blaeders twelf oncen, doetse in eenen pot en giet daer op dertigh oncen Roos-water, stopt den pot wel dicht toe, en laetet alsoo acht uren staen wycken, dit gedaen wesende, soo druckt het uyt en doeter wederom versche Roosen by, alsdan soo latet staen weycken als boven, nu wederom uytgedruckt wesende soo doeter twintigh oncen Suycker by en ziedet sachtjes tot een Syrope. Dese Syrope is goet tegens den dorst om alle heete kortsen te verkoelen, en oock om de mage te stercken: sy wederstaet alle verrottende humeuren, daerom is sy oock in de pest gebruyckt, en wederstaet alle winden en is oock goet tot meer andere gebreken.

HET
XXII. BOECK.

Van verscheyde sonderlinge Secreeten in't maken, bereyden, en bewaeren van alderhande Wynen.

I. *Van de snydinge der Druyven als men daer Wyn af maken wilt.*

MEn sal de Druyven snyden als de Maen in Cancer is, in Leo en en Libra, in Scorpio of in Aquario. Dese voorgaende teeckenen zyn al goedt daer toe, en men moet sien dat de Maen in 't breken zy of datse onder d'aerde is, want het dan beter is dan als de Maen in 't wassen is.

II. *Om kennis te hebben of de Druyven ryp genoech zyn om af te snyden of niet.*

DEse kennisse en magh men niet alleen hebben aen den smaeck, maer den smaeck behoort oock daer by te zyn. Aen den smaeck salmense proeven of sy goedt genoegh zyn, en aen den gesichte salmense kennen als mense in stucken doet, te weten, is't dat de karnen en steenkens daer lichtelyck uyt-vallen, en dit is de sekerste maniere om te kennen 't zy van witte Druyven of van blauwe. Oock mooght ghyse proeven aen den sappe of vocht dat uyt de Druyve komt, te weten, of 't selve klam is gelyck vet bier of lymachtigh, en is dat ghy 't

 selve

selve alsoo bevindt, soo zyt ghy seker genoegh om de selve te mogen snyden.

III. *Van het perssen en uyt-drucken van Wynen.*

DE ghene die Wynen perssen willen sullen suyver zyn van handen, soo dat die wel en reynelyck gewassen sullen zyn, en haer beenen en voeten sullen reyn en suyver zyn, ende sy sullen hun wachten van te eten Poreye, Loock, Ajuyn, of andere diergelycke dingen die quaeden stanck of reuck aen-brengen. Als men de Druyven vergadert heeft en gesneden, soo en salmen niet langh wachten, maer de selve salmen lichtveerdelyck uyt-perssen, want den Wyn wordt daer sterck en briesschende af; maer als de Druyven langh staen sonder te perssen, daer wordt den Wyn slap en kranck af, en heeft niet soo veel couragie in hem selven als de eerste rasse uyt-geperste Wynen.

IV. *Hoemen de vaeten houden en reynigen sal daer men den Wyn in doen wilt.*

DE Vaten daer men den Wyn in doen wil die moet men seer reyn, net, en suyver houden, en daer toe wel purgeren en gereet maken: men salse neerstelyck suyveren en wassen met zout water, soo datse van outheden niet en stincken. Dit aldus gedaen zynde salmense droogen en verlichten, en daer naer wel stoven met witten Wieroeck. Die twyffelt of aen de Vaten eenighen stanck is die sal de Vaten bepecken, want als de Vaten bepeckt zyn soo wordt hem alle vremde stanck benomen, en dat overmits den peck.

V. *Om den Most te zieden.*

ALs de Most heeft staen zieden en op-gegaen is, en dan weder begint te sincken en te sitten, maer nochtans noch warm is, soo sult ghy daer op noch anderen Most gieten, alsoo gelyck die uyt de persse komt sonder daer iet in te doen, dan sal hy weder beginnen te

te zieden soo hy eerst dede. Als u dan dunckt dat hy weder sitten wil, soo giet daer wederom anderen Most op gelyck voorschreven staet. Dit selve sult vier of vyf mael doen, want hoe dat ghy dit selve meer doet hoe dat het beter is, ghy moet u oock wachten dat ghy de Vaten niet te vol en vult dat sy over-vlieten of overloopen dat sy storten, want 't selve seer quaedt is.

VI. *Wanneer het regent alsmen den Wyn sneyt, en den Wyn waeterigh is, om dat water daer uyt te scheyden.*

OM dat water te scheyden van den Wyn of Most, 't welck door regen of andersints daer in magh gekomen wesen, daer by den Wyn verkranckt soude zyn, soo sult ghy terstont soo haest als uwen Wyn gezoden is, die in een ander Vat doen en vervaten. want 'tgene dat waterachtigh of slymachtigh is sal onder in het Vat blyven om der swaerheydts wil. Hier by verstaetmen dat den Wyn is best in 't midden van het Vat, en de Olie boven in den Vate, en dit komt over een met het ghene dat Isidorus daer af seggende is.

VII. *Wanneer men den Wyn vervaten wil.*

ALs gy wilt eenige Wyn vervaten, dat sult gy doen als den windt Noorden is, en niet als het een Zuyden windt is, oock salmen aensien datter een klaeren hemel is. Varro seydt, dat Wyn vervaet in een volle Mane of als het oppositie der Mane is, den Wyn wordt zuer en azynigh. Socrates seydt, datmen Wyn sal vervaten als de Mane kranck is, of alsse eerst begint. Maer wacht dat ghy het niet en doet als 't conjonctie is op dat uwen Wyn niet en verga. Immers als ghy Wyn vervaet siet dat de Maen kranck en onder d'aerde is als voren, want gemeenelyck die dusdanige dingen niet en schouwen, plegen dickwils groote schade en verargernisse in haere Wynen te leyden.

VIII. *Teeckenen om aen den Wyn of in den Most te doen dat de Wynen die men houden wilt goet blyven.*

WIlt ghy te voren beteren en verwachten dat uwen Wyn niet en bederve binnen den tydt datmense houden wil, die sal dewyle den Wyn noch Most is, maken een tap van Genever-houdt een elle langh, en steken't selve houdt door't midden van het Vat, soo wanneer de Most hier mede op-ziedt, soo sal den Wyn goet blyven.

Een ander.

IS't datmen Gagel in de Most doet alsmense op-ziet, den Wyn sal nimmermeer verderven en hy sal seer wel en genoegblyck daer af ruycken en smaecken, en den Wyn alsoo gedaen, conforteert de mage, en sterckt de herssenen.

Een ander.

ALs de Most eerst begint op te zieden, salmen daer in hangen bloemen van Hoppe, ende sal daer door oock seer goet blyven.

Een ander.

KLey in den Wyn geworpen naer dat de Most op-gezoden is, purgeert den Wyn, en maecktse schoon en klaer, en doet de Moer mede sincken en is't datmen de Kley eerst barne, soo doet het den Wyn te beter smaecken want het soet is.

IX. *Teeckenen daer aen men magh mercken hoe den Wyn worden sal in toe-komende tyden.*

GY sult nemen de Wyn-moeder, of heffe van den Wyn die vervaet is, en laet die staen een deel dagen in de selve vaten, daer den Wyn af-getogen en vervaet is en stoppen het wel dicht toe, en gy sult dickwils daer op mercken ende daer in ruycken. Maer gy moet u wachten van iets quaets gegeten te hebben, als Ajuyn, Loock,

Loock, Parye, of andere ſtinckende dingen: oock dat uwen aeſſem niet ſterck en ruycke of de Moer niet hebbe of gekryght eenigen ſtanck of reucke. En is't dat den Wyn die daer af verlaeten is, corrumperen ſal, ſoo ſal de Wyn-moeder in het voorſchreve vat altydt qualyck ruycken, en is't dat de ſtanck ſeer haeſtelycx komt het is een teecken dat den Wyn ſoo veel te naerder haer corruptie is.

Een ander.

OM't ſelve oock te weten door een ander manier. Nemt een lange buys of pyp, en ſteckt het ten bodem toe, door de Wyn-moeder, en als ghy 't aldus ingeſteken ſult hebben ſoo ſtoppet boven met uwen vinger, en treckt de onderſte Moer uyt, en proeft die alſoo wel aen den ſmaeck, als aen den reuck: en dat gedaen hebbende, ſoo kondy perfectelyck oordeelen wat den Wyn worden ſal.

Een ander.

SLaet den Wyn in een ketel over't vuur, en laetſe heet worden, en als den Wyn weder verkout, ende kout geworden is ſoo proeftſe, ende ſoo den Wyn dan ſmaeckt, de ſelve nieuwe ſmaeck is hem toekomende. Maer als ghy 't ſelve wilt beſoecken, moet ghy nemen Wyn midden uyt het vat.

Een ander.

NEmt Wyn die ghy alſoo beſoecken wilt, en doetſe in een kleyn vaetjen, en ſlaetſe ſoo lange met een beſemken datſe ſchuymt, en is't dat het ſchuym haeſt vergaet, en begint te ſoeten, ſoo is den Wyn geſont en goet. Maer is't dat het ſchuym langhſaem en niet haeſt en vergaet, dat is teecken van ſlymigheydt, en dat hy corruperen wilt.

X. *Hoe men goeden Wyn houden sal.*

DIe goeden Wyn houden wil die sal hem doen vervaten, en als hy van synen wyn drincken wil sal eerst boven daer uyt drincken, en die onder in't vat is, en in't midde in den vate is, sult ghy leggen op een vat dat ghy houden wilt, want dat is den besten wyn om te houden. En by dier manieren maghmen tappen dryderhande wyn uyt een vat, te weten van boven, van de midden, en van denondersten. En daerom de lieden die hun sulcks verstaen bedriegen dickwils de lieden in het proeven, want sy weten den wyn te steken daer hy 't bequaemsten is, en geenen bitteren of quaden smaeck en heeft om datmen de selve niet bemercken of proeven sal.

XI. *Hoe datmen den wyn proeven sal en leeren kennen.*

MEn sal den den wyn niet nuchteren proeven want eens mensche smaeck is dan slap en onbequaem. Noch men salse oock daer naer niet proeven als men wyn gedroncken heeft of droncken geweest is. Noch oock daer naer als men eenige bittere, stercke of gezoute spyse gegeten heeft, maer sal een luttelken, en eer dat half in de mage verteert is salmen den wyn proeven, en soo maghmen kennen wat hy is. Men behoort oock wel te wachten eenen Noorden windt gelyck in't verlaeten en vervaten van den wyn.

Men vindt bedriegelycke lieden die om bedriegen uyt zyn, die nemen een nieuw vat en door-dringen dat met andere goede en wel-rieckende wynen, en dan vervaten sy daer in hunne quaede wyn, die sy geerne quyt waeren en die niet goet en is, om dat hy een-tydt langh gedurende te beter sal schynen en hem onthouden mogen, en daer door bedriegen sy den kooper grootelycks.

Daer zyn oock sommige schalcken, de welcke kaes en noten in den ingangh (daer den wyn te koop light) stellen om daer mede de Wyn-proevers te trecken, op dat sy eer sy den wyn proeven of eten en natten sullen,

want

want den smaeck daer mede gecorrumpeert wordt, en om datmen den wyn oordeelen beter dan hy is.

Oock alsmen den wyn proeven wilt salmen nemen twee of dry stuckskens broodt, en wycken dat in den wyn als een sopken en nuttigen dat, daer by gevoelt men den scherpsten smaeck, is't dat sy eenige heeft, en alsoo doende kryght men 't verstandt van den wyn.

Den wyn kooptmen by den reuck, smaeck, en by de verwe en koleur. Dickwils behoort men den wyn te proeven of hy ter avonture deficeerde en af gingh van virtuyten en deughden.

XII. *Om te weten oft'er water in den Wyn is of niet.*

ALsmen dit wilt proeven soo nemt een wilde Peer, scheltse en werptse in den vvyn, en indien de Peer te gronde gaet soo is den vvyn gevvatert, en dryftse boven soo is den vvyn suyver en ongevvatert. Sommige beproevent met een ey. Of nemt een stocksken of riet of oock een stuck papier en nettet in olie van Olyven. en naer dat de olie af-gedvvegen is soo steken sy dat in den vvyn, en als men dat is uyt-treckende, indien dater kleyne bellekens aen-hangen soo is den vvyn gevvatert

Een ander.

HAnght van den vvyn in een nieuvve pot daer noyt nat in gevveest is, en latet alsoo tvvee dagen daer in hangen, en in dien daer vvater in is dat sal door den pot dringen en sal daer door zypen.

XIII. *Om het water uyt den Wyn te scheyden.*

ALbertus Magnus in het Boeck van syn heymelycke dingen, seydt: dat indien men vverpt een spongie in een vat met vvyn, en trecktse daer naer vvederom uyt en druckt de spongie uyt, is't dat vvater daer in is soo sal den vvyn in de sponsie blyven, en 't ghene dat in't drucken daer uyt komt sal 't vvater vvesen, en is geen vvater daer in soo salder vvyn uyt komen.

Een ander.

SMelt een deel Aluyns en ſtort dat in het wyn-vat, dan nemt een ſpongie genat, en door-gedrongen in olie van Olyven, en ſtopt daer mede het bom-gat, en helt u vat met het bom-gat nederwaerts, en laetet lecken en het water ſal alleenelyck daer uyt leken, tot dat het water daer uyt is.

XIV. *Inſtructie van den Wyn.*

TE Dordrecht houd men de ſtapel van de Renſche wynen aldaer byder roede, de welcke houdt ruym 24 Amen een half Gents, Antvverps en Mechels, behoudens dat d'Ame Mechels en Antvverps minder is ontrent een pinte op de Ame.

Keulen en 'sHertogenboſch een Ame vvyns maeckt 40. ſtoopen. Te Delft ruym.

Amſterdam houdt de Ame ontrent 40. ſtoopen, Antvverpen en Mechelen een Ame vvyns maeckt 50. gelten of 100. potten, en te Gent 40. ſtoopen, een gelte doeter tvvee potten.

Nimmegen, een Ame wyns maeckt 56. ſtoopen Delfſche mate.

t' Utrecht houdt een Ame wyn 57. ſtoopen Delfs.

XV. *Van de Spaenſche, Franſche, en Rynſche wynen.*

DE Spaenſche wynen en Franſche vvynen koopt men by het vat, 't welck hout 6. Amen: en van de Orleantſche wynen heeft men vier ſtucken voor't vat, en van de Auſerioſchen dry.

Een vat Puto uwen eſtimeert men twee pypen, de welcke houden in't gemeen 6. Amen, ontrent 12. Antwerpſche gelten min.

De Rommenyen ſchatmen de twee booten voor een vat, en die houden wel 12. of 16. gelten meer dan ſes Amen, naer dat de fuyſten groot zyn. en men noemt de Rommenyſche fuyſten-booten.

Den

Den Bastaert en Asoyen, de twee pypen maken een vat, en brengen uyt ses Amen, en 20 stoopen Gendts.

Een Duytsch Voerder wyn houdt ses Amen Antwerps en een Westers vat houdt van gelycken ses Amen en wat wyn datmen koopt by de stucken, fuyste of boote soo levert men die vol sonder meer conditie van meer of min te houden dan ses Amen tot elckx Koopers of Verkoopers schade of voordeel: insgelycks is't oock van de Olie van Olyven en van Syrope. Maer d'Olie en Syrope de twee pypen of vier quartelen schatmen voor een vat soo vvel te Brugge, Antvverpen, Amsterdam en Middelborgh, aldaer de stapel en aenkomste daghelijcks is van de selve Wynen.

Hier naer volgen de remedien om verdorve Wynen te remedieren, en eerst om te wachten dat den Wyn niet en verderft of verdrooght.

MEn sal nemen eenen linnen doeck en leggen dien op het bomgat van den vate, en leggen daer op hout assche, en daer op salmen setten eenen uyt-gesneden turf, en booren met een spille een gat daer in datse aentocht hebben magh, en het selve is geprobeert goedt daer toe te zyn.

XVI. *Om krancke en kleyne Wyn sterck te maken ghelyck Landt-wynen en andere stercke Wynen.*

SOo haest als desen Wyn geperst is en men den selven in den vate doen vvil, soo doet daer in dese navolgende Kruyden en laetse daer in blijven, te vveten, Alsem het dragma van een pondt, nieuvve Garste een pondt, de vvortelen van Gariofilaet vier oncen, Spicanardi een half pondt. Dit salmen in een sacksken in de Wyn leggen, maer eerst salmen eenen steen aen't sacksken binden op dat het op den grondt blyve.

Die op een Aeme vvyns dede een stoop brandevvyn, den vvyn soude soo sterck vvorden, ja soo goedt als hy immers soude mogen vvesen, en den selven wyn en sal niet lichtelyck konnen corromperen of verrotten, maer altydt sterck zyn.

XVII. *Om verreden Wyn gesont te maken en te helpen.*

DOet doyers van eyeren in den wyn, en slaet hem wel met bessemen, en daer naer setten op nieuwe moer of heffe, en den wyn sal weder bekomen.

Een ander.

NEmt een schotel vol asschen van Wyn-rancken gebrandt, en doetse in't vat tot den wyn, en roert het wel met een stock tot dat het wel schuymt, 't schuym sult gy vergaederen en daer weder in doen; maer wacht dat u vat soo vol niet en is dat het overloope in't zieden, en als hem schuym begint op te zieden soo mooght ghy wel wyn verliesen. Sommige werpen daer oock in de asschen van Eycke schorssen gebrandt als den wyn verret. Sommige nemen van den verreden wyn uyt dat groot vat, en doen 't in een kleyn vat, en werpen daer veel schoon zants in dat roeren sy soo langh met malkanderen dat het schuymt, welck schuym sy wegh doen soo lange tot datse reyn wordt.

XVIII. *Om Wyn te genesen die seer verdorven is.*

NEmt 24. witten van eyeren die wel geslagen zyn, en nemt daer wyn toe in een kanne of niewen pot, en menghet wel met wit van eyeren, en slaet het soo langh met een geklooft hout dat het begint te schuymen, daer naer gietet in den vate daer ghy den wyn uyt genomen hebt, daer naer steckt eenen stock door 't gat van den vate, en roeret hart soo langh datter veel schuyms op komt, daer naer laten rusten, en binnen dry daghen sal den wyn weder-komen, ende goet en schoon worden: ende indien ghy beduchtende waert dat 't wit van de eyeren dan mochten stinckende maken, soo vervaet dien wyn in een ander vat en sal goet zyn.

XIX *Tegens de vaetsheydt van den Wyn als-se eerst begint na den vate te smaken.*

INdien den wyn begint na de vuyligheydt des vats te smaken, soo salmen in den wyn hanghen een linnen sacxken met lynwaet daer in, en oock een bondelken salie, en den wyn sal binnen dry daghen synen vuylen reuck verliesen en na-laeten, en dan doet het sackxken wederom daer uyt.

XX. *Om den wyn te helpen die begint te dorren.*

ALs den wyn begint te dorren soo sal-men nemen het zaet van Pareye en werpen 't in den wyn, en synen goeden smaeck sal weder-komen inde selve nature als hy te voren hadde.

XXI. *Om krancken Wyn goet te maken.*

MEn sal backen eenen gersten koeck, en als-mense uyt den oven haelt sal-mense breken in kleyne stucken, en werpense soo warm in den vate met den wyn, en sal seer goedt worden.

XXII. *Om leelycken, langen, verreden Wyn kort en suyver te maken.*

GHy sult nemen schoon Hout-assche en schoon wit hart zant en doen 't in eenen sack, en dan salmen 't hangen in een ydel vat tot dry sacken toe en giet daer in den wyn, en latet lecken gelyck men Klareyt doet.

Een ander.

NEmt droogh zant en maket heet in een panne, en werpt vier pannen vol in 't vat, en roeret dan wel om, en rollet vat gints en weder, en uwen wyn sal daer mede genesen.

XXIII. *Om onklaren Wyn klaer te maken en kort gebroken.*

NEmt 40. of 50. eyeren met twelf ſtoopen wyn en roeret wel onder malkander, en worpt dan daer in een ſchotel vol ghemeen zout, en roeret wel met een eycken ſtockxken, den wyn ſal ſonder twyffel klaer en goet worden binnen vier dagen.

Een ander.

NEmt 't zaet daer men d'olie af ſlaet of Moſtaert-zaet dry pondt, en pulveriſeert dat wel kleyn, en worpt dat in den vate met wyn, en menget wel, en den wyn ſal ſchoon en geverwet worden in acht dagen.

XXIV. *Om den Wyn een ſchoon verwe te geven en klaer gelyck water.*

NEmt dry dragme Saffraen of meer na het vat groot is en werpet in den wyn, en hy ſal in acht daghen klaer worden.

Een ander.

NEmt een ſchotel vol Zeems en ziedet op 't vuur in een panne dattet hart zy, en dan bindet aen een ſnoer in een ſayet-doecxken, en latet eenen dagh in't midden van den vate hangen, den wyn ſal ſchoon worden en geverwet.

XXV. *Om zuren en verſchaelden Wyn te ſoeten.*

NEmt een pondt Anys, een half-pondt Liquirien of Soet-hout, twee oncen ſuycker, en een vierendeel wyn, en dit voorſeyde ſalmen wel puren en met malkanderen mengen, en doet het dan in eenen nieuwen dunnen ſack, een ſteen daer by dattet ſincke en nederhange, den wyn ſal binnen dry of vier dagen geverwet en beter ſmaeckende zyn.

XXVI. *Om stinckenden Wyn goet te maken.*

MEn sal den wyn verlaten in een ander vat, dan salmen nemen een pondt Caneel, Macis, Cubeben, en Gengber van elcks twee pondt Koper-roodt, en alle dese salmen wel pulveriseren en werpen 't in den vate, en roeren 't en rollent wel, en daer na leght het vat in Peerde-mist of Peerde-stroy en maeckt een vuur daer om, en uwen wyn sal goet worden, ende synen stanck sal hem geheel vergaen en sal wederom bekomen in syn eerste figuer ende kracht.

Item, in een Ame wyns gedaen een stoop levende wyn of gebranden wyn, den wyn sal goet en sterck worden, en wordt oock kort daer af na syner substantie, dat is te weten, wyn die in hem selven kranck is die magh men alsoo helpen, want men seyt: gebranden wyn is de ziele van alle wynen. En weet het vat daer gy gebranden wyn in doet, dien wyn magh nimmermeer verrotten noch corrumperen, noch turbel, maer hy sal altoos sterck en goet blyven.

XXVII. *Om turbulen Wyn schoon en klaer te maken.*

GY sult nemen twee pondt Hoppe en twee handen vol Betonie-kruyt, en doet het in een sackxken van lynwaet en hanget in den vate, en stoppet dan wel toe, en latet rusten, ende den wyn sal schoon en klaer worden.

XXVIII. *Om te genesen Wyn die vet is.*

GHy sult nemen een quarte van karnen, van goet ganse, roode wyn-besien, en maeckter poeder af, en doetse in den vate, en roertse met grooter kracht, en de Greynen en Suycker salmen oock poederen, en doen die in een dun sackxken en hangen't in den vate met den wyn.

XXIX. *Om Wyn te genesen die geschimmelt en zyn huydt gebrocken is.*

NEmt levende kolen van Boucken-hout, en eenen stock van het self hout al brandende, en doetse in 't vat, dan sal den wyn genesen, maer daer naer stoppet vat en latet rusten.

XXX. *Om wyn den smaeck van Muscadel te geven*

GHy sult nemen bloemen van wilde Druyven of van Hagen als dien tydt zyn sal, en de selve doet droogen in de schaye, en bewaertse dan in een sackxken: daer naer als men den nieuwen wyn maken sal sult gy een sackxken vol van de voorschreve bloemen doen in een mudde wyns, die ghy wildt dat sulcken Muscadel smake hebbe: men magh 't selve oock doen in ouden wyn om den reuck en smaeck te krygen.

Een ander.

NEmt van een kruydt genaemt Toute-bonne droogh of versch gepluckt, maeckt daer veel busselkens af en bindt d'eene aen d'andere met een draet en steecktse al in het wyn-vat door het bomgat, maer datse niet aen den wyn raecken. Daer naer sult ghy u vat vol maken op eenen voet of half na, en als't soo hanght boven den winde en dan het bomgat wel gestopt, dat sal maecken dat den wyn den reuck en smaeck nemen sal van Muscadel.

XXXI. *Om witten Wyn roodt te maken.*

GHy sult nemen vier stoopen Zeems, wel ghezoden en wel gesmeert en gekoelt. Doet daer in een half pondt Moer-besien, en menght die met den Zeem. Doet dit t'samen in u vat en roert het wel, en dit ghedaen zynde, laetet acht oft thien daghen liggen rusten en den wyn sal schoon en roodt worden.

XXXII. *Om goede en schoone Most te maken.*

NEmt een weynigh Soffraen en een handt vol Terwen-meel, en tempert dat met Most, en doet het in den vate by den anderen Most en roeret te saemen, en ghy sult goeden Most hebben,

Een ander.

NEmt een pondt Zeems wel ghezoden en wel gheschuymt, een pondt Suycker, een half pondt Regalisse wel gepulvert, en doet het saemen in den vate, en ghy sult soeten en goeden Most daer mede maken.

XXXIII. *Wyn van Ritsoelen te maken.*

NEmt rooden Gasconguert-wyn een Ame, en Pilgette een half Ame. Dese suldy beyde te gaer in een vat doen, nemt dan een pondt Caneel-nagelen, Spicenardy. even veele, en vier pondt Suycker. Dit suldy al wel pulveriseren, en doet het in een sackxken en hangen't in den vate, en den wyn sal goet worden,

XXXIV. *Om Luter-dranck te maken.*

NEmt van den besten wyn en ziedt daer in Polipody dry oncen, Merck-zaet dry oncen en dat kleynst, en menget met den anderen wyn, en doet daer toe dese pulver, Caneel een once, Gymber een half once, Foelie Cardamome, Ana een half once Spice, Galiga, Zeduar, Ana een once, Suycker onderhalf pondt, twee oncen Vorelingen.

XXXV. *Klaeren Wyn te maken die de mage en het lichaem sterckt.*

NEmt Caneel, Gymber, Ana, een half once, Foilie, Galiga, Peper, Spice, Regalisse, Groffels-nagelen, Saffraen, Ana twee oncen, Cardamome, Anys, Vencool-

zaedt

zredt twee oncen. Leght dit t'saemen en maeckt daer Clareyt af, en is goet als vooren.

XXXVI. *Om te maken Al'em-wyn die dissolveert en verteert alle quaede hinderlycke materien.*

NEmt groenen Alsem, en stootse seer kleyn, en slaetse deur met goeden Rynschen wyn en doetse in een vaetjen, en is seer goet nuchteren gedroncken.

XXXVII. *Wyn te maken die doet koocken.*

NEmt Esula, of ander wyn die daer toe dient, vier oncen in een pinte wyns en alsoo gekleynst, menghet met een pinte ander wyn en met dry oncen gheschuymden Honingh:laet dit leken door een sackxken met Soffraen, en als't nut is salmen't den krancken geven naer syn kracht en naer dat het noodigh is.

XXXVIII. *Wyn te maken die bloet purgeert en reynight.*

NEmt Thamaride-pruymen of swerte Kersen, ziedtse, kleyntse, en doet daer toe het sevende deel gheschuymden Honigh. Daer naer nemt goede kruyden die conforteren, gebroken en gesift, en menget dje daer toe ende leecktse door eenen sack daer wat Saffraen en wat Soet-hout in is, hy sal genoeghlyck wesen in smaeck en in verwe.

XXXIX. *Om Wyn Gariofilaet te maken.*

NEmt een pont Garioffel-nagelen, lange Peper een once, Greyn twee oncen, en maeckt daer af een pulver: Doet dit in een sackxken en hanget in een vat, stoppe't wel vast toe en den wyn sal goet worden.

XL. *Om Wyn Sagitta te maken.*

GHy sult op S. Jan Baptist avondt nemen dry Kruyswortelen droogh die dan in de sonne, houdtse dan

dan tot dat den nieuwen wyn komt : nemt dan tot een ame wyns dry pont Savie wel gepulverizeert, doet die in den vate met den wyn, en laetse soo liggen tot Sinte Mertens avondt toe, soo hebt ghy goede Sagitta.

XLI. *Om Wyn-Garnaet te maken.*

NEmt Terpentyn-kruydt dry pondt tot een vat Franschen wyn van ses amen, wit Suycker vier pondt, Saffraen en Greyn van elcks een once. Dit voorseyde kruydt moetmen stampen en den Saffraen, en doet een weynigh Harst daer in : doet dan dat in den voorseyden Franschen wyn, het derden deel wyn van Griecken, en wordt goet.

XLII. *Om Wyn-Clareyt te maken.*

NEmt wat Lignum Aloës, en laet dat leken door wat Saffraen in den wyn, daer af sal den wyn klaer en goet worden.

XLIII. *Wyn van Appelen of Peeren.*

MEn sal d'Appelen of Peeren snyden in vier stucken, perssen dat met schoon loopende water uyt, en 't sal gaen gelyck den Most, en dit is ghesont maer 't is koudt.

XLIV. *Wyngaert te planten die de Druyven geen karnen en hebben.*

MEn sal nemen de loote en besien hoe verre datmen die in d'aerde sal setten, en klievense soo verre open, en doet 't pit daer uyt, en bindtse dan wederom te samen en setse soo in de vochtige aerde.

XLV. *Druyven te maken die aen d'een seyde wit zyn en aen d'ander roodt.*

SEt twee Wyngaerden by een, d'een wit en d'ander roodt of blauw. Dese salmen beyde door-klieven en

 binden

binden twee en twee te samen, te weten wit en roodt, alsoo dat de knoppen geheel blyven, en tegens malkanderen komen met een biese besmerense met weecke Lym, en op den derden dagh salmense begieten tot datse bladeren begint te krygen.

XLVI. *Om vroegh Druyven te hebben.*

DIe vroegh Druyven wil hebben sal syn Wyngaert dickmaels begieten met lauw of warm water.

XLVII. *Druyven te doen wassen in eenen Kersseboom.*

MEn sal eerst een Wyngaert pooten onder den boom, en als ghy siet dat de Wyngaert begint te schieten, soo boort den boom door met een bequame boor na de dickte van den Wyngaert, en doet dan den Wyngaert door den boom alsoo dat de buytenste schelle af zy, en laetse soo te samen wassen, en alsse wel verkomen is soo snydt den Wyngaert beneden aen den boom dicht af en besmeert de snede wel. Dit salmen doen in Meert, en is oock goedt als de bladeren af-gevallen zyn, ende mogen geen nieuwe knoppen aen zyn, op dat van dat nauw trecken door den boom den Wyngaert syn knoppen niet en verliese.

XLVIII. *Driakel-wyn te maken als de Griecken doen.*

KLieft den Wyngaert die men in de aerde setten sal dry vingeren breedt, en giet in de klove Driakel, syn oorbaer is dat syn druyven of snoeysel gebrandt, verdryft 't venyn.

XLIX. *Om Bier-azyn te maken.*

BIer-azyn die sterck is maecktmen aldus: men nemt van de eerste worsse, en maecktse soo warm datmen nauw een handt daer in houden kan, daer na doetmen daer in moeren van oudt bier, de moer sal de voor-

ſeyde worſſe doen zieden en doen veranderen in azyn, en is't dat hy noch niet ſterck genoegh is ſoo doet daer in wit Willigen-houdt daer ſal 't noch af zuren.

L. *Om Azyn te houden in ſyn zuurheyt en in ſynen zuuren ſmaeck.*

NEmt eenen tap van groen Willighen-houdt ghemaeckt, ſtoppende dat gat van den vate boven in de ronde bomme, reyckende by-na den bodem, maer niet tot beneden toe: dit houdt den azyn in ſyn zuurheydt.

LI. *Om krancken Azyn goedt te maken.*

BAckt een Gerſten-koeckxken, alſmen 't al heet uyt den oven haelt ſalmen 't terſtont in kleyne ſtuckxkens breken, en alſoo warm in't vat werpen van den wyn of quaden azyn, en wordt ſeer goedt.

Een ander.

SNydt Haſele ſtockxkens gelyck leden van vingeren langh, en werptſe in den vate met den Azyn, en wordt ſeer goet.

LII. *Om op alle manieren Azyn te maken.*

MEn maeckt Azyn van Druyven die zuur zyn, de ſelve uyt-geperſt, en dan deurgedaen, men ſal een luttel ouden Azyn daer toe doen, en als-ſe wel geſoncken is, ſalmenſe uyt de moer doen, en men ſalſe dickwils vertrecken.

Men maeckt Azyn van Gout-bloemen die ſeer goedt zyn en van Genoffel bloemen: maer dat wit achter van de blaederkens ſal-men af-ſnyden en in de Son drooghen en dan daer in doen. Men maeckt oock Vlier-azyn: dit moet men al in den Azyn doen en die dickmael vertrecken.

LIII. *Om in korten tydt Azyn te maken.*

NEmt een potte wyns en doet daer in Roggen-heefdeegh seer zuur, soo groot als een ey, gebonden in eenen linnen doeck, en set'et by het vuur 't sal terstont Azyn worden.

Men doet oock daer in Aluyn die-men heet Alumen schissum, en het wordt terstont Azyn.

Oock waer't datmen gloyende stael dickmael daer uyt en in stack, 't soude oock goeden Azyn worden.

LIV. *Pulver te maken, datmen 't in Wyn dede, het soude terstondt Azyn worden.*

NEmt de steenkens of karnen uyt de Druyven, en drooghtse en pulverizeertse dan, en menghtse met goeden Azyn, drooght de Pulver in de sonne, ende als ghy haestelyck Azyn hebben wilt, doet het in den wyn en werdt terstont Azyn.

HET XXIII. BOECK.

Behelsende verscheyde Vernissen.

I. *Oprechte maniere om Vernis te maken van Litargirium.*

NEmt een pont Lyn-zaet-olie laet het zieden in eenen nieuwen aerden verlooden pot tot dat de vochtigheyt heel is uyt-gevloden, nemt het van't vuur, en als het lauw is roert daer onder een once goude Lytarge heel fyn gepulveriseert, en is't dat het schuymt nemt het selve gedurigh af tot dat het niet meer en schuymt, maer op 't leste set het wat op't vuur op dat het meer magh schuymen, en waert dat het met den eersten niet en begonste te schuymen soo sult ghy het op 't vuur setten, want dat is een teecken dat het niet warm genoegh en is, en uwen Vernis is ghemaeckt.

II. *Vernis van Carave dienende tot alles te vernissen, als Bassen, Luyten, Violen, &c. en is seer schoon.*

NEmt Carave, dat is Succinum Florum, by ons Amber genoemt, soo veel als het u belieft, breckt dat in kleyne stuckjens, legh het dan in een plat nieuw verloodt Teyltjen, set dat op heete kolen sonder vlamme, laet het soo soetelyck op-blaesen, somtyts om-roerende, tot dat het al gesmolten is, maer en laet het niet te langh smilten, want het soude te swert worden, wacht u oock datter de vlamme niet in en rake, de Coralen aldus geaccomodeert zynde, sal wat koleur hebben van peek, maer

maer tusschen de vingeren gevreven zynde is gelyck stof, het welcke, hoe het witter is, hoe het beter is, want het swertachtigh is te seer verbrandt; dit dus gedaen zynde, nemt een pont Lyn-zaet-olie, laet het zieden een quartier uurs in een verlooden pot tot sy by-naer brandt, werpt daer dan in, noch heet wesende, een half pont van den bereyden Carave, ende is't datse te dick valt doeter noch wat Olie by gesoden als voren, en terwylen sy noch lauw is, soo doet daer by een goude Litarge fyn gepulveriseert, nemende altydt het schuym af tot dat het niet meer en schuymt, soo oock in't voorgaende Vernis geseydt is, ten lesten laetse door een fyn doeckjen passeren om uyt-te-scheyden allen het gene niet ghesmolten en is gheweest; dit Vernis wordt seer hardt, taey en glinsterende, soo dat het niet af en schelfere, ende en wordt oock van de Son oft locht niet licht gedeert.

III. *Geel Vernis die men op de Spaensche leiren leyt, en doetse scheynen oftse schoonder vergult waren.*

NEmt eenen nieuwen pot wel verloodt van de groote naer dat ghy wilt uw' werck maken, en stelt dien op een forneys oft ovenken, soo dat de vlamme boven den pot niet en kome, op datter de vlamme niet in en slaet, want het is by-naer als een Grickx vuur, en daerom moet-men toe-sien.

Nemt dan 40. oncen Lyn-zaet-olie en doet het soetjes in den voorsz. pot tot dat het genoegh ghezoden is, het welck ghy sult sien soo wanneer ghy een Hinneveir daer in stekende, ende met een rassigheydt uyt-treckende, siet dat sy verbrandt is, maer soo sy niet verbrandt is moet het noch soo langh laten zieden, tot sy daer in stekende verbrandt wordt, dus dan ghezoden zynde, doet daer in acht oncen Colophonie, ende soo veel Gummi-sandaraca, ofte Gummi-juniperi, ende vier oncen Aloës Hepatica, en maeckt dat alle dese dinghen wel kleyn gestampt zyn, en al t'sessens in d'Olie gedaen en alsoo geroert met een stock tot dat alle dese dinghen in een loopen als eenen bol en klonteren, en

vveest

weest niet verbaest, maer maeckt stercker vuur, ende houdt niet op van roeren, want 'tselve gevoelende de groote hitte sal smilten en dun worden, daer naer soo laet het soetjens zieden een wyle tydts, de proeve nemende op een tailloire oft papier, of het vastigheydt genomen heeft oft niet, en is't dat het te klaer of te blank is, doet daer in van onderhalf once tot twee oncen toe Aloës Succotrina, en als het u dunckt dat het genoegh gezoden is en vvel van passe, nemt terstont den pot van't vuur, maer set dien ontrent de vlamme niet, want het treckt terstont de vlamme naer hem, ende giet het dan door een fyn doeckjen, en d'ongesmolte materie de welcke hier toe niet meer en deught is somtydts meer als de hellight, ende op dese maniere sult ghy uwe Vernis gemaeckt hebben, den welcken langen tydt goet blyft, en hoe hy ouder wordt hoe hy beter effect doet, stopt het wel dicht toe op datter geen stof in en kome; den Aloë geeft het koleur van goudt, en soo het niet goutkoleur genoegh en is soo doet'er meer Aloê by, d'andere dinghen geven de vastigheydt.

Een goude Recept om alle Boomen te behoeden voor de swarte Viegh, Wolf, Rupsen, en ander Ongedierte.

HEt is hier te Lande een seer bekende saeck dat in het laetste van de maendt April oft in't begin der maendt Mey door de Noord-Ooste winden, ordinair in de Thuynen wordt gebraght seker Ongediert, ghenaemt Swerte Vliegh, het welcke syn zaedt in de bloeysels stroyende voort-brenght de Wolf, zynde het alderverderffelyckste Ongedierte dat in de Thuynen voort-gebraght wordt, alsoo het selve 't hardt oft Pit uyt de bloeyssels vreet, ende alsoo de boomen onvruchtbaer maeckt, in dier voeghen dat allen het leven, en spelen der Boomen daer door benomen werdt; de Remedie hier teghen leert ons een seer ervaren Man, en seght dat daer geen Ongedierten in de Thynen werden ghevonden de welcke niet door middelen van eenighe met hun natuer-strydende dinghen konnen werden verdre-

ven ſonder dat de Bloeyſſels oft Boomen daer door worden beſchadight. De ſwarte Vliegh, de Wolf, ende Rupſen, als mede alle andere Ongedierte worden dan verdreven in manieren als volght; men nemt ſes loot Alſem, twee loot Aſſa Fœtida, en vier kannen Water.

Men breckt de hartſte materie van de ſelve Ingredienten met een ſtamper, en doet dit in eenen ketel oft andersints, met noch ontrent 4. à 5. eemeren water, en laet het ſelve in de open locht een uur ontrent koken: inder-voeghen dat-men giſt dat de kracht uyt de kruyden ſal zyn; ick ſegghe in de open lught, terwyle de ſtanck te ſeer ſoude incommoderen, het ſelve alſoo gekockt zynde ſalmen het toe-decken en kout laten worden, ende daer naer gieten door eenen doeck, op dat de kruyden daer uyt ſouden blyven, en alſoo gheprepareert zynde, nemt-men een Thuyn-gieter of Quiſpel, en beſprenght oft begiet daer mede de boomen, waer door de ſwarte Vliegh, oft allen ander onghedierte ſal verdryven, oft beletten dat het aen de boomen niet ſal komen, waer door men de boomen niet te minſten ſal altereren, nochte oock eenigh ander gewaſch dat men daer mede ſal komen te bevochtighen; het ſelve moet worden geappliceert ſoo haeſt als den bloeyſſem voor den dagh kome, en noch niet volkomen open is, ende deſe Remedie is infallibel.

Van ghelycken worden de Thuynen ſeer ghequollen met de Slecken en Pieren, de welcke alle tot zaedt ſoo het uyt den grondt kome, op-vreten; tot het verdryven van de ſelve ſal-men ghebruycken onghebluſte Steen-kalck, die twee à dry daghen in de open lught heeft geleghen ende met vvat vvater is beſprenght tot dat die geheel van malkaer is gevallen als ſtof of meel, dan ſal-men dien ghepreparcerden Kalck met de handt dunnekens over de aerde ſtroyen daer het zaedt op-kome, vvaer door geen Slecken, Pieren, oft meer ander ongedierte het ſelve ſal beſchaedighen.

HET

HET XXIV. BOECK

Behelſende het nieuw Tooneel der Vuur-wercken.

Al-eer wy de Vuur-wercken beſchryven, ſal-men van den Solpeter, Zwavel, Koôlen, Bus-poeders handelen, als zynde de zielen van onſe Werck-tuyghen.

Van de Natuer oft Aerdt des Salpeters en welck de beſte is.

Alpeter is in den vierden graedt koudt van aerdt, en waſt in de velden als Aluyn, hardt en wit aen dorre ſteenen, geen Regen kan hem ſchaeden: noch iſſer een ſoort van Salpeter die alder-beſt is, en aen de muren in vochtige kelders oft plaetſen groeyt; voorts ſtaet te weten dat Salpeter een zout is, en ſynen naem in't duyts een Zout-ſteen beduydt; hy is ſterck, bytende en heet; geſuyvert zynde, is niet meer Salpeter, maer Salnyter, want hy wordt door 't koken heel koudt en droogh, oock kan hy (raeckt hem eenige hitte, wegens de groote koude die hy by ſigh heeft) niet dueren.

Om Salpeter te beproeven.

SAlpeter is goet als hy op een planck geleyt, en met Vuur aen-gesteken zynde, met luchtige vlam op-reyst, en geen schuym oft paerlen, maer een swerte plack op de planck gebrandt, achter-laet.

Om Salpeter in den mondt te beproeven.

LIckt de selve met de tongh, is hy rietigh oft bitter soo is hy niet goet, maer is hy scherp en soet, soo is hy tot allen Vuur-wercken bequaem.

Om te weten oft de Salpeter genoegh gesuyvert is.

NEmt een wynigh Salpeter en leght het op een gloyende koôl, brandt hy wel sonder springhen oft knappen, soo is hy goet en bequaem, maer in dien hy springht en knapt, dat is een teecken dat hy niet genoegh gesuyvert is en nogh veel zouts by sigh heeft.

Noch een ander manier.

STtoot uw' handt in den Salpeter, wordt die dan vochtigh oft nat, soo is hy niet goet, maer blyftse droogh dan is hy bequaem tot Vuur-wercken.

Hoe-men de beste Zwavel oft Salpeter kennen sal.

DE beste Zwavel is blanck van kouleur, en daerom kiest de blanckste die te bekomen is.

Een ander manier.

NEmt gelen Zwavel en houdt die in een toe-gestoten handt aen uw ooren, kraeckt den selven dan, soo is hy goet.

Van de koleur welck het beste houdt is, en hoe-men't branden sal.

UYl-boomen-houdt, of Vlier-boom-houdt, anders Sprenckel-houdt is het beste, maer soo-men sulcken houdt niet kan bekomen, is Haselaer, Willigen of Spies-besiën-houdt oock goet, maer heeft een harde koôl, het Erlen, oft Ezunckelen-houdt is mede goet, en geeft het pulver een blouwe verwe, maer sulcken houdt moet schoon geschilt, in vieren geklooft, in een pot gedaen, aen-brandt ghesteken, en als't door ghebrandt is met een natten doeck gedeckt zyn, en de koôlen sullen uyt-dooven, en soo salmen met allen houdt doen.

Hoe de Koôlen te helpen zyn, datse langen tydt met het ghemenght pulver goet blyven en niet bederven.

NEmt Atrament, stoot het tot pulver, menght het onder gesifte koôlen, die-men tot Vuur-wercken gebruyckt, want het is van die kracht, dat het, hoe lange het op een drooge plaets light, niet bederft: en oft schoon de Salpeter eenige vochtigheydt bekomt, soo sal't echter de koleur niet bevochtigen.

Alle soorten van Buskruyt zyn van de boven-gemelde Stoffen gemaeckt, want Salpeter isser de ziel van, Zwavel 't leven, en Houdts-koôl 't lichaem, maer om het alder-fynste te maken soo doet-men daer oock wel by Sulpher geprepareert met Quick-silver, en ongebluste Kalck, maer staet te noteren dat allen dese Stoffen wel moeten geprepareert zyn, al-eer-men de selve tot pulver kan gebruycken.

De Salpeter moet wesen de alder-witste, wel ghe-schuymt, dan soo werpt-men allenghskens daer inne den Aluyn fyn gestooten, zynde eerst gesmolten in ziedende water, soo wanneer-men goet Bus-poeder wilt hebben.

Ende soo verre men sulck Salpeter smelt oft giet, en men daer inne werpt eenige stuckjens van geel Sulpher, sal't branden en allen het vet verteeren, maer moet wey-

nigh wesen, anders soude het noch dicker oft vetter wor-den; men leght het in meel, ende het selve ziedende met water of witten wyn, 't welcke beter is.

Soo ghy in't drooghen van de selve op een vuur van koôlen het gestadigh roert met eenen grooten stock, en sulcke roeringh vervolght soo langhe tot dat het geheel verdrooght is, en dat het kryght eene forme van Meel: dat sal beletten om het selve niet te kloppen; om tot pulver te maken, behoeft-men't alleen te laten passeren door een sifte oft seve.

Het Sulpher wordt verscheydentlyck ghepreparee rt, nochtans die 't gemeyn Bus-poeder maken (en daer van wy spreken als van eene sake al te gebruyckelyck) zyn te vrede te nemen van't geel Zwavel oft Sulpher 'twelck kraeckt als-men't by de ooren brenght ende seer lochtigh en smeerigh is.

Maer om te maken fyn Bus-poeder soo prepareren wy het selve, en het gesublimeerde oft Verquick-silverde Zwavel is het alder-beste sonder excrementen, ende komt weder tot impalpable Bus-poeder, en soo-men sulcke Sulpher noch geestiger willen maken soo smelten wy 't, en doen daer by een vierde deel van syn gewicht Quick-silver en roeren het selve seer wel, soo langh tot het weder vereenight is in een solide oft vast lichaem: wat de koôlen raeckt, de lichtste zyn de beste, ende die van Hennip-houdt gebrandt zyn, zyn de lichtste, maer men moet noteren dat de Kolen licht zynde, geen plaetse en houden in kleyne quantiteyt, en moet daer minder van in't Bus-poeder doen al oft het swaere Koôlen waeren, als van swerte Savie-boom, van Stincken-hout oft van Noten-boom, oft eenigh ander swaerder hout.

Compositie voor fyn Bus-poeder.

HEt fyn Bus-poeder wordt gemaeckt van het alder-fynste Salpeter, geraffineert als boven, een pont en half, koôle van Savie ses oncen, bloemen van Sulpher of Zwavel dry oncen.

Ander.

NEmt ſes pondt Salpeter, Sulpher ende Koôlen van elckx een pont.

Ander ende alder-fynſte.

SAlpeter 7. pont, Sulpher geprepareert met Quick-ſilver oft in Bloemen een pont, Kolen Hennip-hout een half pont.

Noch op een ander manier.

SOo ghy menght ſoo veel ongeleſchte kalck in d'een oft d'ander van deſe dry Compoſitien, ghelyck daer Sulpher in kome, ghy ſult een Bus-poeder maken dat het water niet en ſal beletten aen-te-ſteken.

Het is te bemercken dat het ſeer geringh is te hebben een goede Compoſitie van Bus-poeder, ſoo-men niet en weet het middel om die wel te maken.

MEn moet dan eerſtelyck in eenen koperen Mortier ſtooten met eenen ſtamper van de ſelve ſtoffe de geheele Compoſitie, 6. 7. jae 8. uren ghedurende, ende dat met volle armen ſonder op-houden, de ſelve Compoſitie met ſtercken Wyn, Edick, oft ſterck Water beſpringende; ende ſoo ghy uw' Poeder noch ſubtielder wilt maken, lichter, en by-naer vliegende, ſoo moet-menſe humecteren oft bevochtighen met het water, ghediſtilleert van de ſuperficie der ſchalen van Orangien, maer deſe bevochtingh moet matigh geſchieden, want men moet de voorſz. Compoſitie geenſints liquiet maecken, maer 'tis genoegh dat-menſe druckende met de handt, ſiet datſe blyve half compacte. Men moet oock ſmilten een wynigh lym van viſch in de Humectatie, op dat de kole van Hennip niet wegh en vlieghe in't kloppen; en ſoo ghy begeert dat de graenen van uw' Poeder ſeer hardt zyn naer haere op-droogingh, ſoo moet ghy op't eynde uwe Com-

positie bespringen met klaer water dat te voren door ongebluste kalck gedropen heeft.

De Compositie soo besprenght zynde en geklopt meer als min, moetmen die setten in een temst oft seve, hebbende de gaten in 't ronde door-boort van sulcke groote als ghy begeert, stellende twee effe stuckjes aen d'eene zyde in de voorsz. seef ('t welck men noemt *les Vallets*, de Knechts) het selve dryvende op een stock, vast ghemaeckt boven op een stock of lynen doeck, om te ontfangen het Poeder, 't welck geheel moet passeren door de seef, sonder dat eenigh Poeder daer inne blyve: 't voorsz. Poeder alsoo ghepasseert zynde salmen nemen eene seef, stellende syne kleyne passagie soo het behoort, en daer in moetmen stellen alle het gepasseert en gesift Poeder, de voorsz. seve soo langh dryvende, tot dat het stof en de Compositie die niet gegraveert is, geheel zy gesepareert van de welcke gegraveert is, welck men moet laten drooghen in de Son oft in een warme plaetse, ende het stof datter over-ghebleven is moet herstelt worden in den Mortier, en die bespreng gen gelyck voorsz. soo het noodigh is, de selve stooten als vooren, daer naer siften, Tamiseren, ende de operatie her-doen tot dat alles wel gegraveert sal wesen.

Dit alles gedaen zynde en het Poeder wel ghedrooght hebbende, moet-men 't selve wederom siften op dat het gesuyvert zy van't stof ende niet en blyve als't graen, het welck men bewaren sal tot syn gebruyck.

Den Campher vindt somwylen plaets in't fyn Poeder, maer mits 'tselve daer van vochtigh wordt, soo het niet bewaert en wordt op eene warme drooghe plaets, soo en doen wy daer niet inne dan onse boven-gestelde Compositie, de welcke wy hebben verkoren als de beste en treffelyckste van allen, laetende het Bus-poeder tot Canon ende andere grove Poeders voor de ghene die professie maken het selve ordinair te prepareren, ende niet anders in en doen als wy, uyt-genomen dat haer Ingredienten soo suyver niet en zyn als de onse, ende daer in roeren die wy niet observeren.

Compositie tot Pulver dat geen naturelyck geluydt geeft.

NEmt een vierde-deel Pulver, leght dat in *Spiritum Vini*, laet het smilten en dan weder droogh worden, daer naer doet'er Borracis en Calmey, Sal Armonie, van elcks een loot by, stampt het seer fyn en menght dat dan onder uw' pulver, soo sal't als krachteloos zyn ende niet recht kraken.

Een ander manier.

NEmt een levende Mol, brandt hem in een besloten pot tot pulver, menght daer dan Boras onder, doet dan het ghemenght Pulver onder Bus-poeder: als onder vier loot Bus-pulver een loot van dit Pulver, maer het selve Pulver moet met *Spiritus Vini* bevochtight zyn, en dan weder gedrooght worden.

ONDER-RICHTINGE

Hoe men de Vormen, Rollen, Stampers en Kardoessen sal maken; als mede van't aen-vullen, en voorder op-maken der Vuur-wercken, &c.

HET EERSTE CAPITTEL.

Een kort bericht om Vormen tot Vuur-pylen te maken.

EEr men de Vuur-wercken onder handen sal nemen, soo dient men eerst een manier te weten hoe men de Vormen maken sal, welcke alle van droogh houdt moeten gemaeckt worden, hoe harder hoe beter, want de gaetjes des te gladder zyn diemen daer in boort, by exempel, daer is Palm-hout, Pock-hout, of goedt tay Essen-hout.

In 't maken van de Vormen moetmen dese proportien gebruycken: de Vorm moet sesmael soo langh zyn als

als het gat wyt is : want als de Vorm een halve duym wydt is, in 't gat daerse door geboort is, dan moetse dry duymen langh wesen.

Eenigh bequaem Hout gekregen hebbende, laet'er een rondt glat gat in booren, en om de Vorm noch net en moy te hebben, soo laet den Drayer het gat na de vorme van een Kanon drayen, en maeckt dat'er een voet toe gedrayt wordt op welcke een stuckjen net gedrayt moet worden, dat dight in 't gaetjen van de Vorm moet gaen; de helft van dat stuckjen dat in-gaet moet een derden dunder gedrayt wesen als het gaetjen van de Vorm wydt is, en het eynde daer van moet rondt af-gedrayt wesen, dat het byna een halve Noote-muscaet gelyckt, welcke dan dient om de halve mondt van de Kardoes te maecken : in welck eynde ghy een ysere draet moet steken van ontrent vier duymen langh, soo men Locht-pylen wil maken : maer tot de Aerdt-pylen, Lyn-pylen, of Radt-pylen heeft men geen yser-draet noodigh, als hier na geleert sal worden.

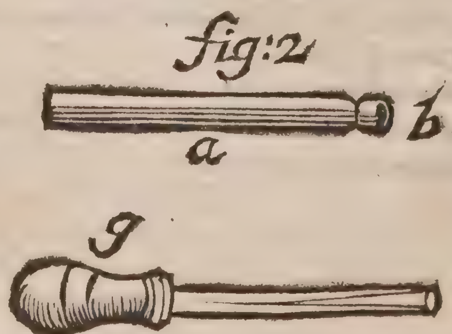
Een Vorm gemaeckt hebbende, dient men oock Rollen en Stampers te maken, om daer mede de Kardoesen voor de Vuur-pylen te maken. Laet voor eerst een Rol maken twee derdedeelen soo dick als het gaetjen van de Vorm wydt is, dan moet de Rol twee derdedeelen van een duym dick wesen : is't gat van de Vorm onderhalve duym wydt, dan moet de Rol een duym dick zyn, en soo na advenant moetmen dese mate houden ; te weten, de Rol moet twee derdedeelen soo dick zyn, als het gat van de Vorm wydt is, en ghy moetse ses duymen of meer langh maken : sulcken Rol geprepareert hebbende, moetmen een korte Rol maken van de selve dickte ontrent dry duymen langh, en alle beyde eynden van beyde Rollen moeten rondt af-gedrayt zyn ; en in't middelpunct van de korte Rol moetmen een yser-draet passen dat in het eynde van de lange Rolle heen gaet, om het papier der Kardoesen des te beter toe te nypen tot het maken van het laet-gat.

Dan moetmen de Stampers van goedt hart hout laeten maken, want het des te beter wil aen-setten ; de

Stampers

Stampers moeten oock wat dunder zyn als de Rollen, om des te gemackelycker uyt en in te haelen; maer om Locht-pylen te maken moetmen een holle Stamper gebruycken daer een gat in geboort is, vier duymen diep, en die gebruycken tot datmen boven de priem of penne komt: dan moetmen voorts een vaste houte Stamper ghebruycken, tot dat het opgevult is; en alsmen Lyn-pylen of Radt-pylen wil maken, dientmen een houte vaste Stamper te gebruycken: want daer toe heeft-men geen holle Stampers van doen. De Vormen hoewel die hier beschreven zyn tot meerder licht des Gebruyckers, konnen by de Lief hebbers ghenoeghsaem tot de Wiel-drayers gevonden worden, diese tegenwoordigh in abondantie maken en voor redelycke prys verkoopen. Siet hier onder Figuer 1. de af-beeldingh des Vorms, geheel uyt malkander, de formen tot Vuur-pylen, Water-keersen, Voet-soeckers, hebben alle de selfde gedaente, uytgenomen dat sy in groote veel van den ander verschillen.

A *De voet van de Vorm.*
B *Het stuck dat een duym breedt in de Vorm in gaet.*
C *Het half rondt stuckje dat in de mondt van de Kardoes past.*
D *Is de Rol-stock daer de Kardoes om gerolt wordt.*
F *Is de vaste houte Stamper.*
G *Is de holle Stamper.*
H *Is het pennetje dat de Vorm aen de voet vast sluyt, door 't gaetje dat in het stuckje is: dat een duym breet in de Vorm in gaet.*
I *Is de Vorm in syn geheel.*
K *Is een voet van de Vorm met een pen om een holle Stamper te gebruycken.*

fig:1
c
b
a
f
d
h
K
I
fig:2
b
a
g

HET II. CAPITTEL.

Om Kardoesen tot Vuur-pylen te maken.

AEngaende het gebruyck der Rollen, nemt goet sterck papier om de Kardoesen daer van te maken: snydt dat dan op syn lenghte, dat net de lenghte van de Vorm heeft: 't papier soo gesneden hebbende, nemt beyde de Rollen, en steeckt het yser-draet, dat in de korte Rolle vast is in de lange Rol, soo diep datter maer ontrent een achtendeel duyms wytte is tusschen de twee Rollen; nemt dan een langh papier, en rolt dat met een Rol-bert op een effen taefel, banck of kist, seer styf om de Rol: 't Rol-bert moet een plat effen en glat planckjen zyn, ontrent twelf duymen langh en ses duymen breet. Het papier moet soodanigh om de Rol gerolt zyn, dat de korte Rol maer schaers een duym breet in 't papier steckt, op dat de mondt van de Kardoes niet te langh magh zyn: als het soo gerolt is, houdt het papier met de Rol in de lincker-handt vast, en bindt het papier met een stercke pees styf toe tusschen de twee Rollen: en om dit gemackelyck te doen, moet-men een ooge met een steert laeten maken, daer een schroef aen ghevylt moet zyn, om de voorschreve oogh in een pael te schroeven, dan bindt men een eynde van die pees by de ringh vast, en bindt het overige van de pees ghemackelyckheydts halven aen een breet leer, 't welck men om syn middel doet, dan nemt men de pees als voorschreven is, en doeter een ommeslagh over het gerolde papier, tusschen de twee Rollen, en treckt het styf toe, en in het styf toe-trecken moetmen de linckerhandt oock drayen, om't papier netjes toe te brenghen. Hebbende dan de eerste lenghte van 't papier toe getrocken, rolt de tweede daer op als vooren, en treckt het oock weder toe; dit moetmen soo lange doen tot datter soo veel papier op de Rol gerolt is, dat het styfjes in de koker magh, als dan bindt de Kardoes sterck toe met bindt-gaeren in de kerf die toe-getrocken is tusschen de twee Rollen; nemt 'er dan beyde de Rollen uyt, en soo de mondt van de

Kardoes te langh is, snydtse af op syn lenghte. Siet hier onder Figuer 2. de af-beeldinge des Kardoes soo als hy uyt de Vorm gekomen is, ongevult.

A. *De Kardoes.*
B. *Het Laet-gat.*

HET III. CAPITTEL.

Om Vuur-pylen te vullen en aen te setten.

OM een Locht-pyl te maken, dient men een ysere pin of priem te gebruycken op de voet van de Vorm die soo dick moet zyn als een sesdedeel van de Vorm wydt is; en ontrent vier duymen langh spits gevylt hebbende, steckt dan de voet van de Vorm in de Vorm: aldus, steckt de Kardoes, die gereet is om te vullen in de Vorm, en slaet met de holle Stamper de Kardoes nederwaerts, dight en net op de voet van de Vorm: dat gedaen zynde, weest voorsichtigh, om'er de twelfde paert van dat gedeelte der Compositie, dat de Pyl houden sal, seffens in te steken: by voor-beeldt als de Pyl een heele once compositie houden sal, soo moetmender ontrent het twelfde paert van een once 't seffens in doen: de rechte twelfde paert van de Pyl dan gevonden hebbende, soo maeckt een maet van blick of horn, die juyst soo veel inhout, en dan heeft-men niet meer te doen dan maer 't elckens de maet te vullen, het in de Pyl te steken, en't aen te setten: hebbende dan een maet gemaeckt, soo nemt een maet van de Compositie, en doetse in de Kardoes, die in de Vorm gestoken is, en slaet dan op de holle Stamper met een hamer vier of vyf-mael, dogh niet te hart, want de Kardoes moghte komen te bersten; oock niet te saght, want dan soude de Pyl alle te gelyck afgaen, en dickwils bersten: maer het moet redelyck hart aengeset zyn; vult dan de maet weder, en doet het in de Kardoes en slaet'er vier of vyf-mael op: en aldus slaet men met de holle Stamper, tot datmen soo hoogh ghekomen is, datmen boven de naelde is; dan moetmen de vaste houte Stamper gebruycken, en daer mede conti-

nueerlyck

Rueerlyck vullen, tot datmen de dickte van de Pyl boven de pen of priem is; want laet de Pyl ſoo groot of ſoo kleyn weſen als-ſe wil, evenwel moetmenſe niet hooger vullen met de vaſte houte Stamper boven de pen, als de Pyl dick is, en oock niet leeger; want ſoo men hooger vult als de dickte van de Pyl, ſoo ſalſe met een boght weder neder-daelen, en ſooſe leeger gevult is, ſoo ſalſe berſten eerſe haer hooghte heeft: de Pyl ſoo matigh gedreven zynde, ſtootmenſe uyt de Vorm, met ſoo weynige force als mogelyck is. De Pyl uyt-genomen zynde, ſoo ſnydt het overblyfſel van 't papier dat boven de Compoſitie is, net en dight af; te weten, als het redelycke groote Pylen zyn, maer ſooſe van een half once of wat meer zyn, behoeftmenſe niet af te ſnyden, maer moeten op duſdanige manieren gehandelt worden. De Pyl behoorlyck op-gevult zynde, doet alleenlyck op de Compoſitie, ſonder meer te doen, ontrent een vinger-hoedt of twee vol Buskruydt, en ſet het aen; en doet daer een prop op, die mede op het kruydt wel aen-geſet moet zyn, dan is de Pyl gereedt om aen een rys of rietje te binden. Maer een grooter moet het af-geſneden worden; nemt alſdan een half vel papier, en leght de gevulde Pyl daer op, met de mondt van de Pyl na u lincker handt toe, en ſoodanigh dat de mondt van de Pyl een weynigh binnen het papier komt; rolt dan de Pyl in 't half vel papier met een weynigh ſtyfſel beſtreken, op dat het, alſſer de Pyl in gerolt is, ſoude vaſt geplackt zyn, dat het niet weder los gaet eermenſe bindt: alſdan bindt dat half vel in de kerf daer de Pyl toe-getrocken is met bindt-garen; nemt dan de Pyl en doet een weynigh Buskruydt op de Compoſitie, en ſes, ſeven of meer Sterren, ſooſe neffens malkanderen leggen konnen, en begeertmen meer Sterren, doet eerſt boven die Sterren een weynigh Buskruydt, en op het Buskruydt weder ſoo veel Sterren als neffens malkanderen leggen konnen, en boven op die Sterren doet een ſlagh van die groote ghemaeckt als de Pyl is, dat het juyſt in het voorſeyde vel papier daer de Pyl in gerolt is paſt, en wringht het overblyvende papier, dat boven de ſlagh komt, ſcherpachtigh

tigh toe, en doet daer een peper-huys boven op. De maniere om Slagen en Peper-huysjes te maken salmen daer naer leeren. By aldien men noch meerder Sterren op de Pyl hebben wil, moetmen een hooft op de Pyl maken als volght: rolt een stuck papier op de Hooft-rol; de Hooft-rol is een rol gemaeckt ontrent twee duymen dick, en ontrent vier duymen langh: twee van de vier duymen moeten juyst soo dun gedrayt zyn als de Pyl dick is; d'andere twee moeten vier duymen dick zyn. Rolt het papier op die rol, en treckt het met sterck bindtgaren dight op het dunste eynde aen de rol, op dat die kas dight op de Vuur-pyl sluyt, en omwoelt het daer het soo toe-getrocken is met grauw garen, en bindt het vast: nemt dan de Pyl die gevult is en set de Hooft-kas daer op, soodaenigh dat den bodem van de Hooft-kas gelyck komt met de Pyl daer het by de Compositie afgesneden is: dan hebt ghy een kas boven op de Pyl om verscheyde kleyne Vuur-wercken in te doen. Dit is nu de manier om de Pylen met de holle Stamper te vullen, andere gebruycken een vaste houte Stamper, en vullen daer mede op de selfde manier, en als dese gevult zyn nemtmen een lange spits-boor en boorense daer mede, dogh dient in 't booren wel gelet te worden van niet te diep te booren anders sou de slagh afgaen eer de Pyl verteert was, en soo die niet diep genoegh geboort was souse een boogh maken en niet recht op-gaen, de rechte maet is soo ver van de slagh af te blyven als de Pyl dick is, en is in alle soorten van Pylen dese maet goedt.

HET IV. CAPITTEL.

Om de kleyne Vuur-wercken boven op de Hooft-kas te stellen, sonder slagh of met een slagh.

OM veelderley Vuur-wercken in een te steken, als Sterren, Klacke-bossen, Serpenten, of goude of silvere reghen, en diergelycke, die als de Pyl in de locht verteert is, een klap geven sullen, en oock met de andere Vuur-wercken, die in de kas zyn, boven op den Pyl aensteken en doen uyt-vliegen, 't welck heel verma-

kelyck en plaisierigh is om te sien : hebbende dan als geseght is soo een kas gemaeckt, steckt dan de Vuur-pyl in't kleyne eyndeken van de kas, die te vooren soo gemaeckt is, datse op de Pyl dight sluyt, en bindt de kas op de Pyl, maer bindtse voorsichtigh, dat ghy de Compositien van binnen niet beschadight met te hart te trecken in't vast maken van de kas.

De kas alsoo vast gemaeckt hebbende, stroyt een weynigh Bus-kruyt op de bodem van de Hooft-kas, en doet 'er dan soo veel Sterren in, als'er gemackelyck by malkanderen inleggen konnen niet d'een boven de ander; en wilt ghy meer als een laegh met Sterren hebben in 't hooft van de Vuur-pyl, soo doet'er een weynigh fyn gestooten Bus-kruyt boven op de eerste laegh Sterren, en doet'er oock een weynigh ghestooten Bus-kruyt op de tweede laegh, en leght daer op Serpenten en Klacke-bossen, soo veel als'er gemackelyck in leggen konnen, en datse soo vry en liber uyt-loopen konnen; dan moet ghy kleyne Peper-huysjes maken, om boven op de Pyl te plecken, dogh de punt van de Peper-huysjes opwaerts, om dat de Pylen in het op-vlieghen te snelder door de locht souden dringen, oock de geseyde Vuur-wercken, die daer boven op zyn, in te houden, en te bewaeren: welcke Peper-huysjes aldus ghemaeckt zyn; nemt een passer, en treckt een Cirkel op een papier, acht duymen van den Diameter, soo het tot een Pyl is met een kas boven op : maer soo het tot een enckele Pyl is, dan behoeft ghy den Cirkel maer van twee duymen Diameters te trecken; (Diameter is, die een linie, ronde kloot of Cirkel in twee even gelycke deelen deylt.) Snydt dan het rontsels uyt het papier, en snydt die dan weder dwers in de middel-punčten door, dan zynder twee halve Diameters.

Nemt een van die papiertjes en buyghtse om, tot dat beyde de platte zyden aen malkanderen voegen en plackse soo vast, en laetse dan droogen; alsdan moetmender een weynigh gepluckt katoen boven op de kleyne Vuurwercken in steken, om die voor het hotsen of schade te bevryden; smeert dan de binnenste kant van een peper-

huysje

huysje met ſtyſſel, en ſteckt het dan boven de Pyl t'eenemael gemaeckt en gereedt om aen een rysjen te binden; maer deſe ſoort van Pylen met een hooft daer boven op geeft geen ſlagh, maer zyn echter wel te maken op duſdanige manier: alſmen twee lagen Sterren op malkanderen geleyt heeft, nemt dan een geprepareerde ſoort, en ſet die boven op de Sterren in 't midden vande Hooft-kas die op de Pyl is, en vult de ledige plaetſe die rondom die ſoort is met ſchachten, die met Buskruydt en Houts-kool onder malkanderen gemenght en half gevult zyn, of tot Sterren met ſlagen, of kleyne Serpenten, doet'er ſoo veel van in alſſer in kan: ſmeert dan 't peperhuysje van binnen met ſtyſſel en ſet het boven op; en bindt het op een rysjen vaſt.

HET V. CAPITTEL.

Om de Vuur-pylen op te maken en op de Rysjes en Tinen te binden.

STeckt voor eerſt een ſtuck katoen in het laet-gat van de Pyl, en bindt daer een ſtuck papier over, op dat het katoen niet weder af en valt, dit katoen moet in olie van Campher gewyckt worden, en rolt het dan in poeder van Bus-kruydt, en hanght het dan op om te droogen, als het droogh is gebruyckt het dan om daer de Pyl by aen te ſteken, dogh ſommige nemen alleen van de Compoſitie daer de Pylen van gemaeckt worden, welck beter is: de Compoſitie in't laet-gat van de Pyl wel in-gedaen, en dan de mondt van de Pyl mede gevult en aen-gheſteken zynde ſal ſelden miſſen: doch het katoen is beter om groote Pylen aen te ſteken, die meerder ruymte in het laet-gat hebben, en oock om andere Vuur-wercken aen te ſteken, gelyck hier na ſal beſchreven worden: dan moetmen een rysjen nemen ontrent achtmael ſoo langh als de Pyl is heel moy en recht ſonder ſcheuren of quaſten, en ſnydt het dickſte eynde van het rysjen een weynigh platachtigh, op dat de Pyl te beter daer op paſſen magh, en te vaſter op ſtaen ſoude: bindt dan de Pyl eerſt op het reysjen daerſe toe-gebonden is om het laet-

gat

gat te maken ; want ſoo ghy het hooger bindt ſoo ſoudt ghy de Compoſitie die binnen is beſchadigen, en by geval het gatjen dat in de Pyl is toe-trecken : als het dan ſoo gebonden is, ſoo bindt de Pyl weder op het ander eynde, tuſſchen de Compoſitie en de kas daer d'andere Vuurwercken in ſteken; want daer kont ghy geen ſchaede mede doen aen de Pyl of Vuur-wercken, de Pyl dan ſoodanigh gebonden hebbende, leghtſe met het rysjen op u vinger ontrent een duym van de Pyl; en ſoo het rysjen de Pyl dan op-weeght ſoo is het rys te ſwaer, ſnyt'er dan een weynigh af, doet dat ſoo lange tot dat het water-pas hanght : tot het aen-ſteken moet ghy een vierkante ſtock hebben de lenghte van een halve pyck, onder met een yſere punct om in d'aerde te ſteken, en op die ſtock moet een ſtuck houts gepaſt zyn dat op en neder ſchuyven moet en aen d'eene zyde van't houtje moet een ſchroef gemaeckt zyn, om het, als het geſeyde ſtuck op ſyn hooghte geſchoven is, daer by vaſt te ſchroeven : aen d'andere zyde recht tegen over de ſchroef moet een rondt gebogen yſer-draet vaſt gemaeckt zyn om het van de Locht-pyl daer in te ſteken, en dan boven op die ſtock moetmen een yſere pen in-ſlaen op een rechte linie met het voorſchreve om-gebogen yſerdraet, en aldus is de ſtock klaer om te gebruycken : in het aen-ſteken van de Pyl ſteckt het rysjen door het ringetjen van het yſerdraet dat op en neer ſchuyft, en hanght de Pyl op de geſeyde pen boven op de ſtock, en ſteckt dan de Pyl aen brandt, iſſe goedt, ſoo ſalſe recht op gaen in de locht, maer berſtſe in het aen-ſteken, dan is de Compoſitie te ſterck of het laet-gat is te kleyn : maer is het datſe in 't op-vliegen een boght maeckt of nederdaelt, dan is de Compoſitie te ſwack of te hoogh gevult boven de pen met de vaſt-houte ſtamper.

HET VI. CAPITTEL.

Om een dobbele Loght-pyl te maken, soo datse als de eerste verteert is, de tweede aen brandt steken kan.

VOor eerst moetmen een redelycke groote Pyl maken van ontrent vier of vyf quartier duyms Diameter: alsmen soo een Pyl gevult heeft salmen het overblyvende papier soo dight by de Compositie niet af-snyden alsmen de andere doet, maer het moet ontrent een duym hooger als de Compositie af-gesneden zyn: bindt alsdan de Pyl als voren op een rysjen: de eerste Pyl gereedt zynde, nemt dan een ander gevulde Pyl, maer se moet net van die groote zyn als de eerste Pyl in syn half wytte is, om datse gemackelyck in de eerste Pyl magh gaen; en op de tweede Pyl salmen eerst een deel Sterren setten en oock een slagh, en op die slagh een peperhuys: nemt dan een rysjen, en alsmen dat ten naesten by op syn lenghte gesneden heeft, soo salmen op het dickste eynde snyden, juyst de lenghte van de tweede Pyl, en maeckt daer dan een kerf ontrent een derde van't dickte van het rysjen diep; nemt dan dat rysjen in de handt, en ontrent de lenghte van de Pyl beneden de kerf snydt het platachtigh na boven toe, mede soo diep als de geseyde kerf is; nemt dan de tweede Pyl, en bindt die op het rysjen met de mondt van de Pyl ontrent dry quartier duyms leeger als de geseyde kerf; maer bindt voorsichtigh dat ghy de Compositie niet en beschadight; en bindtse dan weder boven tusschen de slagh en de vaste Compositie, alsdan probeert met de vinger ofse in balance is; soo niet maeckse in haer balance, alsdan vult het laet-gat van de tweede Pyl met fyn gestooten Bus-kruydt, en doet boven op de eerste Pyl een weynigh fyn gestooten Bus-kruydt, maer niet te veel, met een Sterretjes of seven; en set daer de tweede Pyl boven op, soodanigh dat beyde de rysjes neffens malkanderen leggen, en men moet op het rysje van de eerste Pyl ontrent twee voeten van de Pyl een kleyn oogjen maken van yser of koper-draet, om het rysjen van de tweede Pyl in te steken

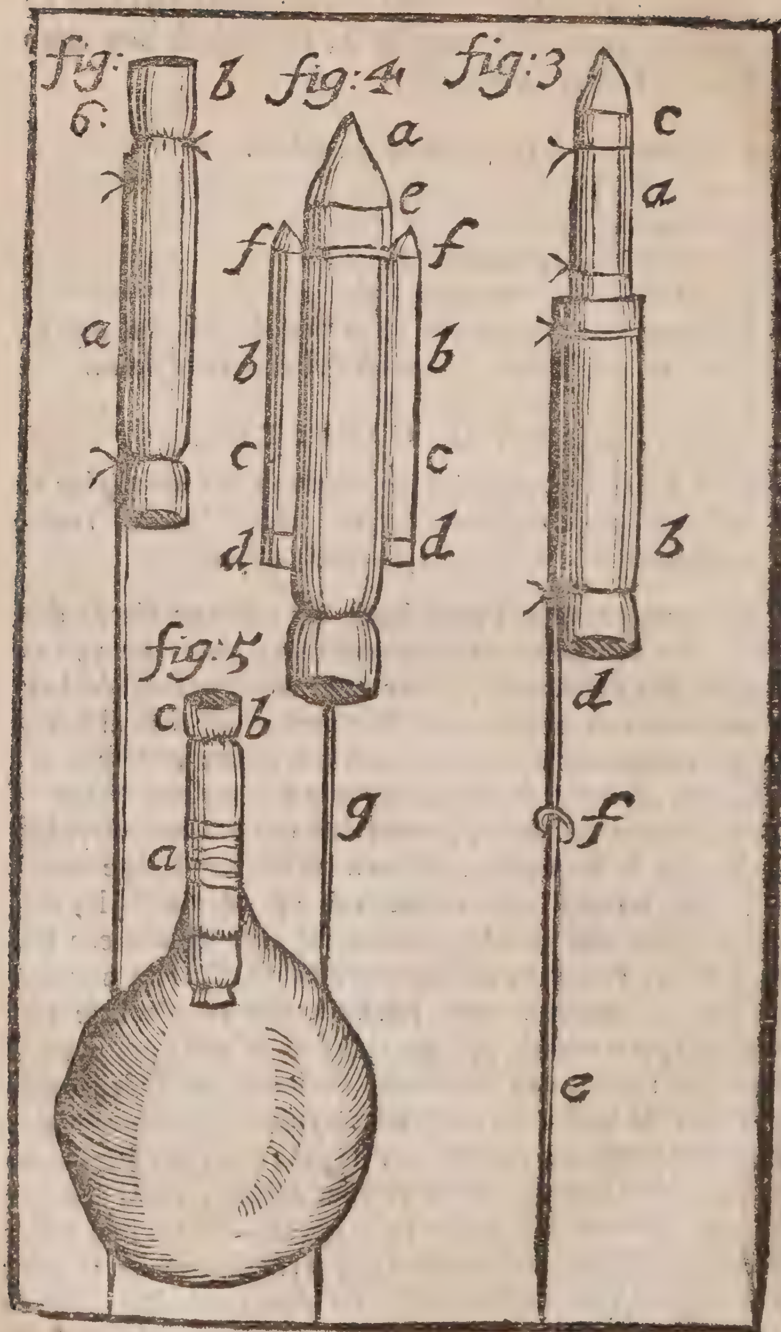
ken, omse voor schade of het af-drayen te bewaren in't op-vliegen : vult het laet-gat van de eerste Pyl met de Compositie daerse af gemaeckt is, en steecktse aen alsoo in de derde Figuer te sien is.

A *de dubbelde Locht-pylen in syn geheel.*
B *de eerste Pyl.*
C *de tweede Pyl.*
D *het Rysje van de eerste Pyl.*
E *het Rysje van de tweede Pyl.*
F *het ooghjen dat aen het Rysje van de eerste Pyl vast is, om 't Rysje van de tweede Pyl daer in te steken.*

HET VII. CAPITTEL.

Om een Loght-pyl te maken de welcke in het op-vlighen op twee verscheyde reysen een Serpent sal uyt-schieten, 'twelck sal schynen als twee neder-schietende Sterren.

WAnneer men Pylen heeft die van een vierde deel van een pondt of swaerder zyn, daer toe zyn de Tienen soo goedt niet, maer men moet gesaeghde Latten nemen van de alder-danste : men vindt dese altydt in Saegh-molens te koop, en laten die onder wat spits af-schaeven, soo een redelycke groote Pyl op een rysjen of lat gebonden hebbende, nemt dan een rol een weynigh dicker als de Serpenten, die-men tot sulcken Pyl gebruycken wil ontrent een vierde van een duym dick; rolt dan dry oft vier dickten van papier daer op om een kas te maken, en plackt de kanten vast dat het papier niet uyt en schiet; maeckt twee sulcke kassen en placktse aen weder-zyden van de pyl aen elcke zyde een met papiere bandtjes : nemt dan een boor, en boort ter zyden op de pyl daer de kassen op gheplackt zyn, een gat ontrent dry duymen boven de mondt van de pyl; pas door het papier tot aen de Compositie toe en niet dieper, want soo het dieper geboort is, is het in't gevaer van bersten, vult dan het geseyde gat met Buskruydt; nemt dan een Serpent dat juyst in de kassen past, en doet in de kas, met de mondt om hoogh soo diep in dat de mondt daer van

fig: 6.
b
a
fig:4
a
e
f
f
b
b
c
c
d
d
g
fig:3
c
a
b
d
f
e
fig:5
c
b
a

gelyck is met het geseyde gat dat in de Pyl geboort is, en soo de kas langer is als het Serpent, soo snydtse gelyck af met de lenghte van 't Serpent, en plackt een dun papiertje daer op, op datter het Serpent op rusten magh; vult dan de mondt van 't Serpent met fyn gestooten Bus-kruydt, en oock ontrent het gat dat in de Pyl geboort is, op dat het door 't geseyde gat aen brandt raeckt, alsdan plackt een papier boven op de mondt van 't Serpent, en setter een kleyn peperhuysjen boven op; dat gedaen zynde, boort een ander gat aen d'ander zyde van de pyl ontrent dry quartier duyms boven de priem, in 't vaste gedeelte van de pyl, juyst tot de Compositie toe, (gelyck voren geseydt is, en voeght daer een Serpent aen gelyck aen d'andere zyde, nemt een rysjen en bindt de pyl daer aen, soodanigh dat de twee Serpenten aen weder-zyden het rysjen zyn, en het rysjen in 't midden, en maeckt de Pyl in balance. Siet hier onder figuer 4. de Pyl met de Serpente zyn geheel gereet om aen te steken.

A *De Pyl.*
B *De twee Serpenten aen weder-zyde van de Pyl.*
C *De twee Kassen daer de Serpenten in-gaen.*
D *De bodems van de Kassen.*
E *De twee gaten die in de Pyl gemaeckt zyn, om de Serpenten aen te steken.*
F *De twee Peper-huysjens die boven op de Serpente zyn.*
G *Het Rysje van de Pyl.*

HET VIII. CAPITTEL.

Verscheyde Compositien tot de Pylen, en voor eerst tot een once.

NEmt goet Bus-kruyt een pont, Houts-kool vier oncen, en menght het onder een wanneer het te voren gesift is geweest.

Een ander.

Nemt goet Bus-kruyt, Salpeter en Houdts-kool van elck vier oncen, menght dit t'samen.

Een

Een ander.

Nemt Bus-kruyt een pont, Houts-koôl vier oncen, Salpeter en Swavel van elcks twee oncen.

Een Compositie tot Pylen van twee à dry oncen.

NEmt Bus-kruydt vier oncen, Salpeter onderhalf once : menget onder een.

Een Compositie tot Pylen van vier oncen.

NEmt Bus-kruydt vier pondt, Salpeter een pondt, en Houts-kool vier oncen, menget.

Een ander.

Nemt Bus-kruydt vier pondt, Salpeter een pondt, vier oncen Houts-kool, Swavel een half once, menget.

Een ander.

Nemt Bus-kruydt twee pondt, Salpeter twelf oncen, Swavel dry oncen en een half, Houts-kool vyf oncen.

Een ander.

Nemt Bus-kruydt een pondt, Salpeter een half pondt, Swavel ſes oncen, Houts-kool ſeven oncen.

Compositie tot Pylen van 6. 10. 16. 20. à 25. oncen.

NEmt Salpeter twelf oncen, Swavel vier oncen, Bus-kruydt dry oncen, Houts-koôl vyf oncen.

Compositie tot Pylen van vyf of ſes oncen.

NEmt Bus-kruyt twee pondt en vyf oncen, Salpeter een half pondt, Houts-kool ſes oncen, Swavel en Stael-Vylſel van elcks een once.

Een ander.

Nemt Bus-kruydt en Salpeter van elcks twee pondt, Swavel een pondt, en Houts-kool twelf oncen.

Compo-

Compositie tot Pylen van thien of twelf oncen.

NEmt Bus-kruydt 17. oncen, Salpeter vier oncen, Swavel dry oncen een half, Houts-kool een once.

Compositie tot Pylen van een of twee pondt.

NEmt Bus-kruydt 20. oncen, Salpeter twelf oncen, Houts-kool dry oncen, Swavel en Stael-vylsel van elcks een once.

Compositie tot Locht-pylen van 8. 9. of 10. pondt.

NEmt Salpeter acht pondt, Houts-kool twee pondt en twelf oncen, Swavel een pondt en vier oncen, Stael-vylsel twee oncen.

☞ Nota. Hoe grooter de Pyl is, hoe minder kruydt men gebruycken moet; want een groote holte kan soo veel Bus-kruydt niet verdragen.

Compositie voor wel-riekende Vuuren

NEmt Styrax, Benjoin en Sandarac van elcks twee oncen, Wieroock, Oliban en Mastycx van elcks een once, Tamach een once en half, sachte Kole dry oncen, Nagelen van Gerofle een once en twee loot. Dit alles wel fyn gestooten zynde, moet het gemenght worden met Gomme Adragant, en gesmolten in Roosen-water om daer van te maecken Pastillen van sulcke groote alsmen wilt, maer soo het is om te stellen in eene open-staende Lanterne van yser, die men aen brandt steke in straeten daer eenighe groote Persoonagien des avondts moeten passeren, soo moetmen de Polvers mengen met Terpentyn en twee pondt Peck-raisin, maer soo het is om Tortsen te maken, soo moetmen de selve Polvers te saemen voegen met Wasch, Peck-raisin, en een weynigh wit Peck, het welck men daer naer aen brandt kan steken.

HET IX. CAPITTEL.

Om een aerdige Aerdt pyl te maken.

NEmt een Kardoes van papier, welck gemaeckt is als de Kardoesen van de Locht-pylen; want de Kardoesen zyn allegader op een manier gemaeckt groot en kleyn; maer daer is dit onderscheydt tusschen het maken van de Locht-pylen en andere Pylen. Men gebruyckt in het Maken van de Locht-pylen een holle Stamper, maer in 't maken van de andere gebruycktmen een vaste houte Stamper, en daer steckt geen pen in de voet van de Locht-pylen. Om de Aerd-pylen te maken soo nemt een Kardoes, en steckt die in de Vorm, en slaet'er met een vaste houte Stamper twee of dry slagen op om het papier dight te doen sluyten in de Vorm, nemt'er dan de Stamper uyt, en beginse voor de Compositie te vullen voor de Aerd pylen; nemt dan de maet daer mede ghyse vult, en vultse met Compositie, en doet het in een Kardoes, slaet dan met de vaste houte Stamper vier of vyf slagen daer op; doet dan weder een maet vol daer in, en slaet weder dry of vier slagen met de Stamper, dit tot twelfmael her-vattende; want de maet moet maer juyst de twelfde paert van de Compositie houden, dat als boven geseydt is, in de Pyl gaen moet, en moet maer ontrent vier duymen zyn, want ghy moet de Pyl maer ontrent vier duym hoogh vullen. Nemt dan de voet van de Vorm af, en stoot'er de Pyl soetjes uyt: steckt'er dan de houte rol in, en woelt de pees eens om de Pyl tusschen de houte rol en de Compositie, en treckse styf toe, gelyck ghy deed als ghyse eerst toe-trockt, om het laet-gat te maecken; hebbende dan de Pyl tusschen de houte rol en de Compositie soo toe-getrocken, bindtse dan daer in dat kertje heel vast met goedt sterck bindgaren, en steckse dan weder in de Vorm, en doet'er ontren een of onderhalve vinger-hoedt vol goet ongestootent Bus-kruydt in, en slaet'er met de Stamper dry of vier slagen styf op; want als de Pyl in de Compositie verteert is dan sal dat Bus-kruydt een slagh geven; als

ghy

ghy 't met dry of vier ſlagen ſoo dight in malkanderen aen-geſet hebt, dan vouwt het binnenſte van de Kardoes dry of viermael om op het kruydt, en ſlaet'er dan weder twee of dry ſlagen met de Stamper op, ſtoot'er dan de Pyl uyt, en bindt het overblyſſel van het papier met goedt ſterck bind-garen dight by het Bus-kruydt, en knoopt het vaſt; nemt dan een op-geblaeſen blaes van een Vercken of Os, en ſteckt de Pyl halfwegen in de blaes, en bindtſe dight toe, ſal goedt en gedaen zyn. Om nu te gebruycken ſoo houdt de Pyl in de handt vaſt daerſe gebonden is in de blaes, en doet dan een weynigh Compoſitie in de mondt van de Pyl; ſtecktſe dan aen met een lont, en ſal een wyle tydts branden als een kaers tot datſe binnen aen brandt is: alſſe dan binnen aen brandt is, ſoo werptſe op de aerde, ſoo ſult ghy het ſelve met groot vermaeck aenſchouwen. Siet hier onder Figuer 5. de Aerd-pyl in de blaes gereedt om aen te ſteken.

A *De Blaes met de Pyl daer aen.*
B *De Aerdt-pyl.*
C *Het Laet-gat om aen-te-ſteken.*

HET X. CAPITTEL.

Een Poeyer tot Vuur-wercken die haer werckinghen op de aerde doen.

DE Poeyer tot Slangen of Serpenten is anders niet als fyn geſtooten Bus-kruydt; 't ſelve gebruycktmen voor Aerd-pylen, Rader-pylen, en andere; en ſooſe te krachtigh zyn kanmenſe verſwacken met een weynigh Houts-kool.

HET XI. CAPITTEL.

Om verſcheyde kleyne Vuur-wercken te maken die-men in de kas van de Locht-pylen doet.

VOor eerſt van ſilvere en goude regen: om dit te doen moetmen veel Ganſe-ſchachten nemen, van welcke de veeren tot de ſchachten toe af-geſneden zyn: om goude

goude regen te maken, nemt een vierde van een pondt gestooten Bus-kruydt, en dry oncen Houts-kool gestooten, en vultse daer mede, steecktse dan in de kas van de pyl met het open-eynde nederwaerts, om datse lichtelyck aen brandt souden raken, soo dra als de Pyl verteert is, die dan in de locht uyt-vliegen sullen zyn als goude regen. En om silvere regen te maken moetmen de schachten vullen met de Compositie van de witte Sterren, en gebruycken als voren.

HET XII. CAPITTEL.

Poeyer tot Sterren en vlammende Vuuren. Om een vlamment vuur te maken dat-men in de mondt van de Serpenten en Water-pylen doet.

NEmt Bus-kruydt een once, Salpeter vier oncen, Swavel twee loot, Campher twee dragmen, en menget onder een.

☞ Nota. De Campher moetmen met een weynigh Olie vryven, en daer soo onder het ander poeder roeren.

Poeyer tot Sterren van een blauw-roode koleur.

Nemt goedt Bus-kruydt acht oncen, Salpeter vier oncen, levende Swavel twelf oncen, maeckt hier een deegh af met twee oncen Brandewyn, en een half once Spyck-olie, en maeckt daer kleyne klontjes van soo groot als een erwete, rolt dit dan in gestooten Bus-kruydt en laetse droogen.

Een andere soort van Sterren.

Nemt een rol ontrent een vierendeel van een duym dick, rolt daer een perkement om, en plackt de uyterste kant met styffel vast, op datse niet weder uyt of los loopt; nemt'er dan de rol uyt soo hebt ghy een koker of kas, vultse dan met twee vorige Compositien, en set het alles wel styf aen; nemt een scherp mes, en snydt de kas soo gevult in kleyne stuckjes een vierendeel duyms langhte, en dopt het een eynde van dit stuckje in warme lym, en laet het alsoo droogen.

Poeyer

Poeyer om witte Sterren te maken.

Nemt Bus-kruydt vier oncen, Salpeter twelf oncen, Swavel twee oncen, Campher een once, menget onder een. Nemt dan een ſtuckjen grauw papier, en doet daer een weynigh van dit poyer in; bewint het dan in 't papier ſoo rondt als het mogelyck is, bindt het met ſterck grauw garen toe; boort'er dan twee gaten kruys-wys door heen, en vult die gaten met Meel-poeyer, om dat het daer door van binnen aen brandt ſou raken.

Poeyer tot witte Sterren.

Nemt Bus-kruydt vier oncen, Salpeter een pondt, Swavel een half pondt, Campher een half once. Geſtooten en geſift zynde menget onder een, maeckt daer met water een deegh af, en handelt daer mede als boven in de blauw roode geſeght is.

HET XIII. CAPITTEL.

Sterren die een ſlagh geven als de heldere brandt verteert is.

NEmt een korte Serpente koker, en maeckt ſoo veel Kardoesjes als ghy Sterren hebben wilt, maer deſſelfs monden moeten eens ſoo langh zyn alſmen ghemeynelyck voor de Serpenten maeckt; doetſe dan in de Serpente koker, vult het een half duym op met Bus-kruydt met een prop daer op, en bindt het eynde heel ſterck toe, ſnydt het kort af; ſteckt een priem half wegen in het laet-gat daer ghy 't kruydt in doet, en daer laet-kruydt in, en vult de mondt met poeyer van de witte Sterren, ſteckt dan de ſelve op een Locht-pyl met de mondt neerwaerts, en ſy ſullen als de Pyl verteert is een tydt langh helder branden, en daer na een ſlagh geven.

HET XIV. CAPITTEL.

Om een Sterre met een ſtaert te maken.

NEmt een ſtuck van 't voorſchreven deegh daermen de Sterren af maeckt, rolt het langh-werpigh uyt; douwt daer van een rondt houtjen de dickte van een ſchacht, eyndelinghs in, treckt het dan weder uyt, en rolt de voorſchreven Sterren ſoo gemaeckt in geſtooten Bus-kruydt, en laetſe droogen; alſmenſe onſteken wilt ſoo vult die holte in 't midden met Bus-kruydt en Houts-kool van elcks even veel; en dopt het eynde in warme Lym, doet het dan in de Pyl op het poeder dat med' in de Lym geweeſt is, ſoo ſal dit een Sterre zyn, welcke een roſſen ſteert uyt-ſchiet.

HET XV. CAPITTEL.

Een ander manier,

NEmt vyf oncen Brandewyn, ſmelt daer onderhalf once Campher in, dopt daer wat Katoen in, rolt het in kleyne klompjes, en rolt de ſelve weder in gepoedert Bus-kruydt en Swavel van elcks even veel, en laetſe dan droogen.

HET XVI. CAPITTEL.

Om Serpenten te maken:

LAet een Vorm met een gat maken ontrent het derde van een duym wydt met Rollen en vaſt-houte Stampers na de ſelve maet; rolt dan een lenghte papier op de Rol tot Kardoeſen, en treckt die toe tuſſchen de twee Rollen om het laet-gat te maken, met een dunne pees, en vult die dan dry duymen hoogh met geſtooten Bus-kruydt fyn geſift; nemt het dan uyt de Vorm, en ſteck-ter de rol in, en treckt het toe tuſſchen u Compoſitie en de rol met de geſeyde pees, en bindt die dan vaſt, en doetſe dan weder in de Vorm, vult het een duym breedt met

goet

goedt Bus-kruydt, doeter dan een prop op, en ſet het wel aen; nemt de ſelve dan uyt de Vorm, en bindt het dight toe, en als dan is't gedaen : vult dan de mondt van 't Serpent met het poeder voor witte Sterren, en ſteckt het aen.

HET XVII. CAPITTEL.

Om ſlaghen van Loght-pylen te maken.

DE Kardoeſen en Vormen moeten zyn als die van de Vuur-pylen ; maer ſy moet maer vier duym langh zyn, en de Rol moet meer als een derde duyms dick zyn als het gat van de Vorm wydt is, op dat'er te meer papier in gaet om de Kardoes dicker te maken ; want daer door komt de groote ſlagh. Doetſe dan in de Vorm, vultſe twee derden deelen vol, ſetſe hart aen, doet'er een goede prop op, en douwt'er dan thien of twelf van de binnenſte vouwen des papiers op de prop, en ſet het weder aen : nemt het daer dan uyt, en bindt het ſterck toe dight by 't papier dat over het kruydt gebonden is.

Deſe Slagh-pylen ghebruyckt men tot Locht-pylen : maer als men de ſlagen tot Kaſteelen, Serpenten en Vuurkolven gebruycken wil, moetmen eerſt een prop in doen eer men'er Bus-kruydt in doet, en dan het Bus-kruydt, en dan daer een prop op-geſet, en als voren opgemaeckt : en om tot voorſchreven Vuur-wercken te gebruycken, ſoo moet-men ter zyden en ontrent het midden een gat booren half wegen de dickte van de ſlagh, ſoo wyt datter een ſchacht in gaen kan, doet alſdan een ſchacht in't voorſz. gat, en vult dit met fyn-geſtooten Buskruydt.

Om tot Pylen te ghebruycken moet-men een kleyn priemtjen in't laet-gat ſteken tot half wegen het kruydt, of doet'er dan een weynigh fyn geſtooten Buskruydt by, en vult dan de mondt van de Slagh-pylen met geſtooten Bus-kruydt, ſetſe dan met de mondt nederwaerts in de Pyl op de Compoſitie, die in de Pyl aen-geſet is, dat als de Pyl verteert is een ſlagh ſal geven, ſetter dan een peper-huysjen boven op.

Wanneer de Pylen ſoo groot niet zyn, kan-men daer

wel

wel goede ſlaghen op maken van het ſelfde papier, men nemt het Kruydt en leght het op de gevulde Compoſitie ontrent een vingerhoedt vol 2. à 3. of ſoo veel genoegh is. Om een goede ſlagh te geven, nemt een priempjen en douwt het papier van binnen van de kardoes op het Buskruydt, tot al het papier van de kardoes plat op malkanderen leydt; ſlaet dan met de houte Stamper eenige ſlagen ſterck op de Kardoes, tot het wel vaſt toe blyft ſitten, ſal een goede ſlagh geven. Andere binden de ſlagen wel af, het welcke op deſe manier gedaen wordt, de Pyl gevult zynde, nemt de pees en treckt effen boven de gevulde Compoſitie de Kardoes ſterck toe, als of ghy het laet-gat maken woudt, en bindt het vaſt, doch moet een kleyn gatje open blyven, op dat het daer door aen-gaen kan; vult die dan met kruydt ſoo veel 'tgenoegh is. Nemt dan weder de pees en treck het boven 'tkruydt weder ſoo ſterck toe als't mogelyck is, bindt het vaſt en ſnydt de reſt af.

Onder figuer 6. wordt in een Pyl gheſien wiens ſlagh op deſe manier af-gebonden is:

A *De Pyl.*

B *De ſlagh die af-gebonden is.*

HET XVIII. CAPITTEL.

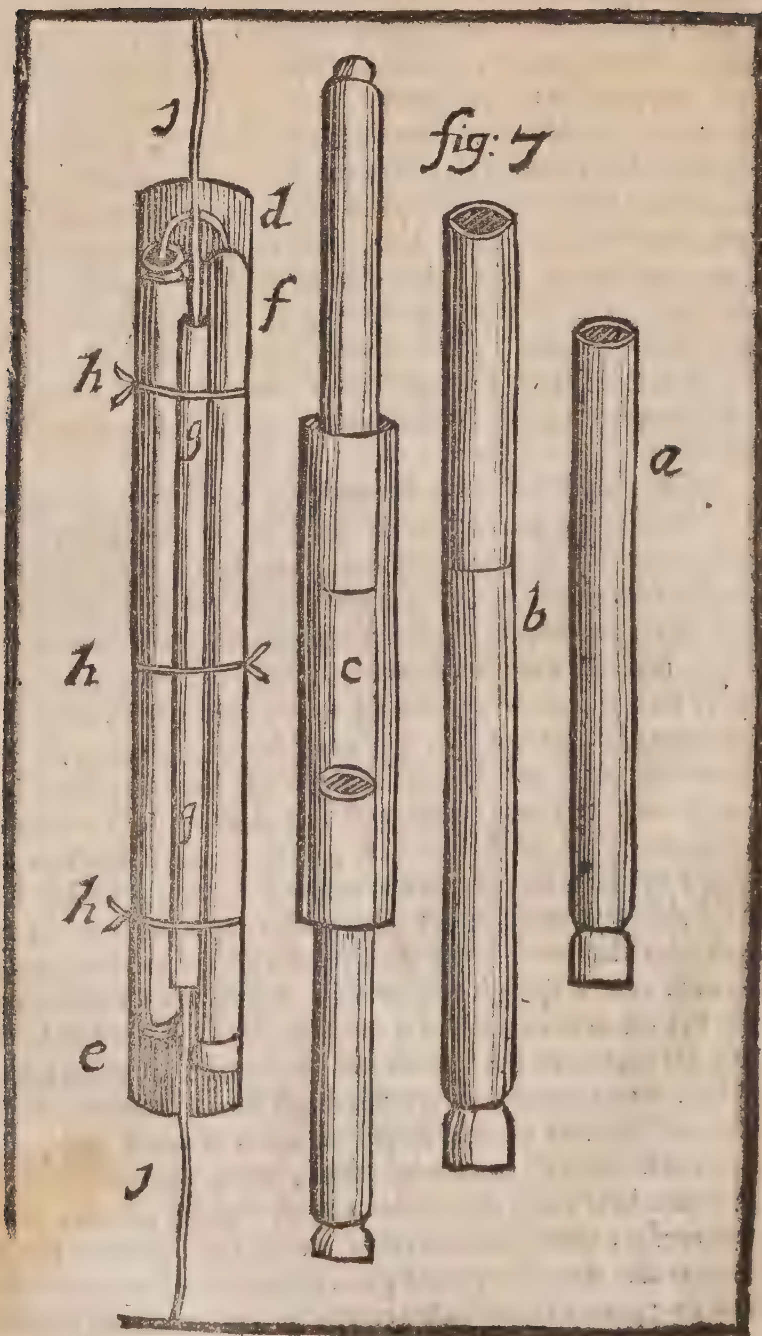
Lyn-pylen ofte Lyn-loopers.

LAet een kleyne Vorm maken van een halven duym wydt in't gat, met een ſtaele priemtjen in de voet, maeckt oock Rollen en Stampers naer de ſelve maet, maeckt dan Kardoeſen, en vult'er een op met geſtooten Buskruydt, ontrent vier duym hoogh, nemt'er die dan uyt, ende vult al weder een ander vier duymen hoogh: nemt'er die oock uyt, en doet de Rol in de Kardoes, en treckſe dight toe tuſſchen de Rol en de Compoſitie, datter maer pas een laet-gat blyft: doetſe weder in de Vorm en vultſe ontrent onder-halven duym met Buskruydt, en ſet het dight en hardt aen; douwt dan het binnenſte van de Kardoes op het Kruydt, en ſtoot dat dan hart op het Buskruydt nemts'er dan uyt, en bindt het over-blyfzel

van't papier dight toe ; nemt dan de eerste Pyl die vier duymen ghevult is met fyn ghestooten Bus-kruydt, en nemt oock een stuck Papier ontrent ses duymen langh en oock soo breedt, rolt dat Papier op de Pyl ontrent dry duymen van de mondt van de Pyl, en bindt het vast daer aen, soo dat daer vier duymen holte blyft boven de Pyl, in de welcke fyn gestooten Buskruydt moet gedaen worden om de tweede Pyl in het wederom komen aen brandt te steken, maer het moet niet aen-gestamt werden maer losjes in-gedaen ; doet dan de tweede Pyl in de holte van't Papier ; en dat dan over de eerste Pyl gherolt met de mondt binnewaerts, en soo verre in, dat de Pyl het Bus-kruydt magh raken, soo dat als de eerste geconsumeert is, de tweede aen brandt magh ghesteken worden.

Bindt dan het Papier dat over de eerste Pyl gerolt is, weder vast op de tweede in het kertjen daer de Pyl toegebonden is om het laet-gat te maecken ; nemt dan een stuck Riet ontrent dry duymen langh of wat meer, en van die grootte, dat'er de Lyn gemackelyck door-loopen kan ; maeckt dan dry kerven op het Riet, een in't midden, en op elcke eynd' een ; nemt dan de Pyl die lest branden sal, of die met gekartelt kruydt geladen is, en bindt die eerst vast op het Riet in die kerven : bindt het eerste aen het een eynde vast, en daer na in 't midden, en knoopt het oock soo vast, en doet oock soo aen het ander eynde, buyght dan d'ander Pyl om als of het een dubbelde Pyl was, maer ghy moetse soo verre om-buygen, dat de mondt van de Pyl die ghy eerst aen brandt steckt, een weynigh verder uyt-komt als de steert van de Pyl die lest branden sal, om dat de Pyl die lest branden sal niet met het aen-steken en van d'eerste aen brand rake, waer door een verwerringh soude komen, bindt dan de Pyl vast op het Riet, en bindt d'ander Pyl, dieder eerst aen vast gebonden was, oock op die gheseyde plaetsen heel vast, datse niet van de Pyl af-valt eer datse verteert is ; nemt dan een touw 60. of 80. vademen langh, smeert dat met Zeep heel glat, en maeckt het een eynde van de touw ergens vast aen een huys of mast, en maeckt

het

fig: 7
I
d
f
h
g
h
g
h
e
I
c
b
a

het ander eynde van de touw aen de over-zyde van uw ſtraet of gracht vaſt, doet dan de mondt van uw Pyl vol van u poeder met een deel gheſtooten Buskruydt en Houts-kool, en maeckt dan de lyn los, maer laetſe niet uyt de handen glippen, en ſteckt het touw door het Riet, en ſchuyft de Pyl voort: maeckt het touw weder vaſt, en ſteckt de Pyl aen, ſoo ſal de ſelve ſnel voorts-loopen van d'eene plaets tot d'ander en wederom keeren, gevende ten leſten een grooten ſlagh. Siet hier de Af-beeldinghe van deſe Lyn-looper onder figuer 7.

A *De korte Pyl die ſonder ſlagh gevult is.*
B *De tweede Pyl met de ſlagh.*
C *'t Papier daerſe alle-beyde in-gerolt zyn.*
D *De ſamen-voegingh van de twee Pylen op het Riet.*
E *De eerſte Pyl ſonder ſlagh die eerſt aengeſteken wordt.*
F *De tweede Pyl met de ſlagh die door de eerſte aen-gheſteken wordt.*
G *Het Riet daerſe beyde aen gebonden zyn.*
H *De dry bindtſels van de Pylen.*
I *De Lyn of Touw daer-ſe op loopen.*

HET XIX. CAPITTEL.

Om Klacke-buſſen, anders Klappers, aen malkanderen te voegen datſe meer als hondert ſlagen geven.

NEmt een platte ſtock ontrent een elle langh, en dan een Klacke bus, anders Klackers, (gelyck de Jongens maken) en bindt die aen het eynde van de ſtock, als de eerſte vaſt gebonden is, nemt dan de tweede opent haer mondt, en ſtecktſe in de mondt van de eerſte: doet oock ſoo met de derde, vierde, en vyfde, tot ſoo veel als ghy begeert, ſtecktſe dan aen, ſullen achter malkander afgaen ſoo veel als ghy begeert.

HET XX. CAPITTEL.

Om een Vuur-rat te maken.

LAet een Radt maken ſoo groot als ghy wilt, 'twelck ſes of achtkantigh moet zyn: de dickte deſer kanten

moet uyt-geholt zyn als een goot, om de Pylen te passen, en men moet de hoecken van elcke kant daerse by malkander ghevoeght zyn, met blick laten beslaen, op dat de hoecken niet soude branden.

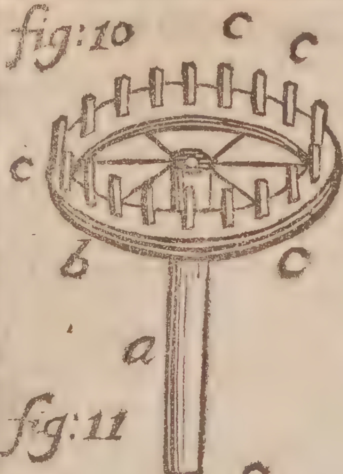
HET XXI. CAPITTEL.

Om de Pylen op het Radt te binden.

NEmt dan soo veel Pylen als-men tot het Radt noodigh heeft of gebruycken wil, welcke soo langh moeten zyn als de kanten van het Radt, op de breede van een duym na of daer ontrent, bindt dan de pylen aen malkanderen gelyck-men de Lyn-loopers doet, de mont van de een na de steert van de ander; is 't Radt ses-kantigh, moet ghy ses soo binden; is't acht-kantigh moet ghy acht soo binden; dan aen malkander gebonden hebbende, bindtse op het Radt elcke Pyl besonder, en in dry besonder plaetsen, als eerst in de kerf van't laet-gat, dan in't midden, dan op d'ander eynde: en soo moet gy doen van d'eerste tot de leste toe, tusschen d'eerste en leste Pyl moet oock een weynigh spatie blyven, plackt dan ghekoleurt Papier over de Vuur-wercken op't Radt, om het werck niet sienbaer te maken; uyt-ghenomen de mondt van de eerste Pyl om aen-te-steken.

Om het Radt te gebruycken moet-men een spille laten drayen, die in't middel-punt des Radts moet gaen, oock moet op het dickste eynde van de as een ysere schroef ghemaeckt worden, om dat-men 't aen een pael moet vast maken, doet dan het Radt daer aen; en steckt een kleyn pennetjen door de as. De af-beeldinghen des Radts kan onder figuer 8. gesien worden.

A *Het Radt.*
B *De Pylen op het Radt gebonden.*
C *De styl daer 't Radt op draeyt.*

fig:10
c
c
c
c
b
c
a

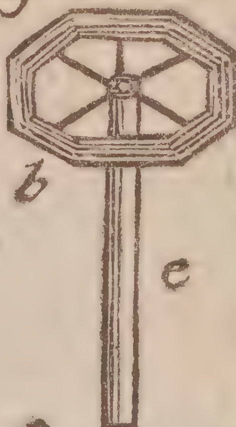

fig: 8
a
b
e

fig:11
c
c
c
a
c
b

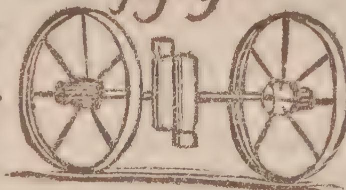

fig:9

fig:12
a
b
b
c
c
b
c
c
c
b

HET XXII. CAPITTEL.

Om een Radt te maken dat op de aerde loopt.

NEmt een Vuur-radt met Vuur-pylen daer op-gebonden als voren, en steckt een as in't middel-punt van het Radt, welck onder-halve duym wydt moet zyn, soo dat het niet drayen kan maer op een spille vast blyft; nemt dan twee wielen ghelyck spinne-wielen, heel licht ghemaeckt, en wat grooter als het Vuur-radt, op dat het de aerde in syn beweginge niet raeckt, voeght die Wielen op d'eynde van de as daer het Vuur-radt op is, welcke as moet twee voeten langh, en op elck eynde een wiel geheel vast op de as geplaetst zyn, op datse om-drayen konnen, steckt het dan aen op een effen plaets, soo sal't een goede ruymte loopen: merckt, dat de raden die op de aerde loopen, moeten met eens soo veel Vuur-pylen gheladen zyn; wilt ghy nu hebben dat het Radt wederom loopt, soo moet ghy een Radt laten maken, soodanigh datter ses oft acht Pylen aen d'eene zyde en soo veel aen d'ander zyde ghebonden worden, soo dat de leste brandt van de Pyl, die aen de andere zyde van het Radt gestelt zyn aen brandt steckt door een wynigh gestooten kruydt; dat in een papier gherolt, aen de steert van de leste Pyl op d'eerste zyde vast gebonden is: voorts is dat papier met kruydt door het Radt ghesteken, en aen de mondt van de eerste Pyl aen d'andere zyde vast gemaeckt: en zyn de Pylen aen d'andere zyde van 't Radt recht verkeert gestelt, te weten, met de monden anders om, als de Pylen van de eerste zyde, ghelyck in de 9. figuer te sien is.

HET XXIII. CAPITTEL.

Een staende Radt dat verscheyde slagen geeft.

LAet een Radt drayen van twee voeten Diameters, met een uyt-gedrayde holte op d'opperste zyde een duym diep, ende een halve duym wydt, en ontrent een duym van die kante van't Radt tot de holte toe, dan moet'er

een

een ſtuck houts ſoo gedraeyt weſen, dat juyſt in de gheſeyde holte paſt, welck hout ſoo veel gaten moet hebben als-men ſlagen op het Radt ſtellen wil; maer niet te dight, dat de ſlagh van de eene den ander neder-ſlaet: maer men moetſe de wydde van dry duymen van malkander ſetten. Rolt dan ſoo veel papier op een Rol, als rondtom de holte kan, behalven de ſpatie tuſſchen de eerſte en leſte ſlagh: want daer moet een ſpatie tuſſchen zyn; in welcke men een ghezeept Papier moet leggen, vult dan dat Papier ſoo gerolt met een trage Compoſitie, en ſet het Papier ſoo ghevult, in de holte van het Radt, en plackt het daer vaſt in; doet dan het hout op het Papier, en maeckt het met een touw vaſt, of bindt het aen 't Radt, als ghy gaetjes maken wilt op't Radt aen beyde zyden van den kerf om een draet door te ſteken; bindt het dan op 't Radt vaſt met dun yſer-draet dat in't vuur buyghſaem ghemaeckt is: als het hout aen 't Radt vaſt gebonden is, ſteckt dan een priemtjen door ieder gat van het hout, en het papier dat in de holte is tot de traghe Compoſitie toe, hebbende dan ſoo veel Slagh-pypen gereedt als gy tot ſoodanigen Radt gebruycken wilt, boort dan in de mont van elcke ſlagh-pyp een gatjen tot half wegen het Bus-kruyt; ſteckt dan een ſchacht in't gat, en vult de ſchacht met fyn geſtooten Bus-kruydt; hebbende dan ſoo veel Slagh-pypen bereydt, ſteckt dan het eynde van de Schacht dat uyt de Slagh-pyp ſteckt, in de gaten van het hout dat aen het Radt gebonden is, en lymt de Slagh-pypen aen het hout vaſt; en dan is't gereet om te gebruycken; ſteckt het dan op een houte ſperre, en ſteckt de eerſte aen brandt en de reſt ſal volghen. Siet hier de af-beldinge van't Radt onder figuer 10.

A *de Pael daer het Radt op ſtaet.*
B *het Radt.*
cecce *zyn de ſlagen.*

HET

HET XXIV. CAPITTEL.

Een staende Radt dat verscheyde Pylen uyt-schiet.

TUsschen dit en het voorgaende is geen onderscheydt behalven de holte, die op het Radt uyt-gedraeyt is: om het loopende vuur in te doen, moet dat gat wat wyder zyn als't voor-gaende; aen de binnenste zyde van de holte moeten soo veel gaten geboort zyn door het Radt heen, als-men Locht-pylen gebruycken wil, om de rysjes van de Locht-pylen door te steken; daer moet oock een houte ringh gedraeyt zyn, die op de geseyde holte moet passen, en mede met soo veel door-geboorde gaten, als-men Locht-pylen gebruycken wil; maeckt daer de houte ringh vast op de holte gelyck als boven, en vult de kerf met een loopende vuur, in papiere Kassen ghedaen, als voren, vult dan de mondt van de Locht-pylen half met gestooten Buskruydt, en half met de Compositie daer de Pylen mede ghevult zyn; stelt dan dat op een pael, en steckt de rysjes van de Pylen door de gaten, en stelt de mondt van de Pylen recht op de gaten aen die in de houte ringh zyn, op datse door het loopende vuur dat door die gaten schiet, aen brandt geraken. Siet hier de Af-beldingh onder figuer 11.

A *Het Radt.*
B *De Pael daer het Radt op staet.*
cccc *De Locht-pylen.*

HET XXV. CAPITTEL.

Een staende Radt dat verscheyde Serpenten en Slangen uyt-schiet.

LAet een Radt maken gelyck het voorgaende dat met de slagen gemaeckt is, met soo een hout met gaten om de schachten in te steken, en op de kant van dat Radt moeten gaten ghemaeckt worden soo diep tot dat-men in de Compositie boort, welcke gaten soo groot moeten zyn datter gemackelyck Serpenten in-gaen konnen; steckt dan

dan die gaten rondom die kant van't Radt vol Serpenten, van welcke de monden met geſtooten Bus-kruydt gevult zyn, op datſe ras uyt-vliegen ſouden, en ſtelt dan boven op het Radt de ſlagen gelyck te voren gedaen is: dit Radt ſoo gemaeckt zynde met de Slagh-pypen boven op d'opperſte zyde, ſullen de ſelve en de Serpenten aen de kant beyde aen brandt gaen door de Compoſitie die in het papier gerolt en in het hol geleydt zyn: de gaten van de Serpenten moeten oock op de kanten van't Radt zyn tuſſchen de gaten van de Slagh-pypen: en als het aen-geſtoken is ſoo ſullen de Serpenten d'een na d'ander uyt-vliegen, en na ieder ſal een ſlagh volgen. Dit Radt vertoont ſigh ſoodanigh als onder Figuer 12. aen-geweſen wordt.

A *Het Radt.*
BBBB *De Serpenten.*
CCCCC *De ſlagen.*

HET XXVI. CAPITTEL.

Om een Kaſteel van Vuur-raden te maken, en hoe de Vuur-wercken daer in geſteken moeten worden.

LAet een Kaſteel maken van hout in 't vierkant ſoo groot alſmen wil: op de vier hoecken moeten vier ronde Thorens gemaeckt worden: maeckt dan binnen dat eerſt noch een Kaſteel van de ſelve gedaente als het eerſte was met een vleugeltje of een kleyn vlaggetje boven op het middel, hebbende dan ſoo een Kaſteel ghemaeckt, moetmen dight aen het Kaſteel holle Pypen vaſt maken om een loopende vuur in te doen, welcke Pypen in dry lagen d'een boven d'ander moeten gheleydt worden, om te toonen datmen dry lagen gheſchut op't Kaſteel loſſen ſoude; aldus moeten de Pypen rondtom het vierkant van't Kaſteel legghen, in welcke holle Pypen verſcheyde holle Pypjes moeten in-geſchroeft zyn ontrent onderhalf duym van malkander, welcke Pypjes door de muren van't Kaſteel moeten heen komen, om de Slagh-pypen buyten op 't Kaſteel te ſtellen; op ieder kleyne Pyp

moet

moet een Slagh-pyp vast ghemaeckt worden, welcke kleyne Pypjes met dese Compositie gevult moeten worden; tot ieder pont gestooten Buskruydt doet seven loot Houts-kool, en dan sullen de Slagh-pypen na behooren af-schieten, en als de eerste laegh ghelost is sal de ander laegh aen de brandt gaen door een langhe Pyp, die in de groote Pyp van de eerste laegh, ontrent daer de leste Slagh-pyp van de eerste laegh los gingh, vast geschroeft is; en dan begint de tweede laegh Slagh-pypen oock in order los te gaen; en de leste slagh sal door een Pyp, die daer by of ontrent ghevoeght is, de derde laegh aen-steken, die dan oock in order sal los-gaen: in de vier onderste Thorens van het Kasteeel moetmen een stuck houts maken, soodanigh dat het binnen de ronde Thorens wel sluyt: welck hout een gat van onder-half duym Diameters moet hebben, door welcke ronde Thorens een houtjen met verscheyde gaten heel glat moet geboort zyn tot in de holte van de geseyde houtjens van boven tot beneden toe, welcke soo wydt moeten zyn datter maer een Serpent in kan gaen, en dan ruymte genoegh heeft om weder uyt te vliegen: nemt dan soo veel Serpenten als'er gatjes in de vier Thorens geboort zyn, en vult de selve monden met gestooten Buskruydt, en steckt in elck gat een Serpent; vult dan het gat dat in't midden van de houtjens geboort is met een heel traege Compositie, om dat het soo langh magh continueren als het werck duert; door welcke Compositie de Serpenten aen brandt gesteken worden, alsoo sullen de Serpenten d'een na d'ander uyt-vlieghen; dat voor de aen-sienders vermakelyck sal zyn: stroeyt alsdan eerst in de bovenste vier Thorentjes op der selver bodemen een deel kruydt, doet dan in ieder Thoren soo veel Serpenten als'er gemackelyck konnen in staen: de monden van de selve moeten te voren met fyn Bus-kruydt ghevult wesen: nemt dan vier Spaens-rietjes vier of vyf duymen langer als de Thorentjes, en vult die Spaens-rietjes met vlammende Compositie, dan moetmen vier deckfels voor de vier Thorens maken een halve duym breeder in't ronde als de Thorentjes zyn; en maeckt in't midden van de deckfels gat-

jes

jes ſoo wydt dat het Spaens-riet daer door kan gaen; ſteckt dan de geſeyde rietjes in 't midden van de Serpenten die in de Thorens zyn: en doet dan de deckſels daer op, en weeſt dan voorſichtigh dat ghy de gatjes van elck deckſel dight aen het Riet lymt op datter geen voncken binnen vallen.

Om nu de Kaſteelen in't werck te ſtellen, ſoo ſteckt eerſt de Spaens-rietjes aen brandt, die in de bovenſte Thorens zyn, welcke een tydt langh als een kaers ſullen branden, daer na ſullen al de Serpenten ſigh te gelyck uyt-werpen, dan ſal de bovenſte laegh Slagh-pylen aen brandt gaen door een Pyp die in de Thorens geſteken is: door welcke Pype, vuur ghevende aen het loopent vuur dat in de Pyp is, een deel Slagh-pylen los gaen ſullen: welcke bovenſte laegh dan vuur ſal geven aen de tweede laegh, door een Pyp dieder in bey de groote Pypen, door 't loopende vuur is vaſt geſchroeft, dan ſal de onderſte laegh beginnen los te gaen, daer na wederom de vier Thorens door vier Pypen die in de vier hoecken van de onderſte laegh geſtelt zyn: en dan ſullen de vier Thorens die beneden zyn, d'een na d'ander gins en weder Serpenten beginnen te ſchieten. Dit geeft een groot vermaeck voor de Lief-hebbers, de gedaente van dit Kaſteel is onder Figuer 13. te ſien.

AAAA *De vier Thorens van't buyten-Kaſteel.*
BBBB *De vier Thorens van't binnen-Kaſteel.*
DDDDDD *De Serpenten aen de Thorens van't buyten-Kaſteel gevoeght.*
EEEE *De Slagh-pypen in beyde de Kaſteelen.*

HET XXVII. CAPITTEL.

Om een Kaſteel te maken dat beweginghe thoont.

DOet een ſtellagie maken ontrent twelf voeten langh en dry breedt, ſtelt op beyde eynden een Kaſteel; laet de ſtellingh in-geſneden, byna de heele breede van de Kaſteelen zyn: binnen de poorten van de Kaſteelen moeten vier houte Rollen ſpelen, in elck Raſteel twee, welcke

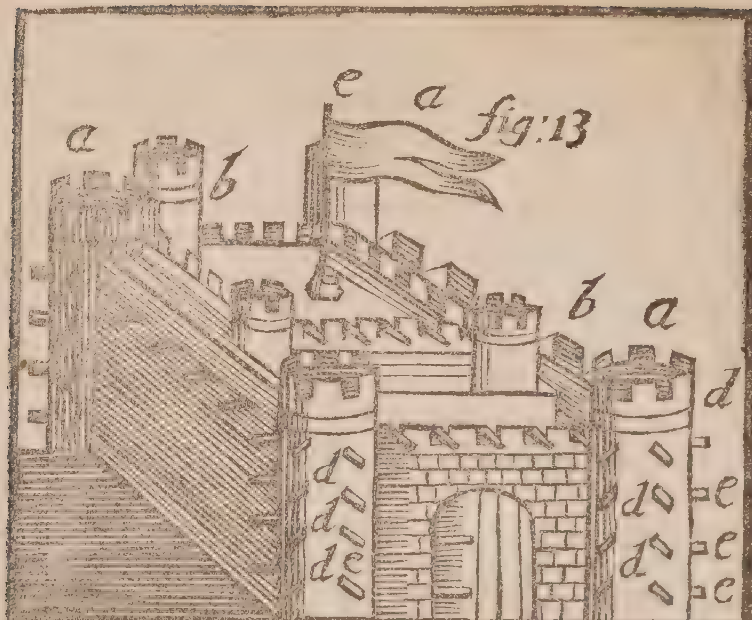

fig:14

ke Rollen op yſere topjes moeten ſpelen, en moeten over dwers ontrent twee duym breedt binnen de poorten neffens malkanderen ſtaen; in welcke Rollen men veel pennetjes in ſteken moet, die redelyck ſcherp zyn, op datſe het over-geſpannen leir vatten ſouden: en ſpant over die Rollen een ſtuck ſacht leir dry duymen breedt dat paſſelyck dun is, en ſpant het op deſe manier; doet het leir eerſt over de Rol, die aen de lincker-handt naeſt aen de poort van 't Kaſteel leyt; en brenght dan dat leder over de binnenſte Rol van't Kaſteel aen u linckerhandt: over beyde Rollen gedaen zynde, treckt het ſtyf toe en naeyt het leder ſterck en vaſt aen malkanderen, ſoo dat de Rollen drayen, het leir oock om de Rollen drayt, ſpant dan weder een ander ſtuck leir over de Rol naeſt de poort aen de rechterhandt, en brenght het leir over de binnenſte Rol van het Kaſteel aen de linckerhandt, en naeyt het leir weder als te voren aen malkanderen vaſt, en lymt op elck leir een beeldt vaſt, en ſtelt het beeldt ſoo, dat het aenſicht tegen het Kaſteel aen komt daer hy in loopen moet: by exempel, het beeldt dat uyt het Kaſteel aen uw rechte handt ſtaende, komt, moet met het aenſicht na het Kaſteel ter linckerhandt geſtelt zyn: en dat uyt het Kaſteel aen u linckerhandt komt, moet het aenſicht na het Kaſteel aen u rechter-handt geſtelt zyn: dan moetmen twee Wieltjes of Vuur-raders krygen, die wat groot in haer circumferent zyn, bindt dan de Pylen daer op als voren, en men moet oock kloecke Pylen gebruycken na de groote van het Radt, om dat de Raders haeſtiger om-drayen ſouden; ſtelt deſe Raders op een van de Rollen, te weten, op elck Kaſteel een Radt, maer niet op beyde de Rollen van de Kaſteelen; en maeckt het Radt ſoodanigh vaſt, dat in ſyn beweginghe de Rollen om-drayen mogen; de Pylen moetmen ſoo op de Raders binden datſe tegen malkander om-loopen: het Radt dat op het Kaſteel geſtelt is, dat aen de rechterhandt ſtaet, moet tegen de Son om-loopen, en het Radt dat op het Kaſteel is, dat aen de linckerhandt ſtaet, moet met de Son om-drayen, ſoo dat als de Raders ſoo om-drayen, de twee leiren, die over de Rollen geſpannen zyn, worden

den om-getrocken door de beweginghe van de Raders, en trecken de twee beelden na malkanderen toe, soo dat het eene beeldt uyt d'eene poort, en het ander uyt d'ander poort marcheert, en datse malkander in het midden ontmoeten, en soo moet het een Kasteel uyt, en het ander weer in marcheeren, en dat soo langh, tot dat de Pylen, die op Raderen zyn, verteert zyn: want dan soo raken d'andere Vuur-wercken, die op de Kasteelen gestelt zyn, door de assen van de Raders aen brandt, welcke assen ter zyden hol moeten zyn, soo datmen een gerolt papier daer door steken kan, welck met gestooten kruyt moet gevult zyn, en oock aen het ander eynde van het papier dat door de as steeckt, moet vast gemaeckt zyn: en binnen het Kasteel in de eerste Iaegh Slagh-pype die eerst af-gaen sullen moetmen als-voren een stuck geprepareert katoen stellen, welck katoen in de mondt van de Pyp, daer het loopent vuur is, moet vast ghemaeckt worden; en het ander eynde moet neder-hanghen wat leeger als de as van het Radt, en oock op de as slepen, soo dat als de Pylen verteert zyn, de leste Pyl het papier, dat door de as van het Radt gestoken is, aen brandt sal steken; en daer door raeckt het katoen aen brandt, dat te voren in het Kasteel gedaen is, en door het katoen het loopent vuurtjen, en daer door de Slagh-pype aen brandt: welcke als sy haer slaghen geven, de vier Thorens oock aen brandt steken door kleyne Pypjes, die met gestooten Kruydt gevult, en de eene die aen de vier Spaens-rietjes gestelt zyn, die oock in de vier Thorentjes gestelt en gevult zyn met een vlammende Compositie. Siet hier van de Af-beldingh onder Figuer 14.

AA *De twee Kasteelen.*
BBBB *De stellingh daer de twee beelden op gestelt zyn.*
CCCC *De vier Rollen daer de stucken leir op ghespannen zyn.*
DD *De twee stucken leir daer de beelden op gestelt zyn.*
EE *De twee beelden tegen malkander loopende.*
FF *De twee Raders die de Rollen bewegen.*

HET XXVIII. CAPITTEL.

Om een Draeck of diergelycke beest op een Lyn te doen loopen.

EEn holle Draeck van bort-papier of rysjes gemaeckt hebbende, soo moetmen in syn buyck twee Pylen stellen gelyckmen de dobbele Lyn-pylen maeckt, met een papier op de steert van de eerste Pyl om-gherolt en vast gebonden; in welck men een weynigh fyn kruydt moet doen; steckt'er dan de tweede Pyl in met de mondt binnewaerts tot het Bus-kruydt toe, en bindt dan het papier op de tweede Pyl vast: dese Pylen soo toe-gestelt met de mondt van d'eerste Pyl naer de steert toe, en steckt in de twee oogen een papier dat op een Rol gerolt en aen de uyterste kant geplackt is, om dat het papier niet weder uyt-schieten sou; en vult dan met de Compositie tot Sterren, en oock de mondt: maeckt dan twee stockjes vast, die op twee Rollen ghevoeght zyn, soodanigh dat een touw daer over loopen kan; men kan Scheeps-blockjes gebruycken die heel kleyn en aen de rugge vast gemaeckt zyn, het eene aen het hooft, en het ander aen de steert, en dan is het ghereedt: eerst moetmen de ooghen en de mondt, en dan de Pyl die van de mont na de steert gaet aen brandt steken. Dan soo sal de Draeck voorwaerts loopen altydt vuur spouwen. Siet hier de Af-beeldingh van dese vuur-spouwende Draeck onder Figuer 15.

AA *Den Draeck.*
BB *De twee houtjes aen den Draeck vast gemaeckt.*
CC *De twee katrollen aen de houtjens gestelt.*
DD *Het touw daer den Draeck op loopt.*
EE *De Pylen in de twee ooghen en mondt.*
FF *De twee Pylen die in't lyf van den Draeck ghevoeght zyn.*

HET

b
b
d
c
d
c
c
a
a
e
f
f
a
b
fig:15
e
b
d
fig:
18
b
fig:16
e
f
b
a
a
b
g
h
fig:17
e
b
d
d
b
c
a

HET XXIX. CAPITTEL.

Om een andere groote Draeck te maken die op een touw door een kruck bewogen wort en verscheyde Vuur-wercken uyt-schiet.

DEse voorgaende is ontrent eenen Draeck van een voet langh, maer dese is grooter, en kan soo licht niet voort-ghedreven worden sonder eenigh ander konstigh werck. In dese moet ghy verscheyde holle houten in't lyf steken, welcke met Serpenten, kleyne Vuur-ballen en Slagh-pypen gheladen zyn, het welck alsoo gheschiedt: doet voor eerst in de holle houten een weynigh fyn laet-kruydt, te weten, in den bodem van het holle houtjen, doet'er dan ontrent vier of ses bereyde Serpenten in, of soo veel als'er in de holle houten gaen konnen, vult dan de leege plaetsen tusschen de Serpenten met schachten, die met gestooten Buskruydt gevult zyn, en doet op de Serpenten een stuck Bort-papier, hebbende een gat in't midden gheboort, om daer een dun Spaens-rietjen in te steken, dat met Sterre-Compositie gevult is, welck niet hooger als het Bort-papier moet komen dat over de Serpenten leyt. De Serpenten moeten even langh zyn; doet dan weder op het Bort-papier een weynigh laet-kruydt set daer dan kleyne Vuur-ballen op en vult de leeger plaetsen met Sterre-compositie, en doet'er een prop op van Bort-papier welck een gat in 't midden moet hebben, en vult de holte boven op de prop een duym hoogh met Sterre-compositie, en doet'er wederom wat fyn laet-kruydt op, doet'er dan soo veel Serpenten in als'er in de holte van het hout gaen konnen, en vult de leeger plaets met Sterre-compositie en setse dan dight aen, boort een gat op het achter-eynde van elck hol houtjen tot de holte toe daer de Compositie is om datmen daer een stuck Katoen in steken soude, op dat, als het holle houtjen verteert is het een ander door het Katoen aen brandt sal steken, welck Katoen dusdanigh moet gestelt zyn, het eene eynde in het gaetjen van het een holle hout, en het ander eynde in de mondt van het ander, en steckt die soo geladen in het

lyf van de Draeck en dat op dese manier: een houtjen met de mondt ter zyden den buyck, en een ander uyt de buyck aen d'een zyde, en aen d'ander zyde een hol houtjen ter zyde den buyck, en noch een ander met de mondt in de mondt van den Draeck, en twee holle houtjes bereydt als voren, maer veel dunder als de andere, in de twee oogen, en een ander hol houtjen met de mondt naer de steert toe: alle dese houten moeten soo gestelt zyn, dat als het eene verteert is, het een, het ander aen brandt kan doen gaen.

HET XXX. CAPITTEL.

Om de voorgaende Draeck op een Lyn te doen loopen.

OM nu desen Draeck op een lyn te doen loopen soo moetmen hem een dun hol houtje op de rugge stel-len tusschen de twee wiecken, in welck houtjen een re-delyck groot gat moet hebben om gemackelyck op de lyn te konnen loopen; stelt dan een pael thien of vyf-thien vademen van de stellagie daer ghy op besigh zyt, en dan noch een ander pael, op de bovenste eynden van die paelen moet een kerfje gesaeght worden, op datter twee houte katrollen of schuyfjes konnen in staen, steckt dan in de verste pael een rolletjen, te weten op de pael die op de stallagie staet, welck rolletjen een krick moet hebben om te drayen: nemt dan de lyn die tweemael soo langh is als de paelen van een staen, en maeckt op de op-perste kant van't holle houtjen dat op de rugge van den Draeck vast gemaeckt is een gat in het eynde naer de steert toe, en bindt een van de lynen in dat gat heel vast, leght dan de lyn op de Rol, en steckt'er het eynde van voor onder de Rol in de kerf, en dan in de pael die op de stallagie is, en steckt een touw door het houtjen dat op de rugge van den Draeck gestelt is, en soo voorts in de kerf van de ander pael onder de Rol, en brenght dan wederom tot den Draeck toe; en treckt de lyn styf op dat sy strack staet, en maeckt het ander eynde van de lyn aen het holle hout vast dat op de rugge van den Draeck ghestelt is op het eynde na het hooft toe; scheert dan een touw heel strack en styf op de twee paelen, en maeckt het

het eene eynde van't touw op de pael van de ſtellagie geſtelt is vaſt, en ſteckt het ander eynde van't touw op een ander pael vaſt: dan is den Draeck klaer om te ghebruycken; ſteckt dan het Vuur-werck dat in de mondt is eerſt aen, dan ſal het werck van binnen in het lichaem aen brandt geſteken worden, drayt dan de kruck om die den Draeck van u af ſal doen loopen, dan ſalſe na u toe komen, en alſoo kont ghy den Draeck gins en weder doen loopen. Deſe en de voorgaende Draeck zyn van een figuer, ſoo dat een ervaren Lief-hebber hier in ſonder Af-beeldingh wel mede te recht ſal komen.

HET XXXI. CAPITTEL.

Een Vuur-kolf die verſcheyde Vuur-ballen uyt-ſchiet.

LAet een hout van ruym twee voeten langh en vier of vyf duymen dick drayen: in't midden van dat hout moet een gat zyn van twee duymen Diameters, ontrent 20. duymen diep, en laet daer weder onder aen in't middel-punt van't hout, dat niet geboort is, een gat van ontrent dry duymen diep maken, om het holle hout, dat een Kolf genoemt wordt, op een ſtock te ſteken; en als de Kolf ſoo geboort is, laetſe dan moytjes drayen, en als-ſe gedrayt is, vultſe dan op deſe manier; doet'er goet Buskruyt in, een duym hoogh en ſet het aen; voeght dan een bal op het kruydt, en vult de leege plaetſen rondtom den bal met Sterre-Compoſitie, en fyn gheſtooten Bos-kruydt, half en half, ſoo hoogh dat de bal met de Compoſitie gelyck leydt; ſet dan op den Bal, derde-halve duymen hoogh, trage Compoſitie, en ſetſe wel aen, dan daer boven op ontrent een duym hoogh goedt Buskruydt, en ſet dat mede wel aen, voeght'er dan wederom een Bal in, en leght op die Bal Sterre-Compoſitie en geſtooten Buskruydt, van elcks even veel, en dat als voren derde-halve duym hoogh; doet dan op die Compoſitie de trage Compoſitie, waer mede ſy tot boven toe moet gevult worden; en daer de Kolf met Buskruyt geladen is, daer moet ghy buyten om yſere bandt doen, omſe door de ſlagh van berſten te bewaren.

De Ballen worden op dese manier ghemaeckt: nemt den Diameter van de holte van de Kolf, en die is twee duymen, en noch de halve komt dry duymen hoogh of wydt; nemt dan een passer en nypse toe; en nemt juyst de helft van de dry duymen, en treckt op den Diameter een Cirkel; welcke Diameter van dry duymen hoogh sal zyn, snydt dan twee stucken Kanefas van die groote, en nayt die op een weynigh na geheel ront aen malkanderen, op dat ghy de Compositie daer in kont doen; vult dan de Bal met dese Compositie, Salpeter een pondt, gestooten Bus-kruydt een half pondt, Levende Swavel vier oncen, Campher twee oncen, en Peter Olie een once.

Stoot dese stoffen elck appaert, en menghtse met de Peter Olie onder een; vult dan de Bal met dese massa heel styf en hart, en nayt het dan allegader dight toe: nemt dan en priemtjen en steckt kruyslinghs in de Bal vier gaten, en doet daer houte pennetjes styf in; dopt de Bal in de volgende Compositie, aldus gemaeckt, Peck en Vernis van elcks een half pont, Levende Swavel een once, en gestooten Bus-kruydt twee oncen.

Smelt de levende Swavel in het Pick te samen: als het dan gesmolten is, soo giet de Vernis daer in, en rolt het gestooten Buskruyd daer over al door heen, en laet het dan kout worden: dopt dan de Bal daer wederom in, maer heel lichtjes, en sy sal gemaeckt zyn. Als ghy dan de Bal gebruycken wilt, soo treckt'er de vier houte pennetjes weder uyt, en vult de gaettjes met ghestooten Buskruydt, en setse dan op de Kolf: maer de eerste Bal die ghy der eerst in doet en lest branden sal, moet ghepreparеert Katoen, en geen Buskruyt in de gaetjes hebben, en datse redelyck hoogh magh zyn eerse berst: welcke Bal oock met Sterren, en met Buskruydt daer onder, moet gevult zyn, om datse alsse om hoogh is, bersten sou. De trage Compositie voor de Kolf is, Peter Olie een pont, gestooten Buskruydt een vierendeel; Levende Swavel thien oncen, Campher twee oncen, Lyn-zaet Olie een once. De gedaente van dese Kolf is onder Figuer 16. te sien.

A De

A *De Vuur kolf van buyten.*
B *De eerste Vuur-bal.*
C *De traghe Compositie die boven in-gevult is.*
D *Het Buskruydt dat de eerste Koghel of Vuur-bal uyt-werpe.*
E *De traghe Compositie.*
F *Het Buskruydt dat de tweede Vuur-bal uyt-werpt.*
G *Den Bodem van de Vuur-kolf.*
H *Het houtjen dat onder in gestoken is om op een pael te steken.*

HET XXXII. CAPITTEL.

Een Vuur-kolf die verscheyde slagen geeft.

LAet wederom soo een hout maken van groote en lenghte als het voorgaende met soo een gat, en treckter cirkels buyten om in maniere van een schroef, en boordt op de cirkels kleyne gatjes tot in het midden van de holte, niet grooter als een schacht: als de gatjes dan soo door-geboort zyn, snydtse dan buyten op het houtje met een half rondt beyteltjen ovael-wys ontrent een half duym diep, een duym wydt, en twee duymen langh. welcke gatjes soo moeten gemaeckt zyn, om dat de Slagh-pypen daer net in leggen konnen, boordt dan in 't midden van de Slagh-pypen een gatjen, soo groot datter een schacht vast in-klemt, vult dan een schacht met fyn gestooten Bus-kruydt, en steckt die in de Slagh-pyp, en doet het ander eynde in de gatjes die in de kolf geboort zyn; maer eermen de Slagh-pypen in de kolf steckt, dient men eerst de kolf met de Compositie van een kolf te vullen: steckt dan al de Slagh-pypen in de kolf, en als ghyser in steckt soo besmeert het langhwerpigh gat daer de Slagh-pypen in leggen moeten met warme lym, op dat de Slagh-pyp, als syder in gestoken is, vast soude blyven: als ghy dan rondom al de gatjes met Slagh-pypen gevult hebt, beplackt dan de kolf met gemarmert papier om dat de wercken mogen onsichbaer blyven.

HET XXXIII. CAPITTEL.

Een Vuur-werck datmen op een stock kan steken.

LAet by de Blick-slager een doos maken van ontrent vier duymen wydt en ses diep; onder aen de doos moet een pypjen gesoldeert worden om op een stock te konnen in-setten : doet dan in die doos een goedt ghedeelte fyn gestooten Bus-kruydt, en vult dan de heele doos met Serpenten met de monden nederwaerts op het Bus-kruydt : doet dan in het midden der Serpenten een Riet gevult met trage Compositie, tot welcke men geen olie moet gebruycken, maer wat veel Campher, alsoo sy het Vuur-werck een groot cieraet aen-brenght : dit Riet moet negen duym langh wesen; nemt dan een stuck bort-papier dat grooter in de ronde is als de doos, en maeckt in 't midden van het decksel vast, lymt dan het stuck bort-papier dight en vast aen het Riet, set dan dese doos op een stock, en steckt met een lont de Compositie in het Riet aen brandt, en het sal een tydt langh branden als een kaers, en daer na sullender al de Serpenten gints en herwaerts uyt-vliegen, dat seer vermakelyck is om sien.

HET XXXIV. CAPITTEL.

Een Vuur-kaers.

MAeckt een houtjen van een duym dick in 't vierkant, en ontrent vier voeten langh, schaeft dan een van de zyden hol uyt gelyck de kanten van de Raders gedaen worden om in Pylen te doen; meet dan dat stockjen in acht gelycke deelen af, en nemt dan ses stucken bort-papier, en snydtse rondt op de groote van vier of vyf Diameters : nemt dan een van die bort-papieren, en maeckt'er een vierkant gat in 't midden in, welck correct op 't geseyde houtjen sluyt; schuyft dan dat stuck bort-papier over de geseyde teeckeninge van het gedeelte van boven tot beneden op twee deelen na, want twee deelen moetmen gebruycken tot het handelen van het

werck;

werck; nemt dan een Rol van dry quartiers duymen Diameters, en net van de langhte van een van de deelen der gesey de houtjes die in acht gelycke deelen gedeelt zyn; maeckt dan op die Rol ses papiere kassen, en plackt haer buyten-kanten vast datse niet ver uyt en schieten; vult die kassen dan met trage Compositie, en maeckt soo veel Serpenten als ghy rondom 't geseyde hout in de binnenrandt van 't bortpapier dat aen het houtjen gepast is, gevoegelyck setten kont: nemt dan een van de kassen gevult met trage Compositie, en setse tegen het houtjen aen daer 't uyt-gehaelt is: nemt dan de Serpenten en vult haer monden met fyn gestooten Bus-kruydt, stroyt oock wat op het bort-papier; set dan de Serpenten rondom het stockjen, en de kas met trage Compositie op het bort-papier, en bindtse met grauw garen moy en effen in de ronde aen malkanderen; nemt dan noch een bortpapier, en past dat mede op het stockjen; schuyft hem dan neer op de Serpenten, en lymt het vast aen 't stockjen: belymt dan een stuck papier, en plackt het om de kanten van de bort-papieren; maer als ghy 't tweede bort-papier aen-schuyft, soo moet ghy het neer-schuyven datter de gevulde kas, die aen het hout gestelt is, pas door komt: soo de geseyde kas hooger komt, snyktse dan met een scherp mes gelyck neffens den bodem af, en bekleedt alle de andere gedeelten gelyck de voorgaende, soo sal de kaers dan vol-toyt zyn: de andere twee gedeelten salmen laeten en op een pael setten.

HET XXXV. CAPITTEL.

Om een ronde Bol in de locht te vertoonen.

DOet een ronde Bal of Wereldt-kloot maken van heel licht hout, en set op den Horizontal-cirkel soo veel Radt-pylen als op de cirkel leggen konnen, en set op de Meridiaen of Zuyd-punct een pen heel vast, aen welcke een ringh om de kloot aen te hangen moet wesen; die kloot moet aen de steert van een vlieger hangen, ende maeckt een stuck geprepareert katoen aen de mondt van de Pyl die eerst branden moet vast, steckt dan de katoen

aen brandt, en steckt de vlieger op, en als de vlieger op is sullen de Pylen aen brandt gaen, en de kloot in de locht doen om-drayen.

HET XXXVI. CAPITTEL.

Om een heele kas met Locht-pylen gelyck te doen uyt-vliegen

EEn stellingh gemaeckt hebbende van ontrent twee voeten in 't vier-kant, en maeckt op de planck boven de stellingh ontrent twintigh kerven ieder twee duymen van malkander, en maeckt in ieder gatjes om een rysje van een Pyl te steken, en maeckt oock in 't midden van de twintigh kerven dwers-kerven, steckt dan in elck gat een Pyl, welckers monden voorheen met kruydt en Houts kool te samen gemenght moeten gevult zyn, oock moeten al de kerven van de planck met gestooten Bus-kruydt gevult wesen. Steckt dan dit werck in de middel punct van de dwers-kerven aen brandt soo sullense daer alle dadelyck uyt-vliegen.

HET XXXVII. CAPITTEL.

Een Aerdt-pyl die gins en weder spelt.

NEmt een Aerd-pyl van een duym Diameters, en steckt de steert van de Pyl in een op-geblase blaes en bindt het vast toe, steckt dan de Pyl aen brandt en werptse van u, die gedurigh gins en weder sal spelen.

HET XXXVIII. CAPITTEL.

Hoe men Voet-soeckers maken sal gelyck menſe gemeynelyck gebruyckt

NEmt twee pondt Bus-kruydt fyn gestooten, en door Kamerdoecks-lywaert gesift een vierendeel pondts Houts-kool oock soo fyn gemaeckt: dit soo tot malkander gecomponeert geeft goede stoffasie om Voet-soeckers te maken: ghy kont de Kardoesen maken gelyck van Vuur-pylen gesproken is.

En soo gy wilt hebben datse wilder sullen vliegen, doet in

in de andere boven-genoemde ſtoffaſie maer een half vierendeel Salpeter, de ſelve ſullen vliegen als oft'er de duyvel in was. Maer moeten met kleyne beetjes gevult en met verdragh aen-geſlagen worden, dit is de ghemeene ſoort van Voet-ſoeckers.

HET XXXIX. CAPITTEL.

Een Slagh-ſweert om met beyde handen te gebruycken.

DOet een vierkant hout maken twee duymen breedt en een duym dick en vier voeten langh, en ſtelt aen het een eynde van't hout een rondt tafel-berdt gelyck een geveſt van een degen om de handen voor het branden te bevryden, laet de kanten van het Slagh-ſweert uyt-geholt zyn om Pylen op te leggen ghelyck de kanten van de Vuur-raders gedaen worden: nemt dan ſoo veel pylen alſſer gemackelyck in de lenghte leggen konnen: de pylen moeten ontrent dry duymen hoogh met fyn ghe-ſtooten Bus-kruydt en Houdt-koôl gevult zyn van elcks even veel; en aen ieder pyl moet gy een wackere ſlagh voegen als boven geſeydt is in't maken van de Aerd-pylen; nemt dan die pylen ſoo gemaeckt, en boort en gat in't eynde van ieder ſlagh tot in het Kruydt toe; vult die gaten dan, als mede de monden met fyn gheſtooten Bus-kruydt, leght de monden van de Pylen na het eynde van het ſweerdt, en ſteckt de ſteert van de eerſte Pyl in de mondt van de tweede, en de tweede in de derde, en ſoo voorts tot de leſte toe; nemt dan een boort en boort door het Slagh-ſweert heen boven aen de mondt en onder aen de ſlagh van de Pyl: nemt dan dun hoper-draedt dat buyghſaem is en ſteckt dat door de geboorde gaten heen en over de Pyl, klopt het koper-draet dan in het ſweert vaſt, ſoo ſullen de Pylen vaſt en onbeweegelyck leggen, nemt dan ſoo veel ſtucken papier als'er Pylen op het ſweerdt zyn, en lymt dat papier op de Pylen daerſe in malkander gevoeght zyn: en begeert ghy dat beyde zyden met een aen-ſtekingh gebruyckt worden, ſoo moet ghy ontrent het midden van de breede des ſweerts een goot laten ſchaven van ontrent een quartier duyms diep

en

en oock soo breedt; dan moet-men een gat booren ontrent de steert van de Pyl by het ghevest tot in de goot, welck met gestooten kruyt moet gevult worden; leght dan een loopent vuurtjen in die goot tot het eynde van 't Slagh-sweert toe, dan moet ghy een gat aen 't eynde van 't Slagh-sweert booren in de goot tot aen de ander kant van 't sweert toe by de mondt van de Pyl dieder aen gebonden is; vult dan dat gat oock met gestooten kruyt, soodanigh dat het de Pylen aen d'ander zyde aen brandt steckt, soo is het klaer. Plackt dan een Papier over de goot om het loopende vuur voor uyt-vliegende voncken te bewaren; dan is 't klaer om aen-te-steken: gy moet het aen-steken daer de goot niet en is, anders sou het een confusie geven.

HET XL. CAPITTEL.

Om een Slagh-sweerdt te maken dat Voet-soeckers uyt-werpen sal.

MEn nemt een stuck hout dat dry duym breedt is, twee duym dick op de rugh, en dry voeten langh, holt de rugh uyt dat de Pylen daer ruym in leggen konnen, nemt dan de Pylen en lymt die daer vast in, soo dat de mondt van de eene Pyl in de steert van de andere komt te legghen: dese Pylen soo gelymt zynde laet die wel droogen, nemt dan Voet-soeckers en leght die naest de Pylen soo veel als'er op leggen konnen, leght de mont van de Voet-soeckers aen de steert ende mondt van de Pyl, soo dat als de slagh van de Pyl die op't sweerdt leght af-gaet, door dat vuur de Voet-soeckers aen gaen; beplackt dan de Voet-soeckers met een papier aen de mont om het sweert, soo dat de Voet-soeckers op het sweert vast leggen, leght wat veel kruydt in de mondt van de Voet-soeckers, en beplackt dit met papier, op dat het door 't swayen niet af valt: beplackt dan het heele sweert over, op datmen de Voet-soeckers niet kan sien, maer let wel op dat ghy de Voet-soeckers niet te vast plackt, op dat die daer niet op blyven liggen, steckt dan boven aen, en is plaisierigh. Siet hier van onder Figuer 17. de Af-beeldingh.

A *Het Slagh-ſweerdt.*
B *De Pylen op het Slagh-ſweerdt.*
C *De Voet-ſoeckers.*
D *De Voet-ſoeckers gepleckt.*

HET XLI. CAPITTEL.

Om een Water-pyl te maken.

DE Water-pylen moeten in een Vorm ghemaeckt worden, wiens gat ruym een duym in ſyn Diameter is: dan maecktmen kaſſen tot die Vorm gelyckmen voor de Locht-Pylen doet, en vultſe met de geſeyde water-Compoſitie vier duymen hoogh: dan nemtmender het uyt, en doet'er de Rol in op de Compoſitie, en treckt het met de pees tuſſchen de Compoſitie en de Rol toe gelyckmen de Serpenten en de Radt-pylen doet om een ſlagh te maken, alſdan maecktmen op de Pyl een ſlagh op de vorighe manier, en bindt die aen het eynde toe: voorts nemtmen twee oncen Smeer, een once Hars en ſoo veel Waſch, ſmelt dat te ſamen en beſtryckt'er de Pylen mede, en laetſe droogen, en ſteckſe dan aen als de monden met de ſelve Compoſitie daerſe van ghemaeckt zyn gevult worden.

HET XLII. CAPITTEL.

Een Slagh-ſweert met ſtercke ſlagen.

NEmt een Slagh-ſweert gelyck hier voor beſchreven is, leght daer de Pylen op, dogh de Pylen moeten ſonder ſlagen zyn, dry of vier van deſe Pylen daer op gheleght hebbende, maecktſe wel vaſt, nemt dan ſlagen die op de volghende manier ghemaeckt worden, nemt een Rol van die dickte of wat dicker daer ghy de Kardoeſe Voet-ſoeckers op rolt, rolt hier ſtyf papier eenige malen om dat het goede dickte heeft, treckt het dan met de pees aen de eene zyde toe, vult het dan met Bus-kruydt, en bindt het aen de andere zyde oock toe: ghy kont deſe ſlagen een duym of onderhalf langh maken, deſe ſlagen

soo gemaeckt zynde, boort in de ſlagh met een boor een gat, ſteckt daer een ſchacht in, vult die vol met Compoſitie, boort dan van onder door het ſweert tot in de Pyl, ſteckt dan het ſchaefje in het geboorde gat, en lymt de ſlagh onder aen 't Sweert vaſt, als het Sweert nu brandt ſoo ſullen deſe ſlagen oock vervolgens af-gaen. Siet hier van de Af-beeldingh onder Figuer 18.

A *Het Slagh-ſweerdt met de Pylen.*
B *De Slagen.*

HET XLIII. CAPITTEL.

Een Water-pyl, welcke na datſe verteert is, vyf of ſes andere uyt-werpt.

MAeckt een Pyl van ontrent twee duymen Diameters, en vultſe met water-Compoſitie tot Water-pylen ontrent vyf duymen hoogh, nemt dan de Pyl uyt de Vorm, en ſnydt het papier dat boven de Compoſitie is gelyck met de Compoſitie af : rolt dan de Pyl in een vel papier gelyck de Locht-pylen, alſmen andere kleyne Vuur wercken op de Locht-pylen doen wilt : nemt dan juyſt met een paſſer het midden van de gevulde Pyl ſonder het papier, en boort in het midden een gat van tamelycke groote tot in de Compoſitie : nemt dan een bereyde ſlagh, en ſteckt de ſchacht die in de ſlagh is in het geſeyde gat dat in de Pyl gemaeckt is, en bindt dan de ſlagh vaſt aen de Pyl : nemt dan ſoo veel Pylen als in het papier dat om de Pyl gerolt is gaen konnen, en ſtroyt dan een weynigh fyn kruydt op de bodem van het omgerolt papier, en vult mede de mondt van elcke Pyl diemen daer in-ſteckt met fyn kruyt, ſteckt dan een tamelycke groote ſlagh in't midden van de Pyl, en doet de kleyne Pylen rondom de ſlagh, en doet een weynigh Kattoen tuſſchen de holligheydt van de Pylen en de ſlagh in, om het Buskruydt te bewaren voor gins en weder te hutſen door de beweging van de Pyl ; en doet boven op de aedere Pylen een weynigh ghepluckt Katoen, en bindt het over-blyvende papier daer ſeer vaſt op, ſteckt dan

deſe

dese Pyl soo gemaeckt in een doppingh van smeer, Peck en Hars van elcks even veel, om de Pyl voor het intrecken des waters te bevryden, en dan isse klaer om aen te steken: en alsmense aensteckt en in 't water smyt soo salse een wylen onder 't water dueren, en dan weder boven komen en een slagh geven; dan salse een wylen op 't water swerven en weder een slagh geven, en met eenen ses andere uyt-werpen, zynde seer vermakelyck om te sien. Siet hier van d'Af-beeldingh onder Figuer 19.

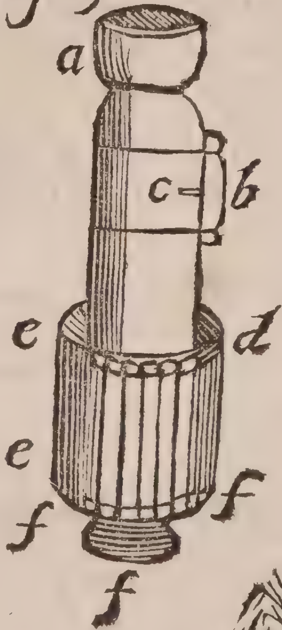
A *De groote Water-pyl.*
B *De eerste slagh aen 't midden van de groote Pyl gevoeght.*
C *De Schacht die in de Slagh-pyp steckt.*
D *De tweede slagh die in 't midden van de kleyne Pylen gestelt is boven op de Water-compositie.*
EE *Het papier dat om de groote Pyl gerolt is om de Lyn-pylen in te doen.*
FFF *De kleyne Water-pylen rondtom de groote Pyl geset.*

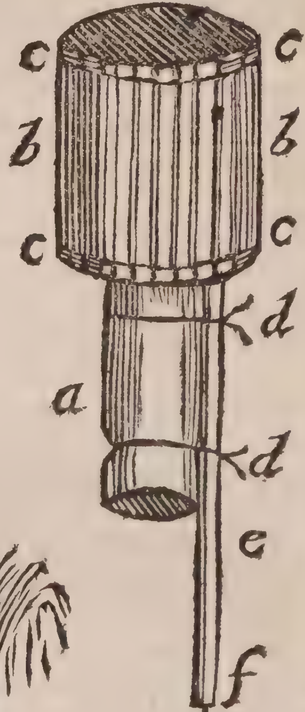
HET XLIV. CAPITTEL.

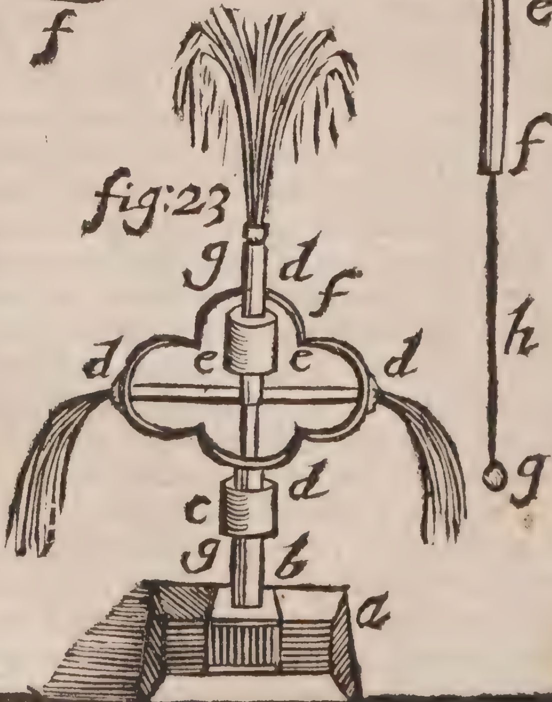
Een recht uyt-vloyende Water-pyl.

EEn redelycke groote Water-pyl gemaeckt hebbende, moet-mense alsmense regel recht wil doen vlieghen, op duſdanigen wyse stellen: laet een houtjen maken van ontrent dry voeten langh, en dry duymen breedt, en een half quartier duyms dick; snydt het eene eynde wat scherp, om dat het door het water te beter vaert magh hebben; en aen weder-zyden van dat houtjen moetmen een stuck Kurck vast-maken; en ontrent 5. of 6. duym van 't eynde dat scherp gesneden is, moet-men het Kurck uyt-hollen, om in de Pylen in-te-legghen; van voren moet-men het Kurck scherp snyden, en onder wat rontachtigh, en maken door het houtjen twee gaten, om 'er de Pyl op te binden; en als 'er de Pyl aen-ghebonden is soo moetmen onder aen het houtjen, recht onder de Pyl, een stuck loot voegen, wat swaerder als de Pyl, om dat de Pyl recht om hoogh vliegen, en niet op een zyde vallen soude; oock moet-men een stuck loot onder aen het

uyterste

fig:19
a
c
b
e
d
e
f
f
f

fig:20
c
c
b
b
c
c
d
a
d
e
f
h
g

fig:23
g
d
f
d
e
e
d
c
d
g
b
a

uyterste eynde van't houtjen vast maken; en smeert de Pyl met de stof-menginghe waer in-men de voorgaende Pyl dopte, en vult de mondt van de Pyl met de Compositie daer sy mede gevult is; leghtse dan op het water, en steckse met een lont aen brandt, en se sal geswint voortloopen op een rechte linie.

HET XLV. CAPITTEL.

Om een Water-pyl te stellen, die alsse verteert is verscheyde andere uyt-werpen sal.

MAeckt een Pyl van een gemeene groote gevult met de Compositie voor Water-pylen; als dan snydt men 't papier, dat boven de Compositie is van de Kardoes, of aen de Compositie af; nemt dan een stuck Bort-papier ontrent twelf duymen lancken vier of vyf duymen breet, en buyght de twee eynden van het Bort-papier tot malkander, en lymtse vast aen een dan sal het een ronde kas gelycken, nemt; dan een ander stuck Bort-papier, en snydt het rondt op vier duymen Diameters, dat de bodem van de kas sal zyn, en maeckt dat dan aen de rondt gebooge kas vast, en in het middel-punct van den bodem moetmen een gat maken met de groote van de geseyde Pyl, soo datter de Pyl styt in-gaet; dan steckt-men de Pyl in de kas, soodanigh dat het uyterste eynde van de Pyl gelyck is met de binnenste zyde van den bodem, en lymt de Pyl en kas aen malkander vast, dan nemtmen soo veel kleyne Water-pylen als in de kas gaen kan, desselfs monden met Bus-kruydt gevult zynde, stroyt oock een deel fyn Bus-kruydt op de bodem van de kas, en doet al de kleyne Pylen in de kas, en tusschen de holligheydt van de Pylen doet een weynigh gepluckt Katoen om'er de Pylen vast in te houden; dan placktmen een deckſel op de kas, en smeert de Pylen en kas over al met gesmolten Peck, op dat het water de Vuur-wercken niet en soude beschadigen: nemt dan een stuck Kurck net van de breede van den bodem van de geseyde kas en een halve duym dick, en maectk in het midden van 't Kurck een gat soo groot datter de Pyl net door-

door-ſchiet; dan doetmen de Pyl door 't voorſeyde gat, en ſchuyft het Kurck tegen den bodem van de kas aen, en maeckt het daer vaſt: alſdan moetmen een ſtockjen of rysjen nemen van ontrent een halve duym dick en darde-halve voet langh, en ſet het eene eynde van het ſtockjen teghen 't Kurck aen, en bindt het op de Pyl ontrent een duym breedt van 't Kurck, en bindt het dan weder op de kerf in den hals van de Pyl, en laet aen 't ander eynde van het houtjen een oogh maecken van yſer-draet ontrent ſes duymen langh, en giet aen 't eynde een ſware kogel, en aen het ander eynde buyght-men een haeckjen dat in 't geſeyde oogjen moet gaen, als die kogel dan daer aen gepaſt is ſoo iſſe klaer om aen te ſteken; aengeſtoken zynde ſal de kas door de ſwaerte van de kogel recht om hoogh in 't water ſtaen, en de Pyl ſal onder de voorſeyde kas in 't water branden, en alſe verteert is ſullen alle de kleyne Pylen ſeer plaiſierigh uyt de kas vliegen; maer men moet deſe en diergelycke Vuurwercken niet van te hooge plaets af-werpen, en hoe nader aen het water hoe beter, op dat de Vuur-wercken binnen in de kas door al te ſwaren werp niet ontſtelt en worden. Siet hier van onder Figuer 20. de Af-beeldingh.

A *De Water-pyl.*
B *De kas daer boven op.*
CCC *De kleyn Pylen in de kas.*
DD *Daermen de Pylen aen bindt.*
E *Het ſtockjen daer de Pyl aen gebonden is.*
F *Het ooghjen onder aen de ſtoek.*
G *De kogel.*
H *Het Yſer-draet met een kogel.*

HET XLVI CAPITTEL.

Om Water-kaerſen te maken.

NEmt een pondt Bus-kruydt, een vierendeel Houts-kolen, een vierendeel Swavel, en een half vierendeel Salpeter, dit ſelve Compoſita maeckt een ſeer bequaem ſtoffaſie om Water-kaerſen te maken: ghy kont

de

de Kardoesen maken op de boven-geneomde manier. Op dusdanige wys wordense gemeenelyck gemaeckt, men sou noch op veel meer andere wysen de Voet-soeckers en Water-kaersen konnen beduyden; en dit is de kortste en gereetste wys.

HET XLVII. CAPITTEL.

Een Water-bal die twee verscheyde Pylen uyt-schiet en ten lesten een groote slagh geeft.

MAeckt een Bal van een voet Diameters, sy sal oock rondtom het groote gat twee rege kleyne gatjes hebben om daer tweemael soo veel Pylen in te steken, en de twee ryen gatjes moeten ten minsten onderhalf duym dieper zyn als de eerste rye Pylen, en onder de twee ryen Pylen moet een groote Slagh-pyp gevoeght zyn, die een duym leeger moet wesen als de twee ryen Pylen en alle de kleyne gatjes, voor de klyne Pylen moeten soo rondtom het groot gat geboort zyn datse alle in het groote gat komen, om dat als de Compositie van de Bal verteert is de Pylen aen brandt souden gaen; en alsmen dese Bal laden wil soo doetmen voor eerst een wackere Slagh-pyl in het middenste gat van de Bal, die met fyn gestooten But-kruydt bereydt is: vult dan het groot gat in het midden voort op met de Compositie voor Water-ballen, en steckt in elck kleyn gatjen een Pyl met de mondt nederwaerts, hebbende de monden van de Pylen fyn gestooten Bus-kruydt gevult, dan soo placktmen over de gatjes daer de Pylen in gestoken zyn eeuige papiertjes, dan soo smeertmen de Bal met Hars en Smeer onder een gesmolten, oock moetmen de papiertjes die over de gatjes gepleckt zyn heel vet met Zeep besmeeren, op dat de voncken geen hinder daer aen doen souden: dan pastmen in het groot gat een houte pen, en als die in de Bal vast gemaeckt is, soo boortmen dan noch in het midden van de houte pen een kleynder gat want de Compositie sal dan daer snelder en haestiger uyt-vliegen: aldus maecktmen noch een houte pennetjen om dat gat te stoppen tot datmen het gebruycken sal.

HET XLVIII. CAPITTEL.

Den Water-bal die op vyf verscheyde reysen andere Pylen uyt-schiet.

MAeckt een Bal van licht hout en ontrent een voet Diameters als het rondt gedrayt is boort in des selfs middel-punct een gat ontrent onderhalf duym Diameters, en ontrent thien of elfde halve duym diep, hackt dan de Bal aen de zyden vyf-kantigh in vyf gelycke deelen, boort dan tusschen de vyf kanten en het gat in het middel-punct aen de Bal vyf gaten alsse eenighsints lyden magh, en holt de platte zyden van de Bal net in't kruys uyt om'er Pylen in te leggen: alsse uyt-gehaelt zyn soo moet ghy op de selve platte zyden vyf stucken houts passen, en met houte pennetjes vast maken, en die houten soo vast gemaeckt moet ghy het een Drayer weder laten rondt drayen op dat de Bal haer fatsoen weder hebben magh: als het dan rondt ghedrayt is soo teeckent de voorseyde houtjes die ter zyden de Bal vast gemaeckt waren, en nemtser alle af en leghtse appaert: nemt dan vyf Water-pylen en bindtse aen malkanderen gelyckmen de Radt-pylen doet; vult dan eerst het gat in het middel-punct van de Bal met Water-compositie, en set het wel aen met de Stamper dieder toe past: als dat gat gevult is dan moet ghy een kleyn gat booren door een van de vyf groote gaten tot in de Compositie van het middelste gat om'er een loopend vuur in te doen, op dat als de Compositie in het midden van de Bal verteert is het de Pylen die in't groot gat zyn, dat in een van de vyf hoecken gheboort is daer soude doen uyt-vliegen; nemt dan de vyf Pylen die aen malkander gebonden zyn gelyckmen de Radt-pylen doet, en legt de mondt van de eerste Pyl aen de kant daer de Pyl eerst uyt-vlieght, hebbende te voren een kleyn gatjen geboort in die uyt-geholde kant tot in den bodem van dat gat daer de Pylen in ghestelt zyn dieder eerst sullen uyt-vliegen, om dat als'er die Pylen sullen uyt-vliegen de eerste Pyl aen de kant van de Bal gestelt aen brandt soude geraken: lymt dan die Pyl

aen die kant van die Bal vaſt, en aen de tweede hoeck die aen de ſteert van deſe Pyl is moet ghy oock een gat booren tot in den bodem van't gat daer de kleyne Pylen in geſtelt zyn dieder de tweede reys ſullen uyt-vliegen, en doet ſoo met de derde, vierde en vyfde, en tuſſchen de eerſte en de leſte Pyl die aen de kant geſtelt zyn moet ghy een ſtuck yſer in ſteken op dat de eerſte Pyl de leſte niet aen brandt magh ſteken, en alſoo een verwerringe maken: als al de vyf Pylen aen de Bal ſoo geſtelt en vaſt gelymt zyn, nemt dan de vyf ſtucken houts die op de kanten gepaſt zyn, en ſet elck ſtuck op ſyn teeckeningh en lymtſe aen de Bal vaſt; nemt daer na ontrent dertigh kleyne Pylen of meer ſoomender meer in kan krygen, en beſtroyt de bodemen van de vyf gaten die rondtom het middel-punct geboort zyn met Bus-kruydt, en ſteckt in elck gat ſes Pylen, hebbende de monden van al de Pylen gevult met fyn geſtooten Bus-kruydt, doet dan tuſſchen de Pylen een weynigh gepluckt Katoen omſe van ſchommelen te bevryden, en plackt op ieder gat een ſtuck papier, alſdan paſt een houte pen in des middel-puncts gat, en maecktſe vaſt met een yſer plaetjen, en boort door de houte pen een gat van ontrent een halve duym wydt omſe daer door aen brandt te ſteken, doet dan daer weder een kleyn pennetjen in om het te ſtoppen totter tydt toe dat ghy het gebruycken wilt, en als ghy het wilt gebruycken ſoo vult het voorſeyde gat met Water-compoſitie en ſteckt het aen, en weprt de Bal in het water. Noteert dat de Bal rondtom met Peck moet beſmeert worden.

HET XLIX, CAPITTEL.

Een Water-bal die met groote kracht op het water brandt.

TE voren wetende van wat groote men de bal maken wil, ſoo nemt de omtreck en dan de helft daer van; als ghy dan de paſſer op die wyte van de halve omtreck geſet hebt, ſoo treeckt op de wyte een Cirkel op een goet ſtuck Kanefas, en ſnydt die Cirkel daer uyt, die de helft van u bal ſal zyn, ſoo dat alſmen twee ſulcke ſtucken

aen malkanderen nayt, het ſal zyn na uw begeerte: by exempel men begeerde een Bal van ſes duymen Diameters te hebben, van ſoo een Bal moet de omtreck zyn, 7. tot 22. het welck is 18. en 6. ſevende deel duymen, ſoo dat de helft is 9. en 6. vierthien deel duymen, dat dat dan den Diameter van het Kanefas moet zyn, ſoo dat als twee van deſe ſtucken aen malkander genayt zyn, het een Bal werden ſal weynigh minder als ſes duymen Diameters, maer men moeten de twee ſtucken Kanefas niet rondtom nayen, maer een openingh laeten om de Bal daer mede te vullen: hebbende dan ſoo een kas ghemaeckt, ſoo moet-men voort-gaen om die te vullen, dat op deſe manier gheſchiedt: men moet eerſt dry of vier lepels vol van de Compoſitie voor water-ballen in de kas doen: nemt dan een ſtock en ſet het dight op malkanderen aen; dan doet men'er 3. à 4. lepels vol van in, en ſet het weder met den ſtock aen als voren, en ſoo doetmen tot de kas vol is; als-men aen het vullen is moet-men de Bal met de bandt faitſoeneren datter geen buylen in en zyn, nayt dan de Bal dight toe en bindt hem vaſt, onder het binden een ooghjen makende of een eyntjen aen-latende om de ſelve daer by te hangen in het aen-ſteken; en aen weder-zyden van het ooghjen maeckt men een gat ontrent een derde duym diep, daer ſteckt men dan twee houte pennetjes in dieder in ſluyten, dan dopt men hem in Peck, Hars en Smeer onder een gheſmolten, en dat hervat men twee oft drymaels.

Als-menſe gebruycken wil, ſoo treckt'er de pennetjes uyt, en vult de gatjes met fyn Bus-kruydt, ſtecktſe dan aen brandt, en werpſe in het water, de gedaente van dit werck is onder Figuer 21. te vinden.

AA *De twee ſtucken Kanefas, rondt geſneden.*
B *De Bol op-gemaeckt, en rondtom gebonden.*
CC *De twee Pennetjes die in de Bal gheſtoken zyn, omſe te bewaren tot het gebruyck.*

HET L. CAPITTEL.

Een Water-bal die verscheyde slaghen geeft.

LAet een holle kloot maken in twee stucken ghelyck twee houte kapjes, soo dat als die twee stucken aen malkander gevoeght zyn het een ronde kloot sal wesen: in dese kloot moeten verscheyde gaten geboort zyn soo groot dat'er in elck gat een Ganse-schacht gaen magh, die daer effen in past, maeckt dan soo veel slagh-pypen als ghy tot dese Bal gebruycken wilt: hoe die Slagh-pypen gemaeckt moeten zyn is boven aen-ghewesen, hebbende dan soo veel Slagh-pypen gemaeckt als ghy tot uw Bal van doen hebt, vult dan de twee halve klooten met de Compositie voor Water-ballen heel styf en dight aen malkanderen; als sy gevult zyn, voeght dan te twee halve klooten aen malkanderen en lymtse vast, ende bindt het rondtom met yser-draet dat gloeyent geweest is vast, maer weest in't binden voorsichtigh dat ghy het yser-draet over de kleyne gatjes die gemaeckt zyn om'er de schaften in te doen niet en bindt: maer ghy moet het yser-draet tusschen de gaetjes om-winden, en soo over-al vast maken.

Nemt dan de Slagh-pypen en boort in't midden van de selve een gat om'er een schacht in te steken; steckt dan een schacht in de Slagh-pyp, gevult zynde met fyn ghestooten Bus-kruydt, nemt dan de Slagh-pyp by de schacht en dopse over en weer over in-ghesmolten Peck, omse veerdigh te maken.

Nemt dan de Slagh-pypen soo geprepareert, te weten alsse alle in Peck gedopt zyn geweest, en steckter in elck gat een, tot dat de kloot rondtom gevult is; maeckt dan in die kloot een redelyck groot gat ontrent soo groot als een half-vats deuvick gat om de kloot daer by aen brandt te steken; stopt dan dat gat met een deuvick, en over de selve moet ghy een yser plaetjen spyckeren om datter die tap onder het branden niet en soude uyt-springhen, door het yser en de tap moet ghy een gat maecken ontrent een halve duym Diameters, maeckt dan in dat gat een pennetjen vast op datter de Compositie niet uyt en

valle, en bepeckt het over al; als ghy het aen-ſteken wilt ſoo treckter het pennetjen uyt, en vult het gat met geſtooten Houts-kolen en Bus-kruyt onder-een gemenght, ſteckſe dan aen brandt en werpſe in het water. Siet hier van onder de Figuer 22. de Af-beeldinge.

AA *De Bal.*
BB *De Slanghen.*
CC *De Schachten die in de Bal geſteken zyn om de Slanghen aen brandt te ſteken.*

HET LI. CAPITTEL.

Een Water-bal die verſcheyde Pylen uyt-werpt.

LAet een Bal maken van ontrent acht duymen Diameters van licht hout, en boort in het midden een gat ontrent twee duymen wydt en ſevendehalve duym diep, boort dan rondtom dat gat ſes of acht kleynder gatjes in welcke men de Pylen ſteckt, en daerom moet gy de gaten maken na de groote van de Pylen die gy daer toe gebruycken ſult, want ſy moeten'er vry en ghemackelyck uyt gaen; en de kleyne gaetjes die rondtom het gat geboort zyn moeten ſchuyms weſen, ſoo dat klyne gaetjes boven op de Bal een duym van de groote moeten zyn, en onder die Bal moeten die gaetjes in't groote gat komen; vult dan het groote gat met de Compoſitie tot de eerſte Water-bal, en ſteckt in elck kleyn gaetjen een Pyl met de mondt nederwaerts, en plackt boven op de kleyne gaetjes papieren, en ſmeert dan de papieren heel wel met Hars en Smeer, en maecktſe daer naer vet met Seep, op dat de voncken daer geen ſchaede aen doen.

Laet dan een tap drayen, die in het groote gat klemt, klopter die dan met een hamer in, en ſoo de tap met het opperſte gedeelte van de Bal niet over een en komt ſnydtſe dan met de Bal gelyck, of boort in de tap een gat, ontrent een halve duym wydt, op dat het vuur door het kleyne gat des te krachtiger uyt-berſten magh: op de tap moet ghy een ſtuck blick vaſt ſpykeren gelyck voren geſeydt is.

HET LII. CAPITTEL.

Om een moye Fonteyn te maken.

LAet een vierkante back maken van een voet in't vierkant en twee duym diep, ſtelt in't midden een lange dicke Pyl van dry voet langh met redelycke trage Compoſitie ghevult: maeckt dan onder in de back een vierkante doos van Bort-papier daer de lange Pyl komt in te ſtaen, vult dan deſe doos vol Voet-ſoeckers beneffens een moort-ſlagh dry à vier, ſtroyt'er een handt vol korrelkruydt op de gront, lymt dan die doos op de gront van de back vaſt, leght daer een deckſel op daer de dicke Pyl door heen komt, plackt dit wel dight toe dat daer geen vuur in kan vallen, voeght dan weer twee duym hooger een ronde doos die wat kleynder in ſyn omtreck is, maeckt een gat in de boom van de doos daer de groote Pyl door heen komt, plackt dan de doos ter deghen aen de Pyl vaſt, vult die als de voorgaende met Voet-ſoeckers, en boort 3. à 4. gaetjens in de lange Pyl, op dat het vuur daer door in de doos komt daer de Voet-ſoeckers in zyn, leght'er weer een deckſel op: maeckt dan 2. duym hoogher van dick Bort-papier of dun hout een planck, en laet die aen vier zyden ovaels wyze uyt-ſagen als of het vier kommen van een water-fonteyn waeren, laet die met buyghſaem hout rondtom beleggen, en voeght tot cieraet op elcke punt een ſpuwent Mans-hooft dat vuur ſpouwt: in het midden moet een gat zyn daer de lange Pyl door heen komt, leght dan vier lange Pylen met Compoſitie gevult die noch trager is als de bovenſte, voeght deſe Pylen van 't een endt van de back tot aen 't ander, dat de mondt van de Pylen ieder in een Mans-hooftje leggen, op dat als 't werck aen is, het vuur door de Hooftjens heen ſpringht. Beplackt dit dan met papier, en als ghy 'taenſteckt ſoo beſmeert het papier met Seep, voeght dan noch een duym of dry hooger een doos als de vorighe, maer noch wat kleynder, vult die weder met Voet-ſoeckers, en boort weer als voren een gaetjen dry à vier in de dicke Pyl, plackt daer weer een deckſel op en het is klaer, als

ghy het gebruyckt soo steeckt het boven eerst aen, en dan aen de monden van de Hooftjens : Siet hier van onder Figuer 23. de Af-beeldingh.

A *De vierkante Back.*
B *De vierkante Doos met Voet-soeckers gevult.*
C *De ronde Doos met Voet-soeckers ghevult.*
D *De vier Ovale met de vier Mans-hoofden.*
E *De vier Pylen die in de vier Ovale leggen.*
F *De ronde Doos die boven de Ovale is.*
GG *De langhe Pyl van boven tot onder in de vierkante Back.*

HET LIII. CAPITTEL.

Compositie der Vuur-wercken die haer werck op het water doen.

Compositie tot Water-pylen.

NEmt Salpeter een pondt, Swavel en Bus-kruydt van elcks een half pondt, Houts-kool twee oncen. Laet dit alles fyn ghestampt en onder malkanderen gheroert worden, dogh de Pylen sullen een ros-achtige steert hebben, dogh soo ghy begeert datse helder branden sal, soo nemt Salpeter een pondt, Bus-kruydt dry oncen, Swavel een half pondt.

Noch een ander.

Nemt Swavel vier oncen, Bus-kruydt vyf oncen, Salpeter ses oncen. Dit fyn gestooten en onder malkander geroert geeft een heldere brandt.

Noch een ander.

Nemt Bus-kruydt een pondt, Houts-kool een half pondt, Salpeter en Swavel van elcks acht loot.

Noch een ander.

Nemt Mastick een pondt, witte Wieroock, Gum San-

Sandranck, ongebluſte Kalck, Swavel, Bitumen, Campher, Bus-kruydt, en Hars van elcks onder-half pondt, Salpeter vyfde half pondt, menght dit alles te ſamen.

Noch een ander Compoſitie die onder het water brandt.

Nemt Swavel een pondt, Bus-kruydt negen oncen, Salpeter onder-half pondt, Campher en Bitumen van elcks een once, menght die met Peter-olie of gekrockte Lyn-olie.

Een Compoſitie die met water aen brandt gaet.

Nemt Olie van Ticchel-ſteen een pondt, Lynzaet-olie dry pondt, Olie van Eyeren een pondt, ongebluſte Kalck acht pondt, Swavel twee pondt, Campher vier oncen, Bitumen twee oncen: menght het te ſamen onder een.

Een ander.

Nemt Salpeter een pondt, Bloem van Swavel negen oncen, Kolen van verrot-hout ſes oncen, Campher onder-half once, Olie van Eyeren en Olie van Ticchel-ſteenen van elcks ſoo veel als genoegh is om een deegh te maken, of nemt Styrax Calamita een pondt, Salpeter Aſphaltum van elcks vier oncen, Swavel dry oncen, en Vernis ſes oncen, en maeckt daer van een Deegh, nemt dan een aerde potjen en beſmeert het over al met ongebluſchte Kalck, en doet het voorſchreve Deegh in dat potjen, vult dan dt holten rontdom het Deegh met ongebluſchte Kalck, en ſtopt het dight toe datter geen locht by en kome; bindt dan de pot rondtom met yſer-draet, en ſetſe in een Kalck-oven als men de Kalck brandt; en laetſe daer ſtaen, en het ſal een ſteen worden die met de minſte vochtigheydt aen brandt ſal gaen.

Nemt een Ey en maeckt'er boven een gatjen in om de doyer en het wit daer uyt te doen, vult dan de eyerſchael met de volgende Compoſitie, en ſtopt het gatjen toe met Lack of Waſch, ſmyt het dan in 't water en het ſal met een vlam uyt-berſten.

Nemt Salpeter, Swavel en ongebluſte Kalck van elcks even veel, en menght het te ſamen.

Een Compositie tot een Water-bal.

Nemt Bus-kruydt een pondt, Swavel vier oncen, Campher twee oncen, Peter-olie en Lyn-olie van elcks twee loot, Spyck-olie een loot, en Hars vier loot.

Een ander.

Nemt Bus-kruydt een half pondt, Swavel ſeven oncen, Campher twee oncen, Hars een once, Salpeter ſes oncen, Peter-olie ende Lyn-olie van elcks een once, en ſpyck-olie een loot.

Een ander.

Nemt Salpeter een pont, geſtooten Bus-kruyt een vierendeel, levende Swavel dry oncen, Campher en Hars van elcks twee oncen, Lyn-zaet Olie, en Olie Benedickt van elcks een once.

Noch een ander.

Nemt Bus-kruydt onder-half once, Salpeter twee oncen, Swavel een once, en Houts-kool vier oncen.

Een ander.

Nemt Salpeter twee pondt en dry vierendeel, Swavel derthien oncen, geſtooten Glas onder-half once, geſmolten Tuygh vier oncen, Zaeghſel een half pont, Stael-vylſel een once, en Kolen dry vierendeel once met een weynigh Lyn-olie, hoe wel niet te veel aen te vochten, en ten leſten een half loot Kruydt-pulver.

Een ander.

Nemt Salpeter vier pont en twee oncen, Swavel een pondt en onderhalf once, geſtooten Glas vierde halve pont, Hamer-ſlagh onderhalf once, geſmolten Tuygh ſes oncen, Zaeghſel negen oncen, Linde-kolen onderhalf once met een weynigh Lyn-olie bevochtight, en ten leſten onder-half loot grof Pulver daer mede onder-gemenght.

Een ander.

Nemt Salpeter twee pondt en een vierendeel once, Swavel

Swavel thiende-halve once, Hamer-ſlagh onderhalf once, geſtooten Glas derdehalve once, gheſmolten Tuygh dry oncen, Zaeghſel vyfdehalve once, en Linde-kolen onderhalf once.

Een ander.

Nemt Salpeter twee pondt en twelf oncen, Swavel derthien oncen, geſtooten Glas onder-half once, geſmolten Tuygh ſes oncen, Zaeghſel een half pont, Linde-kolen vyf vierendeel once met een weynigh Lyn-zaet-Olie bevochtight, en ten leſten onderhalf loot grof Pulver tot beter op-heffinghe of verhooginghe van vlamme daer onder gemenght.

HET LIV. CAPITTEL.

Een Schip met Vuur-wercken welck eenige bewegingе toonen ſal.

MAeckt een kleyn Scheepjen, maer op ſulcke manier dat ghy de Luycken daer kont af-nemen om'er de Vuur-wercken des gemackelycker in te leggen; achter in't Schip moet een houte Rol geſtelt zyn, en beyde de Rollen moeten vol pennetjes ſteken; op die twee Rollen moet dan een ſtuck leir gheſpannen worden dat wel ſtrack en ſtyf is ghelyck men doet in't ſtellen der leiren op 't Kaſteel om eenige beweginghe van beelden te vertoonen, en op dat leir moeten ſekere beeldetjes gheſtelt zyn, die gins en weder van achteren na voren: en dan weer van voren na achteren toe ſullen loopen, en op die Rol die in't achterdeel van't Schip is moet een Radt van acht of thien tanden zyn; dan moet gy een ſchroef ſonder eynde ſoodanigh van binnen in't Schip ſtellen, datſe in't geſeyde Radt loopt, en moet de ſelve mede ſoo langh weſen datſe achter uyt de Spiegel van't Schip komt, om aldaer een Vuur-radt vaſt te maken dat het geheel werck ſal doen gaen; de As van dit Radt moet hol zyn, om dat als het Radt verteert is het vuur ſoude geven aen het Geſchut dat op het Schip te boort leydt, hebbende te voren een loopend' vuurtjen rondtom het Schip geleyt gelyckmen

lyckmen op de Kasteelen doet om het Geschut daer door de een na de ander te lossen.

Achter boven op de Spieghel moet een ronde kas van Vuur-wercken gestelt zyn, ghelyck de Vuur-kolf toegestelt wordt om'er verscheyde Serpenten uyt te werpen; maer dese moeten met Water-compositie gevult zyn in 't faitsoen van een Lantern', die ghy soodanigh maeckt, dat als het Geschut ghelost is de gheseyde kas soude aen brandt raken, en dat door een loopend' vuurtjen dat op het leste stuck dat lest gelost wordt aen brandt sal gestoken worden.

Een Compositie tot Slagh-poeder.

Nemt Salpeter, Swavel, en Wyn-steen-zout van elcks onderhalf once.

Een ander.

Nemt Salpeter dry oncen, Wynsteen-zout onderhalf once, en Swavel een once, elck besonder ghestooten en gesift, en daer na gewogen en onder-een gemenght, soo leght een weynigh op een duyt, en dat op een kole vuurs geleyt geeft een harde slagh.

Compositie tot een loopende vuur.

Nemt Salpeter acht oncen, levende Swavel vier oncen, gestooten Bus-kruydt twee oncen, en Campher een half once. Dit alles besonder fyn ghestooten zynde, en onder malkander gemenght met een achtste deel van een once Salpeter-olie, en daer soo veel Lynsaet-olie met twee of dry druppelen 't seffens, en niet al te ghelyck ondergemenght op dat de Compositie te gelyck over al vochtigh wordt.

HET LV. CAPITTEL.

Hoemen een Kandelaer of Kroon toe-ſtellen ſal met twintigh of dertigh kaerſen, elcke kaers als ſy verteert is een ſlagh geven ſal.

LAet een houtjen drayen vier duymen dick en vyfde half voet langh, als het gedraeyt is boort aen het bovenſte eynde een gat ontrent een half duym Diameters en twee of dry duym diep, als dan ontrent vier duym van't ander eynde boort daer ſes gaten rondtom in ſes gelycke deelen, d'een ſoo verre van malkander als d'ander, elck gat twee duymen diep en thien duymen boven die gaten, boort daer weder ſes gaten van gelycke deelen even wydt van malkanderen: maer ſoodanigh dat de bovenſte gaten moeten tuſſchen de onderſte gaten geſtelt zyn, en thien duymen boven de tweede rye gaten moetmen weder ſes gaten booren even wydt van malkanderen: maer oock ſoodanigh, dat de derde rye gaten ſal tuſſchen de tweede rye gaten geſtelt zyn, ſoo dat de derde rye gaten, en de eerſte rye ſal op een rechte linie geboort zyn, en thien duymen boven de derde rye gaten ſalmen weer ſes gaten booren op een rechte linie met de tweede rye gaten, de gaten dan geboort zynde, laet aen de onderſte rye gaten houten gedrayt zyn die vaſt in de gaten ſluyten, elck hout thien of twelf duymen langh, en in de tweede rye moeten oock houten ghedrayt zyn, en wel in de gaeten ghepaſt elck hout negen duym langh, en in de derde rye gaten paſſen ſes duymen langh, en in de bovenſte rye gaten moetmen oock houten in de gaten paſſen elck hout dry duymen langh, al de voorſeyde houten moeten aen de uyterſte eynden plat geſneden zyn om Blakers daer aen te paſſen, welcke Blakers moeten aldus gemaeckt zyn: nemt dun yſer of dubbel Blick en laet die rondt ſneyden, de onderſte Blakers moeten vyfde halve duym Diameters hebben, de tweede rye Blakers moet vier duym Diameters hebben, en de derde rye Blakers moet vierde halve duym Diameters hebben, en de vierde rye Blakers moet dry duymen

Diame-

Diameters hebben, al dese Blakers moeten een beetje bolachtigh geslagen worden, en aen de onderste Blakers moetmen ysere of kopere Pylen vast souderen, op de bolle zyde vier duym langh en een duym Diameters, welcke pypen moeten oock gesoudeert worden aen de kanten daerse om-ghebogen zyn, soo dat de pyp op de Blakers gesoudeert zynde moet waterdight zyn; stelt de pypen op de tweede rye Blakers gelyck de voorgaende en soudeert de pypen op de twee bovenste ryen gelyck de voorgaende; maer sy moeten maer dry duym langh zyn en dry quartier duyms Diameters, stelt dan dese Blakers op elck hout daer hy toe-hoort; de groote Blakers van vyfde halven duym Diameters op de eerste rye houtjes, en de Blakers van vier duym Diameters op de tweede rye stocken, en de Blakers van vierde halve duym Diameters op de derde rye stocken, en de Blakers van dry duymen Diameters op de vierde rye stocken; elcke Blaker moet op de houten met twee schroeven vast geschroeft zyn, dan moetmen voortgaen om kassen te maécken, welcke kassen moeten gerolt zyn op de Rollen die een half quartier duyms dunder zyn als de Pypen van de Blakers hol zyn; rolt dan soo veel papier op die Rollen datse dight in de voorschreve Pypjes sluyten; vult dan de voorschreve kassen met een schoon vlammende Compositie, en vult oock de bovenste gaten van het houtjen met de selve Compositie, laedt ieder Pypjen van de twee onderste ryen Blakers met goet Bus-kruyt een duym hoogh, en setse met een Stamper wel aen; en laedt de twee bovenste ryen dry quartier duyms hoogh, set die oock wel aen, en set dan de gevulde kassen in de Pypen soo geladen dight op het kruyt, dat als de kassen verteert zyn sal ieder Pyp een slagh geven, dan moetmen ses gaten maken op het eynde daer het met een vlammende Compositie gevnlt is ontrent anderhalve duym van het eynde, welcke gaetjes moeten ruym een quartier duyms wydt zyn, en moet oock op een rechte Linie geboort zyn met de bovenste blakers; dan moetmen ses holle Pypjes van blick maken van de groote datze net in de voorschreve gaetjens passen en soo langh datse in de voorschreve

holte

holte tot in de Kaſſen gevult met vlammende Compoſitie toereyken magh; om dat de Kaſſen door een loopende vuurtje in de gezeyde Pypjes aen brand ſouden geraken als de opperſte rye geſtelt zyn moetmen aen het onderſte eynde van die kaſſen een loopend vuurtje ſtellen van het onderſte gedeelte van de bovenſte kaſſen tot in de bovenſte gedeelte van de tweede rye-kaſſen, ende oock van de bovenſte gedeelte van de de derde rey-kaſſen, en oock van de derde rye-kaſſen tot in de bovenſte gedeelte van de vierde rye-kaſſen, ſtelt dan dit hout op een pael, en ſteeckt hem boven aen brant, de gedaente van dit Vuur-werck is in de vier-en-twintigſte Figuur te ſien.

A. *Het houtje daer de Blakers aengeſtelt zyn.*
B. B. B. *De Blakers rondtom het hout geſtelt.*
C. C. C. *De Kaſſen met vlammende Compoſitie.*
D. D. D. *De loopende vuurtjes van de eene rye tot de ander geſtelt.*
E. *De Pael daer het hout op ſtaet.*

E Y N D E.

fig: 22

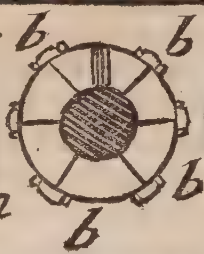

fig: 21

fig: 24

BLADT-WYSER.

Het eerste Boeck

Van Potsen.

79. Om

Het tweede Boeck

Van Water en Ys.

der

Het derde Boeck

Van Spelen.

Het vierde Boeck

Van Meten en Rekenen.

Het vyfde Boeck

Van Schryven.

Het ſeſde Boeck

Van Inckten.

Het sevende Boeck

Van de Tydt-rekeninge.

Het achtste Boeck

Van Verwen en Verlacken.

Het negende Boeck.

Behelsende verscheyde Konsten aengaende de Dieren.

50. Om

Het thiende Boeck.

Behelsende verscheyde Konsten aengaende de Gewassen.

Het elfde Boeck.

Behelsende verscheyde Konsten aengaende de Metaelen.

HET

Het twelfde Boeck.

Behelsende verscheyde Konsten, die door het Vuur ende Heette gedaen worden.

Het derthiende Boeck.

Behelsende verscheyde aerdigheden die door middel van Spiegels, Glasen, Brillen, uyt-gewerckt worden.

15. Om

Het vierthiende Boeck.

Behelſende verſcheyde aerdigheden, die de klancken en het geluydt betreffen.

Het vyfthiende Boeck.

Behelſende verſcheyde manieren van rare konſten.

11. *Om*

Het ſeſthiende Boeck.

Waer in verhandelt wort de manier van Verwen en Koleuren te maken op Belden, Beeſten, &c.

5. *Wat*

Het seventhiende Boeck.

Het achthiende Boeck.

Waer in gehandelt wordt van de Vruchten.

Het negenthiende Boeck.

Waer in gehandelt wordt van alderhande Blancket-werck, &c.

82. *Om*

Het twintighste Boeck.

Van de Secreten en Observatien des Lochts, en van het voorsegghen des toe-komende goede Weders en Onweders, &c.

4. *Van*

Het eenentwintighste Boeck.
Handelende van alderley Vruchten te Confyten en te bewaren.

Het twee-entwinghste Boeck.

Handelende van alderhande Wynen.

48. *Dria-

Het dryentwintighſte Boeck.

Behelſende verſcheyde Verniſſen.

Het vierentwintighſte Boeck.

Behelſende het nieuw Tooneel der Vuur-wercken.

Com-

HET EERSTE CAPITTEL.

EYNDE.

doorny gedaen
vaders ons
daar